

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

İSLAMİ DÖNEM UYGUR HARFLİ TÜRKÇE METİNLERDE
İKİLEMELER

AYŞE ALTIKULAÇOĞLU

DANIŞMAN
DOÇ. DR. HÜSEYİN YILDIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORDU 2021

ÖN SÖZ

İkilemeler; cümlenin anlam gücünü arttıran, anlatıma estetik açıdan zenginlik katan, anlatılan kavramı vurgulayan, Türk dilinin en önemli yapılarından biridir. Bu önemli yapı, tarihî ve çağdaş metinler üzerinde varlığı incelenmiş, fakat tarihî dönemlerde özellikle de İslami dönemde Uygur harfleri ile yazılmış metinler üzerinde ikilemeler hakkında bir çalışma yapılmamıştır. *İslami Dönem Uygur Harfli Türkçe Metinlerde İkilemeler* isimli bu çalışmada İslami dönem Uygur harfli Türkçe metinlerin söz varlığının incelenecek, farklı sahalara ait metinlerin ikileme varlığını ortaya çıkarılacak ve elde edilen verilerden hareketle yapılacak analiz ve karşılaştırmalar ile Türkçe ikilemeler literatürüne katkı sağlanacaktır.

Çalışmaya başlarken İslami dönem Uygur harfli metinler, Osman Fikri Sertkaya tarafından hazırlanmış olan tasnif öncülüğünde tespit edilmiş, bunlar arasından tezin iskeletini oluşturacak olan eserler temin edilmiştir. Temin edilen eserlerin her birinin söz varlığı incelenerek ikilemeler bağlamı olarak fişlenmiş ardından anlamlandırılmıştır. Fişlenen ikilemelerin veri girişleri sırasıyla her eser için önce ayrı ayrı yapılmış sonrasında birleştirilerek karşılaştırmalı bir söz varlığı ortaya konmuştur. Birleşik söz varlığından hareketle ikilemelerin tasnifi ikinci bölümünde yapılmıştır.

Çalışmanın giriş kısmı *Problem, Amaç ve Önem, Sınırlılıklar, Terminoloji, Derlem, İslami Dönem Türkçe Metinlerden Tespit Edilen İkilemeler, İslami Dönem Uygur Harfli Türkçe Metinlerdeki İkilemelerin Sınıflandırılması* başlıklarından oluşmaktadır. *Terminoloji* başlığı altında *İslami Dönem Uygur Harfli Türkçe Metinler* alt başlığı oluşturulup dönem özelliklerinden, Uygur harfli yazma geleneğinden ve bu döneme ait metinlerin sınıflandırılmasından bahsedilmiş, devamında *İkilemeler* alt başlığı altında ikilemenin sözlük anlamından, bilimsel çalışmalarda ikilemelere verilen adlandırma, anlamlandırmalardan ve ikilemenin Türk dili için öneminden söz edilmiştir. *Derlem* başlığında ise çalışmada ikilemeleri tespit edilen eserler hakkında kısa tanıtım yazıları bulunmaktadır. *İslami Dönem Türkçe Metinlerden Tespit Edilen İkilemeler* adlı birinci bölümde, ikilemelerin Türkiye Türkçesindeki anlamı ile alfabetik biçimde madde başı olarak sıralanmıştır. Bu sıralamada tespit edilen eserlerden örnekler verilirken de eser adının alfabetik olarak yer almasına dikkat edilmiştir. *İslami Dönem Uygur Harfli Türkçe*

Metinlerdeki İkilemelerin Sınıflandırılması adlı ikinci bölümde de ikilemeler anlam, biçim, çekim, diziliş ve köken olarak sınıflandırılmıştır. Sonuç kısmında ise yapılan analizler ve literatüre bu söz varlığının ne gibi etkileri ve katkıları olduğu sıralanmıştır.

Başta bu çalışmada ve yüksek lisans eğitimimde zamanını, bilgi birikimini, kaynaklarını ve takdirini esirgemeyen saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Hüseyin Yıldız hocama; yarım kalan hayallerini bana emanet eden annem Selma Kılıç'a; sevgi ve inancını hep hissettiren babam Mehmet Ali Kılıç ile kız kardeşlerim Mine Oda, Büşra Çakmak ve Şeyma Şahin'e; dostluğu, fikirleri ve yardımları için arkadaşım Büşra Akkuş'a; desteği, sevgisi, sabrı ve güveni için eşim Sonat Altıkulaçoğlu beyefendiye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayşe ALTIKULAÇOĞLU

ORDU-2021

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	iii
ÖZET.....	xix
ABSTRACT	xx
KISALTMALAR	xxi
GİRİŞ	23
1. Problem	23
2. Amaç ve Önem.....	23
3. Sınırlılıklar.....	23
4. Yöntem	2
5. Terminoloji	3
5.1. İslami Dönem Uygur Harfli Türkçe Metinler	3
5.2. İkilemeler.....	6
6. Derlem (Korpus).....	11
6.1. Deh-nâme	11
6.2. Ebu Said Kürkân'ın Uzun Hasan'a Gönderdiği Bitig	12
6.3. Mahzenü'l-Esrâr'ın Zeynü'l-Âbidin Nüshası	12
6.4. Manzum Parçalar	13
6.5. Manzum ve Mensur Parçalar	13
6.6. Mes'ele Kitâbı	14
6.7. Mirâç-nâme	14
6.8. Oğuz Kağan Destanı.....	15
6.9. Râhatü'l Kulûb	16
6.10. Rızvan Şah ile Ruh-afza Hikâyesi.....	16
6.11. Seyfü'l-Mülûk ve Bedî'ü'l-Cemâl	17
6.12. Sirâcü'l-Kulûb	18
6.13. Tarla Satış Senetleri.....	19
6.14. Tezkire-i Evliyâ	19
6.15. Timür Kutluk Yarlığı.....	20
6.16. Tokluğ Temür'e Verilen Ödüg Bidig'i.....	21
6.17. Toktamış Yarlığı.....	21
BİRİNCİ BÖLÜM.....	23

1. İSLAMİ DÖNEM TÜRKÇE METİNLERDEN TESPİT EDİLEN İKİLEMELER 23

1.1. Bağlaçsız Kullanımlar	23
1.1.1. İki Kelimeden Oluşanlar	23
(1) aç yalang̃.....	23
(2) açığ süçüg	23
(3) açlık susuzluk	24
(4) ādem havvā.....	24
(5) ādamī perī	24
(6) ağır ayak	25
(7) ağa ini	25
(8) ahmaq nādān.....	25
(9) ak iv ala çadır	26
(10) ak sakallug moz saçlug.....	26
(11) aka ini	26
(12) ‘aql ‘ilm	26
(13) ‘akreb çayān	27
(14) al- sat-	27
(15) alban yasak	27
(16) allāh allāh	27
(17) altun kümüş	28
(18) alṭun mercān	30
(19) alṭun yākūt	31
(20) arıg münezzeh.....	31
(21) arıq havut	31
(22) arslan kaplan.....	31
(23) ’asab qıl- sahmet tur-	32
(24) asab qıyın.....	32
(25) asda asda.....	32
(26) aş ödmek.....	32
(27) aṣa- iç-	33
(28) aṣlık bağ.....	33
(29) at çapmak keyik atmak	33
(30) at tive	34
(31) ata ağa.....	34

(32)	ata ana.....	34
(33)	ataş kızıl.....	38
(34)	ataşlug yaruklug	39
(35)	av kuş.....	39
(36)	ay ay	39
(37)	ay ay ah ah	39
(38)	ayak ilig	40
(39)	ayak kulak.....	40
(40)	āyet hadīs	40
(41)	aygır at	40
(42)	ayıtkan eşitken	41
(43)	az az	41
(44)	bağ aşlık.....	41
(45)	bāğ bāğça	41
(46)	bāğ tağ	42
(47)	bar- kel-	42
(48)	bar- yan-	42
(49)	bar yok.....	42
(50)	bārgāh çadır	43
(51)	bas- astur-	43
(52)	baş kut.....	43
(53)	başa- bas-	43
(54)	bay tervīş	43
(55)	bāzergān ortak	44
(56)	beg nedīm	44
(57)	belā muşibet.....	45
(58)	beyikrek öndürrek.....	45
(59)	biş altı	45
(60)	borç haraç	45
(61)	boyun ilig.....	46
(62)	bölek bölek	46
(63)	bud quyruq.....	46
(64)	burunlu songlı.....	47
(65)	cādū yalğançı	47
(66)	cān ciger	47

(67)	can ƙan.....	47
(68)	carlıg cumşa- bildürgülük biti-	47
(69)	çadır iv	48
(70)	çağır iç- ‘işret ƙıl-	48
(71)	çalañ bulañ.....	48
(72)	çap- al-	48
(73)	çıgay emgek.....	49
(74)	çıq- kir-	49
(75)	çimgen merguşār	49
(76)	çoğluğ heybetliğ	50
(77)	çomak yıgaç.....	50
(78)	dānā biliglig	50
(79)	dervīş faƙīr.....	50
(80)	dostluk ƙarındaşlık	51
(81)	du‘-ā alƙış	51
(82)	dūnyā āhiret	51
(83)	ecūc mecūc	53
(84)	enbiyālar evliyālar	53
(85)	eyerlig yugenlig	54
(86)	faƙīr dervīş.....	54
(87)	faƙīr miskīn.....	54
(88)	gele ƙara	55
(89)	gūyende rakƙāş	56
(90)	gūl çeçek.....	56
(91)	hak ta‘ala	56
(92)	hasudluq kin	87
(93)	ħasūdluq yavuzluq	88
(94)	ħavvā ādem.....	88
(95)	ħayr sadaka	88
(96)	heybatliğ aƙıq yuslūg.....	88
(97)	ħōca ħvāce	89
(98)	hoş kel- safa keldür-	89
(99)	ħūb ƙörklūg.....	89
(100)	ħurmā encīr	89
(101)	ħūkm farmān	90

(102)	ısıķ savuķ	90
(103)	ıgsız toĝasız.....	90
(104)	iki üç	91
(105)	il kün	91
(106)	ilig ayaq.....	94
(107)	‘ilim ĥat.....	95
(108)	‘ilim mollā.....	96
(109)	‘ilm ‘amel.....	96
(110)	‘ilm bilig	96
(111)	‘ilm ma‘rifet.....	96
(112)	imđi bat	96
(113)	in- kel-.....	97
(114)	inayet keramet.....	97
(115)	inçü baĝcı.....	97
(116)	inçü cevāhir.....	98
(117)	inçü mercān.....	98
(118)	inilik karındaşlık	99
(119)	ini oĝulluk.....	99
(120)	ir beg	99
(121)	iris kagas	100
(122)	èt aş	100
(123)	èttig èttig	100
(124)	iv ĥücre	100
(125)	‘izzet ikrām	101
(126)	qadıĝ heybatlıĝ.....	101
(127)	ķadre ķadre.....	101
(128)	kāfir münāfık.....	102
(129)	kafir şālim	102
(130)	ķahatlık aĝırlık	102
(131)	ķalınraq köprek	102
(132)	ķar yaĝmur	103
(133)	ķarĝa- la'net ķıl-	103
(134)	ķart kiçig	103
(135)	kas yakut	103
(136)	ķayĝu şādliĝ	103

(137)	ķazan ayak.....	104
(138)	kebīre Őaġīre.....	104
(139)	keēe keēe.....	104
(140)	keēe kŭndŭz.....	104
(141)	kenglik darlık.....	108
(142)	kenglik uşunlık.....	108
(143)	kerem luŐf.....	109
(144)	kerīm rahīm.....	109
(145)	kesek kesek.....	109
(146)	keyik kuş.....	109
(147)	kiliē neyze.....	110
(148)	kırk kŭn kırk kiēe.....	110
(149)	ķiŐil tŭglŭġ kara kŭzlgŭ.....	110
(150)	ķız kırķın.....	110
(151)	ķel- bar-.....	111
(152)	kil- kŕr-.....	111
(153)	kir- ēiē-.....	111
(154)	ķonak tuŐŭl.....	111
(155)	qorqunē 'asab.....	112
(156)	ķoŐ ķoŐ.....	112
(157)	kŕk tŭlŭklŭġ kŕk callug.....	112
(158)	kŕp az.....	113
(159)	kŕp kŕp.....	113
(160)	kŕp telim.....	114
(161)	kŕrġen işitken.....	114
(162)	kŕr- Şaş-.....	114
(163)	kŕrklŭġ hoş.....	114
(164)	kŕrklŭġ yigit.....	115
(165)	kŕrŭŐ- ķuēuŐ-.....	115
(166)	kŕŐk 'imāret.....	115
(167)	kŕter- al-.....	116
(168)	kŕz aġız.....	116
(169)	kŕz burun.....	116
(170)	kŕz ķaŐ.....	116
(171)	kŕz kŕngŭl.....	116

(172)	ķubbe ķuŗ	117
(173)	ķudret hķikmet	117
(174)	ķul nķker	117
(175)	ķulluk tā'at	117
(176)	ķur'ān hadīs	118
(177)	ķurt ķuŗ	118
(178)	ķūķlūg ķuvvetlig	119
(179)	ķūl- oyna-	119
(180)	ķūn ay	119
(181)	ķūn soķ keķe soķ	120
(182)	māl davar	120
(183)	māl mūlk	120
(184)	maŗraba ayaq	121
(185)	Mekke Medine	121
(186)	mescid hānekāh	122
(187)	miħnet yoksuzluk	122
(188)	mihri muħabbet	122
(189)	mihri ŗefaķat	123
(190)	miskīn bīķāra	123
(191)	mollā ŗōfī	123
(192)	mūm ŗem'	123
(193)	mūneccim 'azāyim okuķuķı	124
(194)	mūnkir mūnāfık	124
(195)	mūren ŗgūz	124
(196)	namaz qıl- ruze tud-	124
(197)	namaz niyaz qıl- qurban qıl-	125
(198)	neme yılķı	125
(199)	nerķ satranķ	125
(200)	ni'met ŗerbet	125
(201)	oğlan ħatun	126
(202)	oğul ķız	126
(203)	oğul uŗak	126
(204)	oku- bil-	128
(205)	ot aŗlık	128
(206)	ot tağ kaynar đeryā	129

(207)	ot tağ kaynar tengiz.....	129
(208)	ot yel	129
(209)	öldür- köydür-	129
(210)	örle- kükire-	130
(211)	özge özge	130
(212)	pāra pāra.....	130
(213)	perī ‘ifrīt.....	132
(214)	perī tīv	132
(215)	rahmet bereket.....	132
(216)	raht tōšek.....	133
(217)	sabançı ortağçı	133
(218)	sabr qarār.....	133
(219)	saç kaş	134
(220)	saç sakal	134
(221)	sadaqa sekat	134
(222)	sāf sāf	134
(223)	sağ selāmetlık.....	135
(224)	sala sala	135
(225)	sançış uruş.....	135
(226)	sansız sağışsız	136
(227)	savuk ıssık.....	136
(228)	sevinç at- kül-.....	136
(229)	serv yığacı sandal yığacı	137
(230)	sirke tuz.....	137
(231)	sév- tanı-	137
(232)	sivin- kül-	137
(233)	sög- sözle-	138
(234)	susuz azuksız	138
(235)	su bulak	138
(236)	şehir vilāyet	139
(237)	şeri‘at ‘ilmi tarīkāt ‘ilmi.....	139
(238)	şifā güşād	139
(239)	şirk şek	139
(240)	şīşe ayak.....	139
(241)	tā‘at kulluk	140

(242)	tağ tengiz.....	140
(243)	tamur singir.....	141
(244)	tanı- bil-.....	141
(245)	tapma- körme-.....	141
(246)	tavar qara.....	141
(247)	temürçi tūrüdger.....	142
(248)	tengri ta'ala.....	142
(249)	teñiz tağ.....	208
(250)	ter- yè-.....	209
(251)	teri id.....	209
(252)	teri tüg.....	209
(253)	teryā tağ.....	209
(254)	tervīş miskīn.....	210
(255)	tervīş şāhit.....	210
(256)	tıg şīş.....	211
(257)	til söz.....	211
(258)	tilsiz ayaksız.....	211
(259)	tilsiz közsüz.....	211
(260)	tirig ölüg.....	212
(261)	tişle- sanç-.....	212
(262)	tişük tişük.....	212
(263)	tīv perī.....	212
(264)	tīv şeytān.....	213
(265)	topraq su.....	213
(266)	töl bogaz.....	213
(267)	tört bēş.....	214
(268)	tu'a 'arz.....	214
(269)	tura tura.....	214
(270)	turlüg turlüg.....	214
(271)	tutulunç uruşunç.....	215
(272)	tüg saqal.....	215
(273)	tün kün.....	215
(274)	tüş- kit-.....	216
(275)	uçar yügürür.....	216
(276)	uçmaq tamuq.....	216

(277)	uluğ ğaltān.....	217
(278)	uluğ kiçig	217
(279)	uluğ konüllüg yavuz qılıqlıĝ.....	218
(280)	uluğrak biyikrek.....	218
(281)	ura ura	218
(282)	urma- sökme-	218
(283)	uruğ kayaş.....	219
(284)	uruğ uruğ.....	219
(285)	uruş keniş	219
(286)	uruş tokuş.....	220
(287)	usluğ yaşkı	220
(288)	ustād mī 'mar	220
(289)	vazīr beg.....	220
(290)	vazīr nāyīb.....	221
(291)	yağşı körüklüg.....	221
(292)	yağşı şefakatlıĝ	221
(293)	yağşı yaman	221
(294)	yağşırak sêvügrek	222
(295)	yaradqan törüdken.....	222
(296)	yaramaz yavuz	222
(297)	yaş bükig.....	223
(298)	yat- uyu-	223
(299)	yatış kopuş	223
(300)	yavuz yaman	223
(301)	yavuz yaramas.....	224
(302)	yazı taĝ.....	224
(303)	yazı yaban	224
(304)	yer suw	225
(305)	yefīm nātuvān.....	226
(306)	yıĝaç ot.....	226
(307)	yıĝaç tahta.....	226
(308)	yıkıla kopa.....	226
(309)	yılan çayan	226
(310)	yıpar 'anber.....	227
(311)	yègen içken	228

(312)	yi- su iç-	228
(313)	yir kök	228
(314)	yiröp- hıdmet kıl-	229
(315)	yiti kat kök yiti kat yir	230
(316)	yiti kün yiti kiçe	230
(317)	yoksuzluk miḥnet	230
(318)	yöri- oyna-	230
(319)	yumuşaq sözlüg yaqşı qılıqlıg	231
(320)	yurt öy	231
(321)	yükle- keltür-	231
(322)	yüş köş	231
(323)	yüz yırt- saç yol-	232
(324)	zā'if şikeşte	232
(325)	zār zār	232
(326)	zıkr münācāt	234
1.1.	2. Üç Kelimededen Oluşanlar	234
(327)	'ācizliḡ miskīnlik niyāz-şikestlik	234
(328)	asīllıḡ 'īdil 'īlim	234
(329)	at kagatır ud	234
(330)	bas- öltür- baş kes-	235
(331)	beḡ bay uluḡ	235
(332)	belā miḥnet yoksuzluk	235
(333)	big il kün	235
(334)	Cebrāyil Mikāyil İsrāfīl	236
(335)	embiya evliya mu'min qul	236
(336)	faqir miskin yoqsuz	237
(337)	feryād kıl- yaqa yırt- yıḡla-	237
(338)	ḥaṭun ana singil	237
(339)	ḥurmā encīr bādām	238
(340)	il kün big	238
(341)	'ilm ḥikmet ma'rifet	238
(342)	qadun oḡlan uşaq	238
(343)	kafir salim müşrik	239
(344)	qalam dıvīt kāḡad	239
(345)	körklüg yüzlüg yaḡşu kılıqlıḡ yaḡşu yıtlıḡ	239

(346)	köşk hücre 'imāret	240
(347)	közsüz tilsiz kulaqsız	240
(348)	nöker il kün	240
(349)	riyāzet miḥnet belā	241
(350)	tengiz tağ cangal	241
(351)	tervīş miskīn tertlık kişi	241
(352)	yahşı biliglig dānā	241
(353)	yahşı kör- sivin- kül-	242
(354)	yaman şālim kāfir	242
(355)	yılkı ud buzagu	242
(356)	yig et aş sö(y)ürme	242
(357)	yurt il kün	243
1.1.3. Dört Kelimeden Oluşanlar		243
(358)	ādemī perī tīv cānvār	243
(359)	ağız köz kulağ burun	243
(360)	'ālim şōfi karı körklüg kız	243
(361)	aş söyürme çubuyan kımız	244
(362)	Cebrāyil Mikāyil İsrāfil 'Aşrāyil	244
(363)	çerig nöker il kün	244
(364)	ini oğulluk dostluk karındaşlık	244
(365)	iv bārgāh çādır sāyevān	245
(366)	oğul kız kişi katas	245
(367)	ruza namaz hac ğaza	245
(368)	tengiz tağ cangal biyābān	246
1.1.4. Dörtten Fazla Kelimeden Oluşanlar		246
(369)	aldun kümüş yaqut sebercet incü	246
(370)	altun kümüş la'l yāķüt firūze eñçü	246
1.2. Bağlaçlı Kullanımlar		247
(371)	ādem bile ḥavvā	247
(372)	ağrığ kişi yā sağ kişi	247
(373)	ah u nale	247
(374)	'akl u hayal	247
(375)	ārām u qarār	248
(376)	'arş u kürz	248
(377)	'aşık bile ma'şūk	248

(378)	‘āşık u ma‘şūk.....	248
(379)	atl u tat	249
(380)	ay bile kün.....	249
(381)	‘ayş u ‘iştāt.....	249
(382)	bir ve bar	250
(383)	bir ü bar	250
(384)	börk bile deştār.....	252
(385)	dēv ü perī	252
(386)	cān u cihān	252
(387)	cefa vu ‘işve	253
(388)	cıda birle ya ok birle	253
(389)	cinn ü ins.....	254
(390)	çağır bile sūt.....	254
(391)	çinü maçin.....	255
(392)	dōstlık yā düşmenlık	255
(393)	du ‘ā taķı tā‘at	255
(394)	ēhl ü ‘āyal.....	255
(395)	ēvlāt u ḥaḍun.....	256
(396)	ezel ü ebed	256
(397)	fāzl u kerem	256
(398)	genc ü ḥazīna	256
(399)	genc ü māl	257
(400)	gerd ü ğubār	257
(401)	gūr bile kefen	257
(402)	güfd ü-güy.....	257
(403)	ḥaķ bile bātıl.....	258
(404)	hamd u sena	258
(405)	ḥar u ḥaşak	260
(406)	ḥavf u recā.....	260
(407)	ḥayy u kayyūmu.....	260
(408)	hem ḥūr u hem perī	260
(409)	ḥırs u hevā.....	261
(410)	ḥūr u melek	261
(411)	hüsn ü cemāl	261
(412)	ir bile ḥaṭun	262

(413)	ir ü haṭun	262
(414)	‘izzet vü hürmet	263
(415)	ḳadr u ḳıymet	263
(416)	kāfir ādemī y-ā kāfir ṭiv perī	263
(417)	ḳamış bile tahta bile tanāb bile	263
(418)	ḳavl u ḳarār	263
(419)	kılıç birle kalkan birle	264
(420)	ḳış vü yaz	264
(421)	kıl u kâl	264
(422)	kilgölüg ü barguluğ	264
(423)	kök bile yer	265
(424)	kök yā ‘arş	265
(425)	la‘l u firūze	265
(426)	lale vu nesrin	265
(427)	luṭf u kerem	266
(428)	māl ü menāl	266
(429)	ma‘lul u ‘illet	267
(430)	māşun ve m(a)hrūs	267
(431)	meş‘ale bile fānūs	267
(432)	nām u nēng	267
(433)	mülk ü māl	268
(434)	müñgker bile nekīr	268
(435)	ok birle cıda birle kılıç birle	269
(436)	ok birle kılıç	269
(437)	ot bile tütün	269
(438)	renc ü zaḫmet	269
(439)	sabr u ārām	270
(440)	şa'ferān bile sünbül	270
(441)	selām ḳıl- takı yiröp-	270
(442)	şıdk u şafā	271
(443)	sipas u şükr	271
(444)	sofra bile ta'ām	272
(445)	şām u sabāḫ	272
(446)	şükür ü sipaz	272
(447)	takı taluy takı müren	273

(448)	tayr ü mūr u māhī.....	273
(449)	tevfik u hıdayet	273
(450)	toņ takı muz	273
(451)	tūnyā bile āhıret	274
(452)	tütün bile ot.....	274
(453)	ūd u ‘anber	274
(454)	ya birle ok birle	275
(455)	ya takı kalkan	275
(456)	yā yoķarı yā koyı.....	275
(457)	yarlıķ u ferman.....	276
(458)	zāhir u bātin	276
(459)	zevk u ‘işret.....	277
İKİNCİ BÖLÜM		278
2. İSLAMİ DÖNEM UYGUR HARFLİ METİNLERDEKİ İKİLEMELERİN		
SINIFLANDIRILMASI.....		278
2.1.	Anlam Bakımından İkilemeler	278
2.1.1.	Her iki unsuru da anlamlı olan ikilemeler.....	278
2.1.1.1.	Eş anlamlı kelimelerden oluşan ikilemeler	278
2.1.1.2.	İlişkili ya da yakın anlamlı kelimelerden oluşan ikilemeler	279
2.1.1.3.	Zıt anlamlı kelimelerden oluşan ikilemeler.....	282
2.1.1.4.	Aynı kelimenin tekrarıyla oluşan ikilemeler.....	282
2.2.	Biçim Bakımından İkilemeler	282
2.2.1.	Her iki unsuru da kök halinde olan ikilemeler	283
2.2.2.	Her iki unsuru da türemiş kelime olan ikilemeler	285
2.2.2.1.	Unsurları aynı ekle türemiş olan ikilemeler	285
2.2.2.2.	Unsurları farklı eklerle türemiş olan ikilemeler	286
2.2.3.	Sadece bir unsuru türemiş kelime olan ikilemeler	286
2.2.3.1.	İlk unsuru türemiş olan ikilemeler	286
2.2.3.2.	İkinci unsuru türemiş olan ikilemeler	287
2.3.	Çekim Bakımından İkilemeler	287
2.3.1.	Her iki unsuru da çekim eki alan ikilemeler	288
2.3.2.	Sadece ilk unsuru çekim eki alan ikilemeler.....	290
2.3.3.	Sadece ikinci unsuru çekim eki alan ikilemeler.....	290
2.4.	Diziliş Bakımından İkilemeler	291
2.4.1.	Ses durumuna göre ikilemeler.....	291

2.4.1.1. Her iki unsuru da ünlüyle başlayan ikilemeler.....	291
2.4.1.2. İlk unsuru ünlüyle ikinci unsuru ünsüzle başlayan ikilemeler	292
2.4.1.3. İlk unsuru ünsüzle ikinci unsuru ünlüyle başlayan ikilemeler	292
2.4.1.4. Her iki unsuru da ünsüzle başlayan ikilemeler	293
2.4.2. Hece sayısına göre ikilemeler	295
2.4.2.1. Daha az heceli kelimenin önde olduğu ikilemeler	295
2.4.2.2. Daha çok heceli kelimenin önde olduğu ikilemeler	297
2.4.2.3. Eş sayıda heceli kelimelerden oluşan ikilemeler.....	297
2.5. Köken Bakımından İkilemeler	299
2.5.1. Her iki unsuru da Türkçe kökenli olan ikilemeler.....	299
2.5.2. Bir unsuru Türkçe kökenli olan ikilemeler	301
2.5.2.1. İlk unsuru Türkçe kökenli olan ikilemeler	301
2.5.2.2. İkinci unsuru Türkçe kökenli olan ikilemeler	302
2.5.3. Her iki unsuru da yabancı kökenli olan ikilemeler	302
SONUÇ.....	304
KAYNAKÇA	310
ÖZ GEÇMİŞ.....	315

ÖZET

İSLAMİ DÖNEM UYGUR HARFLİ TÜRKÇE METİNLERDE İKİLEMELER

İkilemeler; Türk dilinin, anlatım gücünü yansıtan en önemli özelliklerinden biridir. Tarihî ve çağdaş metinler üzerinde varlığı incelenmiş, fakat tarihî dönemlerde özellikle de İslami dönemde Uygur harfleri ile yazılmış metinler üzerinde ikilemeler hakkında yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. *İslami Dönem Uygur Harfli Türkçe Metinlerde İkilemeler* isimli bu çalışmada, Anadolu sahası dışında yazılmış olan Uygur harfli metinlerden İslami unsur taşıyan ve taşımayan 17 metin seçilmiştir. Giriş bölümünde, ikilemeler ve İslami dönem Uygur harfli metinler hakkında bilgi verildikten sonra tespit edilen ikilemeler anlam, biçim, çekim, diziliş ve köken olmak üzere sıralanmış ve alt başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Sonuç bölümünde ise yapılan inceleme neticesinde tespitlerde bulunulmuş ve sayısal verilerden bahsedilmiştir.

Bu çalışma ile dil çalışmalarının bir alanı olan ikilemeler esasında Uygur harfli Türkçe metinler incelenerek, bu metinlerdeki ikileme varlığı ortaya konulacak ve böylelikle diğer dönemlerdeki ikilemeler ile karşılaştırmalar yapma imkânı doğacaktır. Bu karşılaştırmalar sadece Türkçenin söz varlığına katkıda bulunmayacak, aynı zamanda semantik, leksik ve etimolojik çalışmalarda da referans olarak kullanılmaya zemin hazırlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: İkileme, İslami Dönem Uygur Harfli Metinler, söz varlığı, Türkçe

ABSTRACT

REDUPLICATIONS IN TURKIC TEXTS WRITTEN IN UIGHUR LETTERS OF THE ISLAMIC PERIOD

Reduplications; it is one of the most important features of the Turkish language that reflects its expressive power. Its existence has been examined on historical and contemporary texts, but there is no study on reduplications on texts written in Uighur letters in historical periods, especially in the Islamic period. In this study titled *Reduplications in Turkish Texts with Uighur Letters of the Islamic Period*, Seventeen texts with or without Islamic elements were selected from the texts with Uighur letters written outside the Anatolian area. In the introduction, after giving information about reduplications and texts with Uighur letters of the Islamic period, the reduplications identified are listed as meaning, shape, inflection, origin and classified under sub-headings. In the conclusion part, as a result of the review, determinations were made and numerical data were mentioned.

With this study, Turkish texts with Uyghur letters by examine on the basis of reduplications, which is an area of language studies, the existence of reduplication in these texts will be revealed and thus, it will be possible to make comparisons with reduplications in other periods. These comparisons will not only contribute to the vocabulary of Turkish, but will also prepare the ground for being used as a reference in semantic, lexical and etymological studies.

Keywords: Reduplication, Texts with Uighur Letters of the Islamic Period, vocabulary, Turkish

KISALTMALAR

C	: Cevherî
DN	: Deh-nâme
EHB	: Ebu Said Kürkân'ın Uzun Hasan'a Gönderdiği Bitig
İK	: İbn-i Kamber
K	: Koşuklar
Ksd	: Kasîde
KO	: Kamberoğlu
L	: Lutfî
LG	: Lutfî'nin gazeli
MBS	: Mansur Bahşı Sözi
MEZA	: Mahzenü'l-Esrâr'ın Zeynü'l-Âbidin Nüshası
MK	: Mes'ele Kitâbı
MN	: Miraç-nâme
MP	: Manzum Parçalar
OKD	: Oğuz Kağan Destanı
ÖB	: Tokluğ Temür'e Verilen Ödüg Bidig'i
RK	: Râhatü'l-Kulûb
RŞR	: Rızvan Şah ile Ruh-Afza Hikâyesi
S	: Seyyid
SG	: Sekkâkî'nin gazeli
SK	: Sirâcü'l-Kulûb
SM	: Seyfü'l-Mülûk ve Bedî'ü'l-Cemâl
SUM	: Osman Fikri Sertkaya tarafından çalışılmış Uygur harfli manzum ve mensur parçalar
TE	: Tezkire-i Evliyâ

TKY : Timür Kutluk Yarlđı
TSS : Tarla Satış Senetleri
TY : Toktamış Yarlđı

GİRİŞ

1. Problem

Türk dilinin tarihî ve çağdaş çeşitli dönemlerindeki ikilemelerin varlığı incelenmiştir. Genellikle metin ve dönem merkezli yapılmış olan ikileme çalışmaları arasında İslami dönem Uygur harfli Türkçe metinler üzerine yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu çalışmada öncelikle Anadolu dışında yazılmış İslami dönem Uygur harfli metinler tespit edilmiştir. Bu metinlerden üzerinde ikileme çalışması yapılmamış, ulaşılabilen ve tezin iskeletini oluşturacak olanlar seçilmiştir. Seçilen eserlerin her birinin söz varlığı incelenerek ikilemeler bağlamı olarak fişlenmiş ve anlamlandırılmıştır. Fişlenen ikilemelerin veri girişleri alfabetik sırasıyla ve ikilemenin geçtiği cümle ve cümleler verilmiştir. Ardından da anlam, biçim, çekim, diziliş ve köken bakımından sınıflandırılmıştır. Yapılan tasnif ve analizler neticesinde bu söz varlığının literatüre ne gibi etkileri ve katkıları olduğu verilmeye çalışılmıştır.

2. Amaç ve Önem

Tezin amacı, İslami dönem Uygur harfli Türkçe eserlerin söz varlığının incelenerek Karahanlı, Altınordu-Harezm ve Çağatay sahasına ait olan metinler üzerinden karşılaştırmalı ikileme varlığını ortaya koymak ve elde edilen verilerden hareketle yapılacak analizlerle Türkçe ikilemeler literatürüne katkı sağlamaktır. Bu çalışma ile ikilemeleri tespit edilen Uygur harfli Türkçe metinler incelenerek, bu metinlerdeki ikileme varlığı ortaya çıkarılmış olacak ve böylelikle diğer dönemlerdeki ikilemeler ile karşılaştırmalar yapma imkânı doğacaktır.

3. Sınırlılıklar

Bu çalışmada İslami döneme ait Uygur harfleri ile yazılmış olan *Deh-nâme*, *Ebu Said Kürkân'ın Uzun Hasan'a Gönderdiği Bitig*, *Mahzenü'l-Esrâr'ın Zeynü'l Âbidin Nüshası*, *Manzum Parçalar*, *Manzum ve Mensur Parçalar*, *Mes'ele Kitâbı*,

Mirâç-nâme, Oğuz Kağan Destanı, Râhatü'l-Kulûb, Rızvan Şah ile Ruh-afza Hikâyesi, Seyfü'l-Mülûk ve Bedî'ü'l-Cemâl, Sirâcü'l-Kulûb, Tarla Satış Senetleri, Tezkire-i Evliyâ, Timür Kutluk Yarlığı, Tokluğ Temür'e Verilen Ödüg Bidig'i, Toktamış Yarlığı adlı metinler üzerinde ikilemeler konusu işlenecektir.

İslami dönem Uygur harfli metinlerden tespit edilen ikilemeler birinci bölümde, Türkiye Türkçesindeki anlamı ile alfabetik biçimde madde başı olarak sıralanmıştır. Bu sıralamada tespit edilen eserlerden örnekler verilirken de eser adının alfabetik olarak yer almasına dikkat edilmiştir. Böylelikle madde ve maddeye ait örneklerin düzenli ve sistemli olarak sunulması amaçlanmıştır. Ayrıca ikilemelerin ve metinlerden alınan örnek cümlelerin yazılımlarında, yazarların transkripsiyon metnine ve günümüz Türkçesine aktarımına bağlı kalınmıştır.

İkinci bölümde ise ikilemeler anlam, biçim, çekim, diziliş ve köken başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

4. Yöntem

Tez konusu kapsamında İslami dönemde, Anadolu dışında Uygur harfleri ile yazılmış olan *Deh-nâme, Ebu Said Kürkân'ın Uzun Hasan'a Gönderdiği Bitig, Mahzenü'l-Esrâr Zeynü'l-Âbidin Nüshası, Manzum Parçalar, Manzum ve Mensur Parçalar, Mes'ele Kitâbı, Mirâç-nâme, Oğuz Kağan Destanı, Râhatü'l-Kulûb, Rızvan Şah ile Ruh-afza Hikâyesi, Seyfü'l-Mülûk ve Bedî'ü'l-Cemâl, Sirâcü'l-Kulûb, Tarla Satış Senetleri, Tezkire-i Evliyâ, Timür Kutluk Yarlığı, Tokluğ Temür'e Verilen Ödüg Bidig'i, Toktamış Yarlığı* adlı metinler seçilmiştir. Öncelikle seçilen bu metinler taranmış ve verileri tespit edilmiştir. Tespit edilen ikilemeler alfabetik ve metinlerde geçtiği cümleler ile birlikte düzenlenmiştir. Ardından fişleme yöntemi ile verilerin alfabetik olarak düzenli kayıtları oluşturulmuştur.

Kaydedilen veriler; birinci bölümde, metin içinde geçtiği cümle ile birlikte alfabetik olarak listelenmiş, ikinci bölümde ise anlam, biçim, çekim, diziliş ve köken bakımından sınıflandırılmıştır.

5. Terminoloji

Tez kapsamında ele alınan dönem, ikilemeler ve ikilemeleri tespit edilen metinler hakkında açıklamalar yapılmıştır. Öncelikle İslami döneme ait Uygur harfli Türkçe metinlerden bahsedilmiş ardından ikileme terimi açıklanmıştır. Daha sonra seçilen 17 metin alfabetik sıralanmış ve bu metinler hakkında kısa bilgilere yer verilmiştir.

5.1. İslami Dönem Uygur Harfli Türkçe Metinler

Türklerin İslamiyet'e geçişi ile birlikte İslam ve Arap kültürünün Türk kültürüne etkisi kaçınılmaz olmuştur. Daha önceki dönemlerde Budizm, Maniheizm, Hristiyanlık gibi inanışların kabul edilmesi ile Türk toplumlarında görülen değişimler bu dönemde de görülmektedir. Kabul edilen din ile birlikte kullanılan alfabede, edebî-dinî eserlerde ve resmî evraklarda bu değişim tespit edilebilmektedir. Bu değişimlerin en köklüsü ise Türklerin İslamiyet'i kabulü ile olmuştur.

İslamiyet'le yaygın biçimde kullanılmaya başlanan Arap alfabesi ile birlikte Uygur alfabesinin de kullanılmaya devam etmesine Tourkhan Gandjei şu şekilde açıklık getirir: ... *Kıfayetsiz olduğu halde, Arap ve Fars asıllı kelimelerle dolu olan Türkçe metinlerde Uygur alfabesinin kullanılması, bu alfabenin, bir süs ve aynı zamanda bir geleneğin devam ettirilmesi isteğinin gösterilmesi şeklinde açıklanabilir. Uygur yazısının, ihtiyaç dolayısı ile kullanılmadığı, Türkçe metinlerde Uygurca kelimelerin altlarına anlamı açıklamak için Arapça kelimelerle şerhler konulmasında görülebilir.*¹ Görülüyor ki Uygur ve Arap harflerinin bir arada kullanılması sadece bir geçiş dönemini kolaylaştırma girişimi değildir. Uygur harfleri devlet büyükleri, edipler ve halk tarafından bir geleneği devam ettirmek isteğiyle kullanılmaktadır.

Bu dönemde üst satırda Uygur alt satırda Arap harfleri ile yazılmış metinler, yalnızca Uygur harfleri ile yazılmış metinler ve aynı eserin her iki alfabe ile yazılmış nüshaları mevcuttur. Dil malzemesi olarak çeşitli ve zengin bir içeriğe

---

¹ Tourkhan Gandjei, *Kabul Müzesindeki Uygur Harfli «Leṭāfet-nāme»nin Ketebe Kaydındaki Not*, (Çev.: Ayşegül Sertkaya), İlmî Araştırmalar Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri, S. 8, İstanbul, 1999, s. 301-305.

sahip olan İslami dönem Uygur harfli metinler genellikle eser merkezli bilimsel çalışmalara konu olmuştur. Genel hatlarıyla bu dönem ve özelliklerine rastlanılan çalışmalar oldukça azdır. Eser merkezli çalışmalar ise genellikle metin, çeviri ve tıpkıbasım olarak hazırlanmaktadır. Devam eden çalışmalar da hazırlanan bu eserler üzerinde yapılmaktadır.

Dönem merkezli bir çalışma 2019 yılında Melek Çubukcu tarafından *İslami Döneme Ait Uygur Harfli Türkçe Metinlerin Yazım Özellikleri* başlığı ile doktora tezi olarak hazırlanmıştır.² Çubukcu çalışmasında İslami döneme ait olarak Kutadgu Bilig Herat (Viyana) nüshası, Rızvan Şah ile Ruh-Afza Hikayesi, Bahtiyarname, Atabetü'l-Hakayık Semerkant nüshası eserlerini, Maniheist ve Budist döneme ait olarak da Huastuanift, Altun Yaruk (6. ve 7. Kitap), İyi ve Kötü Prens Öyküsü, Üç İtigsizler eserlerini *Ünlülerin Yazımı* ve *Ünsüzlerin Yazımı* ana bölümlerinde alt başlıklar altında incelemiştir. 2020 yılında tezi ile aynı başlıklı bir makale yayımlayan Çubukcu çalışmasında *Alıntı Kelimeler* ve *Türkçe Kelimeler* iki başlık altında İslami dönemde Maniheist-Budist dönemdeki Uygur harfli yazımın devamı, benzerlik ve farklılıkları konusunda bilgi vermiştir.

İslami döneme ait Uygur harfli metinleri sınıflandırılmasını 1975 yılında Osman Fikri Sertkaya hazırladığı doktora tezinin giriş bölümünde yapmıştır. Bu sınıflandırma şu şekildedir:

1. Anadolu dışı Uygur harfli eser geleneği (1069-1458):
  - a) Karahanlı Sahası Metinleri
    1. Kutadgu Bilig
    2. Dîvanü Lugat'it-Türk
    3. Tarla Satış Senetleri
    4. Atabetü'l-Hakayık'ın F Nüshası
  - b) Çağatay Devri Metinleri
    5. Tokluğ (Tuğluğ) Temür'e Verilen Ödüg Bidig'i
  - c) Altın Ordu (Cuci Ulusu) Devri Metinleri
    6. Toktamış Yarlığı
    7. Timür Kutluğ Yarlığı
  - ç) İran Sahasında Tertip Edilen Metinler
    8. Atabetü'l- Hakayık'ın E Nüshası
    9. Kut(l)uğ Bolz-un
  - d) İstinsah veya Telif Sahası Tespit Edilemeyen Metinler
    10. Nemrûd Hikâyesi
    11. Manzum Parçalar
    12. Doğu-Batı Türkçesi ile Karışık Dilli Manzumeler

² Melek Çubukcu, *İslami Döneme Ait Uygur Harfli Türkçe Metinlerin Yazım Özellikleri*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana, 2019.

13. *Mes'ûṭ*
 14. *Uygur Alfabesi*
 e) *İslâmi Devrinin İslâmi Unsur Taşımayan Metinleri*
 15. *Ḳubilay Han'ın Vasiyeti*
 16. *Oğuz Kağan Destanı*
 17. *Havarilerin Amentü'sü*
 f) *Timürlü Devri Metinleri*
 18. *Uygur Harfli Madeni Paralar*
 19. *Çingiz Han Tarihi Tercümesi*
 20. *Timür'ün Toktamış'a Yapmış Olduğu Seferin Kitâbesi*
 21. *Timür'un Berkuk'a Mektupları*
 22. *Timurlu Şeceresi*
 23. *Şub'-ı Pencgâne*
 24. *Şahruh'un Uygur Harfli Soyurgal (Ferman)'ı*
 25. *Sirâcü'l-Ḳulûb*
 26. *Mes'ele Kitâbı*
 27. *Râhatü'l-Ḳulûb*
 28. *Muḥabbet-name*
 29. *Manzum ve Mensur Parçalar*
 30. *Baḥtiyâr-nâme*
 31. *Mi'râc-nâme*
 32. *Tezkire-i Evliyâ*
 33. *Ḳutadğu Bilig'in A Nüshası*
 34. *Hasan Kara Sâil Şems'in "Kaside"si*
 35. *Bal Çorbası*
 36. *Deh-nâme*
 37. *Atabetü'l- Hakâyık'ın A nüshası*
 38. *Mahzenü'l-Esrâr'ın Zeynü'l-Âbidin Nüshası*
 39. *Mahsenü'l- Esrâr'ın Ali Şah Bahşı Nüshası*
 40. *Haydar'ın "Kaside"si*
 41. *Uygur Harfli Sahife Numarası*
 42. *Ebu Saîd Gürkan'ın Uzun Hasan Beğ'e Gönderdiği Bitig*
 43. *Ömer Şeyh Mirza'nın Bitig'i*
 44. *Letâfet-nâme*
 45. *Uygur Harfli Ketebe Kaydı*
 46. *Yırtıcı Kuş Resmi ve İki Tuyuğ*
 2. *Anadolu'da Uygur harfli eser geleneği (1272-1481 ve devamı?)*
 a) *İlhanlı ve Celâyir (Moğul) devresi metinleri (1272-1372)*
 47. *Caca (Cece?) Oğlu Nureddin'in 1272 Tarihli Moğulca "Vakfiye"si*
 48. *Pûr-ı Bahâ-i Câmî'nin Mülemmâsı*
 49. *Uygur Harfli Madeni Paralar*
 50. *Necmeddin'in Kasideler'i*
 51. *Uygur Harfli Moğulca Kit'a ve Türkçe Beyit*
 52. *Sivas Emîri Şerafeddin Ahmed b. Çakırca'nın Vakfiye'si*
 53-54. *Erdebil Fermanları.*
 b) *Osmanlı (Türk) devresi metinleri (1474-1481 ve devamı ?)*
 55. *Fatih Sultan Mehmed'in Yarlığ'ı*
 56. *Abdurrezzak Bahşı'nın Tuyuğlar'ı*
 57. *Atabetü'l- Hakâyık'ın B Nüshası*
 58. *Mahzenü'l- Esrâr'ın Abdurrezzak Bahşı Nüshası*

59. *Lutfî ve Sekkâkâ'nin Gazeller'i*
60. *Kasîde*
61. *Lutfî Gazel'i*
62. *Doğu Türkçesiyle Gazeller*³

5.2. İkilemeler

İkileme, kelime anlamı Türkçe Sözlük'te “Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması” olarak verilmiştir. Genel kabul görmesi sebebiyle *ikileme* terimi kullanımda sıklık kazanmıştır. Fakat ikilemeler semantik ve fonetik açıdan uyum içinde olan ikiden fazla kelime ile araya başka kelimeler girse dahi kurulabilmektedir. Bu konuya, Türkçede ikilemeler üzerine yapılmış kapsamlı çalışmalardan birinin sahibi olan Vecihe Hatiboğlu *Türk Dilinde İkilemeler* adlı eserinde şu şekilde değinmiştir: *İkilemenin etkisi Türkçede o kadar yaygındır ki, araya başka sözcükler de girse ikileme sürdürülür ve anlamı kuvvetlendirmek, pekiştirmek için, aradaki sözlerden de yardım görerek ikilemeye devam edilir. Yalnız bu tür ikilemeler kalıplaşmamış sayılır.*⁴

İlk yazılı kaynaklarımızdan güncel kaynaklarımıza kadar tespit edilebilen ve sıklıkla başvuru bu yapı cümlede anlamı güçlendirmenin yanı sıra anlatıma estetik açıdan zenginlik katmak, anlatılan kavramı vurgulamak, tekdüzeliği kırmak ve cümleye ahenk kazandırmak için sıkça başvuru kalıplardır.

İkilemeler Türk dili ve kültürü hakkında, içinde birçok özellik barındıran yapılardır. Oluşum ve anlam kazanma süreci göz önünde bulundurulduğunda Türk dilinin yaşının, tespit edilen ilk yazılı kaynaklardan çok daha öncesine bizi ulaştıracağı muhakkaktır. Yabancı dillerden alınmış kelimelerle kurulan ikilemeler ise Türkçenin ve bu dili kullanan insanların zengin bir kültüre sahip olduğunun, Türk dilin geniş bir coğrafyada kullanıldığının göstergesi niteliğindedir.

Hatiboğlu aynı eserinde ikilemelerin kıymetini şu cümlelerle vurgulamaktadır: *İkileme, Türkçenin bilinenden çok daha önemli bir özelliğidir.*

---

³ Osman Fikri Sertkaya, *İslâmî Devrenin Uygur Harfli Eserlerine Toplu Bir Bakış*, (İslâmî Devrenin Uygur Harfli Eserlerinde Sirâcû'l-Kulûb -Transkripsiyon ve İndeks- adlı doktora tezinin I-XXXIII. sahifelerinden ayrı basım.), Bochum, 1977.

⁴ Vecihe Hatiboğlu, *Türk Dilinde İkileme* (Genişletilmiş İkinci Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1981, s. 23-24.

İkileme, ünlü uyumları, ünsüz benzeşmeleri gibi Türkçenin kuralları arasında yer almalıdır. Türkçe, ikileme konusu ele alınmadan yapı bakımından aydınlatılamaz. Türkçede, ikileme o kadar yaygın, örnekleri kadar çoktur ki, başka dillere bakarak, olayın ayrıca ele alınmasından, inceden inceye bütün örnekleriyle saptanmasından vazgeçilemez. Çünkü ikileme olayı, yapı bakımından, Türkçenin temellerine kadar inen bir özelliktir. Türkçenin yapısı başlı başına ele alınınca, ikileme olayının önemi ortaya çıkar. İkileme, Türkçenin zenginliğidir, yaratma gücüdür. Türk düşüncesindeki anlam bolluğunu kavram inceliğini karşılamak üzere, sözcük kurar gibi, türlü yönlerden birbiriyle ilgili iki sözcük yan yana getirilir ve yeni bir anlatım yolu yaratılır.⁵

Bu çalışmada ikilemeler şu şekilde gruplandırılmıştır:

1. Anlam bakımından ikilemeler

1.1. Her iki unsuru da anlamlı olan ikilemeler

1.1.1. Eş anlamlı kelimelerden oluşan ikilemeler

1.1.2. İlişkili ya da yakın anlamlı kelimelerden oluşan ikilemeler

1.1.3. Zıt anlamlı kelimelerden oluşan ikilemeler

1.1.4. Aynı kelimenin tekrarıyla oluşan ikilemeler

2. Biçim bakımından ikilemeler

2.1. Her iki unsuru da kök hâlinde olan ikilemeler

2.2. Her iki unsuru da türemiş kelime olan ikilemeler

2.2.1. Unsurları aynı ekle türemiş olan ikilemeler

2.2.2. Unsurları farklı eklerle türemiş olan ikilemeler

2.3. Sadece bir unsuru türemiş olan ikilemeler

2.3.1. İlk unsuru türemiş olan ikilemeler

2.3.2. İkinci unsuru türemiş olan ikilemeler

3. Çekim bakımından ikilemeler

3.1. Her iki unsuru da çekim eki alan ikilemeler

3.2. Sadece ilk unsuru çekim eki alan ikilemeler

3.3. Sadece ikinci unsuru çekim eki alan ikilemeler

4. Diziliş bakımından ikilemeler

4.1. Ses durumuna göre ikilemeler

4.1.1. Her iki unsuru da ünlüyle başlayan ikilemeler

---

⁵ Hatiboğlu, 1981, 9.

- 4.1.2. İlk unsuru ünlüyle ikinci unsur ünsüzle başlayan ikilemeler
- 4.1.3. İlk unsur ünsüzle ikinci unsur ünlüyle başlayan ikilemeler
- 4.1.4. Her iki unsur da ünsüzle başlayan ikilemeler
- 4.2. Hece sayısına göre ikilemeler
  - 4.2.1. Daha az heceli kelimenin önde olduğu ikilemeler
  - 4.2.2. Daha çok heceli kelimenin önde ikilemeler
  - 4.2.3. Eş sayıda heceli kelimelerden oluşan ikilemeler
- 5. Köken bakımından ikilemeler
  - 5.1. Her iki unsur da Türkçe olan ikilemeler
  - 5.2. Bir unsur Türkçe kökenli olan ikilemeler
    - 5.2.1. İlk unsur Türkçe kökenli olan ikilemeler
    - 5.2.2. İkinci unsur Türkçe kökenli olan ikilemeler
  - 5.3. Her iki unsur da yabancı kökenli olan ikilemeler

İkileme üzerine birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Araştırmacılar bu terimi adlandırma ve anlamlandırma konuları üzerinde farklı seçenekler sunmuşlardır. İkileme terimi yerine kullanan kelimelerden örnek verecek olursak: Saadet Çağatay *hendiadyoin*, Mehmet Ali Ağakay *kelime koşması*, *ikizleme*, Ahmet Cevat Emre *ikizleme*, Hasan Eren *ikiz kelimeler*, Osman Nedim Tuna *tekrar...* gibi. İkilemeler üzerine yapılan her çalışmaya değinmek mümkün olmadığından aşağıda Eski Türkçe ikilemeler üzerine yapılan çalışmalara değinilecektir.

Türkçe ikilemeler hakkında ilk çalışma 1899 yılında Karl Foy tarafından *Studien zur Osmanischen Syntax* (Osmanlı Söz Dizimi Çalışmaları) başlığı altında yapılmıştır. Foy'un bu çalışma ile ikilemeleri *saha*, *mana*, *hece sayısı*, *sözcük sırası* ve *dilbilgisi açılarından ele alırken, aslında ikiz olarak kullanılan sözcüklerin yan yana geliş kurallarını tespit etmeye çalışmıştır.*⁶

İlk yazılı kaynaklarımız olan runik harfli yazıtlarımız üzerinde ilk ikileme çalışması Erhan Aydın tarafından *Orhon Yazıtlarında Hendiadyoinler* başlıklı çalışma ile 1997 yılında yapılmıştır.⁷ Bu çalışmayı Hülya Savran'ın *Orhun Yazıtlarında Eş Heceli İkilemeler ve Sıralama Kuralları Üzerine* adlı 1998 yılına

---

⁶ Şahbender Çoraklı, *Türkçenin Yaratma Gücü: İkilemeler I*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 17, Erzurum, 2001, s. 53.

⁷ Erhan Aydın, *Orhun Yazıtlarında Hendiadyoinler*, Türk Dili, S. 544, Nisan 1997, s. 417-421.

ait çalışması takip etmiştir.⁸ Ferruh Ağca 2015 yılında *Eski Türkçe kö:k teñri ve kö:k kalık İkilemeleri Üzerine* adlı bir çalışma hazırlamıştır.⁹ 2019 yılında Erhan Aydın ve Ahmet Karaman *Eski Türk Yazıt ve El Yazmalarında İkilemeler* adlı ortak çalışmalarında Bilge Kağan Yazıtı, Çoyr Yazıtı, Irk Bitig, II. Karabalsagun Yazıtı, Küli Çor Yazıtı, Köl Tegin Yazıtı, Ongi Yazıtı, Olon-Nuur Yazıtı, Şine Usu Yazıtı, Suci Yazıtı, Tonyukuk Yazıtı ve Tariat (Terh) Yazıtı üzerinde ikileme çalışması yapmışlardır.¹⁰ Son olarak da 2020 yılında Ahmet Karaman *Eski Türk Yazıt ve El Yazmalarında Geçen Zıt Anlamlı İkilemeler Üzerine Yapısal ve Anlamsal Bir İnceleme* adlı çalışmasında zıt anlamlı ikilemeleri *Ad Soylu Sözcüklerle Kurulan Zıt Anlamlı İkilemeler* ve *Eylemlerden Oluşan Zıt Anlamlı İkilemeler* olmak üzere iki ana başlık altında incelemiştir.¹¹

Eski Uygur Türkçesinde ise ikilemeler konusuna ilk olarak 1940 yılında Saadet Çağatay *Eski Uygurca Hendiadyoinler* başlıklı çalışma ile değinmiştir.¹² Kapsamlı ilk çalışma ise 2002 yılında Serkan Şen tarafından *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler* ismiyle yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.¹³ Bu çalışmada Şen *anlam açısından ikilemeler, köken açısından ikilemeler ve kuruluşlarına göre ikilemeler* olmak üzere üç başlık ile giriş yapmıştır. Devamında tespit edilen ikilemeler alfabetik biçimde sıralanmış, ikilemenin geçtiği örnek cümleler de Latin harfli ve günümüz Türkçesine aktarılmış olarak verilmiştir. Ardından 2010 yılında Meltem Can *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler* adlı yüksek lisans tezini hazırlamıştır.¹⁴ Can ise çalışmasında ikilemeleri *yapı, tür, dizim, anlam ve köken* olmak üzere beş ana bölümde incelemiştir. 2012 yılında ise Emrah Bozok tarafından *Eski Uygur Türkçesinde İştikaklı İkilemeler* başlıklı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.¹⁵ Bozok da tespit edilen iştikaklı ikilemeleri alfabetik, Latin harfli ve

---

⁸ Hülya Savran, *Orhun Yazıtlarında Eş Heceli İkilemeler ve Sıralama Kuralları Üzerine*, BİR Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi 9-10, Prof. Dr. Kemal Eraslan Armağanı Sayısı, 1998, s. 565-570.

⁹ Ferruh Ağca, *Eski Türkçe kö:k teñri ve kö:k kalık İkilemeleri Üzerine*, Türkbilig, 2015, s. 201-221.

¹⁰ Erhan Aydın, Ahmet Karaman, *Eski Türk Yazıt ve El Yazmalarında İkilemeler*, Journal of Old Turkic Studies, 3/2, 2019, s. 259-286.

¹¹ Ahmet Karaman, *Eski Türk Yazıt ve El Yazmalarında Geçen Zıt Anlamlı İkilemeler Üzerine Yapısal ve Anlamsal Bir İnceleme*, Journal of Old Turkic Studies, 4/1, 2020, s. 50-97.

¹² Saadet Çağatay, *Uygurcada Hendiadyoinler*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Yıllık Çalışmalar Dergisi, S. 1, 1940, s. 97-144. (Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler, 1978, s. 29-66)

¹³ Serkan Şen, *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2002.

¹⁴ Meltem Can, *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2010.

¹⁵ Emrah Bozok, *Eski Uygur Türkçesinde İştikaklı İkilemeler*, Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2012.

günümüz Türkçesine aktarılmış olarak sıralamıştır. Yine 2012 yılında Hüseyin Yıldız *Eski Uygur Türkçesinde İkilemelerde Yer Değiştirme Meselesi -İkileme Grupları, Köprü İkileme ve Kelimeler Arası Kavram Geçişleri-* üzerine bir çalışma hazırlamıştır.¹⁶ Yıldız çalışmasında Çağatay'ın makalesi, Şen ve Can'ın yüksek lisans tezlerinden yola çıkarak eski Uygur Türkçesindeki ikilemelere farklı bir açıdan bakış kazandırmıştır. Çalışmada bir kelimenin başka bir kelimeyle yan yana geldiğinde ya da aynı kelime ile yer değiştirdiğinde oluşturduğu anlam çeşitliliği şemalarla açıklanmış olup ikilemelerin önemine dikkat çekilmiştir. Son olarak Mehmet Ölmez 2017 yılında *Eski Uygurca İkilemeler Üzerine* adlı bir çalışmayı hazırlamıştır.¹⁷ Ölmez çalışmasında eski Uygur Türkçesinde ikilemeler üzerine yapılmış bilimsel çalışmalardan bahsederek başlamıştır. Ayrıca ikilemeler üzerine yapılan yabancı dilli çalışmalardan da bahsetmiştir.¹⁸ Bu çalışmanın kendi çalışmaları için hazırladığı seçmeleri içerdiğini belirten Ölmez, ikilemeleri alfabetik olarak günümüz Türkçesi karşılıkları ile vermiştir.

Eski Uygur Türkçesi dönemi üzerinde yapılan çalışmaların yanı sıra dönemin eserleri ve ikileme olan kelimeleri üzerine yapılmış müstakil çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalardan bahsedecek olursak: Zuhul Kargı Ölmez *Kutadgu Bilig'de İkilemler (1)*¹⁹, Mehmet Ölmez *Eski Uygurca odug sak İkilemesi Üzerine*²⁰, İbrahim Taş *Kutadgu Bilig'de İkilemeler*²¹, Mehmet Ölmez ve Gönül Aris *Eski Uygurca Ölüler Kitabı'ndaki İkilemeler Üzerine*²², Mehmet Ölmez ve Simge Sevim *Kşanti Kılguluk Nom Bitig'e Özgü İkilemler*²³.

---

¹⁶ Hüseyin Yıldız, *Eski Uygur Türkçesinde İkilemelerde Yer Değiştirme Meselesi -İkileme Grupları, Köprü İkileme ve Kelimeler Arası Kavram Geçişleri-*, IV. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi, 2012, s. 141-155.

¹⁷ Mehmet Ölmez, *Eski Uygurca İkilemeler Üzerine*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, C. 65 S.2, 2017, s. 243-311.

¹⁸ Uta Schilling, *Untersuchung zu den Wortgruppen im Altürkischen*, Freie Universität, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Berlin, 2000.

Hakan Aydemir, *Untersuchung zum Wortschatz der Alltürkischen Xuanzang-Biographie*, Universität Göttingen, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Göttingen, 2007.

¹⁹ Zuhul Kargı Ölmez, *Kutadgu Bilig'de İkilemler (1)*, Türk Dilleri Araştırmaları, C. 7, 1997, s. 19-40.

²⁰ Mehmet Ölmez, *Eski Uygurca odug sak İkilemesi Üzerine*, Türk Dilleri Araştırmaları, C. 8, 1998, s. 35-47.

²¹ İbrahim Taş, *Kutadgu Bilig'de İkilemler*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, C. 60, S. 2, 2012, s. 43-96.

²² Mehmet Ölmez, Gönül Aris, *Eski Uygurca Ölüler Kitabı'ndaki İkilemeler Üzerine*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, S. 67, 2019, s.39-64.

²³ Mehmet Ölmez, Simge Sevim, *Kşanti Kılguluk Nom Bitig'e Özgü İkilemler*, Türkiyat Mecmuası, C.29 S. 2, 2019, s. 499-524.

6. Derlem (Korpus)

Bu tezde İslamiyet'in kabulünden sonra Uygur harfleri kullanılarak Anadolu dışında yazılmış olan on yedi adet metin seçilmiştir. İkilemeleri tespit edilen, incelenen ve sınıflandırılan bu metinler hakkında kısaca bilgi vermek tezin anlaşılması için yerinde olacaktır.

6.1. Deh-nâme

Deh-nâme, kelime anlamını Fars dilindeki on sayısından (deh/10) alan ve İran edebiyatında on bölümden veya on mektuptan bir araya gelen ve genellikle tasavvufî aşkı konu edinen mesnevidir.

Bizim ikilemelerini tespit ettiğimiz Deh-nâme, Yusuf Emirî'nin Deh-nâme'sinin giriş kısmıdır. Mefâilün mefâilün feûlün vezninde yazılmış olan bu mesnevi sevgiliye yazılmış on mektubu ihtiva eden bir aşk hikâyesidir. Emirî bu mesneviyi nedimlerinden olduğu Baysungur Mirza'ya ithaf etmiştir.

Emirî'nin Deh-nâme'si, British Museum kütüphanesinde Add. 7914 katalog numaralı, 337 varaktan oluşan bir mecmuanın 228-272 varakları arasında yer almaktadır. Mecmuda bulunan diğer eseler ise şöyledir: *Bahru'l-Hüdâ* (Şiban Han), *Tuhfetü's-Selâtân* (Ali Şir Nevâî), *Gül ü Nevruz* (Lûtfî), *Mahzenü'l-Esrâr* (Mir Haydar Tilbe), *Letâfet-nâme* (Hocendî), *Divân-ı Lûtfî* (Lûtfî), *Deh-nâme* (Yusuf Emirî), *Taaşşuk-nâme* (Seyyid Ahmed Mirza), *Muhabbet-nâme* (Harezmi), *Ok Yayning Münazarası* (Yakîni), *Münazara/Tanburun Telli Sazlarla Münazarası* (Ahmedî), *Beng ü Çağır* (Yusuf Emirî).

Bu eserin Latin harflerine ve günümüz Türkçesine aktarımı Reşit Rahmeti Arat tarafından yapılmıştır.²⁴

---

²⁴ Reşit Rahmeti Arat, *Bir Yazı Nümûnesi Münâsebeti ile*, 60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı, s. 17-29 İstanbul, 1953. Aynı makale, Reşit Rahmeti Arat, (hzl. Osman Fikri Sertkaya) Makaleler, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, s. 733-747, Ankara, 1987.

6.2. Ebu Said Kürkân'ın Uzun Hasan'a Gönderdiği Bitig

1451-1469 yılları arasında Timurlu Sultanı Ebu Said'in, Akkoyunlu Beyi Uzun Hasan'a yazdığı bu bitig 76 altı satırdan oluşmaktadır. Uygur harfleriyle yazılmış olan metnin her satırının altında Arap harfli transkripsiyonu yer almaktadır. Bitig, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi arşivinde E 12307 numarada kayıtlıdır.

Uzun Hasan'ın Karakoyunlu Beyi Cihanşahi'yi idam ettirmesi üzerine Cihanşah'ın oğlu Hasan Ali, Ebu Said'den yardım istemiştir. Bunun üzerine 1467 yılında Uzun Hasan'a karşı sefer düzenlemiştir. Uzun Hasan savaş olmaması için Ebu Said'e birçok elçi göndermiştir fakat hiçbir teklif kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Akkoyunlular, Ebu Said'in ordusunun ihtiyaç yollarını kesilmiş ve ordu açlığa mahkum edilmiştir. Ordunun dağılmasıyla Uzun Hasan'a esir düşen Ebu Said, Timurlu Yedigâr Muhammed bin Baysungur'a verilmiş ve 7 Şubat 1469 tarihinde Baysungur tarafından idam edilmiştir.

İkilemelerini tespit ettiğimiz bu bitig Ebu Said'in idamından üç ay önce Uzun Hasan'a düzenlediği, yukarıda kısaca bahsedilen sefer sırasında yazılmıştır.

Bitig ile ilgili ilk veriler Zeki Velidî Togan aittir.²⁵ Eser üzerinde kapsamlı ilk çalışma ise Akdes Nimet Kurat tarafından yapılmıştır.²⁶

6.3. Mahzenü'l-Esrâr'ın Zeynü'l-Âbidin Nüshası

Reşit Rahmeti Arat tarafından *yazı numunesi* olarak adlandırılan bu metin, hattat olan Zeynü'l-Âbidin'in, Mir Haydar Tilbe'ye ait Mahzenü'l-Esrâr eserinin otuz üç beyitlik kısmını Uygur harfleri ile istinsah etmesi ile oluşmuştur. Bu yazı numunesinin istinsah yeri ve tarihi yazma üzerinde belirtilmemiştir. Osman Fikri Sertkaya tarafından 1444 yılında Semerkant'ta istinsah edildiği tahmin edilmektedir.²⁷

²⁵ Zeki Velidî Togan, Arşiv Kılavuzu 129, Vesika XX.

²⁶ Akdes Nimet Kurat, *Topkapı Müzesi Arşivindeki Altın Ordu, Kırım ve Türkistan Hanlarına Ait Yarlık ve Bitikler*, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınlarından Tarih Serisi 1, Bürhaneddin Matbaası, s.119-134, İstanbul, 1940.

²⁷ Sertkaya, 1977, 15.

Bu yazı numunesi Arat tarafından neşredilmiştir.²⁸

6.4. Manzum Parçalar

Berlin’de Turfan metinleri arasında TID 155’te kayıtlı Uygur harfli bu metinler bir mecmua içinde yer alan manzum parçalardır. Reşit Rahmeti Arat tarafından ağıt, ayrılış, arkadaşlık, bilgi, fazilet, iyilik ve doğruluk olmak üzere altı başlık altında toplanmıştır. İnceleme, metin ve tercüme şeklinde incelenmiştir.

Bilim dünyasına W. Bang ve Arat tarafından “Liederaus Alt-Turfan” başlığı altında tanıtılmıştır. Yine Arat tarafından *Eski Türk Şiiri* adlı eserinde *İslâm Muhitinde Yazılan Eserler* başlığı altında çalışılmıştır.²⁹

6.5. Manzum ve Mensur Parçalar

Uygur harfleri ile yazılmış bir diğer çalışma ise muhtelif şairlere ait bazı manzum ve mensur parçalardır. Bizim üzerinde ikilemelerini tespit ettiğimiz çalışma Osman Fikri Sertkaya tarafından transkripsiyonlu metni ve tıpkıbasımları verilerek, iki makale olarak hazırlanmıştır.³⁰

“Uygur Harfleriyle Yazılmış Bazı Manzum Parçalar I” adlı makalede İstanbul’da Topkapı Sarayı Arşivi no.11980-D’de kayıtlı olan Bahtî’nin gazeli, no. 11980-B’de kayıtlı olan şairi bilinmeyen 17 beyitlik kaside, no. 11980-C Lutfi’nin beş beyitlik gazeli, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi’nde Ayasofya Bölümü no. 4757’de kayıtlı Abdurrezzak Bahşı tarafından istinsah edilmiş Lutfi’ye ait dokuz gazel ve Sekkâkî’ye ait üç gazele yer verilmiştir. Bahsedilen bu metinlerin hepsi üstte Uygur altta Arap alfabesi olacak şekilde tertip edilmiştir.

“Uygur Harfleriyle Yazılmış Bazı Manzum Parçalar II” adlı makalede ise British Museum Orient 8193’te kayıtlı olan Uygur harfli mecmuada son sırada yer

---

²⁸ Reşit Rahmeti Arat, *Bir Yazı Nümûnesi Münâsebeti ile II*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, XII s. 121-138. Aynı makale, Reşit Rahmeti Arat, (hızl. Osman Fikri Sertkaya) Makaleler, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, s. 763-782, Ankara, 1987.

²⁹ Reşit Rahmeti Arat, *Eski Türk Şiiri*, “Bölüm: III, İslâm Muhitinde Yazılan Eserler”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 243-267, Ankara, 1991.

³⁰ Osman Fikri Sertkaya, *Osmanlı Şairlerinin Çağatayca Şiirleri III Uygur Harfleri ile Yazılmış Bazı Manzum Parçalar I*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, S. 20, s. 157-184. Osman Fikri Sertkaya, “Uygur Harfleriyle Yazılmış Bazı Manzum Parçalar II”, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, S. 21, s. 175-195.

alan manzum ve mensur parçalar verilmiştir. Orient 8193'teki mecmuada yer alan diğer Uygur harfli metinler: *Sirâcü'l-Kulûb*, *Mes'ele Kitâbı*, *Râhatü'l-Kulûb* ve *Horezmî'nin Muhabbet-nâme'sidir*.

Bu manzum parçalar Mansur Bahşı tarafından 1434 yılında istinsah edilmiştir. Mansur Bahşı, Lutfî, Kamberoğlu, Cevherî, Seyyid ve Kasım'a ait olan manzum parçalar; kaside, gazel, dörtlük ve tuyuğ nazım şekillerinden oluşmaktadır.

6.6. Mes'ele Kitâbı

British Museum Orient 8193'teki mecmuada kayıtlı olan ikinci Uygur harfli eser Mes'ele Kitâbı, 4 Aralık 1431'de Yeşd şehrinde Mansur Bahşı tarafından istinsah edilmiştir. İslam dinine ait bazı hükümlerin açıklandığı dinî bir eserdir. 8. ve 9. sayfalarında 4, son sayfasında 13 ve diğer kalan tüm sayfalarında 16 satır bulunan eser, 12 sayfadan oluşmaktadır.

Eserin, Latin harflerine aktarımı, günümüz Türkçesine tercümesi ve tıpkıbasımını ihtiva eden bir çalışma Osman Fikri Sertkaya tarafından hazırlanmıştır.³¹

6.7. Mirâç-nâme

Sözlük anlamı göğe çıkmak olan miraç, İslam çerçevesinde kısaca; Hz. Muhammed'in bir evde misafir olduğu sırada önce Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya yolculuk etmesi oradan göğe yükselmesini, Allah ile buluşmalarını, cennet ve cehennemi görmesini, namazın Müslümanlara farz kılınmasını kapsayan olaydır.

Miraç-nâme'nin Uygur harfli nüshası Herat'ta 1436 yılında Malik Bahşı tarafından istinsah edilmiştir. Bu nüsha Paris, Bibliothèque Nationale, Supplement Turc 190'da kayıtlıdır.

Miraç-nâme üzerinde Fahir İz tarafından 1938 yılında mezuniyet tezi olarak çalışılmıştır.³²

---

³¹ Osman Fikri Sertkaya, *Uygur Harfleri ile Yazılmış Bâzı Mensur Parçalar I Mes'ele Kitabı (Mez'ele Kidâb-ı)*, Türkiyat Mecmuası, S. 18, s. 245-280.

³² Fahir İz, *Miraç-nâme*, Mezuniyet Vazifesi, İstanbul Üniversitesi, 1938.

6.8. Oğuz Kağan Destanı

Türk destan geleneğinin önemli yapı taşlarından birini oluşturan, Oğuz Kağan destanı ya da Oğuzname olarak adlandırılan bu metinler Türk dili, edebiyatı, tarih ve kültürüne dair birçok bilgi içermektedir.

Oğuz Kağan destanının bilinen tek Uygur harfli yazması olan bu eser, Paris'te Bibliothèque Nationale'da Supplement Turc 1001'de kayıtlıdır. Fransız Doğu Bilimci Charles Schefer'in kitaplığında bulunduktan sonra Bibliothèque Nationale'e nakledilen bu eserin bulunuş tarihi hakkında bir malumat yoktur.

Kursiv yazı türü ile kaleme alınmış bu nüsha 42 varaktan mevcuttur. Son varakta 7 olmak üzere diğer tüm varaklarda 9 satır bulunmakta ve toplamda 376 satırdan oluşmaktadır. Uygur harfli bu yazmanın en çok dikkat çeken özelliği ise bazı varaklarda hayvan figürlerinin resmedilmesidir.

Oğuz Kağan destanının muhtevasını *Oğuz'un dünyaya gelişi ve doğuşu, Oğuz Kağan'ın kıyat ile mücadelesi, Oğuz Kağan'ın eşleri ve çocukları, Oğuz Kağan'ın kağan oluşu, Oğuz Kağan'ın Altun Kağan, Urum Kağan ve oğlu Uruz Kağan ile mücadeleleri, Oğuz Kağan'ın çeşitli Türk beyleriyle ilişkisi ve Türk boylarının ortaya çıkışı, Oğuz Kağan'ın Hindistan, Şam, Tangut ve Barkan'a yaptığı seferler, Ulug Türük ve rüyası, Yay ve ok, Kurultay* olmak üzere on başlığa ayıran Ferruh Ağca Uygur harfli Oğuz Kağan destanı üzerinde yapılan son çalışmanın da sahibidir.³³

Uygur harfli Oğuz Kağan destanı üzerinde yapılan diğer çalışmaları da şu şekilde sıralayabiliriz:

“1890 yılında W. Radloff ilk defa neşrini yayınlamıştır. Daha sonra Rıza Nur tarafından 1928'de metin tekrar yayınlanmıştır. Hemen ardından 1930 yılında Paul Pelliot, Uygur harfli OKD'yi Rıza Nur'un yayımı hakkında ayrıntılı bir eleştiri yazısı kaleme almıştır. Pelliot, Nur'un yayımında gördüğü yanlışları ve eksiklikleri, Türk dilinin diğer kaynaklarından da istifade ederek düzeltmiştir. Willi Bang ve Reşit Rahmeti Arat, Uygur harfli OKD'nin tercümesi, notları ve indeksi ile ilk olarak Almanca [W. Bang und G. R. Rachmati, Die Legende von Oghuz Qaghan, Sitzungsberichten der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Phil. – Hist.

³³ Ferruh Ağca, *Uygur Harfli Oğuz Kağan Destanı, Metin-Aktarma-Dizin-Tıpkıbasım*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2016.

Klasse XXV, Berlin 1932: 683-724], sonra da Türkçe [W. Bang ve G. R. Rahmeti, Oğuz Kağan destanı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili Semineri Neşriyatından, İstanbul 1936] yayımlanmışlardır. Yine 1959 yılında A. M. Şçerbak tarafından Kiril harfleriyle tekrar yayımlanmıştır. Son olarak Ölmez (2009), metnin İngilizce çevirisi ile birlikte tekrar yayımlanmıştır.”³⁴

6.9. Râhatü'l Kulûb

Râhatü'l Kulûb, British Museum Orient 8193'te kayıtlı mecmuada yer alan Uygur harfli yazmalardan biridir. Mecmuada yer alan diğer Uygur harfli metinler ise *Sirâcü'l-Kulûb*, *Mes'ele Kitâbı*, *Horezmî'nin Muhabbet-nâme'si* ile *Bazı Manzum ve Mensur Parçalar'dır*.

Çağatay Türkçesi olan ve Uygur harfleriyle yazılmış olan bu eserin yazarı bilinmemekte olup müstensihisi Mansur Bahşı'dır. İran'ın Yezd şehrinde Hicrî 835 milâdî 1432 yılında istinsah edilmiştir. 48 sahifeden oluşan eserin ilk sahifesinde 8, 30. sahifesinde 15 diğer tüm sahifelerinde ise 16 satır bulunmaktadır. Eserin muhtevası, Yemen padişahının peygambere, Çin padişahının kızının Magrip padişahının oğluna sorduğu sorular ve bu sorulara verilen cevapları ayrıca bazı dinî bilgiler ile peygamber kıssalarını içermektedir.

Râhatü'l Kulûb'ün tıpkıbasım, transkripsiyon ve günümüz Türkçesine aktarımı Ümran Yaman tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.³⁵

6.10. Rızvan Şah ile Ruh-afza Hikâyesi

İngiltere'de bulunan Bodleian Kütüphanesi Huntington Collection'da 598 numarada kayıtlı olan bir mecmuadaki üç hikâyeden biri olan Rızvan Şah ile Ruh-afza Hikâyesi, Uygur alfabesiyle yazılmış Çağatay Türkçesi bir eserdir. Mecmuanın diğer iki hikâyesi ise *Seyfü'l-Mülûk ve Bedî'ü'l-Cemâl* ile *Bahtiyâr-nâme'dir*.

---

³⁴ Kenan Azılı, *Ferruh Ağca (2016), Uygur Harfli Oğuz Kağan Destanı - Metin Aktarma, Notlar, Dizin, Tıpkıbasım, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 317 s.*, Türkbilgi, 2016/32, s.:263-266.

³⁵ Ümran Yaman, *Râhatü'l Kulûb-Metin, Tercüme, Dizin*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.

1435 yılında Mansur Bahşı tarafından istinsah edilen eser tamdır. Kursiv yazı türü ile yazılmış olan eserin her sahifesinde 15 satır bulunmaktadır. Binbir Gece Masalları ile benzerlik gösteren ve birçok nüshası olan bu halk hikâyesinin, telif mi tercüme mi olduğu konusunda kesin bir bilgi mevcut değildir. Birçok doğaüstü unsur barındıran hikâyede, Çin padişahı Rızvan Şah, peri padişahının kızı Ruh-afza'ya âşık olur, kavuşmak için birçok zorlukla sınanan kahraman sonunda muvaffak olur ve hikâye mutlu sonla biter.

Uygur harfli bu hikâye, aynı mecmuada yer aldığı Bahtiyâr-nâme'nin içinde olduğu için daha önce keşfedilememiştir. Bahtiyâr-nâme üzerinde lisans tezi hazırlarken bunu fark eden Ceval Kaya, Rızvan Şah ile Ruh-afza Hikâyesi'nin ayrı bir hikâye olmasıyla ilgili bir bildiri³⁶ hazırlamıştır. Reşit Rahmeti Arat'ın da Rızvan Şah ile Ruh-afza Hikâyesi üzerinde yayımlayamadığı bir transkripsiyon çalışması olduğunu Osman Fikri Sertkaya aracılığıyla öğrenen Kaya, bu çalışmayı görmediğini söylemiştir.

Üzerinde yapılan çalışmalar Bahtiyâr-nâme çerçevesinde sınırlı kalan bu hikâye müstakil olarak Ceval Kaya tarafında yayımlanmıştır.³⁷

6.11. Seyfü'l-Mülûk ve Bedî'ü'l-Cemâl

İngiltere'de bulunan Bodleian Kütüphanesi Huntington Collection'da 598 numarada kayıtlı olan bir mecmua bilim dünyasına Paul Amedee Jaubert tarafından 1827 yılında tanıtılmıştır. Üç hikâyeden oluşan bu mecmuanın Seyfü'l-Mülûk ve Bedî'ü'l-Cemâl ikinci hikâyesidir. Mecmuada bulunan diğer hikâyeler ise *Bahtiyâr-nâme* ve *Rızvan Şah ile Ruh-afza Hikâyesi*'dir.

Başka bir dilden tercüme mi yoksa Türk dilinde mi yazıldığı konusunda belirsizlikleri olan meşhur bir halk hikâyesi olan bu eser farklı coğrafyalarda birçok varyanta sahiptir. Binbir Gece Masallarına bazı noktalarda benzerlik göstermekte olan bu hikâye Kursiv Uygur harfleri kullanılarak Çağatay Türkçesi ile yazılmıştır. Başta ve sonda eksikleri bulunan bu hikâye, 94 sahifeden oluşmakta ve her sahifesinde 15 satır bulunmaktadır. Muhtevasında Mısır pâdişâhı Safvan oğlu

³⁶ Ceval Kaya, *İslâmî Devreye Ait Uygur Harfli Yeni Bir Eser: Rızvan Şah ile Ruh-afza Hikâyesi*, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, S. 6, s. 117-121.

³⁷ Ceval Kaya, *Uygur Harfli Rızvan Şah ile Ruh-afza Hikâyesi: Giriş, Tıpkıbasım, Çeviri, Notlar ve Dizinler*, Türk Dil Kurumu Yayınlar, Ankara, 2014.

Âsım'ın oğlu Seyfe'l-Mülûk'ün İrem Gülistanı'nın sultanı Sârûh oğlu Şâhbâl'in kızı Bedî'ü'l-Cemâl'e âşık olması, ona kavuşmak için çıktığı yolculukta başına gelen türlü zorluklar ve sonunda vuslata ermeleri hikâye edilmiştir.

Hikâyenin müstensihisi, istinsah tarihi ve yeri hakkında Hülya Uzuntaş eserinde şunları söylemiştir:

Hikâyenin müstensihisi, istinsah tarihi ve yeri metnin mevcut sahifeleri içinde geçmez. Fakat mecmuanın üçüncü hikâyesi olan Rızvan şah ile Ruh-afza hikâyesinin tam olan son kısmında mecmuanın müstensihisi ve tamamlandığı tarihi belirten istinsah tarihi zikredilmiştir: (...) 'Kutlu olsun, târîh sekiz yüz otuz sekizde, tavşan yılı(nın) zi'l-hicce ayının ilk gününde Mansûr Bahşı yazdı.' Mansûr Bahşı'nın yazdığı Or. 8193'teki mecmuada bulunan eserlerde ketebe kaydı olmasını göz önünde bulundurarak, bu durumun Seyfe'l-Mülûk ve Bedî'ü'l-Cemâl hikâyesi için de geçerli olduğunu ve düşen son kısımda hikâyenin ketebe kaydının bulunduğunu düşünmek mümkündür.³⁸

Arapça ve birçok Türk lehçesinde üzerinde bilimsel çalışmalar yapılmış olan bu eser son olarak Uzuntaş tarafından transkripsiyon, çeviri, sözlük ve tıpkıbasım halinde doktora tezi olan hazırlanmıştır.³⁹

6.12. Sirâcü'l-Kulûb

Kelime anlamı olarak Kalplerin Işığı manasına gelen Sirâcü'l-Kulûb soru-cevap şeklinde hazırlanmış dinî bir eserdir. British Museum Orient 8193 kayıt numaralı Uygur harfli mecmuanın ilk metnidir. Diğer metinler ise sırası ile şöyledir: *Mes'ele Kitabı, Râhatü'l-Kulûb, Horezmî'nin Muhabbet-nâmesi, Manzum ve Mensur Parçalar'dır*. Mecmuadaki diğer tüm metinler gibi bu metnin de müstensihisi Mansur Bahşı'dır, Yezd şehrinde 1431-1432 yıllarında istinsah etmiştir.

Metnin eksik yerleri olduğu bilinmekte olup bu konuya hazırladığı doktora tezinde Osman Fikri Sertkaya şu şekilde değinmiştir: ... *Suâl-cevap tarzında tertip edilen metin baştan, sondan ve ortadan olmak üzere yer yer eksiktir. Bu tip*

³⁸ Hülya Uzuntaş, *Uygur Harfleriyle Yazılmış Çağatayca Seyfû'l-Mülûk Hikâyesi'nin Transkripsiyonu, Çevirisi ve Sözlüğü*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul, 2016.

³⁹ Uzuntaş, 2016.

eserlerde umumiyetle 40 dinî sorunun cevabının verildiği görülmektedir. *Sirâcü'l-Kulûb* metninde ise üçü başlıksız olmak üzere yirmi dokuz soruya cevap verilmektedir. Metnin eksik olan yerlerinde diğer on bir sorunun yer aldığı kabul edildiği zaman, hâli hazırdaki metnin esas metnin dörtte üçünü teşkil ettiği düşünülebilir.⁴⁰

Eser üzerinde birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Sertkaya tarafından transkripsiyon ve indeks çalışması doktora tezi olarak hazırlanmıştır.⁴¹

6.13. Tarla Satış Senetleri

Bu senetlerin istinsah tarihi metinde tavuk yılı rebûlevvel ayında düzenlendiği şeklinde zikredilmektedir. Yazanı bilinmeyen bu tarla satış senetleri Yarkent'te bulunmuştur.

Osman Fikri Sertkaya bu tarla satış senetlerinin dikkat çekici özelliğine şu şekilde değinmiştir: ... *Bu satış senetlerinin eski Uygur vesikalarından ayrıldığı nokta, alıcı ve satıcılar ile şahitlerin 'osmân, hasan, ishâk, 'alî, ahmed, ya 'kûb, süleymân, mikâyil, muhammed vs gibi İslâmî isimleri taşımakta olduklarıdır. Hattâ Uygur harfleriyle yazılan bu isimlerin yanlış okunmasını önlemek için Uygur harflerinin altına Arap harfleri ile transkripsiyon dahi yapılmıştır.*⁴²

Şinasi Tekin tarafından Latin harflerine ve günümüz Türkçesine aktarılmış hali yayımlanmıştır.⁴³

6.14. Tezkire-i Evliyâ

Ferîdü'd-dîn 'Attâr'ın Fars dilinde yazdığı Tezkire-i Evliyâ adlı eserinin Uygur harfleriyle yazılmış Çağatay Türkçesi çevirisi olan bu yazma Bibliotheque Nationale'da Supplement Turc No 190'da kayıtlı bulunmaktadır.

---

⁴⁰ Osman Fikri Sertkaya, *İslâmî Devrenin Uygur Harfli Eserlerinden Sirâcü'l-Kulûb - Transkripsiyon ve İndeks-*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Filolojisi Kürsüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1975, s. 5.

⁴¹ Sertkaya, 1975.

⁴² Sertkaya, 1977, 2.

⁴³ Şinasi Tekin, *Bilinen En Eski İslami Türkçe Metinler: Uygur Harfleriyle Yazılmış Karahanlılar Devrine Âit Tarla Satış Senetleri*, Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Araştırma Enstitüsü Selçuklu Araştırmaları Dergisi IV, Ankara, 1975.

Ketebe kaydında zikredildiği üzere bu çevirinin hicrî 840 (milâdî 1436) yılında, Ebû Mâlik Bahşî tarafından Herat'ta yazıldığı bilinmektedir. 72 velîye ait menkıbe ve hikâyelerin yer aldığı bu eserin Arap harfli bir nüshası da bulunmaktadır.

Üzerinde birçok bilimsel çalışma yapılan yazma ilk olarak Abel Pavet de Courteille tarafından 1889'da Fransızca çeviri ve tıpkıbasım olarak hazırlanmış ve iki cilt halinde yayımlanmıştır. Son olarak ise Ayşegül Sertkaya tarafından transkripsiyonlu metni yayımlanmıştır.⁴⁴

6.15. Timür Kutluk Yarlığı

Altın Ordu Hanı Timür Kutluk'un, Muhammed adlı bir kişiye tarhanlık vermesini konu edinen bu yarlık 1397 tarihinde yazılmıştır. Bu yarlık iki sütundan ve elli beş satırdan oluşmaktadır. Uygur harfleriyle yazılmış olan yarlığın her satırının altına Arap harfli transkriptine yer verilmiştir.

Ayşe Melek Özyetgin *Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslûp İncelemesi* adlı eserinde yarlığın kaleme alındığı dönem hakkında önemli bilgiler içerdiğini şu cümlelerle ifade etmiştir: *Bu yarlıktan Altın Ordu'daki sosyal ve ekonomik yapıyı çıkarmak mümkündür. Ayrıca yarlıktan, hanlıktaki karışık duruma rağmen pek çok verginin ve yasağın halk içinde yürürlükte olduğu görülmektedir. Bu da bize sağlam temeller üzerine kurulmuş olan devlet teşkilatının iyi yürüdüğünü göstermektedir. Yarlık, tarihi değeri yanında, Altın Ordu'daki sosyal ve mali teşkilat yapısı hakkında bilgi vermesi bakımından değer taşır.*⁴⁵

Yarlığın ilim camiasına kazandırılması şöyle olmuştur: Avusturya elçiliğinde memur olan A. von Raab tarafından bulunan yarlık tarihçi ve doğu bilimleri uzmanı Hammer'a gönderilmiştir. Hammer tarafından yarlığın Arap harfli kısmı ve Almanca tercümesi neşredilmiştir.⁴⁶ Birçok yabancı ve Türk âlim tarafından üzerinde çalışılmış bu yarlığın asıl metin mi yoksa kopya metin mi

⁴⁴ Ayşegül Sertkaya, *Tezkire-i Evliyâ'nın Çağatay Türkçesi Çevirisi Arap ve Uygur Harfli Yazmaların Transkripsiyonlu Metni*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2019.

⁴⁵ Ayşe Melek Özyetgin, *Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslûp İncelemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 4, Ankara, 1996.

⁴⁶ Joseph von Hammer, *Ujgurisches Diplom Kutlug Timur's*, Fundgruben des Orients.

olduğu konusu büyük tartışmalara yol açmıştır. Yarlığın mühür kısmının boş olması ve yarlığın herhangi bir kopyasının bulunmaması bu tartışmayı hâlâ canlı tutmaktadır. Türkiye’de 1940 yılında Akdes Nimet Kurat⁴⁷ tarafından transkripsiyonu yayımlanan yarlığın üzerinde ayrıntılı bir çalışma Özyetgin⁴⁸ tarafından 1996 yılında yapılmıştır.

6.16. Tokluğ Temür’e Verilen Ödüg Bidig’i

Çağatay Hanlığı dönemine ait olduğunu bildiğimiz bu ödüg bidigi bir dilekçedir. Kim tarafından, ne zaman, nerede ve hangi amaçla yazıldığı gibi soruların cevabını içinde barındırmayan bu eser, bahçe sahiplerinin arttırılan vergilere itirazını içeren bir metindir. Altmış altı satırdan oluşan eser baştan eksiktir. Turfan araştırmaları sırasında Murtuk’ta bulunan bu eser Berlin İlimler Akademisi’ndedir.

Bizim de üzerinde çalışmamızı yaptığımız neşir Reşit Rahmeti Arat tarafından yapılmıştır.⁴⁹

6. 17. Toktamış Yarlığı

1393 tarihinde kaleme alınan bu yarlık, Altın Ordu Han’ı Toktamış Han tarafından Lehistan kralı ve Litvanya prensi olan Yagayla’ya gönderilmiştir.

Uygur harfleri ile yazılmış olan yarlık yirmi beş satırdan oluşmaktadır. Yarlığın içeriği ve önemi hakkında Ayşe Melek Özyetgin, *Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslûp İncelemesi* adlı eserinde şunları söylemektedir: *Altın Ordu Hanlığına ait Deşt-i Kıpçak sahasında hakimiyeti ele alan Toktamış, Kıyat Mamay’ı yendiğini ve Altın Ordu tahtına oturduğunu bildirmek üzere, Moskova ve Slav Prenslıklarına elçiler göndermiştir. Gönderilen elçiler, bu prenlere haber ve emir mahiyetinde yarlıklar sunmuşlardır. Bu yarlıklardan biri, 1393 yılında Toktamış Han tarafından Litvanya-Lehistan Kralı Yagayla’ya gönderilen emir ve haber mahiyetindeki yarlıktır. Toktamış Han yarlığı,*

---

⁴⁷ Kurat, 1940, s.148-149.

⁴⁸ Özyetgin, 1996, s. 106-107 & 136-138.

⁴⁹ Reşit Rahmeti Arat, *Uygurca Yazılar Arasında* (İstanbul, 1937, 14 s. levha ile). Aynı makale, Reşit Rahmeti Arat, (hızl. Osman Fikri Sertkaya) Makaleler, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, s. 574-585, Ankara, 1987.

Kıyat Mamay'ın yenilmesinden on üç yıl sonra yazılmıştır. Toktamış'ın bu yarlığının ilk satırlarından Kalka zaferini hemen haber verdiği anlaşılmaktadır. Bunun yanında yarlık, Litvanya-Lehistan Kralı Yagayla'nın Toktamış'ın hakimiyetini kabul etmesini de içermektedir. Toktamış Han, Rus ve Slav Prenslikleri üzerindeki hakimiyetini korumak istiyordu. Rus Prenslikleri Altın Ordu Han'ından çekiniyor, istemeseler de ona bağlı gibi görünmeye çalışıyorlardı. Toktamış Rusya ve Moskova'yı vergi vermek zorunda bırakmıştır. Bu yarlık Toktamış'ın Slav Prenslikleri üzerindeki hakimiyetinin hala devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.⁵⁰

Polonya'da Varşova Merkez Arşivi'nde (Archiwum Glowne Akt Dawnych) No. 5612'de kayıtlı olan bu yarlık Obolenskiy tarafından ilim âlemine tanıtılmıştır. Türkiye'de bu yarlık üzerinde kapsamlı bir çalışma Özyetgin tarafından yapılmıştır.⁵¹

---

⁵⁰ Özyetgin, 1996, s. 3.

⁵¹ Özyetgin, 1996, s.105-106 & 135-136.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAMİ DÖNEM TÜRKÇE METİNLERDEN TESPİT EDİLEN İKİLEMELER

İslami döneme ait Uygur harfleri ile yazılmış *Deh-nâme*, *Ebu Said Kürkân'ın Uzun Hasan'a Gönderdiği Bitig*, *Mahzenü'l-Esrâr'ın Zeynü'l Âbidin Nüshası*, *Manzum Parçalar*, *Manzum ve Mensur Parçalar*, *Mes'ele Kitâbı*, *Mirâç-nâme*, *Oğuz Kağan Destanı*, *Râhatü'l-Kulûb*, *Rızvan Şah ile Ruh-afza Hikâyesi*, *Seyfü'l-Mülûk ve Bedi'ü'l-Cemâl*, *Sirâcü'l-Kulûb*, *Tarla Satış Senetleri*, *Tezkire-i Evliyâ*, *Timür Kutluk Yarlığı*, *Tokluğ Temür'e Verilen Ödüg Bidig'i*, *Toktamış Yarlığı* adlı 17 metinden elde edilen ikileme veri sayısı 459 olarak tespit edilmiştir.

1.1. Bağlaçsız Kullanımlar

1.1.1. İki Kelimededen Oluşanlar

(1) aç yalang

aç yalang 'aç çıplak' TE 223

[TE:U196/13] *andın sonğra bâyezîd bestâm-dın çıkıp otuz yıl şâm bâdiyelerinde riyâzet tartıp, aç yalang yürüdi ...* | [TE:U196/13] Ondan sonra Bâyezîd, Bestâm'dan çıkıp otuz yıl Şam çöllerinde riyazate çekilip aç çıplak yürüdü.

(2) açığ süçüg

açığ süçüg 'acı tatlı' TE 79

[TE:U67/13] *naql-dur kim: <köp> yıl-lar kêçer êrdi kim mâlik-i dînâr hergiz açığ süçüg neme yemes êrdi ...* | [TE:U67/13] Nakildir ki: "Çok yıllar geçer idi ki Malik-i Dînâr asla acı tatlı hiçbir şey yemez idi."

(3) açlık susuzluk

açlıkka susuzluğa ‘açlıktan susuzluktan’ RŞR 105

[RŞR:544] ... *tağ-ı açlık-ka susuzluk-ka* [RŞR:545] *harāb bolđı* ... ||
[RŞR:544-545] Açlık ve susuzluktan harap oldu.

(4) ādem havvā

ādemning havvāning ‘Adem’in Havva’nın’ TE 416

[TE:U369/14] ‘*el-hannās*’ *dēp çarladı érse, el-hannās ādem-niᅇg havvā-niᅇg*
içinde cuvāb bērdi ... || [TE:U369/14] Şeytan diye bağırdı ise şeytan Adem’in
Havva’nın içinde cevap verdi.

(5) ādamī perī

ādamī(a)rda perī(e)rde ‘insanlarda perilerde’ RŞR 79

[RŞR:346] ... *y-ā m(e)like ādam-ī-l(a)r-da perī-l(e)r-de kim-niᅇ ol* [RŞR:347]
haddı bolğay kim bu iş-ni kılğ(a)y ... || [RŞR:346-347] Ey melike, insanlarda
ve perilerde bu işi yapmak kimin haddine düşmüş!

ādemiler perīler ‘insanlar periler’ TE 15-16

[TE:U11/13] ... *imām şāf’ī aytur érđi kim: “eger ehl-i beyit-ni sévgen kişi-ni*
[TE:11/14] *rāfizi diseler, barça ādemī-ler perī-ler tanuğ bolsun-lar kim mēn*
rāfizi durur-mēn” ... || [TE:U11/13-14] İmam Şâfi söyler idi ki: “Eğer Ehl-i
Beyt’i seven kişiyi Rafizi deseler, bütün insanlar periler tanık olsunlar ki ben
Rafizi’yimdir.”

ādemini perini ‘insanı periyi’ TE 34-35

[TE:U27/12] ... *bu āyet-niᅇg ma’ni-si ol durur kim, tēngri ta’ālā* [TE:U27/13]
yarlıkar kim, “biz yarattuğ ādemī-ni [TE:U28/13] *perī-ni. anıᅇg üçün kim*
bizge kulluğ kılğay” dēp ... || [TE:U27/12-13&U28/13] Bu ayetin manası o

dur ki, ulu Tanrı buyurur ki, “Biz yarattık insanı, periyi. Onun için ki bize kulluk edecek.”

(6) ağır ayak

ağır ayak ‘hamile, gebe’ SM 64-65, TE 309

[SM:1/15] *haḳ ta ‘āl-ā-niḡ ḥük-m-i bil-e ol kiç-e* [SM:2/1] *ol kız ağır ayak boldı ...* || [SM:1a/15 SM:2/1] Yüce Tanrı’nın emri ile o gece o kız hamile kaldı.

[SM:34/9] ... *taḳ-ı ağır ayak irdim ...* || [SM:34/9] Hamileydim.

[TE:U279/9] ... *tersā* [TE:U279/10] *ol etmek-ni yep ḥatunı bile yattı érse, tēngri ta ‘ālāniḡ ḳudreti birle ḥatunı ağır ayak boldı ...* || [TE:U279/9-10] Hristiyan o ekmeği yiyip kadını ile yattı ise, ulu Tanrı’nın kudreti ile kadını gebe oldu.

(7) aḡa ini

aḡa inilerimiz ‘büyük küçük kardeşlerimiz’ ÖB 579

[ÖB:44] ... *Yana* [ÖB:44a] *emdi* [ÖB:45] *[kanımı]z Tokluḡ Temrüge baḡcılarniḡ* [ÖB:46] *öd.üg : Biz burunkı* [ÖB:47] *[kan]lar çakınt.ın berü aḡa ini-* [ÖB:48] *lerimiz birle baḡnı edlep,* [ÖB:49] *ös.ge alban yasak* [ÖB:50] *tud.mayın,* [ÖB:51] *[kan]larımızḡa küç birip yorıdımız* || [ÖB:44-51] Yene şimdi hanımız Tokluḡ Temür’e baḡcıların dileḡi (şudur) : biz önceki bu hanlar çağından beri, büyük küçük kardeşlerimiz ile bahçeyi işleyip, başka bir türlü vergiye katlanmadan, hanlarımıza emek verip geçinmiştik.

(8) aḡmaḳ nādān

aḡmaḳ nādān ‘ahmak nadan’ RK 31

[RK:38-155a/13] ... *aḡmaḳ nādān kim turur ...* || [RK:38-155a/13] Ahmak nadan kimdir?

(9) aḳ iv ala çadır

aḳ ivler ala çadırlar ‘ak evler ala çadırlar’ SM 111-112

[SM:48/14] ... *taḳ-ı* [SM:48/15] *melik-niḅ bāḡ-ı için-de melikzāde uin aḳ iv-ler* [SM:49/1] *al-a çadır-lar tikti-ler* ... | [SM:48/14-15 SM:49/1] Ve meliḡin bahçesinde Melikzāde için ak evler ala çadırlar diktiler.

(10) ak sakallug moz saçlug

ak sakallug moz saçlug ‘ak sakallı kır saçlı’ OKD 97

[OKD:35/4] *k(e)ne aḡka-run kalma-sun kim* [OKD:35/5] *billiḡ bolsun kim Oḡuz Kaḡan-nuḡ* [OKD:35/6] *canı-da ak sakal-lug, moz sa-lug,* [OKD:35/7] *uzun uslug bir kart kiḡi turur bar irdi* | [OKD:35/4-7] Yine unutulmasın, aḡikār olsun ki Oḡuz Kaḡanın yanında ak sakallı, kır saçlı çok akıllı bir kiḡi vardı.

(11) aka ini

akalarını inilerini ‘büyük oḡullarını küçük oḡullarını’ OKD 99

[OKD:37/6] ... *andan* [OKD:37/7] *soḡ irte bolup-da aka-lar-nı ini-* [OKD:37/8] *ler-ni carlar keltürdi* ... | [OKD:37/6-8] Ardından sabah olunca (Oḡuz Kaḡan) büyük (ve) küçük oḡullarını emredip getirtti.

(12) ‘aḡl ‘ilm

‘aḡlḅ ‘ilmiḅ ‘aklın ilmin’ TE 95

[TE:U82/3] ... *velikin bir pāre ‘aḡlḅ ‘ilmiḅ bolsa, yaḡsıraḡ bolḡay* [TE:U82/4] *erdi* ... | [TE:U82/3-4] Lakin bir parça aklın ilmin olsa daha iyi olacak idi.

(13) ‘aḳreb çayān

‘aḳreb çayān ‘akrep çıyan’ TE 442

[TE:U389/6] ... *kördi kim*, [TE:U389/7] *bir ‘aḳreb çayān manşūr<-nıng>*
têgreside yürür êrdi ... || [TE:U389/6-7] Gördü ki bir akrep çıyan Mansur’un
çevresinde yürür idi.

(14) al- sat-

alurıda satarıda ‘aldıklarında sattıklarında’ TKY 107

[TKY:38] ... *barur kelür-i-de* [TKY:39] *kirür çıkar-ı-đa kırım-da kefe-de*
kayu-ma [TKY:40] *törlüg ers-e alur-ı-da s(a)t(a)r-ı-da t(a)mğa* [TKY:41]
*t(a)rtın(a)ḳ alm(a)s-un ...*⁵² || [TKY:38-41] Gelip-gittiklerinde, girip-
çıktıklarında Kırım’da, Kefe’de her ne türlü olursa olsun aldıklarında-
sattıklarında gümrük kantar hakkı almasınlar.

(15) alban yasak

alban yasak ‘vergi’ ÖB 579

[ÖB:44] ... *Yana* [ÖB:44a] *emdi* [ÖB:45] *[kanımı]z Tokluğ Temrüge*
bağçılarning [ÖB:46] *öd.üg : Biz burunki* [ÖB:47] *[kan]lar çakınt.ın berü*
ağa ini- [ÖB:48] *lerimiz birle bağnı edlep*, [ÖB:49] *ös.ge alban*
yasak [ÖB:50] *tud.mayın*, [ÖB:51] *[kan]larımızğa küç birip yorıdımız* ||
[ÖB:44-51] Yene şimdi hanımız Tokluğ Temür’e bağcıların dileği (şudur) :
biz önceki bu hanlar çağından beri, büyük küçük kardeşlerimiz ile bahçeyi
işleyip, başka bir türlü vergiye katlanmadan, hanlarımıza emek verip
geçinmiştik.

(16) allāh allāh

allāh allāh ‘Allah Allah’ TE 20

⁵² Kurat: [TKY:2/10] ... *barurıda kilürde* [TKY:2/11] *kirü çıkarıda Kırımda Kefede kayuma*
[TKY:2/12] *türlük ne irse alurıda satarıda tamga* [TKY:2/13] *tartmak almasun ...*

[TE:U16/11] ... *dağı “allāh allāh” dēyür ērdi ...* || [TE:U16/11] Dahi “Allah Allah.” der idi.

[TE:U16/11] ... *ol dağı “allāh allāh”* [TE:U16/12] *dēyür ērdi ...* || [TE:U16/11-12] O dahi “Allah Allah” der idi.

[TE:U16/13] ... *ol dervīş* [TE:U16/14] *ayttı kim: “allāh allāh dēgende ortağ ērdük. ēmdi sēn yaŋgı tonlar kēyding, ēski tonlarıng-nı* [TE:U16/15] *manğa bērgil!” dēp ...* || [TE:U16/13-15] O dervīş söyledi ki: “Allah Allah dediğinde ortak idik. Şimdi sen yeni elbiseler giydin, eski elbiselerini bana ver.” diye.

[TE:U232/5] ... *dağı allāh allāh dēmekni ēmdi öğrenür mēn.* || [TE:U232/5] Dahi Allah Allah demeyi şimdi öğrenirim

[TE:U232/8] *naql-dur kim: bāyezīd evvel vaqt-ta allāh allāh dēp köp aytur ērdi ...* || [TE:U232/8] Nakildir ki: Bayezīd önceden Allah Allah diye çok söyler idi.

[TE:U232/8] ... *āhir demde cān bēürde allāh allāh* [TE:U232/9] *aytur ērdi ...* || [TE:U232/8] Son zamanda can verirken Allah Allah der idi.

[TE:U345/14] ... *yana otuz yıl namāz-ı huften-din taŋg atkunça ayak üstinde turup* [TE:U345/15] *‘allāh allāh’ dēp aytur ērdi ...* || [TE:U345/14-15] Yine otuz yıl yatsı namazından tan atıncaya kadar ayak üstünde durup ‘Allah Allah’ diye söyler idi.

(17) altun kümüş

altun kümüş ‘altın gümüş’ OKD 76, RK 16, TE 191, *aldun kümiş* SK 95

[OKD:14/2] ... *köp telim altun kümüş tartıp, köp telim* [OKD:14/3] *kas yakut taş alıp köp telim erdini-ler yiber* [OKD:14/4] *ip yumşap Oguz Kagan-ga s(o)yurkap* [OKD:14/5] *birdi ...* || [OKD:14/2-5] Onun taşıyıp getirdiği sayısız altın (ve) gümüşü, yeşim (ve) yakut taşları ve gönderdiği mücevherleri Oğuz Kağan’a hediye etti.

[OKD:20/9] ... *Uruz* [OKD:21/1] *Beg-niñ ogul-ı aña köp altun* [OKD:21/2] *kümüş yib(e)rdi ...* || [OKD:20/9 OKD:21/1-2] (Bunun üzerine) Uruz Bey’in oğlu ona çok sayıda altın (ve) gümüş gönderdi.

[RK:15-143b/10] ... *andağ kim köp altun kümiş yığd-ı-lar* || [RK:15-143b/10]
Öyle ki çok altın, gümüş biriktirdiler.

[SK:205/6] ... *tağ-ı üç keç-e* [SK:205/7] *eyüb-niñ ev-i-ge aldun kümiş yağı*
|| [SK:205/6-7] Ve üç gece Eyüp'ün evine altın gümüş yağdı.

[SK:257/5] ... *tağ-ı* [SK:257/6] *tegresin-te kök-teki yultuz-lar-niñ sanın*
[SK:257/7] *-ça aldun kümiş maşraba-lar bar ...* || [SK:257/5-7] Ve çevresinde
gökteki yıldızların sayısınca altın gümüş kadehler var.

[TE:U167/6] ... *bağtı-lar érse, barça yazı yaban-nı tola altun kümüş kördiler*
... || [TE:U167/6] Baktılar ise bütün ovayı sahrayı altın gümüş çevrili gördüler.

altun kümüşleri ‘altın gümüşleri’ OKD 92

[OKD:30/1] ... *yılkı-lar-ı* [OKD:30/2] *köp, ud buzag(u)-lar-ı köp, altun*
kümüş-ler-i köp, [OKD:30/3] erdini-ler-i köp irdi-ler irdi ... || [OKD:30/1-3]
(Bu memlekette) çok sayıda at, sığır, buzağı; altın, gümüş (ve) mücevher
vardı.

alduntın kümiştin ‘altından gümüştin’ SK 51

[SK:107/15] *tağ-ı ol ışık-ni açıp içkerü kirip* [SK:107/16] *körti kim ol şehir-*
niñ içindeki köşk-leri [SK:108/1] *hücr-e-leri 'imâret-leri bir kerpîçi aldun*
[SK:108/2] *-tın biri kümiş-tin tağ-ı aldun-tın kümiş-tin* [SK:108/3] *tirgük-ler*
yasap ol tirgük-ler öz-e [SK:108/4] *köşk-ler 'imâret-ler kıpar-mış irti-ler* ||
[SK:107/15-16&108/1-4] Ve o kapıyı açıp içeri girip gördü ki o şehrin
içindeki köşklere, odaları, imaretleri bir kerpici altından biri gümüştin ve
altından gümüştin direkler yaparak o direkler üzerine köşkler imaretler inşa
etmiş idiler.

aldun kümiştin ‘altın gümüştin’ SK 51

[SK:108/5] *kerpîç-leri aldun kümiş-tin tağ-ı tam-ları* [SK:108/6] *-niñ*
küñgü-e-leri türlüğ cev-â-hir [SK:108/7] *birl-e murağ(ğ)-a kılmış irti-ler ...* ||

[SK:108/5-7] Kerpiç altın gümüşten ve damlarının kubbeleri türlü cevher ile değerli taşlarla bezemiş idiler.

aldun kümişige ‘altın gümüşüne’ SK 92

[SK:198/3] ... *ol şamān* [SK:198/4] *şeydān eyüb-niṅ yaz-ı-ta-ki gel-e*
[SK:198/5] *kar-a-sı aşlık-ları-ğa bağ-ları-ğa* [SK:198/6] *tağ-ı iv-teki aldun*
kümiş-i-ge barç-a [SK:198/7] *māli-ğa ot salt-ı* ... || [SK:198/3-7] O zaman şeytan Eyüp’ün ovadaki sürü hayvanı, buğdaylarına, bağlarına ve evdeki altın gümüşüne, bütün malına ateş saldı.

aldun kümişning ‘altın gümüşün’ SK 116

[SK:249/9] ... *yan-a bu aldun tağ* [SK:249/10] *bir genc turur kim haq ta’āl-ā*
[SK:249/11] *yarağıp turur tağ-ı yir yüşin-teki* [SK:249/12] *barç-a aldun*
kümiş-niṅ asl-ı bu tağ [SK:249/13] *-tın turur* ... || [SK:249/9-13] Yine bu altın dağ bir hazinedir ki ulu Tanrı yaratmıştır ve yeryüzündeki bütün altın gümüşün aslı bu dağdandır.

altun kümüşni ‘altın gümüşü’ TE 69

[TE:U58/8] *yana ayttı: “her kim altun kümüşni ‘aziz tutsa, tēngri ta’ālā anı*
‘akıbet h’ār kılğay” ... || [TE:U58/8] Yine söyledi: “Her kim altın gümüşü aziz tutsa ulu Tanrı onun sonunu ateş kılacak.”

[TE:U331/9] ... *biri<nçi> ol kim: altun kümüş-ni anıṅ katında hēç qadr u*
[TE:U331/10] *kıymeti bolmağay* ... || [TE:U331/9] Birinci o ki: Altın gümüşü onun katında hiç değer ve itibarı olmayacak.

(18) alṭun mercān

alṭunḍın mercānḍın ‘altından mercandan’ SM 139

[SM:76/8] ... *tağ-ı tanāb-ları ipek-tin* [SM:76/9] *kazuğ-ları alṭun-ḍın mercān-ḍın ird-i* ... || [SM:76/8-9] Ve iplikleri ipekten, kazıkları altından, mercandandı.

(19) alṭun yākūt

alṭunḍın yākūtın ‘altından yakuttan’ SM 139

[SM:76/2] ... *taḳ-ı* [SM:76/3] *iv-leri kızıl alṭun-ḍın yākūt-tın yan-a* [SM:76/4] *‘ūd yıḡaçı sandal yıḡaç-ı şem-şād yıḡaç-ı* || [SM:76/2-4] Ve evleri kızıl altından, yakuttan ve öd ağacı, sandal ağacı, şimşir ağacı(ndandı).

(20) arıḡ münezzeh

arıḡ münezzeh ‘kusursuz’ TE 178

[TE:U155/4] ... *kaçan ibrahīm muni ayttı érse, bir ün işitti kim: “arıḡ münezzeh* [TE:U155/5] *tēngri ta ‘ālâ kim, yer yüzidin tevekkel kılḡuçı-larnı arıttı” dēp* || [TE:U155/4-5] Ne zaman İbrahim bunu söyledi ise, bir ses duydu ki: “Kusursuz ulu Tanrı ki, yeryüzünde tevekkül edenleri temizledi.” diye.

(21) arıḡ ḡavut

arıḡları ḡavutları ‘su yolları havuzları’ SK 51

[SK:108/9] ... *taḳ-ı yıḡaç-* [SK:108/10] *-lar-nıng tüpin-te arıḡ-ları ḡavut-ları* [SK:108/11] *barç-a-sı alḍun-tın irti ...* || [SK:108/9-11] Ve ağaçların dibinde su yolları havuzları hepsi altından idi.

(22) arslan ḡaplan

arslan ḡaplan ‘aslan kaplan’ TE 337

[TE:U305/7] ... *yana arslan, ḡaplan, köp türlüg cānver anıng katıḡa kélür érdi-ler.* || [TE:U305/7] Yine aslan kaplan, çok türlü canlı onun katına gelir idiler.

(23) 'asab qıl- sahmet tur-

'asab qılurlar sahmette tururlar 'azap ederler zahmet verirler' MN 35

[MN:35b/6] ... *bular uluğ konül-lüg yavuz qılıq-lığ mudekeb(b)ir kişi-ler turur kim alar [MN:35c/1] nı kıyamət-qa teginç bu yılan-lar çayan-lar 'asab qılur-lar sahmet-te turur-lar* || [MN:35b/6-35c/1] Bunlar büyük gönüllü kötü kılıklı kibirli kişilerdir ki onları kıyamete kadar bu yılanlar çayanlar azap ederler zahmet verirler.

(24) asab qıym

asablar qıymınlar 'azaplar işkenceler' MN 27

[MN:27a/14] ... *yana [MN:27a/15] tengri te'al-a tamuğ-nı yaradı erz-e cebrayil-ğa hidap qıldı kim y-a cebrayil barıp [MN:27a/16] tamuğ-nı taqı körgil tep cebrayil tamuğ içinde turlüg ' asab-lar qıym- [MN:27a/17] lar kördi ...* || [MN:27a/14-17] Yüce Tanrı cehennemi yaratınca Cebrail'e hitap geldi: "ey Cebrail git cehennemi de gör," Cebrail cehennemim içinde kimsenin tasvir edemeyeceği türlü türlü azaplar, işkenceler gördü.

(25) asda asda

asda asda 'yavaş yavaş' SK 102, āsta āsta TE 267

[SK:219/4] ... *'affān [SK:219/5] asda asda kelip sanduq-nıng işiki [SK:219/6] -ni bağlat-ı ...* || [SK:219/4-6] Affan yavaş yavaş gelip sandığın kapısını bağladı.

[TE:U241/9] ... *'abdu'l-lāh āsta āsta ilgerü barıp [TE:U241/10] kulnı kördi ...* || [TE:U241/9-10] Abdullah yavaş yavaş ileri gidip kulu gördü.

(26) aş ödmek

aş ödmek 'yemek ekmek' MK 256

[MK:272/8] *mez-'el-e kişi ayıdız-a kim men [MK:272/9] teñgri ta 'āl-ā-ğa aş ödmek üçün [MK:272/10] kulluq kıılır men tiz-e kâfir bolur* || [MK:272/8-10]

Mes'ele : insan söylese ki «Tanrı Taâlâ'ya yemek, ekmek için kulluk ederim» dese kâfir olur.

(27) aşı- iç-

aşadılar içdiler 'yediler içtiler' OKD 73

[OKD:11/2] ... *türlüg aşlar, tür-* [OKD:11/3] *lüg söy(ü)rme-ler, çubu-yan-lar, kımız-lar* [OKD:11/4] *aş(a)dı-lar, içdi-ler* ... || [OKD:11/2-4] Türlü türlü yemekler, kebaplar, tatlılar (ve) kımızlar yiyip içtiler.

[OKD:41/9] *kırk kün kırk kiçe aş(a)dı-lar,* [OKD:42/1] *[i]çdi-ler, siviñ tapdı-lar* ... || [OKD:41/9 OKD:42/1] Kırk gün kırk gece yediler, içtiler (ve) sevindiler.

(28) aşlık bağ

aşlıklarığa bağlarığa 'buğdaylarına bağlarına' SK 92

[SK:198/3] ... *ol şamān* [SK:198/4] *şeydān eyüb-niñ yaz-ı-ta-ki gel-e* [SK:198/5] *kar-a-sı aşlık-ları-ğa bağ-ları-ğa* [SK:198/6] *tağ-ı iv-teki alđun kümiş-i-ge barç-a* [SK:198/7] *māl-ğa ot salt-ı* ... || [SK:198/3-7] O zaman şeytan Eyüp'ün ovadaki sürü hayvanı, buğdaylarına, bağlarına ve evdeki altın gümüşüne, bütün malına ateş saldı.

(29) at çapmak keyik atmak

at çapmak keyik atmak 'at koşturma geyik avlama' SM 67

[SM:4/5] *andın sonğr-a at* [SM:4/6] *çapmak keyik at-mak kılıç neyze oynamak* [SM:4/7] *kuş salmak türlüg sazlar-nı çalmak nerđ* [SM:4/8] *satranç oynamak öğrendi-ler* ... || [SM:4/5-8] Ondan sonra at koşturma(yı), geyik avlama(yı), kılıç, süngü oynama(yı), kuş salma(yı), türlü sazları çalma(yı), tavla, satranç oynama(yı) öğrendiler.

(30) at tive

atlar tivelere ‘atlar develer’ SM 110

[SM:47/3] *taḡ-ı nöker-ler kızlar iv-ler at-lar tiv-e-ler* || [SM:47/3] Ve hizmetkârlar, kızlar, evler, atlar, develer (verdi).

(31) ata ağa

ata ağalarıñdin ‘ata ağalarından’ EHB 121

[EHB:19] ... *T(e)ñri inayeti bile İranlar himmetidin bu oçurlarda burunğı kiçken* [EHB:20] *ata ağalarıñdin artuksı köñül tilegen dek şayeste hizmet* [EHB:21] *ler kıldın ini oğ(u)lluk dostluk (ka)rındaşlığını bildürdün* [EHB:22] *sen(i)ñ bu hizmetleriñdin aşuru razı bulduk ...* || [EHB:19-22] Tanrı inayetiyle İranlıların himmetiyle bu sıralarda evvelki geçmiş ata-ağalarından daha fazla, gönül arzu ettiği gibi, şayeste hizmetler kıldın; küçük biraderlik, oğulluk, dostluk, kardeşliğini bildirdin; senin bu hizmetlerinden fazlasıyla razı (memnun) olduk.

(32) ata ana

ada anamızıñı ‘babamızı annemizi’ MN 37

[MN:37a/8] *y-a muhamet biz-ler namaz qılır-biz ruz-e tudar-biz bir birimiz-ge şevqat qılır-biz* [MN:37a/9] *yaman sağıñ sağıñmaz-biz kin-e tudmaz-biz ğaybet söz-lemez-biz ada anamız-nı ’asiz tudup kongül-lerin ’asar qılmaz-biz ...* || [MN:37a/8-9] Ey Muhammet bizler namaz kılar, oruç tutar, birbirimize şefkat ederiz, kötü şeyler düşünmeyiz, kin tutmayız, gıybet etmeyiz babamızı annemizi yüce görüp kalplerini kırmayız.

aşasız anasız ‘babasız annesiz’ RK 13, *aşasız anasız* SK 33

[RK:10-141a/10] ... *ol kayşı tiv-e irđ-i* [RK:10-141a/11] *kim aḡa-sız anasız toğd-ı taḡ-ı anıñ* [RK:10-141a/12] *süt-i-ni hālayıñ içti-ler ...* || [RK:10-141a/10-12] O hangi deve idi ki atasız anasız doğdu ve onun sütünü halk içti?

[SK:71/6] ... *suvāl haber birgil biz-ge kim* [SK:71/7] *ol biş kim irz-e kim irti kim ağa-sız* [SK:71/8] *an-a-sız irti-ler ...* || [SK:71/6-8] Soru: Bilgi ver bize ki o beş kimse kimdir ki babasız annesiz idiler?

[SK:75/3] ... *ol biş kim irz-e kim açasız an-a-sız irt-i biri ādem biri havv-ā üçünçi* [SK:75/4] *ağa-sız an-a-sız sāli(h) peygām-ber-ning tiv-e-si turur ...* || [SK:75/3-4] O beş kimse ki babasız annesiz idi, biri Adem biri Havva üçüncüsü babasız annesiz Salih peygamberin devesidir.

[SK:77/7] ... *taķ-ı ol tiv-e ağa* [SK:77/8] *-sız an-a-sız irt-i ...* || [SK:77/7-8] Ve o deve babasız anasız idi.

[SK:77/8] ... *tördünçi açasız* [SK:77/9] *an-a-sız toĝ-ĝan ol koçkar* [SK:77/10] *irt-i kim cebrāyil ismāyil peygām-* [SK:77/11] *-ber üçün keldürti ...* || [SK:77/8-11] Dördüncü babasız annesin doğan koç idi ki Cebrail, İsmail peygamber için getirdi.

[SK:83/3] ... *ol ağa-sız an-a* [SK:83/4] *-sız toĝ-ĝan ol ecdeh-ā irti* || [SK:83/3-4] O babasız annesiz doğan o ejderha idi.

aťa ana ‘baba anne’ RK 24, SM 81, *ata ana* TE 69

[RK:28-154a/5] ... *törtün-çi (aťa ana yüzün körmek)* || [RK:28-154a/5] Dördüncü(sü) anne baba yüzünü görmek.

[SM:18/14] ... *hiç aťa an-a oĝul-đın bu miķdār* [SM:18/15] *renc ü zaħmet körmeği kim men-đın kördünĝüz ...* || [SM:18/14-15] Hiçbir ebeveyn oĝuldan bu kadar sıkıntı ve zahmet görmedi ki (siz) benden gördünüz.

ata ana ‘baba anne’ TE 69

[TE:U58/10] ... *kıyāmet küni her ne kim özi yemiş bolsa, <yana> ata<-sı> anasıĝa <yā>* [TE:U58/11] *oĝul uşaĝı-ĝa yedürmiş bolsa, barçanı hisāb bērmek kērek ...* || [TE:U58/10-11] Kıyamet günü her ne kim kendi yemiş olsa yine babası annesine ya da çoluk çocuĝuna yedirmiş olsa hepsinin hesabını vermek gerek.

[TE:U96/12] ... *yā ilāhī! ĝarīb dur mēn, esīr dur mēn, atasız anasız durur mēn.* || [TE:U96/12] Ey İlahi! Garibim, esirim, babasız annesizim.

[TE:U308/6] ... *bir kün ma'rûf* [TE:U308/7] *atası anası-dın mollâdın kaçtı* ... || [TE:U308/6-7] Bir gün Maruf babası annesinden molladan kaçtı.

[TE:U308/7] ... *atası anası ayttı: "kâşkî ma'rûf kelse êrdi. her kıysı dîn-ge kim ol kirse, biz dağı ol* [TE:U308/8] *dîn-ge kélir êrdük" dèp...* || [TE:U308/7-8] Babası annesi söyledi: "Keşke Maruf gelse idi. Her hangi dine o girse biz dahi o dine gelir idik." diye.

[TE:U308/10] ... *atası anası ma'rûf-nı év-ge kévirüp ayttılar: "sên nè dîn üye durur sên?"* *ma'rûf ayttı:* [TE:U308/11] *"muhammed dîni üye durur mèn" dèp ...* || [TE:U308/10-11] Babası annesi Maruf'u eve getirip söylediler: "Sen ne din üzeresin?" Maruf söyledi: "Muhamet dini üzereyim." diye.

[TE:U308/11] ... *ol zamân atası anası dağı müsülmân boldı-lar ...* || [TE:U308/11] O zaman babası annesi dahi müslüman oldular.

[TE:U357/13] *şeyh ayttur: "bir kün atam anam-ğa ayttım. siz mênî têngri ta'âlâ-ğa bağışlangız" dèp ...* || [TE:U357/13] Şeyh söyledi: "Bir gün babama anneme söyledim. Siz beni ulu Tanrı'ya bağışladınız." diye.

[TE:U357/13] ... *atam anam ayttı-lar kim: "yâ bağışladuk"* [TE:U357/14] *dèp ...* || [TE:U357/13-14] Babam annem söylediler ki: "Ey bağışladık." diye.

ağa ananîng 'baba annenin' RK 29

[RK:35-152b/4] ... *rasûl* [RK:35-152b/5] *'aleyh[i's]-selâm aydı kim ağa ana* [RK:35-152b/6] *-nîng hoşnûd-luk-ı ...* || [RK:35-152b/4-6] Resul Aleyhisselâm cevap verdi: "Anne babanın hoşnutluğu."

ağa ananı 'babayı anneyi' RK 37

[RK:46-159a/14] ... *toğuzunçı* [RK:46-159a/15] *ağa an-a-nı hoşnûd kılğan oğul kız* || [RK:46-159a/14-15] Dokuzuncu(su) ana babayı hoşnut eden oğul-kız.

ağası anası 'ebeveyni' SM 78

[SM:15/13] ... *tağ-ı aşı an-a-sı* [SM:15/14] *barç-a vezîr-ler beg-ler şâd-lık kıldı-lar* || [SM:15/13-14] Ve ebeveyni, bütün vezirler, beyler mutlu oldular.

ağ ananğın ‘ebeveyni’ SM 93

[SM:30/11] ... *imdi sen ağ ananğ-* [SM:30/12] *-dın öz yiring-din köngül yüzgil* ... || [SM:30/11-12] Şimdi sen ebeveyninden, kendi ülkenden ümidini kes.

aam anamğın ‘ebeveynimden’ SM 102

[SM:39/3] ... *sen meni aam anam-dın* [SM:39/4] *ayırıp munda kelürdüng* ... || [SM:39/3-4] Sen beni ebeveynimden ayırıp buraya getirdin.

[SM:69/8] ... *on dört yıl turur kim sening* [SM:69/9] *‘ışking bil-e mübtel-â bolup aam anam-dın* [SM:71/10] *tağ-ı barç-a ‘âlem-din yüz evür-düm* || [SM:69/8-10] On dört yıldır senin aşkın ile mübtelâ olup ebeveynimden ve bütün âlemden yüz çevirdim.

[SM:71/13] ... *bolğay kim ol* [SM:71/14] *sağa rahim kılğay tağ-ı barıp mening aam* [SM:71/15] *anam-dın der-host kılğay kim meni sağa birgeyler* || [SM:71/13-15] Olur ki o sana acıyacak ve gidip benim ebeveynimden beni sana vermeleri (için) ricâ edecek.

aşığa anasığa ‘ebeveynine’ SM 111

[SM:48/4] ... *tağ-ı melikzâde-niğ hekâyet-i-ni tamâm* [SM:48/5] *aşığa an-a-sı-ğa ayıt-tı irşe serendil* [SM:48/6] *meliki melikzâde-ni oğul tutunup bir yahşı yir-de* [SM:48/7] *öz yanı-da tüşür-di* || [SM:48/4-7] Ve Melikzâde’nin hikâyesini bütünü ile ebeveynine anlatınca Serendil meliği, Melikzâde’yi evlat kabûl edip bir güzel yerde kendi yanında oturttu.

aam anam ‘ebeveynim’ SM 133

[SM:70/1] ... *yan-a mening aam anam kaçan* [SM:70/2] *meni sağa birgeler* || [SM:70/1-2] Yine benim ebeveynim beni sana nasıl verecekler?

[SM:72/1] *taḳ-ı meniḡ aṭam anam aniḡ sözi-ḡin* [SM:72/2] *çıkılmazlar ...*
||[SM:72/1-2] Ve benim ebeveynim onun sözünden çıkılmazlar.

aṭasın anasın ‘ebeveynini’ SM 143

[SM:80/2] *taḳ-ı melikzāde ol yir-de aṭasın anasın yāḡ* [SM:80/3] *kkılıp köp yıḡl-a-ḡı ...* || [SM:80/2-3] Ve Melikzāde orada ebeveynini hatırlayıp çok ağladı.

aṭam-nı anam-nı ‘ebeveynimi’ SM 146

[SM:83/1] ... *melikzāde ḳayḡu-luḡ bolup* [SM:83/2] *ayḡı kim nāḡā[h] meniḡ sebebim-ḡin miskīn* [SM:79a/3] *aṭam-nı anam-nı öltür-mesün-ler ...* || [SM:83/1-3] Melikzāde üzülüp, “Ansızın benim yüzümden zavallı ebeveynimi öldürmesinler.” dedi.

aṭaşı anasıḡın ‘ebeveyninden’ SM 157

[SM:94/12] ... *taḳ-ı ayḡı kim y-ā ṡ-ā[h]-bāl melikzāde-* [SM:94/13] *-niḡ iş-i-ni serencām ḳılmaḡ gerek kim* [SM:94/14] *köp yıl-lar turur kim aṭaşı an-a-sı-ḡın* [SM:94/15] *ayrılıp turur taḳ-ı köp imgek-ler tartıp* (devamı eksik) || [SM:94/12-15] Ve söyledi: “Ey Şâhbâl! Melikzāde’nin işini sonlandırmak gerek ki çok yıllardır ki ebeveyninden ayrılmıştırc Ve çok zahmetler çekip...

(33) aṭaṡ kızıl

aṭaṡ kızıl ‘ateṡ kızıl’ OKD 63

[OKD:1/5] *uṡol ogul-nuḡ ön-lük-i çıraḡı kök* [OKD:1/6] *irdi aḡızı aṭaṡ kızıl irdi, köz-ler-i al; saçları, kaṡ-lar-ı* [OKD:1/7] *kara irdi-ler ...* || [OKD:1/5-7] O çocuḡun yüzü mavi; aḡzı ateṡ (gibi) kızıl; gözleri kırmızı; saçları (ve) kaṡları karaydı.

(34) ataşlug yaruklug

ataşlug yaruklug ‘ateş gibi parlak’ OKD 69

[OKD:7/3] ... *anuş başında ataş-* [OKD:7/4] *-lug yaruk-lug bir meñi bar irdi;*
[OKD:7/5] *altun kazuk teg irdi ...* || [OKD:7/3-5] Onun başında ateş gibi parlak bir ben vardı; kutup yıldızı gibi (parlıyordu.)

(35) av kuş

avğa kuşka ‘ava kuşa’ SM 133

[SM:49/11] ... *tağ-ı* [SM:49/12] *melikzāde dāyim serendil sultān-ı bil-e atlanıp av-ğa* [SM:45a/13] *kuş-ka barur ird-i ...* || [SM:49/11-13] Ve Melikzāde daima Serendil sultānı ile ata binerek ava, kuşa gidiyordu.

(36) ay ay

ay ay ‘ey’ OKD 78

[OKD:16/8] *takı tedi kim ay ay Oguz! Urum* [OKD:16/9] *üsti-ge sen atlar bola sen.* [OKD:17/1] *ay ay Oguz! tapukuñ-lar-ga men* [OKD:17/2] *yörür bola men, tep tedi ...* || [OKD:16/8-9 OKD:17/1-2] Ayrıca (kurt) dedi ki, “Ey Oğuz! Urum (Kağanın) üzerine hücum etmelisin. Ey Oğuz! (ben de) senin önünde yürüyeyim” dedi.

[OKD:24/5] ... *Oguz Kagan s(e)vinç atdı, küldi* [OKD:24/6] *takı aytdı kim ay ay sen mun-da beg* [OKD:24/7] *boluñ Kıpçak tegen sen beg boluñ* [OKD:24/8] *tep tedi takı ilgerü kitdi-ler ...* || [OKD:24/5-8] Oğuz Kağan sevindi, güldü ve “Ey! sen burada bey ol, sen Kıpçak adlı bey ol” dedi ve oradan ayrıldı.

(37) ay ay ah ah

ay ay ah ah ‘eyvah’ OKD 71

[OKD:9/6] ... *kim yir-niñ yıl küni anı körse* [OKD:9/7] *ay ay ah ah ölerbiz tep süt-dem* [OKD:9/8] *kumuz bola turur-lar ...* || [OKD:9/6-8] O kızını gören

yeryüzündeki herkesin, sütün kımıza dönüşmesi (gibi), “eyvah ölüyoruz” demesi kadar güzeldi.

(38) ayak ilig

ayakım iligimni ‘ayağımı elimi’ SK 108

[SK:232/8] ... *bulûkıy-ā aytı* [SK:232/9] *kim men hîç ayakım iligim-ni tepredmedim* [SK:232/10] *at öz murât-ı birl-e kelt-i ...* || [SK:232/8-10] Bulûkıyâ söyledi ki: “ben hiç ayağımı elimi titretmedim, az kendi dileği ile geldi.”

(39) ayak kulağ

ayakı kulağı ‘ayağı kulağı’ SK 61

[SK:129/1] *ol hadun ayt-ı y-ā* [SK:129/2] *cir-cîz tu'ā kılğıl kim ayak-ı kulağ-ı yahşı bolsun tip ...* || [SK:129/1-2] O kadın söyledi: “Ey Circîs! Dua et ki ayağı, kulağı iyi olsun.” diye.

(40) âyet hadîs

âyet ü hadîs ‘ayet ve hadis’ TE 293

[TE:U265/7] ... *aħmed ayttı: “her nêçe âyet ü hadîs kim biz bilür biz ma ‘nîsi-ni ol yahşırak* [TE:U265/8] *bilür” döp ...* || [TE:U265/7-8] Ahmed söyledi: “Her nasıl ayet ve hadis ki biliriz manasını o daha iyi bilir.” diye.

(41) aygır at

aygır at ‘at’ SK 28

[SK:60/10] ... *tak-ı* [SK:60/11] *fir'avun aygır at minmiş irt-i ...* || [SK:60/10-11] Ve Firavun at binmiş idi.

(42) ayıtқан eşitken

ayıtқан eşitken ‘söyleyen duyan’ TE 8

[TE:U5/13] ... *dağı ol yerde kim tēngri ta‘ālâ-niṅ rahmeti yağar bolsa, ayıtқан eşitken* [TE:U5/14] *kişi-ler ülüsüz kalmağay ...* || [TE:U5/13-14] Dahi o yerde kim ulu Tanrı’nın rahmeti yağsa söyleyen duyan kişiler paysız kalmayacak.

(43) az az

az az ‘az az’ TE 143

[TE:U124/6] ... *fuzayl barıp ol tepe-ni az az taşır érdi ...* || [TE:U124/6] Fuzayl gidip o tepeyi az az taşırdı.

(44) bağ aşılk

bağlarını aşıklarını ‘bağlarını buğdaylarını’ SK 95

[SK:205/5] *tağ-ı yaz-ı-tağı bağ-larını aşılk-larını* [SK:205/6] *barcaz-ı-nı kökert-ti ...* || [SK:205/5-6] Ve ovadaki ve bağlarını buğdaylarını hepsini yeşillendirdi.

(45) bāg bāğça

bāg bāğçalarığa ‘bağ bahçelerine’ TKY 107

[TKY:28] ... *bular-niṅ yir suw-* [TKY:29] *larinğa bāg bāğça-l(a)r-ı-ğa hammām t(e)girm(e)n-* [TKY:30] *l(e)r-ge t(a)şar(r)uf kıl-a turğan yer-l(e)r-i-ge* [TKY:31] *burun-dın kalğan āzād-l(a)r-ı-ğa b(a)ş-a sal-a-* [TKY:32] *l(a)r-ı-ğa s(a)b(a)nçı ort(a)k-çı-l(a)r-ı-ğa kim* [TKY:33] *kim ers-e küç oğ-a t(e)gürmes-ün ...*⁵³ || [TKY:28-33] Bunların toprak ve sularına, bağ ve bahçelerine, hamam ve değirmenlerine, kullanma hakkına sahip oldukları

⁵³ Kurat: [TKY:1/28] ... *bularniṅ yir su-* [TKY:2/1] *larına bağ bahçelerige hammam tigirmen-* [TKY:2/2] *lerige tasarruf kıla turğan yerlerige* [TKY:2/3] *burundın kalğan azadlarığa basa sala-* [TKR:2/4] *larığa sabancı ortakçalarığa kim* [TKY:2/5] *kim irse küç oğa tigürmesin ...*

yerlerine, önceden kalan boş yerlerine, sonra köylerine, çiftçi ve ortaklarına her kim olursa olsun zulmetmesin.

(46) bāğ tağ

bāğlarda tağlarđa ‘bahçelerde dağlarda’ SM 124

[SM:61/7] ... *velīkin barç-a-ları* [SM:61/8] *özge bāğ-larda tağ-lar-đa her bir-ler bir yığaç* [SM:61/9] *üşinde konmuş irdi* ... || [SM:61/7-9] Lâkin hepsi başka bahçelerde, dağlarda her biri bir ağaç üstünde konmuştu.

(47) bar- kel-

barur kelüride ‘gelip gittiklerinde’ TKY 107

[TKY:38] ... *barur kelür-i-de* [TKY:39] *kirür çıkar-ı-đa kırım-da kefe-de kayu-ma* [TKY:40] *törlüg ers-e alur-ı-da s(a)t(a)r-ı-da t(a)mğa* [TKY:41] *t(a)rtn(a)k alm(a)s-un* ...⁵⁴ || [TKY:38-41] Gelip-gittiklerinde, girip çıktıklarında Kırım’da, Kefe’de her ne türlü olursa olsun aldıklarında-sattıklarında gümrük kantar hakkı almasınlar.

(48) bar- yan-

barıp yanıp ‘gidip dönüp’ SM 97

[SM:34/9] ... *tağ-ı kâ’be-* [SM:34/10] *-ni tavāf kılğal-ı barıp yanıp keldim* ... || [SM:34/9-10] Ve Kâbe’yi tavaf etmek için gidip dönüp geldim.

(49) bar yok

barım yoğumnu ‘varımı yoğumu’ TE 77

[TE:U65/13] ... *andağ erse, barım yoğumnu anıng* [TE:U65/14] *yolında sarf kılayın* ... || [TE:U65/13-14] Öyle ise, varımı yoğumu onun yolunda sarf edeyim.

⁵⁴ Kurat: [TKY:2/10] ... *barurıda kilürde* [TKY:2/11] *kirü çıkarıda Kırımda Kefede kayuma* [TKY:2/12] *türlük ne irse alurıda satarıda tamga* [TKY:2/13] *tartmak almasun* ...

(50) bārgāh çadır

bārgāh çadır ‘bārgāh çadır’ SM 145

[SM:61/11] ... *tağ-ı melike bedî‘ü’l-cemāl oltur-ğan iv* [SM:61/12] *bil-e melikzāde oltur-ğan iv-niṅ arasın-da bir* [SM:61/13] *marğuzār üstün-de açar-su yaqasın-da bir bārgā[h]* [SM:61/14] *çadır tiktür-miş irđi ...* || [SM:61/11-14] Ve Melike, Bedî‘ü’l-Cemâl’in oturduğu ev ile Melikzāde’nin oturduğu evin arasında bir yeşillik üzerinde, akarsu kenarında bir bārgāh, çadır diktirmiştir.

(51) bas- astur-

basıp asturup ‘saldırıp öldürüp’ OKD 75

[OKD:13/6] *tagurak basıp asturup yok bolsun-gıl* [OKD:13/7] *tep kılur men ...* || [OKD:13/6-7] Hemen saldırıp, öldürüp, ‘yok olsun(lar)’ diye hareket ederim.

(52) baş kut

başumnu kutumnu ‘başımı bahtımı’ OKD 84

[OKD:22/5] ... *men saña* [OKD:22/6] *başum-nı kut-um-nı bire men ...* || [OKD:22/5-6] Ben (de) sana başımı, bahtımı vereyim.

(53) başa- bas-

başadı basdı ‘galip geldi aldı’ OKD 95

[OKD:33/6] *baş(a)dı, basdı ...* || [OKD:33/6] (Böylece) galip geldi, (buraları) aldı.

(54) bay ʔerviş

baylar ʔervişler ‘zenginler dervişler’ SK 48, *baylar dervişler* TE 392

[SK:102/16] ... *yan-a taṅgdaz-ı kün ol* [SK:103/1] *sofr-a inip keldi irz-e bay-lar ʔervīş* [SK:103/2] *-ler barç-a ol sofr-a-tın ta'ām yit-i-ler* || [SK:102/16&103:1-2] Yine ertesi gün o sofraya inip geldi ise zenginler, dervişler hepsi o sofradan yemek yediler.

[TE:U351/6] ... *yana* [TE:U351/7] *sordular kim: “nêçük turur kim, bay-lar dervīş-ler mertebes-i-ğa yêtmes-ler?”* <dêp>. || [TE:U351/6-7] Yine sordular ki: “Nasıldır ki, zenginler dervişler mertebesine ulaşmazlar?” diye.

[TE:U351/8] ... *yana bay-lar dervīş-ler tartқан belāğa* [TE:U351/9] *taḥammül kılıp tarta almas-lar* ... || [TE:U351/8-9] Yine zenginler dervişler çekilen belaya tahammül edip çekemezler.

(55) bāzergān ortaқ

bāzergān ortaқlarning ‘tacir ortakların’ TY 105

[TY:19] *baş-a* [TY:20] *burunğı yosunça bāzergān ortaқ-larning taқı yörüş-* [TY:21] *sünğ-ler*⁵⁵ || [TY:19-21] Sonra önceki nizama göre tacir ve ortakların dahi yürüsünler (gidip gelsinler).

(56) beg nedim

begler nedimler ‘beyler nedimler’ SM 73-74

[SM:10/12] *bir kün barça* [SM:10/13] *beg-ler nedim-ler pādş-ā[h]-ka aydı-lar kim melikzāde* [SM:10/14] *üçün mundın yahşı fikir kılmak kerek siz kim buu* [SM:10/15] *şehar-de yüz ming ir ü ḥatun melikzāde üçün kayğu-* [SM:11/1] *-luğ turur-lar* ... || [SM:10/12-15 SM:11/1] Bir gün bütün beyler, nedimler pâdişâha dediler ki, “Melikzāde için bundan iyi düşünmelisiniz ki bu şehirde yüz bin erkek ve kadın Melikzāde için kaygılanmaktadırlar.”

⁵⁵ Kurat: [TY:19] ... *basa* [TY:20] *burungu yusunça bazirgān ortakların taki yürüş-* [TY:21] *sünler*

(57) belā muşibet

belāga muşibetqa ‘belaya musibete’ TE 65

[TE:U54/15] ... şabur iki türlüg turur. evvel ol kim belāga, muşibetqa
[TE:A41/1] şabur kılsa, têngri ta’ālâ kılma dēgen işlerni kılmasa. yana
şeytān sözün eşitmeyin şabur kılsa ... || [TE:U54/15&A41/1] Sabır iki türüdür.
Birinci o ki belaya, musaibete sabretse ulu Tanrı yapma dediği işleri yapmasa.
Yine şeytan sözünü duymadan sabretse.

(58) beyikrek öndürrek

beyikrek öndürrek ‘daha büyük daha yüksek’ SK 42

[SK:90/7] cevāb barç-a ‘imāret-ler [SK:90/8] -tin beyik-rek öndür-rek
fir’avun [SK:90/9] -nıng isdarkı irti ... || [SK:90/7-9] Cevap: Bütün
imaretlerden daha büyük daha yüksek Firavun’un köşkü idi.

(59) biş altı

biş altı ‘beş altı’ RŞR 37, SM 109

[RŞR:32] ... ol vazır dar-ḥāl ustād-l(a)rni mı‘mar- [RŞR:33] -l(a)r-nı
yığdurup ḥazīn-a-dın yarmaq birip biş [RŞR:34] altı ay için-de bir körklüg
‘imārat yasat- [RŞR:35] -tur-dı ... || [RŞR:32-35] O vezir derhal ustaları ve
mimarları topladı. Hazinesinden para verip beş altı ay içinde bir güzel bina inşa
ettirdi.

[SM:25/4] ... ol zamān [SM:25/5] melikzāde yığaç-tın tüşeyin tiginç-e biş altı
biçin [SM:25/6] yügürüp ol yığaç-qa çıktı-lar ... || [SM:25/4-6] O zaman
Melikzāde ağaçtan ineyim deyince beş-altı maymun koşarak o ağaca çıktılar.

(60) borç haraç

borç haraç ‘borç haraç’ TKY 107

[TKY:33] ... yolsuz [TKY:34] y(e)r-de n(e)m-l(e)r-i-ni tartıp (almas-un)
[TKY:35] almas-un-l(a)r borl-a t(a)mğas-ı inkinçi üskü [TKY:36] bal kırtı

anbār mal-ı indir hakk-ı [TKY:37] *t(a)b(a)n-lıg kısm(e) kubur y(a)s(a)ğ-ı*
kalın müs(e)mm-ā [TKY:38] *s(a)lık borç har(a)ç alm(a)ş-un-l(a)r ...*⁵⁶ ||
[TKR:33-38] Üzüm bağı vergisi, ikinci üskü (?) bal arısı, anbar malı, harman hakkı, tabanlık, kısmet, kobur yasağı, toprak vergisi olarak adlandırılan bağ vergisi, borç-haraç almasınalar.

(61) boyun ilig

boyunlarığa iliglerige ‘boyun el’ MN 34

[MN:34c/1] *yan-a bir bolek kişi-ler-ni kördüm kim yuz-lerin qarardıp boyun-ları-ğa* [MN:34c/2] *ilig-ler-i-ge sencir-ler bağlap qaiq qınar erti-ler ...* ||
[MN:34c/1-2] Bir kısım kimseler de gördüm ki yüzlerini karartıp, boyunlarına ellerine zincirler bağlayıp, şiddetli işkence ediyorlardı.

(62) bölek bölek

bölek bölek ‘bölük bölük’ TE 339

[TE:U307/15] ... *yana ayttı: “bölek bölek [TE:A221/1] feriştelerni körer mên kim, kök-din ênip özlerini şeyh-ning cênâzesi-ğa sürtüp barurlar” dep.* ||
[TE:U307/15&A221/1] Yine söyledi: “Bölük bölük melekleri görürüm ki gökten inip kendilerini şeyhin cenazesine sürüp giderler.” diye.

(63) bud quyuq

budları quyuqları ‘butları kuyrukları’ MN 35

[MN:35a/1] *yan-a bir bolek il-ni kördüm kim til-leri ağız-larından çıqıp*
[MN:35a/2] *başlar-ı tongguz başı teg budlar-ı quyuq-ları eşek-ke uqşar? ...*
|| [MN:35a/1-2] Bir kısım halkı da gördüm ki dilleri ağızlarından çıkıp başları domuz başı gibi, butları kuyrukları eşeğe benziyordu.

⁵⁶ Kurat: [TKY:5] ... *yolsuz* [TKY:6] *yirde nemelerini tartıp almasun-* [TKY:7] *lar borla tamgası in kinci üskü* [TKY:8] *bol kurtı anbar malı indir hakkı* [TKY:9] *tabanlık kısmet kubur yasağı kalan müsemma* [TKY:10] *salık borç haraç almasunlar ...*

(64) burunlı songlı

burunlı songlı ‘önceli sonralı’ TE 12

[TE:U9/9] ... *émdi bu meşâyih-larnîng at-larını bu kitâb-daki devrler*
[TE:U9/10] *içinde bitilgen* [TE:U10/10] *yosun bile burun-lı song-lı bitip*
andın songra muķâmâtun kerâmâtun bitili. || [TE:U9/9&U10/10] Şimdi bu
şeyhlerin isimleri bu kitaptaki bölümler içinde yazılmış, düzen ile önceli
sonralı yazılıp ondan sonra ikamet yerleri kerametleri yazılı.

(65) cādū yalğançı

cādū yalğançı ‘cadı yalancı’ SK 49

[SK:105/2] *taķ-ı üç yüz ođuz kiři irti-ler kim* [SK:105/3] *’ız-ā cādū yal-ğan-*
çı timiş irt-i-ler || [SK:105/2-3] Ve üç yüz otuz kişi idiler ki “İsa cadı, yalancı.”
demiş idiler.

(66) cān ciger

cānımğa cigerimge ‘canıma ciğerime’ TE 145

[TE:U125/5] ... *fuzayl ayttı: “cānımğa cigerimge tégip turur” dep* ... ||
[TE:U125/5] Fuzayl söyledi: “Canıma ciğerime ulaşmıştır.” diye.

(67) can қан

can қanın ‘canını kanını’ MP 256

[MP:30/1] . . . . . *қадирин билдеçi еşi үшін азиз can қanın қурбан*
қалдаçi || [MP:30/1] . . . . . *қадрини билir; arkadaşы için азиз canını ve kanını*
қурбан eder.

(68) carlıg cumşa- bildürgülük biti-

carlıg cumşadı bildürgülük bitildi ‘emir gönderdi ferman yazdı’ OKD 74

[OKD:12/3] ... *andan soñ* [OKD:12/4] *Oguz Kagan dört sarı-ga carlıg*
[OKD:12/5] *cumşadı, bildür-gü-lük bitidi, ilçi-ler-i-ge* [OKD:12/6] *birip*
yiberdi ... || [OKD:12/3-6] Ardından Oğuz Kağan dört bir tarafa emir
gönderdi, ferman(lar) yazdı (ve bunları) elçilere verip gönderdi.

(69) çadır iv

çadırlar ivler ‘çadırlar evler’ SM 139

[SM:76/5] *tağ-ı bulak-lar başın-da türlüğ ipek-tin* [SM:76/6] *çadır-lar iv-ler*
tikmiş irđi-ler ... || [SM:76/5-6] Ve kaynarların başında türlü ipekten evler,
çadırlar dikmişlerdi.

(70) çağır iç- ‘işret kıl-

çağır içip ‘işret kılıp ‘içki içip eğlenip’ SM 122

[SM:59/10] ... *tağ-ı kiç-e* [SM:59/11] *kündüz sa‘îd bil-e çağır içip ‘işret*
[SM:59/12] *kılıp özi-ning başı-dın keçken ser-güdeşt-* [SM:59/13] *-lerin*
aytur irđ-i ... || [SM:59/10-13] Ve gece-gündüz Saîd ile içki içip, eğlenip kendi
başından geçen mâcerâlarını anlatıyordu.

(71) çalañ bulañ

çalañ bulañdan ‘darbelerden kargaşadan’ OKD 89

[OKD:27/3] *çalañ bulañ-dan koruk-maz turur* [OKD:27/4] *irdi ...* ||
[OKD:27/3-4] (O), darbelerden ve kargaşadan korkmazdı.

(72) çap- al-

çapdılar aldılar ‘buldular aldılar’ OKD 100

[OKD:38/6] ... *Kün, Ay* [OKD:38/7] *Yultuz köp k(i)y(i)k-ler, köp kuşlar avla-*
gu- [OKD:38/8] *lar-ı-dan soñ colda bir altun ya-nı* [OKD:38/9] *çapdı-lar,*
aldı[-lar], ata-sı[-ga birdi-ler.] || [OKD:38/6-9] Kün, Ay (ve) Yultuz, çok

(sayıda) yabancı hayvan ve kuş avladıktan sonra yolda bir altın ay buldular, (onu) aldılar (ve) baba(lar)ı[na verdiler.]

[OKD:39/5] ... *k(i)ne andan aon Kök, Tag* [OKD:39/6] *Tengiz köp k(i)y(i)k-ler, köp kuşlar avla-gu-* [OKD:39/7] *lar-ı-dan soñ col-da üç kümüş ok-* [OKD:39/8] *[-nı] çapdı-lar, aldı-lar, ata-sı-ga birdi-ler* || [OKD:39/5-8] Ardında, Kök, Tag (ve) Tengiz çok (sayıda) yabancı hayvan (ve) kuş avladıktan sonra yolda üç gümüş ok buldular, (onları) aldılar (ve) babalarına verdiler.

(73) çıgay emgek

çıgay emgek ‘çile sıkıntı’ OKD 89

[OKD:26/9] ... *Oguz Kagan mundan* [OKD:27/1] *köp çıgay emge[k] çeküp turdı ...* || [OKD:26/9 OKD:27/1] Oğuz Kağan bundan dolayı sürekli çile ve sıkıntı çekmişti.

(74) çıq- kir-

çıqıp kirip ‘çıkıp girip’ MN 35

[MN:35b/4] *yan-a tamıñ-ning eşikinde bir yerde bir neç-e tabut-lar kördüm* [MN:35b/5] *içinde yılan-lar çayan-lar çıqıp kirip yürür erti-ler ...* || [MN:35b/4-5] Yine cehennemın eşiginde bir yerde bir nice tabutlar gördüm içinde yılanlar çayanlar çıkıp girip yürür idiler.

(75) çimgen merğuşār

çimgenler merğuşārlar ‘çimenler çayırliklar’ SK 122

[SK:260/12] ... *kışıl aldun* [SK:260/13] *-tin beğāyet uluğ sarāy ol sarāy-niñ* ileyin [SK:260/14] *-tin körklüg sular taq-ı tıraht-lar çimgen-ler merğu* [SK:260/15] *-şār-lar irti ...* || [SK:260/12-15] Kızıl altından son derece büyük saray, o sarayın önü güzel sular ve ağaçlar, çimenler, çayırliklar idi.

(76) çoğluğ heybetliğ

çoğluğ heybetliğ ‘güzel heybetli’ TE 19

[TE:U15/14] *ca’fer-i şādık ayttı: “mēn mütekebbir ērmes mēn. <yana> mēn öz tekeb-bürümni könglümdin çıkardım erse, tēngri ta’ālā [TE:U15/15] maᅇga andaķ uluğ mertebe rüzī kıldı kim mēni il-niᅇg közige <çoğ-luğ> heybet-liğ körgüzür” ...* || [TE:U15/14-15] Cafer-i Sadık söyledi: “Ben kibirli değilim. Yine ben kendi kibir göstermemi gönlümden çıkardımsa, ulu Tanrı bana öyle büyük mertebe nasip etti ki beni halkın gözüne güzel heybetli gösterir.”

(77) çoᅇaķ yıĖaķ

çoᅇaķlar yıĖaķlar ‘çoᅇaķlar aĖaķlar’ SM 89

[SM:26/13] ... *taķ-ı* [SM:26/14] *ol köşk-niᅇg işikin-de köp biÇin-ler çoᅇaķ-* [SM:26/15] *-lar yıĖaķ-lar tutup kılıÇ-lar bağlanıp olturur* (devamı eksik) || [SM:26/13-15] Ve o köşkün kapısında birçoķ maymun çoᅇaķlar, aĖaķlar tutup, kılıÇlar kuşanıp oturur...

(78) dānā biliglig

dānā biliglig ‘alim bilgili’ SM 84, *dānā biliglig* TE 331

[SM:21/10] *taķ-ı mısır mülkin-de her ķayda bir dān-ā biliglig* [SM:21/11] *yahşı-niᅇg uruğ-ı bar irđi bar-Ėa-nı melikzāde-* [SM:21/12] *-Ėa tapşur -dı ...* || [SM:21/10-12] Ve Mısır ülkesinde her nerede bir âlim, bilgili, iynin soyu vardı(ysa), hepsini Melikzâde’ye teslim etti.

[TE:U299/11] ... *yana hâtem-i āşamm-niᅇg bir ‘âlim, dānā, bilig-lig hâtemi* *bar erdi ...* || [TE:U299/11] Yine Hâtem-i Âsam’ın bir âlim, akıllı, bilgili kadını var idi.

(79) derviş faķir

derviş faķirlerĖa ‘derviş fakirlere’ TE 343

[TE:U311/7] ... *serī sakaṭī ol ḥāl-nı körüp barça māl-nı tēngri ta‘ālâ-nıng rızāsı üçün*, [TE:U311/8] *dervīş fakīr-lerğa bērip, özi tā‘at-ka riyāzet-ka meşğül bolup, kulluq kılur ērdi ...* || [TE:U311/7-8] Serī Sakatī o hali görüp bütün malını ulu Tanrı'nın rızası için dervişlere fakirlere verip kendi ibadetle nefis kırmayla meşgul olup kulluk ederdı.

(80) dostluk karındaşlık

dostluk karındaşlıkni ‘dostluk kardeşliği’ EHB 125

[EHB:66] *s(e)n ni oğ(u)l bulgay kim bu kiçer dünyada burunğı yahşı*
[EHB:67] *ları yüz yıldın biri kılğan dostluk k(a)rındaşlık* [EHB:68] *ni özge kılğay* || [EHB:66-68] Sen nasıl bir oğul olasın, ki bu geçici dünyada evvelki iyiler(in) yüz yıldan beri kıldıkları dostluk, kardeşliği başka (türlü) kılasın.

(81) du‘-ā alkış

du‘-ā alkış ‘hayır dua’ TKY 107

[TKY:46] ... *inç* [TKY:47] *turup tınçlıg bil-e şām u sabāh evkāt-i* [TKY:48] *şerīf-l(e)r-i-de biz-ge taqı biziñ* [TKY:49] *uruğ uruğ-i-mız-ğa du‘-ā alkış*
[TKY:50] *it-e turş-un tip tuğa turur-ğa* [TKY:51] *altun niş(ā)n-lıg al t(a)mğa lıg* [TKY:52] *yar-lıg birildi ...*⁵⁷ || [TKY:46-52] Huzur içinde yaşayıp dinçlik ile gece ve gündüz şerefli zamanlarında bize ve bizim soyumuza-sopumuza hayır dua ede dursunlar diye elinde bulundurmak üzere (Muhammed’e) altın nişanlı, al damgalı yarlık verildi.

(82) dünyā āhiret

dünyāta āhirette ‘dünyada ahirette’ RK 34, *dünyāda āhirette* TE 87

⁵⁷ Kurat: [TKY:2/18] ... *inç* [TKY:2/19] *turup tınçlık bile şām ve sabah evkat-i* [TKY:2/20] *şerifleride bizge dağı bizniñ* [TKY:2/21] *uruğ uruğımızga dua alkış* [TKY:2/22] *ite tursun tip tuta tururga* [TKY:2/23] *altın nişanlık al tamgalık* [TKY:2/24] *yarlık birildi*

[RK:42-157a/12] *yigirm-i altınçı aç-larını toydur-ğul kim* [RK:42-157a/13] *hak ta 'āl-ā-ğa saṅga köp ni 'met-ler düny-ā* [RK:42-157a/14] *-ta āhiret-te saṅga ruzī kılğay ...* || [RK:42-157a12-14] Yirmi altıncı(sı), açları doyur ki Hak Tealâ sana çok nimetler dünyada, ahirette sana rızık versin.

[TE:U74/13] ... *andın soṅgra sening kâni '-lîṅ saṅga belgülig, dünyāda āhiret-te pādşāh* [TE:U74/14] *bolğay sên ...* || [TE:U74/13-14] Ondan sonra senin inanmışlığın sana belirli, dünyada ahirette padişah olacaksın.

[TE:U168/10] ... *yana sên bizing* [TE:U168/11] *atımızı yıpar 'anber bile çulğap, yokarı koyduṅ erse, biz daḡı dünyāda āhiret-te seni ağırlap, sening atıṅ-nu* [TE:U168/12] *arıḡ-lıḡ bile yayğay biz ...* || [TE:U168/10-12] Yine sen bizim adımızı güzel koku amber ile sarıp yukarı koydun ise biz dahi dünyada ahirette seni ağırlayıp senin adını saflıkla yayacağız.

dünyādeki āhirettaḡı 'dünyadaki ahiretteki' RK 38

[RK:48-160a/9] *yan-a her kim yaṭur vaḡt-ta saḡalını* [RK:48-160a/10] *taraşa hak ta 'āl-ā anıṅ düny-e* [RK:48-160a/11] *-deki āhiret-taḡı öṭünçi-ni öz hażin-e-sin* [RK:48-160a/12] *-din ötegey ...* || [RK:48-160a/9-12] Yine her kim yatacaḡı vakitte sakalını tarasa Hak Tealâ onun dünyadaki, ahiretteki borcunu kendi hazinesinden öder.

dünyāning āhiretning 'dünyanın ahiretin' TE 16

[TE:U11/14] ... *yana muḡammed dünyāning* [TE:U11/15] *āhiret-ning pādşāhi durur ...* || [TE:U11/14-15] Yine Muhammet dünyanın ahiretin padişahıdır.

[TE:U207/6] *munda kişi-ler bar kim, dünyāning āhiret-ning deryāların içip siṅgürürler ...* || [TE:U207/6] Öyle kişiler var ki dünyanın ahiretin deryalarını içip yutarlar.

dünyāğa āhiretḡa 'dünyaya ahirete' TE 172

[TE:U149/15] ... *bir zerre dünyāğa āhiret-ka raġbet <kılmaġıl!>* ... ‖
[TE:U149/15] Bir zerre dünyaya ahirete raġbet etme!

dünyāni āhiretni ‘dünyayı ahireti’ TE 250

[TE:U223/4] *daġı dünyāni āhiret-ni sevmeyegey* ... ‖ [TE:U223/4] Dahi dünyayı ahireti sevmeyecek.

dünyā āhiret-ning ‘dünya ahiretin’ TE 316

[TE:U285/14] ... *daġı dünyā āhiret-ning tileki-ni tilese, revā bolġay* ... ‖
[TE:U285/14] Dahi dünya ahiretin dileġini dilese reva olacak.

(83) ecüc mecüc

ecüc mecüc ‘Yecüc Mecüc’ SK 20

[SK:41/16] ... *taġ-ı ʿız-ā-tın* [SK:42/1] *yiti kün sonġra-a ecüc mecüc çıġ-ġay* ‖
[SK:41/16&42/1] Ve İsa’dan yedi gün sonra Yecüc Mecüc çıkacak.

ecüc mecücning ‘Yecüc Mecüc’ün’ SM 21

[SK:46/3] *taġ-ı ʿicciz bolġan-tın sonġra resül 'aley(h)i selām-ning* [SK:47/1] *şiyāret-i-ġa barıp sār-ī-lik kılıp ayıt-ġay* [SK:47/2] *-lar kim y-ā resülul-l-ā(h) ecüc mecüc-ning çerigi kelip turur* [SK:47/3] *-lar kim biz-ni helāk ıılġay-lar tip* ... ‖ [SK:46/3&47/1-3] Ve âciz olandan sonra Resul aleyhisselâmın huzuruna varıp ağlayıp sızlayıp söyleyecekler ki: “Ya Resulullah Yecüc Mecüc’ün askerleri gelecek ve bizi helak edecekler.” diye.

(84) enbiyālar evliyālar

enbiyālar evliyālarning ‘peygamberlerin erenlerin’ TE 12

[TE:U9/8] *ilāhī! enbiyālar, evliyālarning haġkı için kim mēn fakīr miskīn-ni nevmīd koymaġıl!* ... ‖ [TE:U9/8] İlahi! Peygamberlerin erenlerin hakkı için ki ben fakir, zavallı, ümitsiz koyma!

(85) eyerlig yugenlig

eyerlig yugenlig ‘eğerli dizginli’ MN 12

[MN:12b/2] ... *enez ibni malik* [MN:12b/3] *rasul alayi selam-tın rivayet qılır kim cebrayıl mi ’rac tuninde kelip* [MN:12b/4] *menin uçün bir buraq keldürdi eyer-lig yugenlig ...* || [MN:12b/2-4] Enes İbni Malik Resul aleyhisselam’dan rivayet ediyor: Cebrail Miraç gecesinde geldi ve benim için eğerli ve dizginli bir Burak getirdi.

[MN:13a/15] *buraq adlığ bir canvar keldurdi-ler iyer-lik yuqan-lig erdi qaçırtın kiçig-* [MN:13a/16] *rek eşek-tin uluğ-raq yuz-i ademi yusi teg quyruğ-ı toynaq-ları inek yanglığ* [MN:13a/17] *yan-a bir kidap-ta quyruğ-ı ayaq-ları tev-e-ge uqşar erdi tep aydıp* [MN:13b/1] *turur sağrıs-ı at sağr-ı-sı teg eyer-i yaşıl sümret-tin çekilger-i incü* [MN:13b/2] *tin üsengüz-i ferüz-e-tin ...* || [MN:13a/15-16&13a/1-2] Burak atlı bir hayvan getirdiler; eğerli ve dizginli idi; katırdan küçük eşekten büyük, yüzü insan yüzü gibi, kuyruğu ve toynakları inek gibi (başka bir kitapta kuyruğu, ayakları deveye benzedi deniliyor); sağrısı at sağrısı gibi eğerli yeşil zümrüden, koşumu inciden, üzengisi firuzeden idi.

(86) faķır derviş

faķırlerğa dervişlerge ‘fakirlere dervişlere’ TE 96

[TE:U82/7] ... *dağı habīb ol* [TE:U82/8] *yarmağlarını faķırlerğa derviş-lerge üleşti ...* || [TE:U82/7-8] Ve Habīb o paraları fakirlere dervişlere paylaştırdı.

(87) faķır miskīn

faķır miskīnge ‘fakir zavallılara’ SK 53

[SK:113/2] *öz mālını tamām öz iligi birl-e* [SK:113/3] *tervīş-ler-ge faķır miskīn-ge sarf* [SK:113/4] *ķılıp sadaķ-a birt-i ...* || [SK:113/1-4] Kendi malının tamamını kendi eliyle dervişlere, fakir zavallılara sarf edip sadaka verdi.

faķır miskīnni ‘fakir zavallıyı’ TE 12

[TE:U9/8] *ilāhī! enbiyālar, evliyālarınġ hakkı için kim mēn faķır miskīn-ni nevmīd koymaġıl! ...* || [TE:U9/8] İlahi! Peygamberlerin erenlerin hakkı için ki ben fakir zavallıyı ümitsiz koyma!

(88) gele kıara

gele kıaralık ‘hayvan sürüsü hayvan sahibi’ RK 9

[RK:5-138b/8] ... *taķ-ı hābil gel-e kıar-a* [RK:5-138b/9] *lık kişi ird-i ...* || [RK:5-138b/8-9] Ve Habil çoban, hayvan sahibi kişi idi.

kele kıara ‘sürü hayvan’ SK 28

[SK:61/3] *taķ-ı yiġirmi biş yiġaç yir kel-e* [SK:61/4] *kıar-a dört ayaġ-lıġ cānāvar-lar* [SK:61/5] *turar irti-ler ...* || [SK:60/3-5] Ve yirmi beş aġaç, yer, sürü hayvan, dört ayaklı canlılar durur idiler.

gele kıarası ‘sürü hayvanı’ SK 92

[SK:198/3] ... *ol řamān* [SK:198/4] *řeydān eyüb-niġ yaz-ı-ta-ki gel-e* [SK:198/5] *kıar-a-sı aşlık-ları-ġa baġ-ları-ġa* [SK:198/6] *taķ-ı iv-teki alđun kümüş-i-ge barç-a* [SK:198/7] *mālı-ġa ot salt-ı ...* || [SK:198/3-7] O zaman şeytan Eyüp’ün ovadaki sürü hayvanı, buġdaylarına, baġlarına ve evdeki altın gümüşüne, bütün malına ateş saldı.

gele kıarazını ‘sürü hayvanını’ SK 95

[SK:205/2] *ol řamān teġri ta’āl-ā eyüb-niġ barç-a* [SK:205/3] *oġlan-ların-a kudret-i birl-e tirgüz-ti* [SK:205/4] *taķ-ı barç-a gel-e kıaraz-ı-nı tirgüz-ti* || [SK:205/2-4] O zaman ulu Tanrı Eyüp’ün bütün çocuklarını kudretiyle diriltti ve bütün sürü hayvanını diriltti.

(89) gūyende rakḳāş

gūyendeler rakḳāşlar ‘şarkıcılar rakkâslar’ SM 85

[SM:22/8] ... *taḳ-ı* [SM:22/9] *melikzāde öz çerigi bil-e ‘ayş u ‘işret kılıp*
[SM:22/10] *yahşı gūyen-de-ler rak[k]āşlar nedīm-ler muḥaddiş-* [SM:22/11]
-ler bil-e bir yıl ol teḅgiz yüzin-de şehir-din [SM:22/12] *şehir-ğa cezīr-e-ler-*
ğa yörüp tefer[r]üc kılıp [SM:22/13] *sağ selāmet-lıḳ bil-e hīç imgek körmeyin*
[SM:22/14] *çīn şehir-i-ğa yiḫti-ler ...* || [SM:22/8-14] Ve Melikzāde kendi askeri ile yiyip içip iyi şarkıcılar, rakkâslar, nedimler, muhaddisler ile bir yıl o deniz üstünde şehirden şehre, adalara giderek seyredip sağ sâlim bir şekilde hiç zahmet görmeden Çin şehrine ulaştılar.

(90) gül çeçek

güller çeçekler ‘gül çiçek’ RŞR 119, *güller çeçekler* SM 96

[RŞR:653] *taḳ-ı ol marğuzār-da yüz miñ türlüg* [RŞR:654] *gül-l(e)r çeçek-*
l(e)r bütmiş irḫ-i ... || [RŞR:653-654] O yeşillikte yüz bin türlü güller ve çiçekler bitmişti.

[SM:33/6] ... *taḳ-ı köp türlüg gül* [SM:33/7] *-ler çiçek-ler mīv-e{-ler} yıgaç-*
ları taḳ-ı köp [SM:33/8] *türlüg serv yıgaç-ı sandal yıgaç-ı ol bāğ için-*
[SM:33/9] *-de bar turur ...* || [SM:33/6-9] Ve o bahçede çok çeşitli güller, çiçekler, meyve ağaçları ve çok çeşitli servi ağacı, sandal ağacı vardır.

[SM:80/3] ... *taḳ-ı ol güliştān-ı* [SM:80/4] *irem-de her türlüg yıgaç-lar kim*
düny-ā-da [SM:80/5] *bar turur taḳ-ı her türlüg mīv-e-ler gül-ler çeçek-*
[SM:80/6] *-ler kim düny-ā-da bar turur anda bar irḫ-i* || [SM:80/3-6] Ve o İrem Gülistâni’nda dünyada var olan her türlü ağaç ve dünyada var olan her türlü meyveler, güller, çiçekler orada vardı.

(91) hak ta‘ala

ḫaḳ ta‘ālāning ‘Hak Tealâ’nın’ RK 7, *ḫaḳ ta‘ālāniñ* RŞR 27, *ḫaḳ ta‘ālāning* SM 66, TE 410

[RK:2-137a/2] *tağ-ı yemen şahr-ı-niñg meliki kelip* [RK:2-137a/3] *rasül ‘aleyh[i’s]-selām-dın sorğan suvāl-lar-nı* [RK:2-137a/4] *tağ-ı bir neçe fāyda-lıg sözler* [RK:2-137a/5] *kim çin meliki-niñg hız-ı mağrib* [RK:2-137a/6] *meliki-niñg oğlı-dın suvāl kılıp* [RK:2-137a/7] *turur barça-nı cem ‘ kılıp biñidük* [RK:2-137a/8] *kim oquğan kişi-ler-ge fāyda-lar bolsun* [RK:2-137a/9] *tip bolğay kim haq ta ‘āl-ā-niñg* [RK:2-137a/10] *tevfik-ı birl-e biñilgey* || [RK:2-137a/2-10] Ve Yemen şehrinin meliki gelip Resul Aleyhisselām’dan sorduğu soruları ve birçok faydalı sözler(i ihtiva eder). ki Çin melikinın kızının Mağrib melikinın oğluna sorduğu soruların hepsini toplayıp yazdık ki okuyan kişilere faydalar olsun deyip olacak ki Hak Tealâ’nın izni ile tamamen yazılsın.

[RK:14-143a/10] ... *ol tiv-e kuduğ* [RK:14-143a/11] *-ğa baş-ı-nı sokup su içer bolşa* [RK:14-143a/12] *haq ta ‘āl-ā-niñg fermān-ı birl-e boynu* [RK:14-143a/13] *anç-a uzar ird-i kim kuduğ-niñg* [RK:14-143a/14] *tüpi-ge yiter irdi* ... || [RK:14-143a/10-14] Ve o deve kuyuya başını sokup su içecek olsa Hak Tealâ’nın emri ile boynu öyle uzardı ki kuyunun dibine ulaşırdı.

[RK:15-143b/1] ... *tağ-ı haq ta ‘āl-ā* [RK:15-143b/2] *-niñg fermān-ı andağ ird-i kim hiç kim* [RK:15-143b/3] *irşe ol tiv-e-ni urmasun sökmeşün* [RK:15-143b/4] *köngli-ni ağırt-masun tip* ... || [RK:15-143b/1-4] Ve Hak Tealâ’nın emri söyle idi: “Hiç kimse o deveye vurmasın, sövmesin, gönlünü kırmasın.” diye.

[RK:38-151a/7] *dān-ā ol kişi turur kim fānī bolur* [RK:38-151a/8] *düny-e māl-ı-nı birip bāk-ī kalur* [RK:38-151a/9] *haq ta ‘āl-ā-niñg ‘ilmini hāsıl kalğay* || [RK:38-151a/7-9] Dānâ o kişidir fanidir (ama) dünya malını verip baki kalır, Hak Tealâ’nın ilmini kazanır.

[RK:41-156b/3] ... *on altıncı çın sözlüg* [RK:41-156b/4] *bolğil kim haq ta ‘āl-ā-niñg dost-ı* [RK:41-156b/5] *bolğay sen* ... || [RK:41-156b/3-5] On altıncı(sı), doğru sözlü ol ki Hak Tealâ’nın dostu olasın.

[RŞR:718] *imdi ol kim-irşe kim teñri ta ‘āl-ā anı* [RŞR:719] *‘aziz kılı buu biñilgen* [RŞR:720] *haq ta ‘āl-ā-niñ at-ları-nı aña rüzī* [RŞR:721] *kılışa andağ bilsün kim bu at-l(a)r-niñ bereketin-* [RŞR:722] *-dın miñ yiti yüz murād-l(a)r hāsıl bolur* ... || [RŞR:718-722] Şimdi, ulu tanrının aziz kıldığı ve bu yazılan

hak taalanın adlarını kendisine nasip ettiği o kimse bilse ki, bu adlar sayesinde bin yedi yüz istek gerçekleşir.

[RŞR:821] ... *men* [RŞR:822] *ol taht keynin-de turup* [RŞR:823] *hak ta 'āl-ā-niñ uluğ at-ları-nı okudum* [RŞR:824] *irşe ol at bil-e tütün t(a)k-ı ol* [RŞR:825] *kar(a)ñgu-luk yok boldı ...* || [RŞR:821-825] Ben o tahtın arkasında durup hak taalanın yüce adlarını okuyunca, o ateş ile duman ve o karanlık yok oldu.

[RŞR:833] ... *ol z(a)mān men* [RŞR:834] *t(e)ñri ta 'āl-ā-niñ uluğ at-ı-nı okup* [RŞR:835] *ol hañun-ğa bir haybat kıldım irşe* [RŞR:836] *hak ta 'āl-ā-niñ kudrat-ı bil-e ol hañun-* [RŞR:837] *-niñ iligin-din şışesi yir-ge tüşüp* [RŞR:838] *sınd-ı ...* || [RŞR:833-838] O zaman ben, ulu tanrının yüce adını okuyup o kadının üzerine yürüyünce, hak taalanın kudretiyle şışesi elinden yere düşüp kırıldı.

[RŞR:925] ... *yakūb-ı* [RŞR:926] *mağrib-ī dar-hāl hak ta 'āl-ā-niñ at-* [RŞR:927] *-ları-nı okup aña dam kıldı irşe* [RŞR:928] *rūh-afzā-niñ barç-a band-ları yişildi* || [RŞR:925-928] Mağripli Yakup, derhal hak taalanın adlarını okuyup Ruh-afza'ya üfledi. Bütün bağları çözüldü.

[SM:3/12] ... *tağ-ı 'ākıbet* [SM:3/13] *hak ta 'āl-ā-niñ ħazā-sı-ğa boyun sundı* || [SM: 3/12-13] Ve sonunda Yüce Tanrı'nın kazâsına (yazdığı kadere) boyun eğdi.

[SM:12/15] *hak ta 'āl-ā-niñ ħükm-i bil-e ol kiç-e* [SM:2/1] *ol kız ağır ayak boldı ...* || [SM:12/15 SM:2/1] Yüce Tanrı'nın emri ile o gece o kız hamile kaldı.

[SM:41/7] ... *tağ-ı* [SM:41/8] *hāl-leri yaman bolğan-da ol zamān* [SM:41/9] *hak ta 'āl-ā-niñ fermān-ı bil-e bir el kelip* [SM:41/10] *biş ay-lıq yol-nı alar-niñ sal-ı-nı bir sâ-at-* [SM:41/11] *-te bir cezîr-e-ğa yitkür-di ...* || [SM:41/7-11] Ve durumları kötüleştiğinde o zaman Yüce Tanrı'nın emri ile bir rüzgâr gelip onların salını beş aylık yol(daki) bir adaya bir saatte ulaştırdı.

[TE:U365/8] ... *törtünçi: hak ta 'ālâ* [TE:U365/9] *-niñ işige meşğul bolğay* ... || [TE:U365/8-9] Dördüncü: Ulu Tanrı'nın işine meşgul olacak.

hâk ta‘âlâdın ‘Hak Tealâ’dan’ RK 8, SM 83, TE 251

[RK:4-138a/1] ... *kaçan kim bular boy-ğa* [RK:4-138a/2] *tegdi irşe hâk ta‘âl-â-dın âdam-ğa* [RK:4-138a/3] *fermân boldı kim kabîk-ğa labuda-nı birgil taq-ı hâbil-ğa iklîm-â-nı birgil tip* || [RK:4-138a/1-4] Ne zaman ki bunlar boya değdi ise Hak Tealâ’dan Âdem’e şöyle emroldu: “Kabil’e Lebuda’yı ver ve Habil’e İklîma’yı ver.” diye.

[RK:31-150b/1] ... *tâyım* [RK:31-150b/2] *hâk ta‘âl-â-dın korkğul kim il-dın* [RK:31-150b/3] *dân-â-rağ bolğay sen ...* || [RK:31-150b/1-3] Daima Hak Tealâ’dan kork ki halktan daha bilgili olasın.

[SM:20/1] *y-â pādş-â[h]* *hâk ta‘âl-â-dın ‘âfiyet tilesengiz* [SM:20/2] *yağşı-rağ irdi ...* || [SM:20/1-2] Ey pâdişâh! Yüce Tanrı’dan sağlık dileseniz daha iyiydi.

[SM:92/3] ... *ğayb ‘ilmini* [SM:92/4] *hâk ta‘âl-â-dın özge hiç kişi bilmez ...* || [SM:92/3-4] Gayb ilmini Yüce Tanrı’dan başka hiç kimse bilmez.

[TE:U223/7] ... *ikinçi: ol kim: hâk ta‘âlâ-dın* [TE:U223/8] *kêlgen ‘inâyet-ka minnet tutmasa ...* || [TE:U223/7-8] İkinci: O ki: Ulu Tanrı’dan gelen yardıma minnet duymazsa.

hâk ta‘âlâ ‘Hak Tealâ’ RK 9, RŞR 115, SK 1, TE 252

[RK:4-138a/16] ... *her kıysıngız-niñg kurbân-nı* [RK:5-138b/1] *hâk ta‘âl-â kabûl kılsa iklîm-â-nı* [RK:5-138b/2] *ol alsun ...* || [RK:4-138a/16 RK:5-138b/1-2] Hanginizi kurbanını Hak Tealâ kabul ederse İklîma’yı o alsın.

[RK:8-140a/15] *hâk ta‘âl-â iki karğ-a-nı yiberd-i* [RK:8-140a/16] *kim kelip kabîl-niñg ileyin-de uruştı-lar* || [RK:8-140a/15-16] Hak tealâ iki kargayı gönderdi, gelip Kabil’in önünde vuruştular.

[RK:10-141a/4] ... *der-hâl* [RK:10-141a/5] *hâk ta‘âl-â iki feriş-te yiberd-i kim* [RK:10-141a/6] *der-hâl kelip kabîl-niñg ayağ-ı-nı* [RK:10-141a/7] *tutup yeti kaql-a düny-â-nı tezgîn-tür* [RK:10-141a/8] *ti-ler ...* || [RK:10-141a/4-8] Hemen Hak Tealâ iki melek gönderdi ki (bunlar) derhal gelip Kabil’in ayağını yakalayıp yedi kere dünyayı dolaştırdılar.

[RK:11-141b/14] ... *ne mu 'cīze tiler siz <tilenġiz kim>* [RK:11-141b/15] *ħaķ ta 'āl-ā rāst kelġür-gey ...* || [RK:11-141b/14-15] Ne mucize dilerseñiz Hak Tealâ rast getirecektir.

[RK:16-144a/7] ... *ol zamān ħaķ ta 'āl-ā* [RK:16-144a/8] *alar-ġa bel-ā yiberġ-i ...* || [RK:16-144a/7-8] O zaman Hak Tealâ onlara belâ gönderdi.

[RK:18-145a/10] <*cevāb*> *ol turur kim hīġ kim irşe* [RK:18-145a/11] *tengri ta 'āl-ā-ni körmey turur taķ-ı anıġ* [RK:18-145a/12] *birü bar-lık-ı-ġa tanuķ-luķ birşe* [RK:18-145a/13] *ħaķ ta 'āl-ā anı uçmaķ-ķa iltür* [RK:18-145a/14] *taķ-ı dīdārını körgüzür ...* || [RK:18-145a/10-14] <Cevap> Şudur ki hiç kimse Tanrı Tealâ'yı görmemiştir ve onun birliġi ve varlıġına tanıklık ederse Hak Tealâ onu cennete gönderir ve didarını gösterir.

[RK:24-148a/12] *ikinġi ta 'ām yigen-de könglin-de* [RK:24-148a/13] *keġür-gey kim bu ta 'ām-ni maġga* [RK:24-148a/14] *ħaķ ta 'āl-ā birip turur ...* || [RK:24-148a/12-14] İkinci(si) yemek yerken gönlünden geçirecek ki bu yemeġi bana Hak Tealâ vermiştir.

[RK:32-151a/13] ... *tiler men kim ħaķ ta 'āl-ā maġga* [RK:32-151a/14] *rahmet kılġay ...* || [RK:32-151a/13-14] Dilerim ki Hak Tealâ bana rahmet etsin.

[RK:33-151b/11] ... *tiler men kim ġāyib-dın* [RK:33-151b/12] *ħaķta 'āl-ā maġga rüzī yiġür-gey ...* || [RK:33-151b/11-12] Dilerim ki Hak Tealâ bana gaipten rızık eriştirsin.

[RK:34-152a/2] ... *mü'min-lerni sev-seġ ħaķ ta 'āl-ā* [RK:34-152a/3] *seni sev-gey ...* || [RK:34-152a/2-3] Müminleri seversen Hak Tealâ seni sever.

[RK:34-152a/9] ... *ħaķ ta 'āl-ā meniġ* [RK:34-152a/10] *du 'ā-larım-nı taķ-ı tā'at-larım-nı* [RK:34-152a/11] *ķabül kılġay ...* || [RK:34-152a/9-11] Hak Tealâ benim dualarımı ve ibadetlerimi kabul kılsın.

[RK:34-152a/13] ... *tiler men kim ħaķ ta 'āl-ā* [RK:34-152a/14] *[ķi]yāmet küni meniġ sıdrım-nı yap-ġay ...* || [RK:34-152a/13-14] Dilerim Ki Hak Tealâ kıyamet günü benim makamımı yapsın.

[RK:35-152b/13] ... *tāyım* [RK:35-152b/14] *ħaķ ta 'āl-ā-dın ķorķ-ġil taķı bilgil kim* [RK:35-152b/15] *ħaķ ta 'āl-ā seni barġ-a iş-te köre[r]* || [RK:35-

152b/13-15] Daima Hak Tealâ'dan kork ve bil ki Hak Tealâ seni bütün işlerde görür.

[RK:40-156a/1] *sekizinci ol iş kim hak bil-e seninğ arañg* [RK:40-156a/2] -
ta turur yahşı kılğul kim hak ta 'âl-â [RK:40-156a/3] *seninğ işinğ-ni halk*
arasın-đa [RK:40-156a/4] *yahşı kılğay ...* || [RK:40-156a/1-4] Sekizinci(si),
Hak ile senin aranda olan işi güzel yap ki Hak Tealâ senin işini halk arasında
iyi kılsın.

[RK:40-156a/9] ... *on ikinci* [RK:40-156a/10] *hak yolın-đa hayır kıl-sañg hak*
ta 'âl-â [RK:40-156a/11] *[s]añga bereket birgey ...* || [RK:40-156a/9-11] On
ikinci(si), Hak yolunda hayır yaparsan Hak Tealâ sana bereket verir.

[RK:40-156a/11] ... *on üçüncü halâyık-ka* [RK:40-156a/12] *rahim kıl-ğul kim*
hak ta 'âl-â sañga rahim [RK:40-156a/13] *kılğay ...* || [RK:40-156a/11-13] On
üçüncü(sü), halka merhamet et ki Hak Tealâ sana merhamet etsin.

[RK:40-156a/13] ... *on dördüncü hak ta 'âl-â sañga* [RK:40-156a/14] *birgen-*
din hak ta 'âl-â-ğa ötüñç birgil [RK:40-156a/15] *kim kıyâmet küni hak ta 'âl-*
â tarâzu-đa [RK:40-156a/16] *seninğ yahşı-lıkınğ-ni artur-ğay* || [RK:40-
156a/13-16] On dördüncü(sü) Hak Tealâ'nın sana verdiği Hak Tealâ'ya
ödünç ver ki kıyamet günü Hak Tealâ terazide senin iyiliğini artırsın.,

[RK:41-156b/5] ... *on yitinci hak ta 'âl-â* [RK:41-156b/6] *kazâ-sı-ğa rāzī*
bolğul kim hak ta 'âl-â [RK:41-156b/7] *sen-din rāzī bolğay ...* || [RK:41-
156b/5-7] On yedinci(si), Hak Tealâ'nın kazasına razı ol ki Hak Tealâ senden
razı olsun.

[RK:41-156b/15] *yigirm-i birinci yahşı-lık kılğanınğ-ni halâyık* [RK:41-
156b/316] *-ka min-net koymağul kim yahşılıkınğ-ni* || [RK:42-157a/1] *hak*
ta 'âl-â zāy-e kılma-ğay ... || [RK:41-156b/15-16&42-157a/1] Yirmi
birinci(si), yaptığın iyiliği halka minnet kılma ki iyiliğini Hak Tealâ boşa
çıkarmasın.

[RK:42-157a/1] ... *yigirm-i* [RK:42-157a/2] *ikinci il bil-e düşmān-lık kılma-*
ğil [RK:42-157a/3] *kim il-ninğ tili-din halās bolğay sen tak-ı* [RK:42-157a/4]
hak ta 'âl-â sañga rahmet kılğay ... || [RK:42-157a/1-4] Yirmi ikinci(si), halka
düşmanlık etme ki halkın dilinden kurtulasın ve Hak Tealâ sana rahmet etsin.

[RK:42-157a/12] *yigirm-i altınçı aç-larını toydur-ğıl kim* [RK:42-157a/13] *hâk ta 'âl-â sanğa köp ni 'met-ler düny-â* [RK:42-157a/14] *-ta âhiret-te sanğa rûzî kılğay ...* || [RK:42-157a/12-14] Yirmi altıncı(sı), açları doyur ki Hak Tealâ sana çok nimetler dünyada, ahirette rızık versin.

[RK:47-159b/6] *yan-a her kim sınık tarğak bil-e* [RK:47-159b/7] *başın taraşa hâk ta 'âl-a bel-â-lar-niň* [RK:47-159b/8] *miñnet-ler-niň yok-suzluk-niň* [RK:47-159b/9] *işigini anğa açğay ...* || [RK:47-159b/6-9] Yine her kim kemik tarak ile başını tararsa Hak Tealâ belâların, mihnetlerin, yoksulluğun kapısını ona açar.

[RK:48-160a/4] ... *tırnağ-nı kayçı bil-e kesşe-ler* [RK:48-160a/5] *hâk ta 'âl-â köp şifâ-lar güşâd-lar rûzî* [RK:48-160a/6] *kılğay ...* || [RK:48-160a/4-6] Tırnağı makas ile kesseler Hak Tealâ çok şifalar, ferahlıklar ihsan eder.

[RK:48-160a/9] *yan-a her kim yatur vakt-ta sakalını* [RK:48-160a/10] *taraşa hâk ta 'âl-â anıň düny-e* [RK:48-160a/11] *-deki âhiret-taki ötüñçi-ni öz hazîn-e-sin* [RK:48-160a/12] *-din ötegey ...* || [RK:48-160a/9-12] Yine her kim yatacağı vakitte sakalını tarasa Hak Tealâ onun dünyadaki, ahiretteki borcunu kendi hazinesinden öder.

[RŞR:622] ... *t(a)k-ı hâk ta 'âl-â maña* [RŞR:623] *köp mâl birmiş irđ-i ...* || [RŞR:622-623] Hak taala bana çok mal vermişti.

[RŞR:870] ... *hâk ta 'âl-â seni m(e)niň halâşlıkım* [RŞR:871] *üçün munda yiberip turur ...* || [RŞR:870-871] Hak taala, seni benim kurtuluşum için buraya göndermiştir.

[SM:47/14] ... *meni sizge* [SM:47/15] *hâk ta 'âl-â yitkür-di velîkin melikzâde sebeb bolđı* || [SM:47/15] Beni size Yüce Tanrı ulaştırdı, lâkin Melikzâde sebep oldu.

[SK:1/7] ... *tağ-ı* [SK:1/8] *hâk ta 'âl-â alar-niň merdebez-i-ni* [SK:1/9] *öşge feriş-te-ler-tin arđuk-raq yarağıp* [SK:1/10] *turur ...* || [SK:1/7-10] Ve ulu Tanrı onların mertebesini başka meleklerden ayırarak yaratmıştır.

[SK:1/15] ... *suval haber kılğıl bişge kim* [SK:1/16] *hâk ta 'âl-â neç-e peygamber yarat-tı* || [SK:1/15-16] Soru: Bilgi ver bize ki ulu Tanrı kaç tane peygamber yarattı?

[SK:2/3] *cevāb bilgil kim ḥaḳ ta'āl-ā* [SK:2/4] *yüz yigirm-i tört miṅ peygamber-ni yaradı* ... || [SK:2/3-4] Cevap: Bil ki ulu Tanrı yüz yirmi dört bin peygamberi yarattı.

[SK:2/11] ... *yan-a ol üç yüz* [SK:2/12] *on üç mürsel peygamber-ler-tin yigirm-i* [SK:2/13] *sekiz peygamber gūsīn irti kim alar-niṅ* [SK:2/14] *atı-nı ḥaḳ ta'āl-ā ḳur-ān için-te* [SK:2/15] *yāt ḳalıp turur* ... || [SK:2/11-15] Yine ol üç yüz on üç peygamber peygamberlerden yirmi sekiz peygamber seçkin idi ki onların adını ulu Tanrı Kur'ân içinde yad etmiştir.

[SK:7/1] *ol şamān ḥaḳ ta'āl-ā anḡa ḥidāb* [SK:7/2] *ḳıltı kim y-ā 'aṣrāyil bu muḥammeṭ peygām* [SK:7/3] *-ber turur kim kelip turur tip* ... || [SK:7/1-3] O zaman ulu Tanrı ona hitap etti ki “Ya Azrail bu Muhammet peygamberdir ki gelmiştir.” diye.

[SK:7/15] ... *taḳ-ı* [SK:7/16] *ḥaḳ ta'āl-ā alar-nı maṅga fermān-bürdār* [SK:8/1] *yaradıp turur* ... || [SK:7/15-16&8/1] Ve ulu Tanrı onları bana fermana uyan yaratmıştır.

[SK:8/16] ... *cevāb müṅker bil-e nekīr* [SK:9/1] *iki ferīṣ-te-ler turur-lar kim ḥaḳ ta'āl-ā* [SK:9/2] *alar-nı yiberür kim gūr için-te ādem-ī-ler* [SK:9/3] *-tin suvāl sorar-lar* ... || [SK:8/16&9/1-3] Cevap: Münker ile Nekir iki melektirler ki ulu Tanrı onları gönderir ki kabir içindeki insanlardan hesap sorarlar.

[SK:21/9] ... *y-ā ferīṣ-te-ler tanuḳ boluṅuz* [SK:21/10] *kim maṅga ḥaḳ ta'āl-ā her neç-e sevāb* [SK:21/11] *kim baṅgi namāz ayıt-maḳ-tın maṅga* [SK:21/12] *birz-e men barçaz-ı-nı muḥam-meṭ üm-met-i* [SK:21/13] *-niṅ mü-eş(ş)in-leri-ḡa baḡıṣ-ladım* ... || [SK:21/9-13] Ey melekler! Tanık olunuz ki ulu Tanrı, ezan okumaktan bana ne kadar sevap verirse ben hepsini Muhammet ümmetinin müzzinlerine baḡıṣladım.

[SK:24/7] ... *cevāb bilgil kim ḳāf taḡ-ı-nı* [SK:24/8] *ḥaḳ ta'āl-ā tünyā-niṅ tegresin-te* [SK:24/9] *bir ḥalk-a teg yaradıp turur* ... || [SK:24/7-8] Cevap: Bil ki Kaf Daḡı'nı ulu Tanrı dünyanın etrafında bir halka gibi yaratmıştır.

[SK:25/8] *ḥaḳ ta'āl-ā ḳāf taḡ-ı-nı yarat-tı* || [SK:25/8] Ulu Tanrı Kaf Daḡı'nı yarattı.

[SK:29/1] *ol şamān haḳ ta'āl-ā cebrāyıl-ni alar-ğa* [SK:29/2] *yiber-gey kim ne hāceđingiz bar tip ...* || [SK:29/1-2] O zaman ulu Tanrı Cebrail'i onlara gönderecek ki "Ne dileğiniz var?" diye.

[SK:30/3] ... *kaçan kim şamān-e āhır bolup il-niň* [SK:30/4] *arasın-ta ma'siy(y)et köp bolz-a haḳ ta'āl-ā isrāfil-ğa fermān* [SK:30/5] *ķılğay kim çalğıl tip ...* || [SK:30/3-5] Ne zaman ki ahir zaman olup halkın arasında günah çok olsa ulu Tanrı İsrāfil'e ferman verecek "Çal!" diye.

[SK:31/3] *ķırķ yıl-tın soňgra haḳ ta'āl-ā yan-a hālāyık-nı tirgüz-mek tilegey* || [SK:31/3] Kırk yoldan sonra ulu Tanrı yine insanları dirilmek isteyecek.

[SK:31/4] *'arş-niň aldın-ta haḳ ta'āl-ā bir tery-a yarağıp tur-ur* || [SK:31/4] Arşın altında ulu Tanrı bir derya yaratmıştır.

[SK:32/4] ... *haḳ ta'āl-ā öz kudret-i* [SK:32/5] *birl-e ol topraķ-larnı bir birin* [SK:32/6] *-tin ayır-ğay ...* || [SK:32/4-6] Ulu Tanrı kendi kudreti ile o toprakları birbirinden ayıracak.

[SK:32/8] *andın soňgra haḳ ta'āl-ā 'arş-nı* [SK:32/9] *köğer gen feriş-te-lerni tirgüz-gey ...* || [SK:32/8-9] Ondan sonra ulu Tanrı arşı kaldıran melekleri diriltecek.

[SK:32/11] ... *taķ-ı* [SK:32/12] *haḳ ta'āl-ā isrāfil-ge fermān ķılğay* [SK:32/13] *kim sūr-nı çal-ğıl tip* || [SK:32/11-13] Ve ulu Tanrı İsrāfil'e ferman verecek ki "Surunu çal!" diye.

[SK:40/2] ... *ol şamān* [SK:40/3] *haḳ ta'āl-ā alar-niň tu'ā-sını ķabül ķılıp* [SK:40/4] *'ız-ā peygāmber-ni yir yüz-i-ge yiber-gey* || [SK:40/1-4] O zaman ulu Tanrı onların duasını kabul edip İsa peygamberi yer yüzüne gönderecek.

[SK:48/2] ... *y-ā hālāyık ķorķ-manğız kim* [SK:48/3] *haḳ ta'āl-ā alar-ğa bel-ā yiberür ...* || [SK:48/2-3] Ey insanlar korkmayın ulu Tanrı onlara bela gönderir.

[SK:48/13] *andın soňgr-a haḳ ta'āl-ā fermān-ı birl-e* [SK:48/14] *yir-tin tabbdül-'arz çık-ķay ...* || [SK:48/13-14] Ondan sonra ulu Tanrı fermanı ile yerden Dabbetü'l-Arz çıkacak.

[SK:49/16] ... *taķ-ı haḳ ta'āl-ā* [SK:50/1] *fermān ķılğay kim isrāfil sūr-nı çal-ğay* || [SK:49/16&50/1] Ve ulu Tanrı ferman verecek ki İsrāfil suru çalacak.

[SK:52/1] ... *ol şamān haḫ ta'āl-ā* [SK:52/2] *bir feriş-te-ge buyur-tı kim tamuğ-tın bir miskāl* [SK:52/3] *çağlığ ot keldürüp ol ḫalāyık-niṅ öz-e* [SK:52/4] *-sin-te tuḍup turtı ...* || [SK:52/1-4] O zaman ulu Tanrı bir meleğe buyurdu ki cehennemden bir miskal kadar ateş getirip o insanların üzerinde tutup durdu.

[SK:52/14] ... *andın sonḡr-a* [SK:52/15] *haḫ ta'āl-ā yūnuz-ğa öz ḫavm-ı-niṅ arasın* [SK:52/16] *-tın çık-kan üçün aṅğa ḫıdāb kıltı ...* || [SK:52/14-16] Ondan sonra ulu Tanrı Yunus'a kendi kavminin arasından çıkması için ona hitap etti.

[SK:54/7] ... *taḫ-ı* [SK:54/8] *haḫ ta'āl-ā ol balıḫ-niṅ teriz-i-ni öz* [SK:54/9] *ḫudret-i birl-e yuğ(ğ)a kılp közgi teg* [SK:54/10] *kılmış irt-i ...* || [SK:54/7-10] Ve ulu Tanrı o balığın derisini kendi kudreti ile ince kılıp ayna gibi yapmış idi.

[SK:55/3] *haḫ ta'āl-ā alar-ğa ḫıdāb kıltı kim yūnuz* [SK:55/4] *'aley(h)i selām-niṅ üni turur kim biz anı balıḫ* [SK:55/5] *-niṅ ḫarnı için-te şindān-ğa salıp turur biz* [SK:55/6] *tip* || [SK:55/3-6] Ulu Tanrı onlara hitap etti: “Yunus aleyhisselamın sesidir ki biz onu balığın karnı içinde zindana bırakmışdırız.” diye.

[SK:55/8] ... *haḫ ta'āl-ā ol feriş-te-ler-ning* [SK:55/9] *tu'ā-sını ḫabül kılp ol balıḫ-ka fermān* [SK:55/10] *kıltı kim yūnuz-nı çıkar-ğıl tip ...* || [SK:55/8-10] Ulu Tanrı o meleklerin duasını kabul edip o balığa ferman kıldı: “Yunus'u çıkar!” diye.

[SK:58/8] *haḫ ta'āl-ā kün-ge fermān kıltı kim* [SK:58/9] *ısığ-lıḫını ol tery-ā-niṅ tüpi-ge* [SK:58/10] *salt-ı ...* || [SK:58/8-10] Ulu Tanrı Güneş'e ferman kıldı ki sıcaklığını o deryanın dibine bıraktı.

[SK:71/9] ... *cevāb ol biş* [SK:71/10] *kim irz-e bir-i ādem peygāMBER irti kim* [SK:71/11] *haḫ ta'āl-ā anı topraḫ-tın yarat-tı* || [SK:71/9-11] Cevap: O beş kimse bir Adem peygamber idi ki ulu Tanrı onu topraktan yarattı.

[SK:71/12] *taḫ-ı biri ḫavv-ā irti kim* [SK:71/13] *haḫ ta'āl-ā anı ādem-niṅ sol ḫabur-ğa* [SK:71/14] *-sin-tın yarat-tı ...* || [SK:71/12-14] Ve biri Hava idi ki ulu Tanrı onu Adem'in sol kaburga kemiğinden yarattı.

[SK:71/14] ... *taḳ-ı alar-niṅ* [SK:71/15] *hekāyet-i andağ irti kim kaçan kim*
[SK:71/16] *haḳ ta'āl-ā kudret-i bil-e ādem-ni toprak-tın* [SK:72/1] *yarağıp*
ādem-niṅ teni-ğa cān kirt-i irz-e [SK:72/2] *ter-hāl cebrāyil mikāyil isrāfīl*
yedmiş [SK:72/3] *miṅ feriş-te-ler birl-e kelip ādem-ğa* [SK:72/4] *türlüg*
hull-e ton-lar keydürüp başıg-a [SK:72/5] *muraz(ız)-a tāc keydürüp parmaḳ-*
ları-ğa [SK:71/6] *üşük-ler salt-ı-lar ...* || [SK:71/14&72/1-6] Ve onların hikayesi o kadardı ki ne zaman ki ulu Tanrı kudreti ile Adem'i topraktan yaratıp Adem'in tenine can girdi derhal Cebrail, Mikail, İsrail yetmiş bin melekler ile gelip Adem'e türlü cennet elbisesi elbise giydirip başına kıymetli taşlarla bezenmiş taç takıp parmaklarına yüzükler taktılar.

[SK:72/14] ... *taḳ-ı* [SK:72/15] *haḳ ta'āl-ā tamām uçmaḳ memleket-i-ni*
[SK:72/16] *hūr-lar-nı ādem-ğa birt-i ...* || [SK:72/14-16] Ve ulu Tanrı eksiksiz cennet ülkesini, hurilerini Adem'e verdi.

[SK:73/2] *ol şamān haḳ ta'āl-ā ādem-ğa uyku birt-i* || [SK:73/2] O zaman ulu Tanrı Adem'e uyku verdi.

[SK:73/8] ... *taḳ-ı* [SK:73/9] *haḳ ta'āl-ā ādem-niṅ ol sol kaburğ-a-sın*
[SK:73/10] *-tın havv-ā-nı yarat-tı ...* || [SK:73/8-10] e ulu Tanrı Adem'in sol kaburgasından Havva'yı yarattı.

[SK:76/1] ... *sāliḥ* [SK:76/2] *'aley(h)i selām aytı kim siz ne mu'ciz-e* [SK:76/3] *tiler-siz tileṅiz kim* [SK:76/4] *haḳ ta'āl-ā rāst keldür-gey titi ...* || [SK:76/1-4] Salih aleyhisselam söyledi ki: "Siz ne mucize derseniz dileyin ki ulu Tanrı rast getirecek." dedi.

[SK:80/14] *taḳ-ı tört miṅ yıl irti* [SK:80/15] *kim haḳ ta'āl-ā ol çoḳar-nı*
yarağıp [SK:80/16] *uçmaḳ için-te koymuş irti ...* || [SK:80/14-16] Ve dört bin yıl idi ki ulu Tanrı o koçu yaratıp cennetin içine koymuş idi.

[SK:88/1] *haḳ ta'āl-ā ādem için uçmaḳ-tın* [SK:88/2] *beydel-ma'mūr adlıg*
yir yiber-ti || [SK:88/1-2] Ulu Tanrı Adem için cennetten Beyde'l-Mamûr adlı yer verdi.

[SK:93/5] *taḳ-ı haḳ ta'āl-ā bir kesek ot tamuğ-tın yiberti kim ol 'imāret*
[SK:93/6] *-te iş işlegen kim irz-e-ler-ni barçaz-ı-nı köydür-ti ...* || [SK:93/5-6] Ve ulu Tanrı bir parça ateş cehennemden verdi ki o imarette iş yapan kimselerin hepsini yaktırdı.

[SK:95/12] ...*tağ-ı* [SK:95/13] *hağ ta'āl-ā 'ız-ā-ğa cebrāyil-ni* [SK:95/14] *yiberip aytı kim y-ā 'ız-ā biz alar* [SK:95/15] *tilegen teg ta'ām yiberel-i velikin alar* [SK:95/16] *şart kalsun-lar kim ol ta'ām-ni yip* [SK:96/1] *yan-a seni yalğan-çı tip kâfir* [SK:96/2] *bolmasun-lar kim eger sanğa inan-mayıp* [SK:96/3] *kâfir bolz-a-lar men alar-ğa kadıg 'aşâb* [SK:96/4] *-lar yiber-gey men tip ...* || [SK:95/12-16&96/4] Ve ulu Tanrı İsa'ya Cebrail'i gönderip söyledi ki: “Ey İsa! Biz onlara dilediği gibi yemek gönderelim lakin onlar şart kılsınlar ki o yemekten yiyip yine sana yalancı diyip kafir olmasınlar ki eğer sana inanmayıp kafir olsalar ben onlara çok azap göndereceğim.” diye.

[SK:100/5] ... *bu ta'ām-lar-nı* [SK:100/6] *hağ ta'āl-ā öz kudret-i birl-e* [SK:100/7] *yarağıp turur ...* || [SK:100/5-7] Bu yemekleri ulu Tanrı kendi kudreti ile yaratmıştır.

[SK:196/13] *hağ ta'āl-ā anğa ança terec-e* [SK:196/14] *-ler birgey kim hisibini hağ ta'āl-ā-tın öşge* [SK:196/15] *kim irz-e bilmegey ...* || [SK:196/13-15] Ulu Tanrı ona öyle dereceler verecek ki hesabını ulu Tanrı'dan başka kimse bilmeyecek.

[SK:113/9] *tağı sen bir şa'ıf bende turur sen* [SK:113/10] *hağ ta'āl-ā sanğa tüny-ā- mālın birip* [SK:113/11] *turur tağ-ı türlüğ ni'met-ler sanğa birip* [SK:113/12] *turur ...* || [SK:113/9-12] Ve sen zayıf bir kuldursun, ulu Tanrı dünya malı vermiştir ve türlü nimetler sana vermiştir.

[SK:115/7] ... *hağ ta'āl-ā öz kudret-i birl-e* [SK:115/8] *ol tert-lerni circiz-ğa āsān kıılır* [SK:115/9] *irt-i ...* || [SK:115/7-9] Ulu Tanrı kendi kudreti ile o dertleri Circis'e kolay kılar idi.

[SK:117/6] ... *y-ā circiz bişāret bolsun sanğa* [SK:117/7] *kim hağ ta'āl-ā seni bergüşide kıılıp* [SK:117/8] *sanğa peygāber-lık rüz-ı kıılı ...* || [SK:117/6-8] Ey Circis müjde olsun sana ki ulu Tanrı seni seçip sana peygamberlik nasip etti.

[SK:119/13] *kaçan kim kiç-e boltı irz-e* [SK:119/14] *hağ ta'āl-ā öz kudret-i birl-e* [SK:119/15] *circiz-ni tirgüzti ...* || [SK:119/13-15] Ne zaman ki gece oldu ise ulu Tanrı kendi kudreti ile Circis'i diriltti.

[SK:120/12] ... *meni hağ ta'āl-ā tirgüz-ti ...* || [SK:120/12] Beni ulu Tanrı diriltti.

[SK:121/8] *circîz tu'â kılt-ı irz-e* [SK:121/9] *hak ta'âl-â öz kudret-i birl-e ol*
[SK:121/10] *kürz-î-ler-ni şir-e-lerni burun-kı teg* [SK:121/11] *kökerdip mîv-*
esi-ni kudret birl-e [SK121:/12] *çıkâr-tı ...* || [SK:121/8-12] Circîs dua kıldı
ise ulu Tanrı kendi kudreti ile o tahtları dalları önceki gibi yeşertip meyvesini
kudreti ile çıkardı.

[SK:122/14] ... *tağ-ı hak ta'âl-â mikâyil-ge* [SK:122/15] *fermân kıltı kim ol*
uy sûret-i-ni köderip [SK:122/16] *yir-ge urt-ı tağ-ı bir heybet-lig ün*
[SK:123/1] *kıltı kim barç-a kâfir-ler bî-hüş boltı-lar ...* || [SK:122/14-
16&123/1] Ve ulu Tanrı Mikail'e ferman verdi ki o boğa suretini kaldırıp yere
vurdu ve bir heybetli ses çıkardı ki bütün kafirler akılsız oldular.

[SK:123/2] *tağ-ı hak ta'âl-â kudret-i birl-e circîz* [SK:123/3] *-ni tirgüşüp ol*
ot-niň için-tin [SK:123/4] *çıkâr-tı ...* || [SK:123/2-4] ve ulu Tanrı kudreti ile
Circîs'i diriltip o ateşin içinden çıkardı.

[SK:140/10] ... *y-â circîz* [SK:140/11] *tu'â kılgıl kim* [SK:140/12] *hak ta'âl-â*
maňga âsân kı-l-sun kim men [SK:140/13] *şa'îf turur men tağ-ı tâkağım yok*
[SK:140/14] *turur ...* || [SK:140/10-14] Ey Circîs dua et ki ulu Tanrı bana
kolay eylesin ki ben zayıfım ve takatim yoktur.

[SK:143/3] ... *kaçan kim benî isrâyl* [SK:143/4] *il-i-te yavuz yaman iş-ler*
köp [SK:143/5] *peydâ boltı irz-e* [SK:143/6] *hak ta'âl-â alar-ğa gâşâb kılp*
[SK:143/7] *buhđun-nasar at-lig kafir şâlim melik* [SK:143/8] *-ni ağır çerig*
birl-e yiber-ti ... || [SK:1143/3-8] Ne zaman ki Yahudiler ülkesinde kötü işler
çok meydana geldi ise ulu Tanrı onlara gazap kılıp Nebukadnezar adlı kafir,
zalim hükümdarı çok asker ile gönderdi.

[SK:144/14] *tağ-ı könglin-te keçür-ti kim* [SK:144/15] *hak ta'âl-â bu ölgen*
kişi-lerni neçük [SK:144/16] *tirgüşür irki tip ...* || [SK:144/14-16] Ve
gönlünden geçirdi ki: “Ulu Tanrı bu ölen insanları nasıl diriltir?” diye.

[SK:145/1] ... *ol şamân-ta* [SK:145/2] *hak ta'âl-â öz kudret-i birl-e 'üşeyr*
[SK:145/3] *-niň cānı-nı altı ...* || [SK:145/1-3] O zamanda ulu Tanrı kendi
kudreti ile Üzeyir'nin canını aldı.

[SK:145/7] ... *tağ-ı ol yüz* [SK:145/8] *yıl-tın sonğra bir kün namâz-ı peşin*
çağın-ta [SK:145/9] *hak ta'âl-â 'üşeyir-ni yan-a türgüz-ti* || [SK:145/7-9] Ve

o yüz yıldan sonra bir gün öğle namazı vaktinde ulu Tanrı, Üzeyir'i yine diriltti.

[SK:148/13] *tağ-ı hağ ta'âl-â kökđin koyı* [SK:148/14] *bir andağ uluğ tery-â yaradıp* [SK:148/15] *öz kudret-i birl-e turğuşup tur-ur ...* || [SK:148/13-15] Ve ulu Tanrı gökten aşağı bir o kadar büyük derya yaratıp kendi kudreti ile durdurmuştur.

[SK:149/7] *andın sonğra hağ ta'âl-â tilet-i* [SK:149/8] *kim 'âlem-ni töpen tuğgay ...* || [SK:1149/7-8] Ondan sonra ulu Tanrı dileti ki alemi aşağı tuacak.

[SK:150/12] *... kırk keç-e* [SK:150/13] *kündüz-tin sonğra* [SK:150/14] *hağ ta'âl-â yir-ge kök-ke fermân kıltı* [SK:150/15] *kim y-â kök sen öz su-larınğ* [SK:150/16] *-nı yir-tin köder-gil y-â yir* [SK:151/1] *sen tağ-ı öz su-larınğ-nı yan-a* [SK:151/2] *öşünğ sinğür-gil ...* || [SK:1150/12-16&151/1-2] Kırk gece gündüzden sonra ulu Tanrı yere göğe ferman kıldı ki: “Ey gök! Sen kendi sularını yerden kaldır! Ey yer! Sen de kendi sularını yine kendin sindir!”

[SK:151/7] *... ol şamân hağ ta'âl-â cebrâyil* [SK:151/8] *-ge fermân kıltı kim bu yir yüşin-teki* [SK:151/9] *çukur-lar-ta kalğan su-larını kanadınğ* [SK:151/10] *birl-e süpürüp mağrib sar-ı* [SK:151/11] *yiti çukur bar turur ol çukur-larını* [SK:151/12] *toldur-ğil tip ...* || [SK:151/7-12] O zaman ulu Tanrı Cebrail'e ferman kıldı: “Bu yeryüzündeki çukurlarda kalan suları kanadın ile süpürüp Mağrib'e kadar yedi çukur vardır o çukurları doldur.” diye.

[SK:152/3] *... yan-a bilgil kim eger* [SK:152/4] *hağ ta'âl-â ol su-lar-nı yir yüşin-tin* [SK:152/5] *kıdermez-e irti yir yüşin-te hiç nem-e* [SK:152/6] *köker-megey irti ...* || [SK:152/3-6] Yine bil ki eğer ulu Tanrı o suları yeryüzünden gidermeseydi yeryüzündeki hiçbir şey yeşermeyecek idi.

[SK:152/7] *... tağı* [SK:152/8] *hağ ta'âl-â cebrâyil-ge fermân kılgay* [SK:152/9] *kim yir yüşin-teki tery-â-lar-nı* [SK:152/10] *su-lar-nı kanadınğ birl-e ködergil tağ-ı* [SK:152/11] *ıldüp ol yir-ni köder-gen uy-nınğ* [SK:152/12] *boğaz-ı-ğa koyğıl tip ...* || [SK:152/7-12] Ve ulu Tanrı, Cebrail'e ferman kılacak: “Yeryüzündeki deryaları, suları kanadın ile kaldır ve iletip o yeri kaldıran boğanın boğazına koy.” diye.

[SK:153/5] *... tağ-ı* [SK:153/6] *hağ ta'âl-â bir cānāvar yaradıp turur kim* [SK:153/7] *munç-a 'âlem için-teki tery-â-larını* [SK:153/8] *içz-e anınğ karnın-*

ta belgür-mez || [SK:153/5-8] Ve ulu Tanrı bir canavar yaratmıştır ki bunca alem içindeki deryaları içse onun karnında belirmez.

[SK:154/12] ... *velīkin* [SK:154/13] *yaman yavuz iş-lerni köp kılğan için* [SK:154/14] *imti nā-ümīṭ bolup turur men korqar* [SK:154/15] *men kim tevbe kılsam* [SK:154/16] *haḫ ta'āl-ā ḫabul ḫılm-a-ğay* ... || [SK:154/12-16] Lakin kötü işleri çok yapan için şim ümitsiz olmuşturum, korkarım ki tevbe etsem ulu Tanrı kabul etmeyecek.

[SK:155/1] ... *nā-ümīṭ bolm-a-ğul kim haḫ ta'āl-ā* [SK:155/2] *kerīm rahīm turur* ... || [SK:155/1-2] Ümitsiz olma ki ulu Tanrı cömert, merhametlidir.

[SK:155/6] ... *eger ol şāhiṭ* [SK:155/7] *şamān bolur kim eger men tevbe kılsam* [SK:155/8] *haḫ ta'āl-ā mening tevbem-ni ḫabul* [SK:155/9] *ḫılıp meni yarlıkar bolza men* [SK:155/10] *tevbe ḫılıp tün-y-ā-tın yüşüm-ni* [SK:155/11] *çevürüp tā-at-ka meşğul bolayın* ... || [SK:155/6-11] Eğer o dindar kefil olur ki eğer ben tövbe etsem ulu Tanrı benim tövbemi kabul edip beni affetse ben tövbe edip dünyadan yüzümü çevirip ibadet ile meşgul olurum.

[SK:155/14] *men şamān bolur men aning için* [SK:155/15] *kim taḫḫik bilür men kim her kim arıḡ* [SK:155/16] *i'dikāt-ı birl-e tevbe ḫılz-a* [SK:156/1] *haḫ ta'āl-ā aning gün-ā(h)-larını bağış-lar* || [SK:155/14-16&156/1] Ben kefil olurum onun için ki gerçekten bilirim ki her kim temiz inanış ile tövbe etse ulu Tanrı onun günahlarını bağışlar.

[SK:166/10] ... *bu söz ḫalāyık arasın-ta* [SK:166/11] *fāş bolt-ı irz-e* [SK:166/12] *haḫ ta'āl-ā tilet-i kim ol söz ḫakāyık* [SK:166/13] *arasın-ta bolm-a-ğay* ... || [SK:166/10-13] Bu söz halk arasında meydana çıktı ise ulu Tanrı diledi ki o söz halk arasında olmayacak.

[SK:173/5] ... *alar* [SK:173/6] *tu-ā ḫıltı-lar irz-e haḫ ta'āl-ā alar-ning tu-āz-ı bil-e ol oğlan-ğa* [SK:173/7] *köz birtı* ... || [SK:173/5-7] Onlar dua kıldılar ise ulu Tanrı onların duası ile o çocuğa göz verdi.

[SK:174/9] ... *haḫ ta'āl-ā ḫādi[r]* [SK:174/10] *turur taḫ-ı ölüg-ni tırgüz-mek* [SK:174/11] *-ge ḫādir turur* ... || [SK:174/9-11] Ulu Tanrı kadirdir ve ölüyü diriltmeye kadirdir.

[SK:177/9] ... *eger* [SK:177/10] *inan-masañg haq ta'āl-ā siz-ni tamuğ*
[SK:177/11] *ot-ı için-te kađıg 'ašāb kıl-ğay* || [SK:177/9-11] Eđer inanmazsan
ulu Tanrı sizi cehennem ateşi içinde çok azap edecek.

[SK:179/7] ... *haq ta'āl-ā* [SK:180/1] *ol şamān anıñg cāni-ni uçmağ-ka*
[SK:180/2] *yiber-ti* ... || [SK:179/7&180/1-2] Ulu Tanrı o zaman onun canını
cennete gönderdi.

[SK:180/2] ... *haq ta'āl-ā cebrāyil-ni* [SK:180/3] *yiber-ti kim ol şeher-niñg*
bārūz-ı öz-e [SK:180/4] *turup bir heybet bil-e andağ çarlat-ı* [SK:180/5] *kim*
ol şeher-niñg tamām halāyık-ı-niñg [SK:180/6] *yürekli yarılıp ölt-i-ler* ... ||
[SK:180/2-6] Ulu Tanrı Cebrail'i gönderdi ki o şehrin kale duvarının üstünde
durup bir heybet ile öyle bağırdı ki o şehrin bütün halkının yüreği yarılıp
öldüler.

[SK:186/5] ... *ter-hāl* [SK:186/6] *haq ta'āl-ā anıñg köz-i-ni rüşen kılt-ı* ||
[SK:186/5-6] Derhal ulu Tanrı onun gözünü aydın kıldı.

[SK:193/16] ... *haq ta'āl-ā ol ot-ka salğan-larnı soruğ-sız* [SK:194/1] *uçmağ-*
ka yiberti ... || [SK:193/16&194/1] Ulu Tanrı o ateşe bırakanları sorusuz
cennete gönderdi.

[SK:194/1] ... *tağ-ı ol şamān* [SK:194/2] *haq ta'āl-ā bir yel yiber-ti kim ol*
[SK:194/3] *ot-nı köderip ol şeher-ğa salt-ı* ... || [SK:195/1-3] Ve o zaman ulu
Tanrı bir yel gönderdi ki o ateşi kaldırıp o şehre bıraktı.

[SK:197/3] ... *cevāb ol eyüb* [SK:197/4] *peygām-ber irti 'aley(h)i selām tağı*
anıñg [SK:197/5] *hekāyet-i andağ irti kim* [SK:197/6] *haq ta'āl-ā eyüb*
peygām-ber-ğa köp [SK:197/7] *māl birmiş irti* ... || [SK:197/3-7] Cevap o
Eyüp peygamber idi aleyhisselam ve onun hikayesi o kadar idi ki ulu Tanrı
Eyüp peygambere çok mal vermiş idi.

[SK:198/8] ... *tağı turup* [SK:198/9] *tenğri ta'āl-ā-ğa secde kılp tā'at-ka*
[SK:198/10] *meşgül bolup tā'atı-nı arđur-tı irz-e* [SK:198/11] *şeydān aytı*
ilāhī eyüb-niñg [SK:198/12] *körklüg oğlan-ları bar alar-niñg* [SK:198/13]
üçün tā'at kıpur titi irz-e [SK:198/14] *haq ta'āl-ā hıdāb kıltı kim y-ā*
[SK:198/15] *mel'ün eyüb-niñg oğlan-ların sañga* [SK:198/16] *havāle kılduğ*
tip ... || [SK:198/8-16] Ve durup ulu Tanrı'ya secde edip ibadetle meşgul olup
ibadetini arttırdı ise şeytan söyledi: “İlahi, Eyüp'ün güzel çocukları var, onlar

için ibadet eder.” dedi ise ulu Tanrı hitap etti ki: “Ey şeytan! Eyüp’ün çocuklarını sana havale ettik.” diye.

[SK:245/1] ... *ılan haķ ta’āl-ā* [SK:245/2] *-niñg fermān-ı-ğa rāz-ī bolup aǵz-ı-nı* [SK:245/3] *açtı irz-e feriş-te-ler haķ ta’āl-ā* [SK:245/4] *-niñg fermān-ı birl-e yiti tamuǵ-nı* [SK:245/5] *köderip ol ılan-niñg aǵz-ı-ğa* [SK:245/6] *salt-ı-lar* ... || [SK:245/1-5] Yılan ulu Tanrı’nın fermanına razı olup aǵzını açtı ise melekler ulu Tanrı’nın fermanı ile yedi cehennemi kaldırıp o yılanın aǵzına nıraktılar.

[SK:247/7] ... *alar aytı-lar kim andın ber-ü* [SK:247/8] *kim haķ ta’āl-ā biz-ni yarağıp turur* [SK:247/9] *biz-ge buyurup turur kim l-ā-il-ā-he* [SK:247/10] *il-lāl-lā-hu muḥam-medün resūlul-l-ā-(h)* [SK:247/11] *tip ayđur biz* ... || [SK:247/7-11] Onlar söylediler ki ondan beri ulu Tanrı bizi yaratmıştır, bize buyurmuştur ki “lailahe illalahu muhammedün rasullulah.” diye söyleriz.

[SK:249/9] ... *yan-a bu alđun taǵ* [SK:249/10] *bir genc turur kim haķ ta’āl-ā* [SK:249/11] *yarağıp turur taķ-ı yir yüşin-teki* [SK:249/12] *barç-a alđun kümiş-niñg asl-ı bu taǵ* [SK:249/13] *-tın turur* ... || [SK:249/9-13] Yine bu altın daǵ bir hazinedir ki ulu Tanrı yaratmıştır ve yeryüzündeki bütün altın gümüşün aslı bu daǵdandır.

[SK:258/10] ... *y-ā muḥam-meṭ im-ti uçmaķ* [SK:258/11] *-nı tefer(r)üc kılǵıl titi irz-e ikev bar* [SK:258/12] *-tuķ uçmaķ-ķa kirdük körer men kim* [SK:258/13] *haķ ta’āl-ā mümin kul-ları için andaǵ* [SK:258/14] *muķām-lar yarat-mış kim hiç ādem-ī* [SK:258/15] *-niñg köz-i körmiş-i yok kulaķ-ı işit* [SK:258/16] *-miş-i yok* ... || [SK:258/10-16] Ey Muhammed! Şimdi cenneti gez dedi ise iki vardık cennete girdik, gördüm ki ulu Tanrı mümin kulları için o kadar makamlar yaratmış ki hiçbir insanın gözü görmemiş kulaǵı duymamıştır.

[SK:260/15] ... *taķ-ı ol sarāy-niñg ileyin* [SK:260/16] *-te bir kişi olđurur irti kelip biz-ge* [SK:261/1] *sekişinçi ol iş kim haķ bil-e seniñ arañg* [SK:261/2] *-ta turur yahşı kılǵıl kim haķ ta’āl-ā* [SK:261/3] *seniñ işiñg-ni halk arasın-ta* [SK:261/4] *yahşı kıltı* ... || [SK:260/15-16&261/1-4] Ve o sarayın önünde bir kişi oturur idi gelip bize sekizinci o iş ki Hak ile senin arandadır, iyi yap ki ulu Tanrı senin işini halk arasında iyi yaptı.

[SK:261/5] ... *on yedinci hak ta'al-ā-niṅ* [SK:261/6] *kaz-ā-sı-ğa raz-ī bolğay kim hak ta'al-ā* [SK:261/7] *sen-tin rāz-ī bolğay* ... || [SK:261/5-7] On yedinci, ulu Tanrı'nın kazasına razı ol ki ulu Tanrı senden razı olacak.

[SK:261/9] ... *on ikinci* [SK:261/10] *hak yolın-ta hayır kıl-saṅg hak ta'al-ā* [SK:261/11] *saṅga bereket bergey* ... || [SK:261/9-11] On ikinci, Hak yolunda hayır kılsan ulu Tanrı sana bereket verecek.

[SK:261/11] ... *on üçüncü halāyık-ka* [SK:261/12] *rahim kıl-ğil kim hak ta'al-ā saṅga rahim* [SK:261/13] *kılğay* ... || [SK:261/11-13] On üçüncü, halka merhametli ol ki ulu Tanrı sana merhamet edecek.

[SK:261/13] ... *on dördüncü hak ta'al-ā saṅga* [SK:261/14] *birgen-tin hak ta'al-ğa ödünç birgil* [SK:261/15] *kim kıyāmet küni hak ta'al-ā terāşū-te seniṅ yahşı-lıkiṅ-ni ardur-ğay* || [SK:261/13-15] On dördüncü, ulu Tanrı sana verdiğinden ulu Tanrı'ya ödünç ver ki kıyamet günü ulu Tanrı terazide senin iyiliğini arttıracak.

[TE:U225/9] ... *hak ta'alā meniṅ çin sıdkım-nı bildi* ... || [TE:U225/9] Ulu Tanrı benim gerçek doğrumu bildi.

hak ta'alānı 'Hak Tealâ'yı' RK 28-29

[RK:34-152a/7] ... *keçe tahāret bil-e yat-ğil* [RK:34-152a/8] *taķı hak ta'al-ā-nı köp yād kılğil* ... || [RK:34-152a/7-8] Gece abdest ile yat ve Hak Tealâ'yı çok yad et.

hak ta'alāğa 'Hak Tealâ'ya' RK 34, *hak ta'alāğa* SM 64

[RK:42-157a/10] ... *yigirm-i bişinçi derviş-lerni şād* [RK:42-157a/11] *kılğil kim hak ta'al-ā-ğa yavuk bolğay sen* || [RK:42-157a/10-11] Yirmi beşinci(si), dervişleri mutlu et ki Hak Tealâ'ya yakın olasın.

[SM:1/12] ... *taķ-ı* [SM:1/13] *hak ta'al-ā-ğa şükür-ler kılıp l kiç-e öz* [SM:1/14] *marād tapıp ol kız bil-e işret kıld-ı* || [SM:1/12-14] Ve Yüce Tanrı'ya şükredip, o gece kendi murâdına erip o kız ile birlikte oldu.

[SM:5/9] ... *ol iki oğlan-đa* [SM:5/10] *bakıp hağ ta 'āl-ā-đa Şükür kıur ird-i*
... || [SM:579-10] O iki oğlana bakıp Yüce Tanrı'ya Şükretti.

[SM:44/14] ... *melikzāde* [SM:44/15] *hağ ta 'āl-ā-đa Şükür kıurp tenđizdin çığtı*
... || [SM:44/14-15] Melikzāde, Yüce Tanrı'ya Şükredip denizden çığtı.

[SM:54/9] ... *tağ-ı* [SM:54/10] *hağ ta 'āl-ā-đa Şükürler kıldım* ... || [SM:54/9-10] Ve Yüce Tanrı'ya Şükürler ettim.

[SM:80/8] ... *tağ-ı* [SM:80/9] *hağ ta 'āl-ā-đa köp ĥamd u sen-ā-lar ayıp*
[SM:80/10] *Şükür kıur irdi* ... || [SM:80/8-10] Ve Yüce Tanrı'ya çok ĥamd ve senālar edip Őükrederdi.

[SM:84/7] ... *tağ-ı melikzāde* [SM:84/8] *hağ ta 'āl-ā-đa yalbarıp yığlar irdi* ...
|| [SM:84/7-8] Ve Melikzāde, Yüce Tanrı'ya yalvarıp ağlıyordu.

hağ ta'ālāning 'ulu Tanrı'nın' SK 3

[SK:6/3] ... *cevāb 'aŐrāyil bir feriš-te turur* [SK:6/4] *kim hađ ta'āl-ā-niň*
fermān-ı birl-e ĥalāyık-niň [SK:6/5] *cānı-nı alır* ... || [SK:6/3-5] Cevap:
Azrail bir melekdir ki ulu Tanrı'nın fermanı ile insanın canını alır.

[SK:10/1] ... *kađan kim mümīn* [SK:10/2] *bende-niň ecel-i yidz-e raĥmet*
feriš-te-leri kelgey-ler barça-niň [SK:10/3] *yüz-leri körklüg ton-ları körklüg*
tađ-ı uçmađ [SK:11/1] *-niň ĥoŐ büy-ları bil-e kelip mihri muĥab(b)et*
[SK:11/2] *bil-e ayıt-kađ-lar kim y-ā 'aŐiz bende-niň cānı çık-kıl tađ-ı hađ*
ta'āl-ā [SK:11/3] *-niň raĥmet-i-đa yidiz-kil tip* ... || [SK:10/1-3&11/1-3] Ne
zaman ki mümīn kulun eceli gelse merĥamet melekleri gelecekler hepsinin
yüzleri güzel elbiseleri güzel ve cennetin güzel kokularıyla gelip sevgi ile
söyleyecekler ki "Ey aziz kulun canı çık ve ulu Tanrı'nın merĥametine yetiş."

[SK:13/13] ... *tađ-ı kiđābım* [SK:13/14] *hađ ta'āl-ā-niň kelām-ı kur-ān turur*
|| [SK:13/13-14] Ve kitabım ulu Tanrı'nın kelamı Kur'ān'dır.

[SK:14/8] *yan-a hađ ta'āl-ā-niň fermān-ı* [SK:14/9] *bil-e bir körklüg yüz-lüg*
yahşı kılık [SK:14/10] *-liğ yahşı yıt-liğ kim irdz-e kelip* [SK:14/11] *ayıt-kaç*
kim y-ā bende korđ-mađıl ki [SK:14/12] *kıyāmet-ka teg(g)inç-e men seniň*
birl-e [SK:14/13] *tur-ur men tip* ... || [SK:14/8-13] Ve ulu Tanrı'nın fermanı

ile bir güzel yüzlü, iyi kılıklı, güzel kokulu kimse gelip diyecek ki: “Ey köle, korkma ki kıyamete kadar ben seninle duracağım.” diye.

[SK:20/14] *ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ fer-māni bil-e cebrāyil* [SK:20/15] *beydel-ma'mur-ğa kelip ol kümiş münār-e* [SK:20/16] *öz-e çıkıp bangi namāz ayıt-kay ...* || [SK:20/14-16] Ulu Tanrı'nın fermanı ile Cebrail Beyde'l-Mamûr'a gelip o gümüş minare üzerine çıkıp ezan okuyacak.

[SK:37/9] ... *bu yanglıĝ* [SK:37/10] *ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ fermān-ı birl-e aḥmet* [SK:37/11] *-ni üç kaḍla öldür-gey ...* || [SK:37/9-11] Bu gibi ulu Tanrı'nın fermanı ile Ahmet'i üç kez öldürecek.

[SK:48/8] ... *taḳ-ı ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ fermān-ı* [SK:48/9] *birl-e bir kaḍıĝ yel kelip alar-nı* [SK:48/10] *yuma-lan-turup maĝrip ṭery-ā-sı-ğa salĝay* || [SK:48/8-10] Ve ulu Tanrı'nın fermanı ile sert bir rüzgar gelip onları yuvarlayıp Maĝrip denizine salacak.

[SK:53/14] ... *ol balıĝ* [SK:53/15] *[k]ırk keç-e künḍüz ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ ḳorḳunçın* [SK:53/16] *[t]ın taḳı yūnuḟ-niṅ 'işset-i üçün nem-e* [SK:54/1] *yimet-i su içmet-i ...* || [SK:53/14-16&54:1] O balık kırk gece gündüz ulu Tanrı'nın korkusundan ve Yunus'un kıymeti için bir şey yemedi içmedi.

[SK:58/13] *ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ fermān-ı birl-e müşeb(b)a'* [SK:58/14] *bolmuş irti ...* || [SK:58/13-14] Ulu Tanrı'nın fermanı ile tok olmuş idi.

[SK:60/5] *ol şamān cebrāyil* [SK:60/6] *ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ fermān-ı birl-e uçmaḳ* [SK:60/7] *-tin bir kısrak minip kelti ...* || [SK:60/5-7] O zaman Cebrail ulu Tanrı'nın fermanı ile cennetten bir dişi ata binip geldi.

[SK:70/5] ... *taḳ-ı* [SK:70/6] *bu söz-ni ol sebab-tin ayıt-tım kim ḳumurḟ-ğa* [SK:70/7] *-lar seniṅ tecem(m)ülünĝ-ni ḳörüḫ tefer(r)üc-ğa* [SK:70/8] *meşĝül bolup ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ şikrin-tin* [SK:70/9] *ḳāyil bolĝay ...* || [SK:70/5-9] Ve bu sözü o sebepten söyledim ki karıncalar senin süslenmeni görüp gezintiye meşgul olup ulu Tanrı'nın zikrinden razı olmuş olacak.

[SK:76/9] ... *andın* [SK:76/10] *sonĝr-a bu put-lar-tın bīşār bolup sening* [SK:76/11] *peyĝam-ber-liḳiṅ-ğa inanıp* [SK:76/12] *ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ bir ü bar-liḳiṅa imān* [SK:76/13] *kelḍürel-i titi-ler ...* || [SK:76/9-13] Ondan sonra

bu putlardan rahatsız olup senin peygamberliğine inanıp ulu Tanrı'nın bir ve varlığına iman getirelim dediler.

[SK:76/14] ... *ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ* [SK:76/15] *ḳudret-i birl-e ol taş-niṅ için-tin bir* [SK:76/16] *nāliş ün kelip ol taş yarılıp bir* [SK:77/1] *alar tilegen teg tiv-e taş-niṅ arasın* [SK:77/2] *-tin çıktı ...* || [SK:76/14-16&77/1-2] Ulu Tanrı'nın kudreti ile o taşın içinde bir inleme sesi gelip o taş yarılıp bir onların dilediği gibi deve taşın arasından çıktı.

[SK:78/4] *ismāyīl aytı y-ā ada her neçük* [SK:78/5] *kim ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ fermān-ı bolz-a* [SK:78/6] *andağ ḳılıḳ kim men fermān-tın* [SK:78/7] *yüz evür-mez-men ...* || [SK:78/4-7] İsmail söyledi: “Ey baba! Her nasıl ki ulu Tanrı'nın fermanı olsa öyle kıl ki ben fermandan yüz çevirmem.”

[SK:79/13] ... *taḳ-ı men* [SK:79/14] *ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ ḥasredin-te ikelemiz* [SK:79/15] *'āz-ī bolğay biz ...* || [SK:79/13-15] Ve ben ulu Tanrı'nın hasretinde ikimiz asi olacağız.

[SK:80/6] ... *yan-a bıcaḳ* [SK:80/7] *-niṅ uçını ismāyil-niṅ boynı-ğa* [SK:80/8] *sançayın titi irz-e bıcaḳ-niṅ uçı* [SK:80/9] *ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ fermān-ı birl-e mum* [SK:80/10] *teg igil-ti ...* || [SK:80/6-10] Yine bıcağın ucunu İsmail'in boynuna vurayım dediyse bıcağın ucu ulu Tanrı'nın fermanı ile mum gibi eğildi.

[SK:81/8] ... *müz-ā āz-ā-sını yir-ge salt-ı* [SK:81/9] *irz-e ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ fermānı birl-e* [SK:81/10] *ol āz-ā bir andağ uluğ ecdeh-ā* [SK:81/11] *boltu ...* || [SK:81/8-11] Musa asasını yere bıraktığında ulu Tanrı'nın fermanı ile o asa birden büyük ejderha oldu.

[SK:85/6] *bayḳuş aydur kim tınmayın* [SK:85/7] *ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ şikrini aydıñız ...* || [SK:85/6-7] Baykuş söyler ki: “Dinlemeyin, ulu Tanrı'nın zikrini söyleyiniz.”

[SK:89/6] ... *taḳ-ı* [SK:89/7] *ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ fermān-ı birl-e ādem* [SK:89/8] *serendil-tin kelip ol iv-ni şiyāret* [SK:89/9] *ḳıltı ...* || [SK:89/6-9] Ve ulu Tanrı'nın fermanı ile Serendip'ten gelip o evi ziyaret etti.

[SK:92/7] ... *ḳaçan yiti yıl tamām boltu irz-e bir kün taṅ birl-e* [SK:92/8] *ird-e ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ* [SK:93/1] *fermānı cebrāyil-ğa boltu kim cebrāyil* [SK:93/2]

kanat-ı birl-e ol 'imāret-niṅ tüpin-tin köğerip hev-ā-ğa taş-latı ... || [SK:92/7-8&93/1-2] Ne zaman yedi yıl oldu ise bir gün tan ertesi ile ulu Tanrı'nın fermanı Cebrail'e oldu ki kanatı ile o imaretin dibinden kaldırıp havaya attı.

[SK:96/4] ... *'ıṣ-ā bu söz-leri* [SK:96/5] *alar-ğa aytı irz-e alar barç-a* [SK:96/6] *şart kılt-ı-lar kim biz-ler* [SK:96/7] *haḳ ta'āl-ā-niṅ fermān-ın-tın boyun* [SK:96/8] *tolğamaz biz tip ...* || [SK:96/4-8] İsa bu sözleri onlara söyledi ise onlar hep şart kıldılar ki: “Bizler ulu Tanrı'nın fermanından boyun çevirmeyiz.” diye.

[SK:97/6] ... *taḳ-ı başı-nı köğerip alar-ğa* [SK:97/7] *aytı siz-ler her kıysıṅız-niṅ kim* [SK:97/8] *haḳ ta'āl-ā-niṅ haşredin-te köṅglüṅüz* [SK:97/9] *arığ-raq turur kopup bu sofr-a* [SK:97/10] *-niṅ yüz-i-ni açiṅız tip ...* || [SK:97/6-10] Ve başını kaldırıp onlara söyledi: “Sizler, hanginizin ki ulu Tanrı'nın hasretinde gönlünüz daha temizdir kalkıp bu sofranın yüzünü açsın.” diye.

[SK:100/11] ... *y-ā balıḳ* [SK:100/12] *haḳ ta'āl-ā-niṅ fermān-ı birl-e* [SK:100/13] *tirilgil titi irz-e ol balıḳ* [SK:100/14] *haḳ ta'āl-ā-niṅ fermān-ı birl-e* [SK:100/15] *tirilt-i ...* || [SK:100/11-15] Et balık ulu Tanrı'nın fermanı ile diril dedi ise o balık ulu Tanrı'nın fermanı ile dirildi.

[SK:101/6] ... *ol balıḳ* [SK:101/7] *haḳ ta'āl-ā-niṅ fermān-ı birl-e burun-kı* [SK:101/8] *teg biryān boltı ...* || [SK:101/6-8] O balık ulu Tanrı'nın fermanı ile önceki gibi kebab oldu.

[SK:113/6] ... *taḳ-ı* [SK:113/7] *haḳ ta'āl-ā-niṅ bende-leri-ni keldürüp* [SK:113/8] *küç bil-e bu püt-ğa secde kıldurur sen* || [SK:113/6-8] Ve ulu Tanrı'nın kullarını getirip güç ile bu puta secde ettirsin.

[SK:116/1] *taḳ-ı haḳ ta'āl-ā-niṅ birü-bar-lıḳın-* [SK:116/2] *-ğa ikrār kılt-ı-lar ...* || [SK:116/1-2] Ve ulu Tanrı'nın birliğine varlığını kabul ettiler.

[SK:116/15] ... *kaçan kim keç-e boltı irze* [SK:116/16] *haḳ ta'āl-ā bir feriş-te-ni yiber-ti kim* [SK:117/1] *kelip ol taş-nı circiz-niṅ uçasın-tın* [SK:117/2] *köğer-ti ...* || [SK:116/15-16&117/1-2] Ne zaman ki gece oldu ise ulu Tanrı bir melek gönderdi ki gelip o taşı Circîs'in sırtından kaldırdı.

[SK:117/4] ... *taḳ-ı circiz-ğa* [SK:117/5] *haḳ ta'āl-ā-niṅ selām-ı-nı tegürt-i ...* || [SK:117/4-5] Ve Circîs'e ulu Tanrı'nın selamını ulaştırdı.

[SK:122/11] ... *ol şamān* [SK:122/12] *ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ ḳudret-i birl-e ḳadıĝ*
[SK:122/13] *yel-ler ḳopup ot-lar ḳaḳılıp ḳaraṅĝu* [SK:122/14] *-luḳ boltı ...* ||
[SK:122/11-14] O zaman ulu Tanrı'nın kudreti ile sert rüzgarlar esip ateşler
ḳaḳılıp karanlık oldu.

[SK:123/16] *ol şamān ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ ḳudret-i birl-e* [SK:124/1] *on yiti ĝūr*
yarılı ... || [SK:123/16&124/1] O zaman ulu Tanrı'nın kudreti ile on yedi
kabir yarıldı.

[SK:127/12] ... *iski bolĝan iz yiĝen* [SK:127/13] *cir-cīz mübārek iligin ol*
türgük-ke [SK:127/14] *sürdüp tu'ā ḳıltı irz-e* [SK:127/15] *ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ*
ḳudret-i birl-e ol [SK:127/16] *tirgük köker-ti ...* || [SK:127/12-16] Eski olan is
yiyen Circîs mübarek elini o direĝe sürüp dua kıldı ise ulu Tanrı'nın kudreti
ile o direk yeşerdi.

[SK:128/7] ... *ol şamān ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ ḳudr-e-ti birl-e ol oĝlan* [SK:128/8]
-niṅ köz-i yaruḳ boltı || [SK:128/7-8] O zaman ulu Tanrı'nın kudreti ile o
çocuĝun gözü parlak oldu.

[SK:130/9] ... *ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ ḳudret-i* [SK:130/10] *birl-e ol yıĝaç burun-ḳı*
teg çürüp [SK:130/11] *tirgük boltı ...* || [SK:1130/9-11] Ulu Tanrı'nın kudreti
ile o ağaç önceki gibi çürüyüp direk oldu.

[SK:131/10] ... *ol şamān* [SK:131/11] *köḳdin bir ün kelti y-ā yel yir-ni kök-ni*
[SK:131/12] *yaradĝan ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ fermān-ı andaĝ* [SK:131/13] *turur*
kim bu kül-ni tamām yıĝış-tur-ĝay [SK:131/14] *sen kim ḳudret-i birl-e circīz-*
ni tirĝüşür [SK:131/15] *tip ...* || [SK:131/10-15] O zaman gökten bir ses geldi:
“Ey yel! Yeri göĝü yaratan ulu Tanrı'nın fermanı öyledir ki bu külü eksiksiz
bir araya getireceksin ki kudret ile Circîs dirilsin.” diye.

[SK:132/1] ... *ol şamān* [SK:132/2] *ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ ḳudret-i birl-e ol kül*
[SK:132/3] *niṅ için-tin circīz tirilip çıkt-ı* || [SK:132/1-3] O zaman ulu
Tanrı'nın kudreti ile o külün içinden Circîs dirilip çıktı.

[SK:132/16] ... *taḳ-ı sen ayıt-kan* [SK:133/1] *ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ ḳudreti bar*
ḳādir tur-ur || [SK:132/16&133/1] Ve sen söyleyen, ulu Tanrı'nın kudreti var,
kadirdir.

[SK:134/1] ... *circîz tiler irti kim* [SK:134/2] *hak ta'âl-â-nîng kudret-leri-ni âşkâr-e* [SK:134/3] *kılğay maz-laḥat için aytı andağ kılayın* [SK:134/4] *tip* ... || [SK:134/1-4] Circîs diler idi ki ulu Tanrı'nın kudretlerini açık kılacak, iş için söyledi ki: "Öyle kılalım." diye.

[SK:135/16] ... *circîz ol oğlan-nı* [SK:136/1] *adın adap çarlat-ı irz-e* [SK:136/2] *hak ta'âl-â-nîng kudret-i birl-e* [SK:136/3] *ol oğlan-nîng tili açılıp* [SK:136/4] *aytı lebbeyke y-â peygâmbere* || [SK:135/16&136/1-4] Circîs o çocuğu adını söyleyip çağırdı ise ulu Tanrı'nın kudreti ile o çocuğun dili açılıp söyledi: "Lebbeyke⁵⁸ ey peygamber."

[SK:137/1] *yan-a cir-cîz aytı kim y-â* [SK:137/2] *oğlan tüş-kil anaṅ-nîng* [SK:137/3] *boynın-tın hak ta'âl-â-nîng* [SK:137/4] *kudret-i birl-e* ... || [SK:137/1-4] Yine Circîs söyle ki: "Ey çocuk! Ulu Tanrı'nın kudreti ile nnenin boynundan düş."

[SK:138/2] ... *cir-cîz* [SK:138/3] *aytı kim bu puḥhân-e-ğa kirgil taḳ-ı bu put* [SK:138/4] *-lar-ğa ayıt-kıl kim siz-ler-ni* [SK:138/5] *hak ta'âl-â-nîng peygâmbere-i kilsün tip* || [SK:138/2-5] Circîs söyledi ki: "Bu puthaneye gir ve bu putlara söyle ki sizleri ulu Tanrı'nın peygamberi gelsin." diye.

[SK:138/7] ... *ol şamân* [SK:138/8] *put-lar barç-a-sı hak ta'âl-â-nîng* [SK:138/9] *kudret-i birl-e yumalayıp topraḳ-ğa* [SK:138/10] *bulğanıp cir-cîz kaḍın-ğa kelti-ler* || [SK:138/7-10] O zaman putlar hepsi ulu Tanrı'nın kudreti ile yuvarlanıp toprağa bulanıp Circîs huzuruna geldiler.

[SK:138/11] *ol şamân circîz ayak-ı-nı yir-ge* [SK:138/12] *tepdî yir hak ta'âl-â-nîng kudret-i* [SK:138/13] *birl-e yarılı* ... || [SK:138/11-13] O zaman Circîs ayağını yere vurdu, yer ulu Tanrı'nın kudreti ile yarıldı.

[SK:139/16] ... *siz bedbaht-lar* [SK:140/1] *hak ta'âl-â-nîng kudret-i-ğa inanmaz* [SK:140/2] *mu siz* ... || [SK:139/16&14-1-2] Siz bedbahtlar ulu Tanrı'nın kudretine inanmaz mısınız?

[SK:141/10] ... *velîkin tiler men kim bu kâfir* [SK:141/11] *-ler-ğa bir bel-â yiber-gey sen kim barçaları* [SK:141/12] *helâk bolğay-lar kim senîng ni'met* [SK:141/13] *-leriṅ-ni yip saṅga kul-luḳ kılmaz* [SK:141/14] *-lar titi irz-e ter-*

⁵⁸ Lebbeyk: "Buyrunuz,emir sizindir efendim!" manasında kullanılan bir kelime.

hāl [SK:141/15] *hāk ta'āl-ā-niṅ kudret-i birl-e kökdin ot yağ-a başlat-ı ...* || [SK:141/10-16] Lakin dilerim ki bu kafirlere bir bela gönderceksin ki hepsi helak olacaklar ki senin nimetlerini yiyip sana kulluk etmezler dedi ise derhal ulu Tanrı'nın kudreti ile gökten ateş yağmaya başladı.

[SK:145/16] ... *ol şamān* [SK:146/1] *hāk ta'āl-ā-niṅ fermān-ı birl-e cebrāyil* [SK:146/2] *kelip aytı y-ā 'üseyr sen kaçan-tın* [SK:146/3] *berü uyuk-lap turur sen ...* || [SK:145/16&146/1-3] O zaman ulu Tanrı'nın fermanı ile Cebrail gelip söyledi ki: "Ey Üzeyir! Sen ne zamandan beri uyuklarsın?"

[SK:146/10] ... *ol zamān hāk ta'āl-ā-niṅ* [SK:146/11] *kudret-i birl-e 'üseyir-niṅ işek-i* [SK:146/12] *-niṅ süṅgek-i yığılıp kavuş-tı tak-ı* [SK:146/13] *idleri büdüp teriz-i tügi peydā bolup* [SK:146/14] *hāk ta'āl-ā-niṅ kudret-i birl-e* [SK:146/15] *tirilti ...* || [SK:146/10-15] O zaman ulu Tanrı'nın kudreti ile Üzeyir'in eşeğinin kemiği bir araya gelip kavuştu ve etleri meydana gelip derisi tüyü peyda olup ulu Tanrı'nın kudreti ile dirildi.

[SK:147/10] ... *seniṅ* [SK:147/11] *ađanṅ 'üseyr-i peygām-ber men turur men* [SK:147/12] *hāk ta'āl-ā öz kudret-i birl-e yüz yıl* [SK:147/13] *turur kim meniṅ cānım-nı almış irti* [SK:147/14] *yan-a kudret-i birl-e meni tirtüztü* || [SK:147/10-14] Senin atan Üzeyir peygamberim, ulu Tanrı'nın kendi kudreti ile yüz yıldır ki benim canımı almış idi.

[SK:148/2] ... *barça halāyık kelip 'üseyr-ni* [SK:148/3] *körüp hāk ta'āl-ā-niṅ kudret-i-ğa* [SK:148/4] *hayrān qalır irti-ler kim 'üseyr hem ol* [SK:148/5] *kırk yaşar qar-a saqal-lıṅ irt-i* || [SK:148/2-5] Bütün halk gelip Üzeyir'i görüp ulu Tanrı'nın kudretine hayran kalır idiler ki Üzeyir hem o kırk yaşar kara sakallı idi.

[SK:151/12] ... *hāk ta'āl-ā-niṅ* [SK:151/13] *fermān-ı bil-e cebrāyil yir yüşin-teki* [SK:151/14] *su-larnı süpürüp ol yiti çukur-nı* [SK:151/15] *toldurt-ı ...* || [SK:151/12-15] Ulu Tanrı'nın fermanı ile Cebrail yeryüzündeki suları süpürüp o yedi çukuru doldurdu.

[SK:151/16] ... *yan-a bilgil kim ol suu-lar* [SK:152/1] *hāk ta'āl-ā-niṅ ḡaşābın-tın irt-i* || [SK:151/16&152/1] Yine bil ki o sular ulu Tanrı'nın gazabında idi.

[SK:153/9] *imti 'āz-ī bende-ler-niṅ gün-ā(h)-ları* [SK:153/10] *ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ raḥmet-i ḳadın-ta hīç* [SK:153/11] *belgür-mez hīç 'aceb irmez kim barç-a* [SK:153/12] *-niṅ gün-ā(h)-ları-ni 'afuv ḳalğay* || [SK:153/9-12] Şimdi asi kullarının günahları ulu Tanrı'nın rahmeti katında hiç belirmez hiç garipsenmez ki herkesin günahlarını affedecek.

[SK:158/8] ... *ḳaçan* [SK:158/9] *kim keç-e boltı irz-e ol ḳuruğ* [SK:158/10] *yığaç-tın ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ fermān-ı* [SK:158/11] *birl-e iki nār peydā boltı ...* || [SK:158/8-11] Ne zaman ki gece olsa ise o kuru ağaçtan ulu Tanrı'nın fermanı ile iki nar meydana geldi.

[SK:156/8] ... *eger* [SK:156/9] *falān ḳişi tevbe ḳılıp* [SK:156/10] *ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ ḳulluḳ-ı-ğa meşğül bolz-a* [SK:156/11] *men şamān boldum kim ḥaḳ ta'āl-ā anıṅ* [SK:156/12] *gün-a(h)-larını 'afuv ḳılıp anı yarlıḳar* || [SK:156/8-12] Eğer falan kişi tövbe edip ulu Tanrı'ya kullukla meşşgul olsa ben kefil oldum ki ulu Tanrı onun günahları affedip onu bağışlar.

[SK:167/10] *ol taş ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ ḳudret-i* [SK:167/11] *birl-e on iki yir-te şişip* [SK:167/12] *ḥadun-lar-niṅ im-çeki teg bolt-ı* || [SK:167/10-12] O taş ulu Tanrı'nın kudreti ile on iki yerde kabarıp kadınların memesi gibi oldu.

[SK:175/7] *ol şamān ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ ḳudret-i* [SK:175/8] *birl-e ol yiti kün ölgen gende bol-ğan* [SK:175/9] *ölüg tirilip ḳopdı ...* || [SK:1175/7-9] O zaman ulu Tanrı'nın kudreti ile o yedi gün ölen kokmuş olan ölü dirilip kalkdı.

[SK:176/16] ... *ḳopğıl ol* [SK:177/1] *tenğri ta'āl-ā-niṅ fermān-ı birl-e kim* [SK:177/2] *biz-ni yiberip turur taḳ-ı bişinğ peygāMBER* [SK:177/3] *-lıkımız-ğa taḳ-ı ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ* [SK:177/4] *birü barlıḳın-ğa tanuḳ-luḳ birgil* || [SK:176/16&177/1-4] Kalk, o ulu Tanrı'nın fermanı ile bizi göndermiştir ve bizim peygamberliğimize ve ulu Tanrı'nın birliğine ve varlığına tanıklık yap.

[SK:177/5] ... *ol şamān ḥaḳ ta'āl-ā* [SK:177/6] *-niṅ fermān-ı birl-e ol melik-niṅ ḳız-ı* [SK:177/7] *-nung gür-i yarılıp ol ḳız gürdin tirilip* [SK:177/8] *çıktı ...* || [SK:177/5-8] O zaman ulu Tanrı'nın fermanı ile o hükümdarın kızının kabri yarılıp o kız kabirden dirilip çıktı.

[SK:178/5] ... *ne üçün* [SK:178/6] *bu peygām-ber-ler-niṅ söz-i-ge* [SK:178/7] *inanıp ḥaḳ ta'āl-ā-niṅ birü bar-lıḳın-ğa* [SK:179/1] *ikrār ḳılmaz*

sen ... || [SK:178/5-7&179/1] Niçin bu peygamberlerin sözüne inanıp ulu Tanrı'nın birliğini ve varlığını kabul etmezsin?

[SK:186/11] *tağ-ı hağ ta'āl-ā-niṅ birü bar-lıkın-ğa* [SK:186/12] *ikrār kılp put-lar-tın bīşār bolt-ı* || [SK:186/11-12] Ve ulu Tanrı'nın birliğini ve varlığını kabul edip putlardan rahatsız oldu.

[SK:189/2] ... *tağı ol kāfir-ler* [SK:189/3] *barçaz-ı hağ ta'āl-ā-niṅ fermān-ı birl-e* [SK:189/4] *ol tağ-tın yıkılıp helāk boltı-lar ...* || [SK:189/2-4] Ve o kafirler hepsi ulu Tanrı'nın fermanı ile o dağdan yere düşüp helak oldular.

[SK:190/5] ... *alar ter-hāl 'abdulla-ā(h)-nı* [SK:190/6] *kem-e bil-e tery-ā-ğa kivür-tiler irz-e* [SK:190/7] *hağ ta'āl-ā-niṅ fermān-ı birl-e kem-e* [SK:190/8] *evrült-i ...* || [SK:190/5-8] Onlar derhal Abdullah'ı gemi ile deryaya sevk ettiler ise ulu Tanrı'nın fermanı ile gemi çevrildiler.

[SK:190/10] ... *y-ā* [SK:190/11] *melik müsülmān bolğıl tağ-ı* [SK:190/12] *hağ ta'āl-ā-niṅ birü bar-lıkın-ğa ikrār* [SK:190/13] *kılgıl ...* || [SK:190/10-12] Ey hükümdar! Müslüman ol ve ulu Tanrı'nın birliğini ve varlığını kabul et.

[SK:203/14] *ol şamān cebrāyil ayak-ı-nı yir-ge* [SK:203/15] *urt-ı irz-e hağ ta'āl-ā-niṅ fermānı* [SK:203/16] *birl-e bir bulak peydā boltı ...* || [SK:203/14-16] O zaman Cebrail ayağını yere vurdu ise ulu Tanrı'nın fermanı ile bir pınar meydana geldi.

[SK:209/4] ... *meniṅ adam hağ ta'āl-ā-niṅ* [SK:209/5] *kiḏīb-i-ge hıyānet kılmış ...* || [SK:209/4-5] Benim babam ulu Tanrı'nın kitabına ihanet etmiş.

[SK:260/9] ... *men aydım y-ā cebrāyil* [SK:260/10] *men hağ ta'āl-ā-niṅ rız-ā-sı-nı tiler* [SK:260/11] *men sarāy-nı ne kılpur men tidim ...* || [SK:260/9-11] Ben söyledim: “Ey Cebrail! ben Ulu Tanrı'nın rızasını dilerim, sarayımı ne edeyim!” dedim.

[SK:261/3] ... *on aldın-çı cın sözlüg* [SK:261/4] *bolğıl kim hağ ta'āl-ā-niṅ tost-ı* [SK:261/5] *bolğay sen ...* || [SK:261/3-5] On altıncı, doğru sözlü ol ki ulu Tanrı'nın dostu olacaksın.

[SK:115/14] ... *hağ ta'āl-ā-niṅ kudret-i birl-e* [SK:115/15] *circiz-ğa hiç şahmet tegmez irti köp* [SK:115/16] *halāyık anı körüp müsülmān bolt-ı-lar* ||

[SK:115/14-16] Ulu Tanrı'nın kudreti ile Circî'e hiç zarar değmez idi çok insan onu görüp Müslüman oldular.

hâk ta'âlâtın 'ulu Tanrı'dan' SK 8

[SK:18/14] ... *ol şamân* [SK:18/15] *hâk ta'âl-â-tın fermân bolğay kim bu bedbaht-ning* [SK:18/16] *asđının-ğa ot töşep ot ton-lar keydürüñgüz ...* || [SK:18/14-16] O zaman ulu Tanrı'dan ferman olacak ki bu bedbahtın altına ateş döşeyip ateş elbiseler giydiriniz.

[SK:19/16] *cevâb beydel-ma'mûr bir iv turur* [SK:20/1] *törđünçi kat kökde kim anıñ keñg-likin uşun-* [SK:20/2] *-lık-ı-nı hâk ta'âl-â-tın öz-ge kim irz-e* [SK:20/3] *bilmegey* || [SK:19/16&20/1-3] Cevap: Beyde'l-Mamûr, bir evdir. Dördüncü kat gökte ki onun genişliği uzunluğunu ulu Tanrı'dan başka kimse bilmeyecek.

[SK:23/2] ... *ol şamân hâk ta'âl-â-tın hıdâb kilgey kim* [SK:23/3] *y-â feriş-teler siz meniñ tergâ-hum-ge* [SK:24/1] *sağâvet mu körgüşür siz ...* || [SK:23/2-3&24/1] O zaman ulu Tanrı'dan hitap gelecek ki: “Ey Melekler! Siz benim dergahıma cömertlik mi gösterirsiniz?”

[SK:30/11] ... *yan-a hâk ta'âlâ-tın fermân bolup isrâfil ikinci kaçl-a* [SK:30/12] *sür-nı çalgay ...* || [SK:30/11-12] Ve ulu Tanrı'dan ferman gelip İsrafil ikinci kez surunu çalacak.

[SK:38/4] ... *ol şamân hâk ta'âl-â-tın* [SK:38/5] *fermân bolğay kim ol yir-ning tamür-ların tuğğan ferişde-ge kim yir-ning tamur-ı-nı tarđgay ...* || [SK:38/4-5] O zaman ulu Tanrı'dan o yerin yolunu tutan meleğe ferman gelecek: “Yerin yolunu çek!”

[SK:40/10] ... *hâk ta'âl-â-tın yir-ge fermân bolğay kim teş-câl* [SK:40/11] *-nı tut-kıl tip ...* || [SK:40/10-11] Ulu Tanrı'dan yere ferman verilecek “Deccal'i tut!” diye.

[SK:51/13] ... *hâk ta'âl-â-tın* [SK:51/14] *fermân kelt-i kim y-â yünuz biz bu kavm-ğa* [SK:51/15] *['a]şâb yiberür biz tip ...* || [SK:51/13-15] Ulu Tanrı'dan ferman geldi ki “Ey Yunus! Biz bu kavme azab göndeririz.” diye.

[SK:53/5] ... *ol şamān balıķ-ķa* [SK:53/6] *ħaķ ta'āl-ā-tın fermān boltı* ... ||
[SK:53/5-6] O zaman ulu Tanrı'dan balıģa ferman oldu.

[SK:77/11] ... *taķ-ı anıng ħekāyet-i* [SK:77/12] *andağ irti kim ibrahīm-ğa*
[SK:77/13] *ħaķ ta'āl-ā-tın fermān boltı ismāyıl-ni* [SK:77/14] *ķurban ķılğıl tip* ... || [SK:77/11-14] Ve onun hikayesi öyle idi ki İbrahim'e ulu Tanrı ferman verdi ki: "İsmail'i kurban et." dedi

[SK:78/1] ... *taķ-ı aytı y-ā oğlum* [SK:78/2] *mańga ħaķ ta'āl-ā-tın fermān bolup*
[SK:78/3] *turur kim seni ķur-ban ķılğay men* || [SK:78/1-3] Ve söyledi: "Ey oğlum! Bana ulu Tanrı'dan ferman geldi ki seni kurban edeceğim."

[SK:94/6] ... *taķ-ı* [SK:94/7] *anıng ħekāyet-i andağ irti kim 'ız-ā* [SK:94/8] *öz kavm-i-ğa aytı kim oğuz kün* [SK:94/9] *rüz-e tuğunğuz taķ-ı* [SK:94/10] *ħaķ ta'āl-ā-tın tilek tilenğiz kim sişing* [SK:94/11] *yaşuķ-larınğız-nı afuv ķılğay tip* ... || [SK:94/6-11] Ve onun hikayesi öyle idi ki İsa kendi kavmine söyledi ki: "Otuz gün oruç tutunuz ve ulu Tanrı'dan dilek dileyiniz ki sizin günahlarınızı affedecek." diye.

[SK:95/1] *imti y-ā 'ız-ā ħaķ ta'āl-ā* [SK:95/2] *-tın tilegil kim biz-ge kökđin sofr-a bil-e* [SK:95/3] *ta'am yiber-sin tip* ... || [SK:95/1-3] Şimdi ey İsa ulu Tanrı'dan dile ki: "Bize gökten sofraya ile yemek versin diye."

[SK:95/3] ... *'ız-ā 'aley(h)i selām* [SK:95/4] *aytı y-ā ħalāyık sizler* [SK:95/5] *ħaķ ta'āl-ā-tın ķorkunğuz taķ-ı mundağ* [SK:95/6] *tılir-lik ķılınğız tip* ... || [SK:95/3-6] İsa aleyhisselam söyledi: "Ey halk! Sizler ulu Tanrı'dan korkunuz ve böylece yiğitlik yapınız." diye.

[SK:104/6] ... *a-y* [SK:104/7] *bedbaht-lar usunğuz-nı* [SK:104/8] *ħaķ ta'āl-ā-tın kelgen 'āşāb-ğa amāde* [SK:104/9] *ķılınğız* ... || [SK:104/6-9] Ey bedbahtlar! Aklınızı ulu Tanrı'dan gelen azaba amade ediniz.

[SK:196/13] *ħaķ ta'āl-ā anğa ança terec-e* [SK:196/14] *-ler birgey kim ħisibini ħaķ ta'āl-ā-tın öşge* [SK:196/15] *kim irz-e bilmegey* ... || [SK:196/13-15] Ulu Tanrı ona öyle dereceler verecek ki hesabını ulu Tanrı'dan başka kimse bilmeyecek.

[SK:197/12] ... *ħaķ ta'āl-ā-tın fermān boltı* [SK:197/13] *kim y-ā mel'un eyüb bişing* [SK:197/14] *hoşnūt-luķumuz üçün köp tā'at kıılır* || [SK:197/12-14] Ulu

Tanrı'dan ferman geldi ki: "Ey şeytan! Eyüp bizim hoşnutluğumuz için çok ibadet eder."

[SK:199/5] ... *yan-a şeydān* [SK:199/6] *aytı ilāhī eyüb öz-i küç-lüg*
[SK:199/7] *kuv(v)et-lig kişi turur anıṅ* için [SK:199/8] *köp tā'at kıılır eyüb-*
nı maṅa [SK:199/9] *havāl-e kılgıl titi irz-e* [SK:199/10] *haḳ ta'āl-ā-tın hıdāb*
kelti kim havāl-e [SK:199/11] *kıldıḳ tip ...* || [SK:199/5-11] Yine şeytan
söyledi: "İlahi Eyüp kendi güçlü kuvvetli kişidir onun için çok ibadet eder
Eyüp'ü bana havale et." dedi ise ulu Tanrı'dan hitap geldi ki: "Havale ettik."
diye.

[SK:243/15] ... *velīkin* [SK:243/16] *haḳ ta'āl-ā-tın öz-ge kim irz-e anı bilmez*
|| [SK:243/15-16] Lakin ulu Tanrı'dan başka kimse onu bilmez.

[SK:245/15] ... *taḳ-ı ol feriş-te* [SK:245/16] *-ler-niṅ uluḡ-luḳ-ı ol mikdār*
bolḡay kim [SK:246/1] *eger haḳ ta'āl-ā-tın fermān bolz-a* [SK:245/2]
kıyaāmet küni-te bar-ça 'arasāt halk-ı [SK:246/3] *-nı bir yolu yudḡay ...* ||
[SK:245/15-16&246/1-3] Ve meleklerin büyüklüğü o miktar olacak ki eğer
ulu Tanrı ferman verse kıyamaet gününde hepsi mahşer yeri halkını bir kere
yutacak.

[SK:103/13] *kırk kün-tin sonḡr-a yan-a* [SK:103/14] *haḳ ta'āl-ā-tın 'ız-ā-ḡa*
fermān boltı || [SK:103/13-14] Kırk günden sonra yine ulu Tanrı'dan İsa'ya
ferman geldi.

[SK:104/9] ... *ol şamān haḳ ta'āl-ā* [SK:104/10] *-tın 'ız-ā-ḡa fermān kelti ...* ||
[SK:104/9-10] O zaman ulu Tanrı'dan İsa'ya ferman geldi.

haḳ ta'ālānı 'ulu Tanrı'yı' SK 39

[SK:83/6] ... *cevāb* [SK:83/7] *horüz aydur y-ā ḡāfil-ler haḳ ta'āl-ā-nı*
[SK:83/8] *yāṭ kılıṅız ...* || [SK:83/6-8] Cevap: Horoz söyler: "Ey gafiller! Ulu
Tanrı'yı yad ediniz."

[SK:115/4] *circіз kaḡıḡ üni birl-e* [SK:115/5] *haḳ ta'āl-ā-nı yāṭ kıılır irt-i ...* ||
[SK:115/4-5] Circîs yüksek sesi ile ulu Tanrı'yı yad eder idi.

hak ta'ālāga 'ulu Tanrı'ya' SK 46, TE 395

[SK:97/3] *ol şamān 'ız-ā secde kılıp* [SK:97/4] *[k]öp şār-ī-ler kılıp* [SK:97/5] *hak ta'āl-ā-ga öküş hamdü sen-ā* [SK:97/6] *[la]r aytı ...* || [SK:97/3-6] O zaman İsa secde edip çok ağlayıp ulu Tanrı'ya çok şükür ve övgüler söyledi.

[SK:97/14] ... *tağ-ı* [SK:97/15] *hak ta'āl-ā-ga hamdü sen-ā-lar aytı* || [SK:97/14-15] Ve ulu Tanrı'ya şükür ve övgüler söyledi.

[SK:102/5] *tağ-ı hak ta'āl-ā-ga şükür kılınğız* [SK:102/6] *kim siz-ler-ge 'aşāb kelm-e-gey* || [SK:102/5-6] Ve ulu Tanrı'ya şükrediniz ki sizlere azap gelmeyecek.

[SK:83/16] ... *tağ-ı* [SK:84/1] *hak ta'āl-ā-ga ölüm revā irmez* || [SK:83/16&84/1] Ve Ulu Tanrı'ya ölüm reva değildir.

[SK:92/4] *tağ-ı müz-ā 'aley(h)i* [SK:92/5] *selām ol işni körüp hak ta'āl-ā-ga münācāt kıltı irz-e hıdāb kıldı kim y-ā* [SK:92/6] *müz-ā sen sabur kılğıl kim biz aning munç-a yıl-ta yasağan ol iş-lerini* [SK:92/7] *bir tem-de yok kılğay biz tip ...* || [SK:92/4-7] Ve Musa aleyhisselam o işini görüp ulu Tanrı'ya dua ettiğinde hitap etti ki: “Ey Musa! Sen sabret ki onun bunca yılda yaptığı işlerini bir anda yok edeceğiz.” dedi.

[SK:113/12] ... *im-ti sen hak ta'āl-ā-ga kulluk* [SK:113/13] *kılıp ol ni'met-ler-niñ şükürini kılğıl* || [SK:113/12-13] Şimdi sen ulu Tanrı'ya kulluk edip o nimetlerin şükürünü et.

[SK:116/13] *circiz ol taş-niñ aldın-ta* [SK:116/14] *hak ta'āl-ā-ga hamdü sen-ā aydur* [SK:116/15] *irti ...* || [SK:116:13-15] Circis o taşın altında ulu Tanrı'ya şükür ve övgü söyler idi.

[SK:118/3] ... *circiz ol feriş-te-tin* [SK:118/4] *bu haber-ni işit-ti* [SK:118/5] *hak ta'āl-ā-ga secde kılıp köp hamdü* [SK:118/6] *sen-ā-lar aytı ...* || [SK:118/3-6] Circis o melekten bu haberi duydu, ulu Tanrı'ya secde edip çok şükür ve övgüler söyledi.

[SK:121/6] ... *bu iş mañga tüşvār tur-ur* [SK:121/7] *velikin hak ta'āl-ā-ga āsān turur ...* || [SK:121/6-7] Bu iş bana zordu lakin ulu Tanrı'ya kolaydır.

[SK:128/3] ... *tağ-ı hak ta'āl-ā-ga şükür-ler* [SK:128/4] *kıltı ...* || [SK:128/3-4] Ve ulu Tanrı'ya şükürler etti.

[SK:146/5] ... *cebrāyil aytı y-ā 'üşeyr* [SK:146/6] *sen yüz yıl turur kim ölüp bu yir-te* [SK:146/7] *yağur irdinġ tađ-ı* [SK:146/8] *hađ ta'al-ā bukün yan-a saňga cān birtı* [SK:146/9] *titi irz-e 'üşeyr hađ ta'al-ā-ġa secde* [SK:146/10] *kıltı ...* || [SK:146/5-10] Cebrail söyledi: “Ey Üzeyir! Sen yüz yıldır ki ölüp bu yerde yatar idin ve ulu Tanrı bugün yine sana can verdi.” dedi ise Üzeyir, ulu Tanrı’ya secde etti.

[SK:159/15] ... *ol karı hağ ta'al-ā-ġa* [SK:159/16] *hamdü sen-ā aydıp ol bulak-ninġ* [SK:160/1] *suyı bil-e rüz-e-sini açıp ol kök* [SK:160/2] *ot-lar-tın bir neç-e yit-i ...* || [SK:159/15-16&160/1-2] O yaşlı ulu Tanrı’ta şükür ve övgü söyleyip o pınarın suyu ile orucunu açıp o gök otlardan bir nice yedi.

[SK:161/1] *ol yigit tağı hağ ta'al-ā-ġa hamdü sen-ā* [SK:161/2] *aydıp rüz-e-sini açt-ı ...* || [SK:161/1-2] O yiğit de ulu Tanrı’ta şükür ve övgü söyleyip orucunu açtı.

[SK:163/11] ... *tağ-ı ol şahit-ke biğig* [SK:163/12] *-ni birip yigit-ninġ hekāyet-i-ni* [SK:163/13] *aytı irz-e ol şahit köp* [SK:163/14] *yığlap hağ ta'al-ā-ġa şükür-ler kıltı* || [SK:162/11-14] Ve o dindara mektubu verip yiğidin hikayesini anlattı ise o dindar çok ağlayıp ulu Tanrı’ya şükürler etti.

[SK:175/5] ... *şem'-ün tağ-ı könglin-te* [SK:175/6] *hağ ta'al-ā-ġa şār-ī-lık kıltur irti* || [SK:175/5-6] Şem’ün ve gönlünde ulu Tanrı’ya sızlanır idi.

[SK:204/6] ... *eyüb ol şamān* [SK:204/7] *tenġri ta'al-ā-ġa şükür kılp secde kılt-ı* [SK:204/8] *irz-e eyüb-ninġ hadunı kelt-i tağ-ı* [SK:204/9] *ol iki öğmek-ni keldürüp eyüb-nı* [SK:204/10] *ol yanġlıġ selāmet kört-i irz-e sevünüp* [SK:204/11] *hağ ta'al-ā-ġa şükür kılp secde kıltı* || [SK:204/6-11] Eyüp o zaman ulu Tanrı’ya şükredip secde etti ise Eyüp’ün eşi geldi ve o iki ekmeği getirip Eyüp’ü o gibi kurtulmuş gördü ise sevinip ulu Tanrı’ya şükredip secde etti.

[TE:U354/14] ... *yana ayttı: “ādemī-ni korğunç hağ ta'al-ā-ġa yetkürür” ...* || [TE:U354/14] Yine söyledi: “İnsanı korku ulu Tanrı’ya ulaştırır.”

(92) hasudluq kin

hasudluq kin ‘haset kin’ MN 30/31

[MN:30d/6] ... *közleri surm-a* [MN:30d/7] *lug boğay yan-a köngül-lerinde hasud-luq kin-e? bolmağay yan-a ağığ qarığ* [MN:31a/8] *bolmağay* ... || [MN:30d/6-7&31a/8] Gözleri sürmelidir; gönüllerinde haset, kin yoktur; ıstırap ihtiyarlık bilmezler.

(93) Һasüdlük yavuzluk

Һasüdlük yavuzluk ‘hasetlik kötülük’ TE 418

[TE:U370/10] ... *yana ayttı: “her kim öz nefsi-ğa ‘aşık boldı érse,*
[TE:U370/11] *tekebbür, Һasüdlük, yavuzluk anğa ‘aşık bolur. yana her kim*
öz nefsinı [TE:U371/11] *Һör kılsa, tekebbür, Һasüdlük, yavuz-luq anıng*
könğlidin çıkkay”. || [TE:U370/10-11&U371/11] Yine söyledi: “Her kim kendi nefesine aşık oldu ise kibirlenme, hasetlik, kötülük ona aşık olur. Yine her kim kendi nefsinı aşağılasa kibirlenme hasetlik, kötülük onun gönlünden çıkacak.”

(94) Һavvā ādem

Һavvā ādem ‘Havva Adem’ TE 416

[TE:U369/7] ... *Һavvā ādem Һılğan iş-nı ayttı* ... || [TE:U369/7] Havva Adem yaptığı işi söyledi.

(95) Һayr sadaqa

Һayrlar sadaqalar ‘hayırlar sadakalar’ SM 94

[SM:10/6] ... *pādş-ā-[h] oğlı üçün yığlap köp* [SM:10/7] *Һayr-lar sadaq-a-*
lar birip köp mescid-ler [SM:10/8] *Һān-e-ķā[h]-lar bünyād Һılturđı* ... || [SM:10/6-8] Pâdişâh oğlu için ağlayıp, çok hayırlar, sadakalar verip, çok mescitler, tekkeler inşa ettirdi.

(96) Һeybatlığ açıq yuslüg

Һeybatlığ açıq yuslüg ‘heybetli korkunç yüzlü’ MN 31

[MN:31a/15] ... *yan-a tamuğ-ning eşiğinde bir (h)eybatlığ* [MN:31a/16] *açıq yuslüg ferişde kördüm ...* || [MN:31a/15-16] Cehennem kapısında heybetli, korkunç yüzlü bir melek gördüm.

(97) hōca h'āce

hōca h'āce 'hoca' TE 96

[TE:U82/7] *dağı ayttı: "filān hōca h'āce sizge du'ā tégürdi" dep ...* || [TE:U82/7] Ve söyledi: "Fılan hoca size dua ulaştırdı." diye.

(98) hoş kel- safa keldür-

hoş kelding safalar keldürdüng 'hoş geldin safalar getirdin' MN 19

[MN:19c/6] ... *y-a muhamet hoş kelding safa-lar keldürdüng ...* || [MN:19c/6] "Ey Muhammet hoş geldin, safalar getirdin."

(99) hūb körklüg

hūb körklüg 'güzel' RŞR 119

[RŞR:646] ... *yen-e bir kün* [RŞR:647] *bir marguzār-ğa yittim kim hergiz düny-e-de* [RŞR:648] *andın hūb körklüg yir körmemiş irdim* || [RŞR:646-648] Yine bir gün bir yeşillik yere vardım, ki dünyada ondan güzel yer hiç görmemişim.

(100) hurmā encir

hurmā encir 'hurma incir' SM 118-119

[SM:55/15] ... *tağ-ı maṅga kök ot birip özleri hur-mā encir* [SM:56/1] *tür-lüg miv-e-ler yeyür ird-i-ler ...* || [SM:55/15&56/1] Ve bana yeşil ot verip kendileri hurma, incir (gibi) çeşitli meyveler yiyorlardı.

(101) hüküm farmān

hükmiğe farmānıda ‘emrinde’ RŞR 95

[RŞR:478] ... *y-ā vazīr sizl(e)r barç-a* [RŞR:479] *manū-çıhr-niñ hük-m-i-de farmā-ı-da* [RŞR:480] *boluñuz* ... || [RŞR:478-480] Ey vezir, sizler hepiniz Manu-çıhr’in emrinde olunuz.

(102) ısıq savuq

ısıqda savuqda ‘sıcakta soğukta’ TE 314

[TE:U284/14] *andın sonğra ısıq-da savuq-da iki eligi-ni çıkarıp du‘ā kılr erdi* ... || [TE:U284/14] Ondan sonra sıcakta soğukta iki elini çıkarıp dua eder idi.

(103) ıgsız toğasız

ıgsız toğasız ‘hastalısız’ TSS 162

[TSS:III/2] ... *men seli beg tözün sü başı* [TSS:III/3] *oğli seli sü başı inisi siluman (?) ög aduq ig-siz* [TSS:III/4] *toğasız tahtvaqt erken rabul-ta sökmen beg buti* - [TSS:III/5] *kinta bir kesek yir sattım* ... || [TSS:III/2-5] Ben Beg Tözün sü başı oğlu Seli sübaşı’nin kardeşi Siluman (?) aklı başında, hastalısız ve sıhhatta iken Rabul’da Sökmen Beg *butiği*’nda bir parça yer sattım.

[TSS:IV/3] ... *men beg tözün* [TSS:IV/4] *sü başı oğli tanuqluq bir(ü)r sü başı* [TSS:IV/5] *(oğli) beg tözün sü başı oğli aħmed* [TSS:IV/6] *arslan biz ikegü öz aduq ig-siz* [TSS:IV/7] *toğasız tahtvaqt erken öz* [TSS:IV/8] *‘aqlimizöz usumuzta erken iqtar (?)* [TSS:IV/9] *(kel) ürmez men ‘alī sü başı men aħmed* [TSS:IV/10] *arslan ishāq çalap-ka bir kesek* [TSS:IV/11] *rabul-da yir sattimiz sekiz yüz yarmaq-* [TSS:IV/12] *ka* ... || [TSS:IV/3-11] Ben Beg Tözün sü başı oğlu şahitlik eder(im). Sü başı (oğlu) Beg Tözün <ile> sü başı oğlu Ahmed Arslan, biz ikimiz, şuurlu, hastalısız ve sıhhatta iken ve kendi aklımız kendi başımızda iken iqtar (?) (...?) Ben Ali sü başı, ben Ahmed Arslan, Ishak Çalap’a Rabul’da bir parça yer sattık; sekiz yüz yarmaq’a.

(104) iki üç

iki üç ‘iki üç’ TE 324

[TE:U293/8] ... *aħmed t k turmayın zikir aytur  rdi, iki üç yerde  rni*
[TE:U293/9] *k sildi ...* || [TE:U293/8-9] Ahmed sadece durmadan zikreder idi,
iki üç yerde taş kesildi.

(105) il k n

yil künlerni ‘halkı’ OKD 65

[OKD:3/5] ... *yılka-lar-nı yil k n-ler-ni yir irdi ...* || [OKD:3/5] Bu (canavar)
at sürülerini (ve) halkı yerdı.

yil k ni ‘herkesin’ OKD 71, **il k ni** ‘halkı’ OKD 92, SK 64

[OKD:9/6] ... *kim yir-niņ yil k ni anı körse* [OKD:9/7] *ay ay ah ah  lerbiz*
tep süt-dem [OKD:9/8] *kumuz bola turur-lar ...* || [OKD:9/6-8] O kızı gören
yery zindeki herkesin, sütün kımıza dönüşmesi (gibi), “eyvah ölüyoruz”
demesi kadar güzeldi.

[OKD:30/3] ... * ur et kağan-* [OKD:30/4] *ı, il k n-i Oğuz Kağan-ga karşu*
[OKD:30/5] *keldi-ler. uruş tokuş başlandı ...* || [OKD:30/3-5]  ur et Kağanı
(ve) halkı, Oğuz Kağana karşı geldiler (ve böylece) savaş başladı.

[SK:135/6] *tağ-ı melik il-i k n-i bil-e cir-c z bil-e* [SK:135/7] *puğhan-e işiki-*
ge bart-ı ... || [SK:135/6-7] Ve hükümdar halkı ile CIRC s ile puthane kapısına
vardı.

il k nge ‘halka’ OKD 72, SK 96

[OKD:10/9] ... *il k n-ge carlığ* [OKD:10/10] *carlap kiņe-çdi-ler keldi-ler ...* ||
[OKD:10/9-10] Halka emir gönderdi, (onlar da) istişare ettiler (ve) geldiler.

[SK:207/7] ... *bulûkıy-â tak-ı ağaz-ı* [SK:207/8] -*ning törez-i teg il kün-ge köp ilim* [SK:207/9] *ögreğip il kün-ge fidv-î birür irti* || [SK:207/7-9] Bulûkıyâ ve babasının töresi gibi halka çok ilim öğretip halka fetva verir idi.

il künlerge ‘halka’ OKD 73-74

[OKD:11/4] ... *toy-dan soğ Oguz* [OKD:11/5] *Kagan big-ler-ge, il kün-ler-ge* [OKD:11/6] *carlığ birdi t(a)kı tedi kim men sin-ler* [OKD:11/7] *ge boldum kagan; alalığ ya takı* [OKD:11/8] *kalkan; tamga biz-ge bolsun* [OKD:11/9] *buyan; kök böri bolsun-gıl uran; temür cıda-* [OKD:12/1] *-lar bol orman; av yirde yürüsün kulan;* [OKD:12/2] *takı taluy takı müren; kün tuh bol-gıl kök* [OKD:12/3] *korıkan, tep tedi ...* || [OKD:11/6-9 OKD:12/1-3] Toydan sonra Oğuz Kağan beylere (ve) halka (şöyle) emir verdi: Ben sizlere kağan oldum; yay ve kalkan(lar)ı alalım; damga(mız) bize şans getirsin; bozkurt naramız olsun; demir mızraklar orman (gibi çok) olsun; yabanî atlar av yerinde yürüsün; (işte) deniz, işte ırmak; güneş, bayrak; gök çadır olsun dedi.

il künlerniğ ‘halkın’ OKD 81

[OKD:19/1] *il künler-niğ köñük-ler-i-de* [OKD:19/2] *köp telim boldı kaygu ...* || [OKD:19/1-2] Halk kaygılandı.

il künin ‘halkını’ OKD 81

[OKD:19/6] ... *Oguz Kagan, Urum Kagan-* [OKD:19/7] *nuğ kagan-luk-ın aldı, il* [OKD:19/8] *kün-in aldı ...* || [OKD:19/6-8] Oğuz Kağan Urum Kağanın kağanlığını (ve) halkını aldı.

[OKD:30/8] ... *Çürçet il kün-in öz agızı-ga* [OKD:30/9] *bakıntur-dı ...* || [OKD:30/8-9] Çürçet halkını kendisine bağladı.

il kün ‘halk’ OKD 92, RK 10, SK 52, *el kün* TE 20

[OKD:30/1] *bedük bir yurt il kün irdi ...* || [OKD:30/1] Büyük bir memleketti.

[RK:6-139a/5] ... *yā* [RK:6-139a/6] *hābil meni barç-a il kün 'ayıb kılm*
[RK:6-139a/7] *-lar kim sening tā 'atıng-nı kurbānıng-nı* [RK:6-139a/8] *tenğri*
ta 'āl-ā kabūl kılm-a-dı tip [RK:6-139a/5-8] Ya Habil, beni bütün el gün
ayıplarlar, senin kurbanını Tanrı Tealâ kabul etmedi diye.

[SK:110/5] ... *il kün teḡa-ḡ(h)uz kılt-ı-lar kim* [SK:110/6] *bu kişi yok-suz kişi*
irti neçük mundağ [SK:110/7] *bay bolt-ı tip* ... || [SK:110/5-7] Halk inceden
inceye araştırma yaptı ki bu kişi yoksul kişi idi nasıl bu kadar zengin oldu
diye.

[SK:133/3] ... *eger men sanğa imān* [SK:133/4] *keldürsem il kün manğa*
melāmet kılgay-lar || [SK:133/3-4] Eğer ben sana iman edersem halk beni
kınayacak.

[SK:207/6] *tağ-ı ol il kün bulūkıy-ā-nı kağığ* [SK:207/7] *sever irti-ler* ... ||
[SK:207/6-7] Ve o halk Bulūkıyâ'yı çok severdiler.

[SK:255/14] ... *il kün yığlayıp* [SK:255/15] *bulūkıy-ā-nıng ḡāl-i-ni sort-ı-lar*
... || [SK:255/14-15] Halk ağlayıp Bulūkıyâ'nın halini sordular.

[SK:256/1] ... *barç-a il kün ḡayrān* [SK:256/2] *ḡalt-ı-lar* ... || [SK:256/1-2]
Bütün halk hayran kaldılar.

[TE:U16/8] ... *el kün sözlediler kim:* [TE:U16/9] "*bu ca'fer-i şādık durur*"
dēp ... || [TE:U16/8-9] Halk söyledi ki: "Bu Cafer-i Sadık'tır." diye

[TE:U62/4] ... *el kün "mālik-ni mütevellī kılalı" dep ittifāḡ kıldılar* ... ||
[TE:U62/4] Halk "Malik'i yerine geçirelim." diye ittifak ettiler.

[TE:U62/4] ... *andın sonğra* [TE:U62/5] *barça el kün mālik-ke ayttı-lar kim*
"bu mescidning mütevellī-si sēn bolğil!" dēp ... || [TE:U62/4-5] Ondan sonra
bütün halk Malik'e söylediler ki " Bu mescitin idarecesi sen ol." diye.

[TE:U372/11] *dağı alarnı el kün sora bargay* ... || [TE:U372/11] Dahi onları
halk emip gidecek.

il künige 'halkına' OKD 92-93

[OKD:30/9] ... *u[ru]şgu-dun soğ Oguz Kagan-* [OKD:31/1] *nuñ çerig-i-ge,*
nöker-ler-i-ge, il kün- [OKD:31/2] *ige andag ulug ölüğ bargu tüşdi kim*

[OKD:31/3] *yüklemek-ke, keltürmek-ke at, kagatur, ud* [OKD:31/4] *azlık boldı ...* || [OKD:30/9 OKD:31/1-4] Savaştan sonra Oğuz Kağanın ordusuna, yardımcılarına, halkına o kadar çok ganimet düştü ki (onları) taşımak ve getirmek için at, katır (ve) sığır yetmedi.

il kün-nün ‘halkının’ OKD 93-94

[OKD:31/9] ... *nöker-ler-* [OKD:32/1] *nün, il kün-nün kamağı muni kördi-ler, şaşdı-lar* || [OKD:31/9 OKD:32/1] (Onun) maiyetinin (ve) halkının tamamı bunu gördü ve şaşırıldı.

il künlerini ‘halkının’ OKD 96

[OKD:34/2] ... *il kü-* [OKD:34/3] *ler-i-niñ öñ-lük-i çırag-ı kap kara turur* || [OKD:34/2-3] Halkının yüzü kapkaradır.

(106) ilig ayaq

eligleri ayaqları ‘elleri ayakları’ MN 33

[MN:33c/1] ... *yan-a bir bolek qadun-lar-nı kördüm kim elig-ler-i ayaq-*
[MN:33c/2] *ları bağığ erti tağı yılanlar çayan-lar kelip alar-nı tiş-ler sançar erti-ler ...* || [MN:33c/1-2] Bir kısım kadınları da gördüm ki elleri, ayakları bağı idi; yılanlar, çayanlar gelip onları dişler ve sokarlardı.

eligin ayağın ‘elini ayağını’ RŞR 95, *iligin ayağın* SM 145, *eligin ayağın* TE 399, *eligin ayağın* TE 399

[RŞR:471] ... *manū-çıhr badr-ā(h)-nıñ* [RŞR:472] *eligin ayağın öpti ...* || [RŞR:471-472] Manu-çıhr, Badrah’ın elini ayağını öptü.

[SM:82/9] ... *tağ-ı iligin ayağın* [SM:82/10] *bağlad-ı-lar ...* || [SM:82/9-10] Ve elini ayağını bağladılar.

[TE:U357/9] ... kaç künlerdin [TE:U351/10] *songra halife ol vezirni yazgurup eligin ayağın kèsip öltürdi* ... || [TE:U357/9-10] Kaç günden sonra halife o vezirini hata edip elini ayağını keserek öldürdü.

[TE:U357/9] ... *ibn-i 'atâ ayttı: "ëliging ayağing kèsilsün"* dep dedi ... || [TE:U357/9] İbn-i Atâ söyledi: "Elin ayağın kesilsin." diye dedi.

ilig ayaksız 'el ayaksız' SK 60

[SK:127/9] ... *tağ-ı bir şa'if til-siz* [SK:127/10] *köz-süz ilig ayak-sız oğlum bar* ... || [SK:127/9-10] Ve bir zayıf, dilsiz, gözsüz, el ayaksız oğlum var.

ilig ayağını 'el ayağını' SK 62

[SK:130/14] ... *ol gerdüne-ge köp idig* [SK:130/15] *tığ-lar şış-ler ornağıp circiz-ni yadgurup* [SK:130/16] *tört ilig ayak-ı-nı yir-ge kadatı-lar* || [SK:130/14-16] O arabaya çok sivri tığlar şışler sokup yatırıp Circis'i dört el ayağını yere çaktılar.

ëligini ayağını 'elini ayağını' TE 20

[TE:U16/9] ... *ol kişi uyat-lık bolup ca'fer-i şadıķ-nıng ëligini ayağını öpüp 'özürler* [TE:U16/10] *ķoldı, velikin ca'fer-i şadıķ öz yarmağını ol kişi-din almadı* ... || [TE:U16/9-10] O kişi terbiyeli olup Cafer-i Sadık'ın elini ayağını öpüp özürler diledi, lakin Cafer-i Sadık kendi parasını o kişiden almadı.

(107) 'ilim hat

'ilimler hatlar 'ilimler yazılar' SM 67

[SM:4/2] ... *bir neç-e vakt-ta köp* [SM:4/3] *türlüg 'ilim-ler hat-lar öğren-diler* ... || [SM:4/2-3] (Oğlanlar) bir nice zamanda çok çeşitli ilimler, yazılar öğrendiler.

(108) ‘ilim mollā

‘ilim mollālarğa ‘âlim mollâ’ SM 66

[SM:3/15] *kaçan kim tört yarım yaş-ka yitti-ler irşe* [SM:4/1] *oğlan-larnı yahşı biliglig dān-ā ‘ilim moll-ā-* [SM:4/2] *-lar-ğa tapşur-dı-lar ...* || [SM:3/15&4/1-2] Dört buçuk yaşına geldiklerinde oğlanları iyi, bilgili, akıllı âlim mollâlara teslim ettiler.

(109) ‘ilm ‘amel

‘ilmiğa ‘ameliğa ‘ilime amele’ TE 65-66

[TE:U55/8] *yana ol ‘ilmi-ğa ‘ameli-ğa yaraşur üç neme kerek ...* || [TE:U55/8] Yine o ilime amele yakışır üç şey gerek.

(110) ‘ilm bilig

‘ilm bilig ‘ilim bilgi’ TE 83

[TE:A52/8] ... *yana her kim halvet-te oturup têngri ta‘âlâ bile* [TE:U71/9] *münacât kıldırın mahlûk şöhetini yahşırağ sevsen, ol kişi-din yahşı-lıg tama‘ın tutmañız kim anıñ ‘ilmi, biligi yok turur.* || [TE:A52/8&U71/9] Yine her kim halvette oturup ulu Tanrı ile münacat etmekten mahluk şöhetini daha güzel sevsen o kişiden iyilik tutmayınız ki onun ilimi bilgisi yoktur.

(111) ‘ilm ma‘rifet

‘ilmi ma‘rifeti ‘ilimi marifeti’ TE 392

[TE:U351/8] ... *yana köpi baylarnıñ ‘ilmi ma‘rifeti bolmas ...* || [TE:U351/8] Yine çoğu zenginlerin ilmi marifeti olmaz.

(112) imdi bat

imdi bat ‘hemen şimdi’ SM 148

[SM:85/12] *imdi bat barıp anı alıp kelîngiz ...* || [SM:85/12] Hemen şimdi gidip onu alıp geliniz.

(113) in- kel-

inip kelip ‘inip gelip’ SM 97

[SM:34/3] ... *bir kün ol ser-v yıgaç-ı-dın* [SM:34/4] *bir tolun ay menğizlig hatun inip kelip* [SM:34/5] *mening anam-ğa selām kılmış ...* || [SM:34/3-5] Bir gün o servi ağacından bir dolun ay yüzlü hatun inip gelip benim anneme selma vermiş.

(114) inayet keramet

inayet kerametqa ‘inayete⁵⁹ keramete⁶⁰’ MN 24

[MN:24a/15] ... *men muz-a (')inayet keramet-qa sevünüp qabul qıldım*
[MN:24a/16] *tengri te'al-a-tın yan-a hidap keldi kim y-a muhamet sening ummat-laring-ğa* [MN:24a/17] *(h)er kim bu biş vaqt namaz-nı idiqat-ı birle qılz-a angga elig vaqt namaz-ning* [MN:24a/18] *sevabın bergey* || [MN:24a/15-18] Ben bu kadar inayete, keramete sevinip kabul ettim yüce Tanrıdan yine hitap geldi: “ay Muhammet senin ümmetlerinden her kim bu beş vakit namazını itikatla kılırsa, ona elli vakit namazın sevabını vereceğim. (...)”

[MN:31b/3] *y-a muhamet sevünç-lüg bolğil sanga qilğan soyurğal-larğ-a kim*
[MN:31b/4] *tengri ta'al-a öz qudret-lerin sangga korgüzt-i taqı bu munç-a 'inayet bil-e* [MN:5] *keramet qıltı ...* || [MN:31b/3-5] Ey Muhammet sana yapılan lutuflara sevin, yüce Tanrı kendi kudretlerini sana gösterdi; bu kadar inayet ve kerem kıldı.

(115) inçü bağcı

inçü bağcılarğa ‘tımarcılara’ ÖB 577

⁵⁹ inâyet: 1. dikkat, gayret, özenme. 2. lütüf, ihsan, iyilik.

⁶⁰ keramet: 1. kere, bağış. 2. ikram, ağırlama.

[ÖB:1] *[bir]yigirminç ay, altı yangı[ğa]* [ÖB:2] .....
ilçi kel[ip], ... [ÖB:3] ..... [ÖB:4]
[kalan kesip], inçü bağçı _[larğa] [ÖB:5] *kalan kesmiş*
yok ...|| [ÖB:1-5] on birinci ay, altıncı günü, ... ilçi gelip, ...
..... vergi kestikte, *inçü* bağcılara vergi kestiği yoktu.

(116) inçü cevāhir

inçülertin cevāhirlertin ‘incilerden mücevherlerden’ SK 51

[SK:109/11] *'ākıbet ol kûç-e-ler-te tökül-gen inçü* [SK:109/12] *-ler-tin cev-ā-*
hir-ler-tin yumalağ [SK:109/13] *kılğan yıpar-tın 'anber-tin çidağanı-ça*
[SK:109/14] *ol ışık-te bağlap koyğan tiv-e-sige* [SK:109/15] *yüket-i ... ||*
[SK:109/11-15] Nihayet o geçitlerde dökülen incilerden mücevherlerden
yuvarlak yapan, güzel kokudan anberden dayanan o kapıda bağlayıp koyan
devesine yükledi.

[SK:110/3] ... *tağ-ı ol* [SK:110/4] *inçü-ler-tin cev-ā-hir-ler-tin sadıp*
[SK:110/5] *bay boltı ... ||* [SK:110/3-5] Ve o incilerden mücevherlerden satıp
zengin oldu.

[SK:111/15] ... *ol inçü-ler-tin* [SK:111/16] *cev-ā-hir-ler-tin yıpar-tın 'anber-*
tin [SK:112/1] *çıkarıp mu-'āviy-e kağıng-a koyt-ı ||* [SK:111/15-16&112/1] O
incilerden mücevherlerden güzel kokudan anberden çıkarıp Muaviye'nin
katına koydu.

(117) inçü mercān

inçütin mercāntın ‘inciden mercandan’ SK 34

[SK:72/7] ... *ol burāk-nıng iki kanat-ı* [SK:72/8] *inçü-tin mercān-tın irti ... ||*
[SK:72/7-8] O Burak'ın iki kanadı inciden mercandan idi.

inçü mercān ‘inci mercan’ SM 104

[SM:41/1] ... *tağ-ı iki sandūk-ta köp la'l u firūze* [SM:41/2] *inçü mercān*
yüklep özleri tağ-ı [SM:41/3] *tenğri ta 'āl-ā-ğa tevek[k]el kılıp ol sal-nı*

[SM:41/4] *sürüp tengizge kirði-ler ...* || [SM:41/1-4] Ve iki sandığa pek çok lal ve firûze, inci, mercân yükleyip kendileri de yüce Tanrı'ya tevekkül ederek salı sürüp denize açıldılar.

(118) inilik karındaşlık

inilik karındaşlık ‘küçük biraderlik kardeşlik’ EHB 123

[EHB:55] *ol sarıki vilâyetlerniñ y(a)rak maslahatleri* [EHB:56] *ni s(e)n yahşırak bilürs(i)ñ eger* [EHB:57] *m(e)n özüm barmaklık hacet bulmayın oğlanlarımdin basa* [EHB:58] *biklerdin ç(e)rikdin ni mıkdar kireklik balsa* [EHB:59] *y(a)rak körüp tilesen ol çaklık kişi y(i)ber(e)y(i)n bu* [EHB:60] *çaklık inilik k(a)rındaşlık hizmerkârlıknı s(e)n kıldın* || [EHB:55-60] O taraftaki vilâyetlerin silâh maslahatlerini sen daha iyi bilirsin; eğer ben(im) kendim(im) varmam lüzumlu olmaz(sa), oğullarımla keza beylerimle, askerlerimle ne miktar lâzım olursa silâhlandırarak, dilersen (dilediğin kadar) o kadar kişi göndereyim; bu kadar küçük biraderlik, kardeşlik hizmetkârlığı sen kıldın (yaptın).

(119) ini oğulluk

ini oğulluk ‘küçük biraderlik oğulluk’ EHB 123-125

[EHB:63] *... sendin T(e)ñri inayeti bilen ümidim ol durur kim* [EHB:64] *dın soñra dağı ini oğ(u)lluk hizmet* [EHB:65] *kârlıknı arturgays(i)n herkez özge bulmagay* || [EHB:63-65] Senden Tanrı inayeti ile ümidim oldur, ki bundan sonra dahi küçük biraderlik, oğulluk hizmetkârlığı fazlalaştırırsın, asla başkaca olmasın.

(120) ir beg

ir beg ‘bey’ OKD 89

[OKD:27/1] *... çerig-de* [OKD:27/2] *bir bidük kagas ir beg bar irdi* || [OKD:27/1-2] Orduda çok cesur bir bey vardı.

(121) iris kagas

iris kagas ‘cesur’ OKD 65

[OKD:3/7] ... *oguz kagan bir iris* [OKS:3/8] *kagas kişi irdi* ... || [OKD:3/7-8]
Oğuz Kağan (ise) cesur bir kişiydi.

(122) ét aş

ét aş ‘et aş’ TE 136

[TE:U117/12] ... *dağı kazan-nı tüşürdi érse, têngri ta ‘âlâ-nıng* [TE:U117/13]
ğudreti bile kazan-da ét aş pişmiş érdi ... || [TE:U117/12-13] Ve kazanı düşürdü ise, ulu Tanrı’nın kudreti ile kazanda et aş pişmiş idi.

étin aşdın ‘etten aştan’ TE 136

[TE:U117/13] ... *biz ol ét-tin aş-dın yédük* ... || [TE:U117/13] Biz o etten aştan yedik.

ét aşnı ‘et aşı’ TE 136

[TE:U117/13] ... *andağ mezeliğ* [TE:U117/14] *érdi kim hergiz andağ mezeliğ*
ét aş<-nı> yémemiş érdük ... || [TE:U117/13-14] Öyle mezelik idi ki asla öyle mezelik et aşı yememiş idik.

(123) éttig éttig

éttig éttig ‘hayran hayran’ TE 167

[TE:U144/6] *ibrāhīm ol oğlan-ğa éttig éttig bağar érdi* ... || [TE:U144/6]
İbrahim o çocuğa hayran hayran bakar idi.

(124) iv hücre

ivler hücreler ‘evler odalar’ SK 122

[SK:260/4] ... *taḳ-ı ol sarāy-niṅ için-te* [SK:160/5] *köp türlüg iv-ler hücre-ler bar irti* || [SK:260/4-5] Ve o sarayın içinde çok türlü evler, odalar var idi.

(125) ‘izzet ikrām

‘izzet ikrām ‘hürmet saygı’ SM 76

[SM:13/4] *taḳ-ı ayd-ı-* [SM:13/5] *-lar kim bizni süleymān-ı peygām-ber saṅga* [SM:13/6] *yiberip turur tip ayd-ı-lar irşe ol zamān* [SM:13/7] *men çoḳtum taḳ-ı ‘izzet ikrām bil-e* [SM:13/8] *alar-nı öz kaḫım-da olḫurt-tum ...* || [SM:13/4-8] Ve ‘Bizi Süleymān Peygamber sana göndermiştir.’ diye söylediklerinde o zaman ben kalktım ve saygı (ve) hürmet ile onları kendi yanımda oturttum.

[SM:46/13] ... *taḳ-ı köp ‘izzet ikrām bil-e* [SM:46/14] *taḫt üze olḫurup der-hāl bir peyik-* [SM:46/15] *-ni biḫig bil-e seren-ḫil-ğa yiberdiler ...* || [SM:46/13-15] Ve çok saygu (ve) hürmet ile tahta oturup hemen bir haberciyi mektup ile Serendil’e gönderdiler.

(126) qadıḡ heybatlıḡ

qadıḡ heybatlıḡ ‘müthiş heybetli’ MN 31

[MN:31a/15] *tamuḡ-nı qadıḡ (h)eybat-lıḡ kördüm ...* || [MN:31a/15] Cehennemî çok müthiş, heybetli gördüm.

(127) ḫaḫre ḫaḫre

ḫaḫre ḫaḫre ‘damla damla’ SUM-II 188

[SUM-II:KO/VII-3] *kiçü baḫreyn olt-ı çeşmim ḫūnı ḫil-tin mevc urar / ḫaḫr-e ḫaḫr-e eşkümi-ı ḫürdān-e ḫılḫıṅ ḫılmaḡıl* || [SUM-II:KO/VII-3] Gece iki deniz oldu gözüm kanı dilden dalga vurur / Damla damla aşkımı inci tanesi yaptın, yapma!

(128) kâfir münâfık

kâfirlerinîng münâfıklarınîng ‘kafirlerin münafıkların’ SK 15

[SK:33/14] ... *tağ-ı kâfir-ler-niñg münâfık-lar-niñg* [SK:33/15] *cânu qar-a bolğay* | [SK:33/14-15] Ve kafilerin münafıkların ruhu siyah olacak.

(129) kafir şâlim

kafir şâlim ‘kafir zalim’ SK 68

[SK:143/3] ... *kaçan kim benî isrâylil* [SK:143/4] *il-i-te yavuz yaman iş-ler köp* [SK:143/5] *peydâ boltı irz-e* [SK:143/6] *hağ ta'âl-â alar-ğa gâşâb kılıp* [SK:143/7] *buhdun-nasar at-lıg kafir şâlim melik* [SK:143/8] *-ni ağır çerig birl-e yiber-ti ...* | [SK:1143/3-8] Ne zaman ki Yahudiler ülkesinde kötü işler çok meydana geldi ise ulu Tanrı onlara gazap kılıp Nebukadnezar adlı kafir, zalim hükümdarı çok asker ile gönderdi.

(130) qahathlıq ağırlıq

qahathlıq ağırlıq ‘kuraklık pahalılık’ SK 113

[SK:242/1] ... *her kaçan kim tenğri ta'âl-â-niñg* [SK:242/2] *fermân-ı bolz-a bir memleket-niñg tamur-ı-nı* [SK:242/3] *tart-sam ol memleket-niñg su-ları bulağ* [SK:242/4] *-ları qurup ot aşlıq büdmeyin qahat* [SK:242/5] *-lıq ağır-lıq peydâ bolğay ...* | [SK:242/1-5] Her ne vakit ulu Tanrı'nın fermanı olsa ülkenin yolunu çeksem o ülkesnin suları, pınarları kuruyup ot buğday bitmez, kuraklık, pahalılık meydana gelecek.

(131) qalınraq köprek

qalınraq köprek ‘fazla çok’ TE 25

[TE:U20/11] ... *yana 'arab* [TE:U20/12] *ili içinde barça kabîlelerdin bularniñg koy-ları qalın-raq köprek êrdi ...* | [TE:U20/11-12] Yine Arap ülkesi içinde bütün kabîlelerden bunların koyunları daha fazla daha çok idi.

(132) ar yağmur

ar mu yağmur ‘kar mı yağmur mu’ MP 248

[MP:28/2] *aralar bulut rlep kkirep / ar mu yağmur ol yağurur / arı yağlığ ol anam / ayđuda mu yağın aıdur*  [MP:28/2] Kara bulutlar ykselip, grleyerek, kar mı, yağmur mu yağdırır; o ihtiyar, yağlı annem kayđı iinden mi gz yağlarını akıtır.

(133) arđa- la'net ıl-

kp arđatılar kp la'net ıldılar ‘ok beddua ettiler ok lanetlediler’ SK 97

[SK:209/13] *ta-ı ağaz-ı-đa la'net ılıp kp* [SK:209/14] *arđat-ı-lar kp la'net ıldılar ...*  [SK:209/13-14] Ve babasına beddua edip ok beddua ettiler ok lanetlediler.

(134) art kiig

art kiig ‘ihtiyar gen’ MP 266

[MP:33/2] *bir badman . . . . / srisin bakmığ kerek / art kiig yiğit . . . . / . . . . . kerek.*  [MP:33/2] Bir batman . . . . kur’asına bakmak gerek; ihtiyar, gen yiğit . . . . . gerek.

(135) kas yakut

kas yakut ‘yeğim yakut’ OKD 76

[OKD:14/2] *... kp telim altun kmğ tartıp, kp telim* [OKD:14/3] *kas yakut tağ alıp kp telim erdini-ler yiber* [OKD:14/4] *ip yumđap Oguz Kagan-ga s(o)yurkap* [OKD:14/5] *birdi ...*  [OKD:14/2-5] Onun tağıyıp getirdiği sayısız altın (ve) gmğ, yeğim (ve) yakut tağları ve gnderdiği mcevhherleri Oğuz Kağan’a hediye etti.

(136) ayđu şadlığ

ayđunı şadlığnı ‘znty neğeyi’ TE 28

[TE:U22/5] ... *yana kaygunı şādlığını bilmes* ... || [TE:U22/5] Yine üzüntüyü, neşeyi bilmez.

(137) kazanç ayak

kazanc ayaknı ‘kazan kâseyı’ RK 21

[RK:23-147b/2] ... *onunçı kazanc ayak-nı* [RK:23-147b/3] *kiç-e yumayın koymak* ... || [RK:23-147b/2-3] Onuncu(su) kazanı, kâseyi gece yıkamadan bırakmak.

(138) kebîre şağîre

kebîre şağîre ‘büyük günah küçük günah’ TE 202

[TE:U176/2] ... *zâhid ayttı: “her kim [TE:U176/3] dünyâda barıp, dünyâ bile bulğanışsa, kebîre şağîre yazuk köp kılğay”* ... || [TE:U176/2-3] Zahid söyledi: “Her kim dünyada gidip dünya ile karışsa, büyük günah küçük günah çok günah işleyecek.”

(139) keçe keçe

keçe keçe ‘gece gece’ SK 105

[SK:225/13] *yan-a tenğiz-lerni keç-e keç-e yidinçi* [SK:225/14] *tenğiz-tin keçip bir ceşîr-e-ge yit-ti* [SK:225/15] *kim ol ceşîr-e-niñg yir-i aldun-tın* [SK:225/16] *irti ot-ı şa’ferân bil-e sünbül irt-i* || [SK:225/13-16] Yine denizleri gece gece yedinci denizden geçip adaya vardı ki o adanın yeri altından idi ateşi safran ile sünbül idi.

(140) keçe kündüz

keçe kündüz ‘gece gündüz’ MN 21, SK 14, *kiçe kündüz* RŞR 75, SM 64, *kêçe kündüz* TE 36

[MN:21b/1] ... *yan-a* [MN:21b/2] *andın odüp bir uluğ feride kördüm yedmiş başlıg boyı bu düny-a-ça* [MN:21b/3] *bar erdi (h)er bir başında yedmiş tili*

bar erdi keç-e kündüz [MN:21b/4] *tengri te'al-a-ğa tesbih aydur erdi ...* || [MN:21b/1-4] Oradan geçerek bir ulu melek gördüm, yetmiş başlı; boyu bu dünya kadar vardı; her bir başında yetmiş dili vardı: gece gündüz yüce Tanrı'yı tesbih ediyordu.

[MN:26a/3] ... *'arş-nı* [MN:26a/4] *tengri te'al-a qısil yaqut-tın yaradıp turur taqı 'arş-nı köp ferişde-* [MN:26a/5] *ler tavaf qılır erti-ler barçaları keç-e kündüz* [MN:26a/6] *tengri te'al-a-ğa tesbih aydur erdi-ler ...* || [MN:26a/3-6] Arşı yüce Tanrı kızıl yakuttan yaratmıştı; arşı birçok melekler tavaf ediyorlardı; hepsi, gece gündüz, yüce Tanrıyı tesbih ediyorlardı.

[RŞR:321] ... *tağ-ı dāy-a* [RŞR:322] *telbe-l(e)r teg kiç-e kündüz yıgl(a)p baş-ı-ğa* [RŞR:323] *toprak saça ird-i ...* || [RŞR:321-323] Dadı, deliler gibi gece gündüz ağlayıp başına toprak saçardı.

[RŞR:326] ... *tağ-ı özi ol kül-niñ* [RŞR:327] *için-de oloturup kiç-e kündüz yıgl(a)r ird-i* || [RŞR:326-327] Kendisi o külün içinde oturup gece gündüz ağlardı.

[RŞR:391] ... *velikin rüh-afzā* [RŞR:392] *dāy-a bil-e kiç-e kündüz yıgl(a)p* [RŞR:393] *zār-ī-liğ kıılır ird-i-l(e)r ...* || [RŞR:391-393] Ancak, Ruh-afza, dadıyla birlikte gece gündüz ağlayıp sızlanırdı.

[RŞR:505] ... *andağ kim yiti kiç-e* [RŞR:506] *kündüz dāy-a ol su-niñ yüzün-de* [RŞR:507] *barur ird-i ...* || [RŞR:505-507] Öyle ki, yedi gün (yedi) gece dadı o suyun üstünde gider idi.

[RŞR:543] *tağ-ı biş kiç-e kündüz ol tahta üstün-de* [RŞR:544] *kaldı ...* || [RŞR:543-544] Beş gün (beş) gece o tahta üstünde kaldı.

[RŞR:640] ... *t(a)ğ-ı üç kiç-e kündüz* [RŞR:641] *su yüzünde kaldım ...* || [RŞR:640-641] Üç gün (üç) gece su üstünde kaldım.

[RŞR:743] ... *t(a)ğ-ı üç kiç-e kündüz su yüzün-de* [RŞR:744] *yörüp tørtünçi kün bu cazır-a-ğa yiğip* [RŞR:745] *bu şahar-ğa kirdim ...* || [RŞR:743-745] Üç gün (üç) gece su üstünde yürüyüp dördüncü gün bu adaya vardım. Bu şehre girdim.

[SM:1/4] ... *sālih* [SM:1/5] *vezīr kiç-e kündüz tınmayın yörüp mısır-* [SM:1/6] *-ğa yiṭti ...* | [SM:1/4-6] Sâlih vezir gece gündüz dinlenmeden yürüyerek Mısır'a ulaştı.

[SM:57/1] ... *tağ-ı on kiç-e* [SM:57/2] *kündüz ol kafeş bil-e tenġiz yüzün-de yörür irdim* | [SM:57/1-2] Ve on gün-on gece o kafes ile deniz üstünde dolaştım.

[SM:58/13] ... *velīkin kiç-e kündüz sizni* [SM:58/14] *sakınıp yıġlar irdim ...* | [SM:58/13-14] Lâkin gece-gündüz sizi düşünüp ağlıyordum.

[SM:59/10] ... *tağ-ı kiç-e* [SM:59/11] *kündüz sa'îd bil-e çağır içip 'işret* [SM:59/12] *kılıp özi-niġ başı-dın keçken ser-güdeşt-* [SM:59/13] *-lerin ayṭur ird-i ...* | [SM:59/10-13] Ve gece-gündüz Saîd ile içki içip, eğlenip kendi başından geçen mâcerâlarını anlatıyordu.

[SM:67/14] ... *anıġ için kim munç-a yıl kiç-e* [SM:67/15] *kündüz anıġ sūret-i-ğa bakar ird-i* | [SM:67/14-15] Çünkü bunca yıl gece-gündüz onun sūretine bakıyordu.

[SK:31/5] ... *kırk keç-e* [SK:31/6] *kündüz ol tery-ā-niġ suyu-tın ṭinye-e-ge yamġur yağġay ...* | [SK:31/5-6] Kırk gece gündüz o deryanın suyundan dünyaya yağmur yağacak.

[SK:53/14] ... *ol balık* [SK:53/15] [*k*] *kırk keç-e kündüz hağ ta'al-ā-niġ korkunçın* [SK:53/16] [*t*] *ın tağı yūnuz-niġ 'işset-i için nem-e* [SK:54/1] *yimet-i su içmet-i ...* | [SK:53/14-16&54:1] O balık kırk gece gündüz ulu Tanrı'nın korkusundan ve Yunus'un kıymeti için bir şey yemedi içmedi.

[SK:150/2] ... *tağ-ı* [SK:150/3] *kırk keç-e kündüz kökdin yam-ğur* [SK:150/4] *yağar irti ...* | [SK:150/2-4] Ve kırk gece gündüz gökten yağmur yağardı.

[TE:U29/13] ... *veys ol yerdin koptadı, üç keçe kündüz namāz kıldı, tesbīh okudu. andağ kim bu üç keçe kündüzde* [TE:U29/14] *hēç neme yemedi, yatmadı, uyumadı ...* | [TE:U29/13-14] Üç gece gündüz namaz kıldı, tesbih okudu. Öyle ki bu üç gece gündüzde hiçbir şey yemedi, yatmadı, uyumadı.

[TE:U30/13] ... *dağı keçe kündüz tınmeyin* [TE:U30/14] *ol gürniġ katında oturup yıġlar ...* | [TE:U30/13-14] Gece gündüz durmaksızın o mezarında katında oturarak ağlar.

[TE:U49/9] ... *evvel: ol kim:* [TE:U49/10] *siz dünyāni fānī dēr siz, murdār dēr siz, <yana> kēçe kündüz tınmayın dünyā mālın yığar siz ...* || [TE:U49/9-10] Birinci: O ki: Siz dünyaya fani dersiniz, pis dersiniz, yine gece gündüz dinlemeden dünya malını yersiniz.

[TE:U110/13] ... *rābi ‘a rūze tutup yēti kēçe kündüz açmadı ...* || [TE:U110/13] Rabia oruç tutup yedi gün açmadı.

[TE:U120/7] *ol kōngli tola şıdk u niyāz, ol kēçe kündüz işi namāz, <ol> fuzayl-ı ‘ayāz ...* || [TE:U120/7] O gönlü çevirili saflık ve dua, o gece gündüz işi namaz, o Fuzayl-ı Ayâz.

[TE:U124/6] ... *dağı kēçe kündüz tēngri ta ‘ālâ-ga zārī-lıg* [TE:U124/7] *kılur érđi ...* || [TE:U124/6-7] Dahi gece gündüz ulu Tanrı’ya ağlar idi.

[TE:U213/13] ... *bir kēçe kündüz* [TE:U213/14] *yağmur yağdı ...* || [TE:U213/13] Bir gece gündüz yağmur yağardı.

keçe kündüzte ‘gece gündüzde’ MN 23, *kēçe kündüzde* TE 115

[MN:23a/14] *tengri te ‘al-a-tın hitap keldi kim y-a muham(m)et sangga bir keç? kündüz-te* [MN:23a/15] *elig vaqt namaz-nı ummat-* [MN:16] *laring-ğa buyurğıl tep ...* || [MN:23a/14-16] Yüce Tanrı’dan hitap geldi ki: “Ey Muhammet sana bir gece gündüzde elli vakit namazı farz kıldım, git bu elli vakit namazı ümmetine buyur.”

[TE:U97/11] ... *rābi ‘a bir kēçe kündüzde miñg rek ‘at namāz kılur érđi ...* || [TE:U97/11] Rabia bir gece gündüzde bin rekat namaz kılar idi.

[TE:U389/4] ... *bir kēçe kündüzde dört yüz rek ‘at namāz kılur érđi ...* || [TE:U389/4] Bir gece gündüzde dört yüz rekat namaz kılar idi.

keçe kündüztin ‘gece gündüzden’ SK 71

[SK:150/12] ... *kırk keç-e* [SK:150/13] *kündüz-tin sōngra* [SK:150/14] *hak ta ‘āl-ā yir-ge kök-ke fermān kıltı* [SK:150/15] *kim y-ā kök sen öz su-larınğ* [SK:150/16] *-nı yir-tin köder-gil y-ā yir* [SK:151/1] *sen tağ-ı öz su-larınğ-nı yan-a* [SK:151/2] *öşünğ sīngür-gil ...* || [SK:1150/12-16&151/1-2] Kırk gece

gündüzden sonra ulu Tanrı yere göğe ferman kıldı ki: “Ey gök! Sen kendi sularını yerden kaldır! Ey yer! Sen de kendi sularını yine kendin sindir!”

keçe kündüzni ‘gece gündüzü’ SK 86

[SK:185/10] ... *'abdull-ā(h) aytı kim [SK:185/11] tenğri ta'āl-ā oldur kim yir-ni kök-ni kün-ni [SK:185/12] ay-ni yulduz-larnı keç-e kündüz-ni ıery-ā [SK:185/13] -lar-nı tağ-lar-nı on sekiz minğ 'ālem-ni [SK:185/14] yarağıp turur tağ-ı ıüny-ā bil-e āhıret [SK:185/15] anıng hükmin-te turur ...* || [SK:185/10-15] Abdullah söyledi ki: “Ulu Tanrı odur ki yeri, göğü, güneşi, ayı, yıldızları, gece gündüzü, deryaları, dağları, on sekiz bin alemleri yaratmıştır ve dünya ile ahiret onun hükmündedir.”

kêçe kündüzi ‘gece gündüzü’ TE 80

[TE:U68/10] ... *eger bir hafta rûze tutar sên kêçe kündüzi bile kim hêç nême yêmegey sên.* || [TE:U68/10] Eğer bir hafta oruç tutarsan gece gündüzü ile ki hiçbir şey yemeyeceksin.

(141) kenğlik ıarlık

kenğlikte ıarlıkta ‘genişlikte darlıkta’ RK 30

[RK:36-153a/6] ... *kenğ-lik-te ıar-lık [RK:36-153a/7] -ta tenğri ta'āl-ā-ğa köp şükür-ler kılğıl* || [RK:36-153a/6-7] Genişlikte, darlıkta Tanrı Tealâ’ya çok şükret.

(142) kenğlik uşunlık

kenğlikin uşunlığını ‘genişliği uzunluğunu’ SK 9

[SK:19/16] *cevāb beydel-ma'mūr bir iv turur [SK:20/1] tördünçi kat kökde kim anıng kenğ-likin uşun- [SK:20/2] -lık-ı-nı hağ ta'āl-ā-tın öz-ge kim irz-e [SK:20/3] bilmegey* || [SK:19/16&20/1-3] Cevap: Beyde’l-Mamūr, bir evdir. Dördüncü kat gökteki onun genişliği uzunluğunu ulu Tanrı’dan başka kimse bilmez.

(143) kerem luṭf

keremiḡa luṭṭḡa ‘keremine lûtfuna’ TE 195

[TE:U170/14] ... *tēngri ta ‘ālâ-niṅ keremi-ḡa, luṭfi-ḡa* [TE:U170/15] *ḡayrân kalıp, šükür kılur êrdim* ... || [TE:U170/14-14] Ulu Tanrı’nın keremine, lûtfuna hayran kalıp šükrederdim.

(144) kerîm rahîm

kerîm rahîm ‘cömert merhametli’ SK 74

[SK:155/1] ... *nâ-ümiṭ bolm-a-ḡul kim ḡaḡ ta‘âl-â* [SK:155/2] *kerîm rahîm turur* ... || [SK:155/1-2] Ümitsiz olma ki ulu Tanrı cömert, merhametlidir.

(145) kesek kesek

kesek kesek ‘parça parça’ SK 56, *kések kések* TE 382

[SK:119/1] ... *yan-a kılıç bil-e* [SK:119/2] *kesek kesek kılıp taḡyân-â melik-niṅ* [SK:119/3] *yiti kiši yiḡüçi arz-lan-ları bar irti* [SK:119/4] *kim bir iv-ge salmıš irt-i* ... || [SK:119/1-4] Yine kılıç ile parça parça edip Tadyânâ hükümdarının yedi kiši yiyen aslanları var idi.

[TE:U344/14] ... *šeyḡ êtmek-lerni kések kések kılıp* [TE:U344/15] *sofrada koydı* ... || [TE:U344/14-15] šeyh ekmekleri dilim dilim edip sofraya koydu.

(146) keyik kuš

keyikler kušlar ‘geyik kuš’ RK 10

[RK:7-139b/4] ... *taḡ-ı âdem oḡlan* [RK:7-139b/5] *-ları-ḡın keyik-ler kuš-lar barç-a* [RK:7-139b/6] *cânvar-lar kaçmaz irḡi-ler* ... || [RK:7-139b/4-6] Ve Âdemoḡlanlarından geyikler, kušlar bütün hayvan(ların hiçbirini) kaçmazdılar.

(147) kılıç neyze

kılıç neyze ‘kılıç süngü’ SM 67

[SM:4/5] *andın sonğr-a at* [SM:4/6] *çapmak keyik at-mak kılıç neyze oynamak* [SM:4/7] *kuş salmak türlü sazlar-nı çalmak nerđ* [SM:4/8] *satranç oynamak öğrendi-ler ...* || [SM:4/5-8] Ondan sonra at koşturma(yı), geyik avlama(yı), kılıç, süngü oynama(yı), kuş salma(yı), türlü sazları çalma(yı), tavla, satranç oynama(yı) öğrendiler.

(148) kırk kün kırk kiçe

kırk kün kırk kiçe ‘kırk gün kırk gece’ OKD 103-104

[OKD:41/9] *kırk kün kırk kiçe aş(a)dı-lar*, [OKD:42/1] *[i]çdi-ler, sivinç tapdı-lar ...* || [OKD:41/9 OKD:42/1] Kırk gün kırk gece yediler, içtiler (ve) sevindiler.

(149) kışıl tüglüg kara közlüg

kışıl tüglüg kara közlüg ‘kızıl tüylü kara gözlü’ SK 36

[SK:76/4] ... *alar* [SK:76/5] *aytı-lar kim bu tağ-ğa işāret kıl-ğıl* [SK:76/6] *kim bu tağ yarıl-sun tağ-ı bir kışıl tüglüg* [SK:76/7] *kar-a köz-lüg boğaz tiv-e çık-sun* || [SK:76/4-7] Onlar söylediler ki: Bu dağa işaret kıl kim bu dağ yarıl-sın ve bir kızıl tüylü kara gözlü gebe deve çıksın.

(150) kız kırkın

kızlar kırkın ‘kızlar cariyeler’ MP 252

[MP:29/2] *belde turğan biş-on oğlan / begim kayda termü erki, / bezeklikte kızlar kırkın / bertermü köngülin (erki)* || [MP:29/2] Belde duran elli yiğit, — “Beyim nerede?— der mi dersin? haremdeki kızlar, cāriyeler, kalplerini paralar mı dersin?”

(151) k̇el- bar-

k̇elgey bargay ‘gelecek varacak’ TE 326

[TE:U294/7] ... *dünyalık k̇elgey bargay* ... || [TE:U294/7] Dünyalık gelecek varacak.

(152) kil- kör-

kildi kördi ‘geldi gördü’ OKD 66

[OKD:4/4] ... *tañ irte çak* [OKD:4/5] *da kildi kördi kim kıy(a)nd bugu-nı alup* [OKD:4/6] *turur* ... || [OKD:4/4-6] Tan vaktinde (oraya) geldiğinde, canavarın geyiği zapt ettiğini gördü.

[OKD:4/8] ... *tañ irte* [OKD:4/9] *çakda kildi kördi kim k(ı)yat adug-nı alup turur* || [OKD:4/8-9] Tan vaktinde (oraya) geldiğinde (yine) canavarın ayıyı zapt ettiğini gördü.

(153) kir- çık-

kirür çıkarıda ‘girip çıktıklarında’ TKY 107

[TKY:38] ... *barur kelür-i-de* [TKY:39] *kirür çıkar-ı-da kırım-da kefe-de kayu-ma* [TKY:40] *törlüg ers-e alur-ı-da s(a)t(a)r-ı-da t(a)mğa* [TKY:41] *t(a)rtn(a)k alm(a)s-un* ...⁶¹ || [TKY:38-41] Gelip-gittiklerinde, girip-çıktıklarında Kırım’da, Kefe’de her ne türlü olursa olsun aldıklarında-sattıklarında gümrük kantar hakkı almasınlar.

(154) k̇onak tuşül

k̇onak tuşül ‘misafir konuk’ TKY 107

[TKY:42] ... *t(a)v(a)r k̇(a)r-(a)-* [TKY:43] *l(a)rın ul(a)k tuşm(a)s-un k̇onak tuşül* *tüşürm(e)s-ün-* [TKY:44] *l(e)r* ...⁶² || [TKY:42-44] Mallarını-

⁶¹ Kurat: [TKY:2/10] ... *barurıda kilürde* [TKY:2/11] *kirü çıkarıda Kırım-da Kefede kayuma* [TKY:2/12] *türlük ne irse alurıda satarıda tamga* [TKY:2/13] *tartnak almasun* ...

⁶² [TKY:2/14] ... *tavar kara-* [TKY:2/15] *ların ulak tutmasun konak tuşül түşürmeşün-* [TKY:2/16] *ler* ...

hayvanlarını (atlarını) posta bineği yapmasınlar. (Evlerine zorla) konuk indirmesinler.

(155) qorqunç 'asab

qorqunçıtın 'asabıtın 'korkunçluğundan azabından' MN 23

[MN:232a/4] ... *ol saman* [MN:23a/5] *ya'ni ahiret-ning qorqunçı-tın 'asabıtın qudul-maq sening öz-e* [MN:23a/6] *bolsun taqı rahmet bereket edgülik sangga bolsun tep ...* || [MN:23a/4-6] O zaman hitap geldi: yani ahretin korkunçluğundan, azabından kurtulmak senin üzerine olsun; keza rahmet iyilik bereket sana olsun.

(156) қоş қош

қош қош 'döne döne' SUM-II 190

[SUM-II:S/XI-2] *şem '-i vahdet-tur cemālīng soħbet-i rüşen қалur / қарşu-da қош қош yanadur seyyidüing pervān-e-si* || [SUM-II:S/XI-2] Vahdet mumudur güzelliğın aydınladır / Karşında döne döne yanar Seyyid'in pervanesi.

(157) kök tülüklüg kök callug

kök tülüklüg kök callug 'mavi tüylü mavi yeleli' OKD 78

[OKD:16/4] ... *ol caruk-dın kök* [OKD:16/5] *tülük-lüg kök callug bedük* [OKD:16/6] *bir irkek böri çıkdı ...* || [OKD:16/4-6] O ışıktan mavi tüylü (ve) mavi yeleli büyük bir erkek kurt belirdi.

[OKD:17/4] ... *kördi* [OKD:17/5] *kim çerig-niñ tapuk-lar-ı* [OKD:17/6] *da kök tülük-lüg kök callug* [OKD:17/7] *bedük bir irkek böri yörügü-de* [OKD:17/8] *turur ...* || [OKD:17/4-8] Ordunun önünde mavi tüylü, mavi yeleli büyük bir erkek kurdun yürüdüğünü gördü.

[OKD:17/9] ... *bir* [OKD:18/1] *neçe kün-ler-den soñ kök* [OKD:18/2] *tülük-lüg kök callug bu bedük* [OKD:18/3] *irkek böri turup turdı ...* || [OKD:17/9 OKD:18/1-3] Birkaç gün sonra mavi tüylü, mavi yeleli bu büyük kurt durdu.

[OK:24/9] *Oguz Kagan k(i)ne kök tülük-lüg* [OKD:25/1] *kök callug irkek böri kördi ...* || [OKD:24/9 OKD:25/1] Oğuz Kağan yine mavi tüylü mavi yeveli erkek kurt(u) gördü.

[OKD:29/5] ... *k(i)ne bir kün kök tülük-* [OKD:29/6] *lüg, kök callug irkek böri yürümey(i)n* [OKD:29/7] *turdi ...* || [OKD:29/5-7] Yine bir gün mavi tüylü, mavi yeveli erkek kurt yürümeyip durdu.

[OKD:32/9] ... *andan soñ* [OKD:33/1] *kene bu [kök] tülük-lüg, kök callug* [OKD:33/2] *irkek böri birle Sindu takı Tan-gut takı* [OKD:33/3] *Şagam yangak-lar-ı-ga atlap kitdi* || [OKD:32/9 OKD:33/1-3] (Oğuz Kağan) daha sonra yine bu [mavi] tüylü, mavi yeveli erkek kurt ile Hint, Tangut ve Şam taraflarına hücum etti.

(158) köp az

köpke azğa ‘çoğa aza’ RK 22

[RK:25-148b/1] *üçünçi köp-ke az-ğa hoşnūd bolğay* || [RK:25-148b/1] Üçüncü(sü) çoğa aza hoşnut olmak.

[RK:31-150b/6] *köp-ke az-ğa kan- ‘ā-at kılsanġ* [RK:31-150b/7] *il-đin bayraq bolğay sen* || [RK:31-150b/6-7] Çoğa aza kanaat kılsan halktan zengin olursun.

(159) köp köp

köp köp ‘çok fazla’ OKD 65

[OKD:3/2] ... *bunda kilgen-* [OKD:3/3] *-ler k(i)y(i)k köp köp; bunda uçkan-lar köp köp irdi* || [OKD:3/2-3] Buraya gelen vahşi hayvanlar (ve) burada uçan kuşlar çok fazlaydı.

[OKD:14/8] ... *uşbu kagan-nuñ* [OKD:14/9] *çerig-i köp köp; balık-lar-ı köp köp irdi-ler* [OKD:15/1] *irdi ...* || [OKD:14/8-9 OKD:15/1] Bu kağanın ordusunda çok sayıda asker (ve ülkesinde) birçok şehir vardı.

(160) köp telim

köp telim ‘çok fazla’ OKD 81

[OKD:19/1] *il künler-niñ köñük-ler-i-de* [OKD:19/2] *köp telim boldı kaygu ...*
|| [OKD:19/1-2] Halk kaygılandı.

[OKD:19/8] ... *ordu-sı-ga köp* [OKD:19/9] *ulug ölüg bargu, köp telim tirig*
[OKD:20/1] *bargu tüşük boldı ...* || [OKD:19/8-9 OKD:20/1] Ordusuna çok fazla cansız (ve) canlı ganimet kaldı.

(161) körgen işitken

körgenin işitkenin ‘gördüğünü işittiğini’ RŞR 103

[RŞR:529] *dāy-a maymūn-a bil-e manū-çıhr-niñ taq-ı* [RŞR:530] *badrāhī cādū kelip rūh-afzā-nı iltkenin taq-ı* [RŞR:531] *barç-a körgenin işit-kenin hakāyat kıld-ı* [RŞR:532] *irşe rızvān ş-ā(h) taq-ı özi-niñ hakāyat-ı* [RŞR:533] *-nı dāy-a-ğa ayıt-tı taq-ı yıgl(a)p* [RŞR:534] *t(e)ñri ta ‘āl-ā-ğa sacda kıld-ı ...* || [RŞR:529-534] Dadı, Maymuna ile Manu-çıhr’ın ve Badrahî cadının gelip Ruh-afza’yı götürdüğünü, bütün gördüğünü ve işittiğini anlatınca Rızvan şah da kendi hikâyesini dadıya anlattı ve ağlayıp ulu tanrıya secde etti.

(162) kör- şaş-

kördiler şaşdılar ‘gördüler şaşırdılar’ OKD 93-94

[OKD:31/9] ... *nöker-ler-* [OKD:32/1] *nüñ, il kün-nüñ kamagı munı kördi-ler, şaşdı-lar* || [OKD:31/9 OKD:32/1] (Onun) maiyetinin (ve) halkının tamamı bunu gördü ve şaşırdı.

(163) körklüg hoş

körklüg hoş ‘güzel hoş’ SK 6

[SK:14/13] ... *ol bende ayıt-kay* [SK:14/14] *kim sen kim turur sen kim men tüny-ā-ta her-giz* [SK:14/15] *seniñ teg körk-lüg hoş yıt-lıg kişi* [SK:14/16]

körgenim yok tip ... || [SK:14/13-16] O kul söyleyecek ki: “Sen kimsin? Ben dünyada senin gibi güzel hoş kokulu kişi görmedim.” diye.

(164) körklüg yigit

körklüg yigit ‘güzel genç’ RŞR 139, SK 83

[RŞR:800] ... *tağ-ı ol* [RŞR:801] *badbaht her ay-da bir kaçl-a bu cazîr-a-ğa*
[RŞR:802] *kelür tağ-ı bir körklüg yigit oğl(a)n tiler* [RŞR:803] *kim keltürüp*
munda olçurt-kaç-l(a)r ... || [RŞR:800-803] O, bedbaht her ay bir kez bu adaya gelir ve getirip buraya oturtmaları için güzel bir genç oğlan ister.

[SK:176/1] ... *tağ-ı bir körklüg yigit iligin-i* [SK:176/2] *köderip bu üç kişi-ni*
[SK:176/3] *tenğri ta'âl-â-tın terhost kılur ...* || [SK:176/1-3] Ve bir güzel yiğit elini kaldırıp bu üç kişiyi ulu Tanrı’dan arzu etti.

(165) körüş- kuçuş-

körüşüp kuçuşup ‘görüşüp kucaklaşıp’ SM 130

[SM:46/10] ... *tağ-ı melike bil-e* [SM:46/11] *körüşüp kuçuşup yığlaş-tı-lar ...*
|| [SM:46/10-11] Ve Melike ile görüşüp kucaklaşıp ağlaştılar.

(166) köşk 'imâret

köşkler 'imâretler ‘köşkler imaretler’ SK 51

[SK:107/15] *tağ-ı ol işik-ni açıp içkerü kirip* [SK:107/16] *körti kim ol şeherning*
ichindeki köşk-leri [SK:108/1] *hücr-e-leri 'imâret-leri bir kerpîçi aldun*
[SK:108/2] *-tın biri kümiş-tin tağ-ı aldun-tın kümiş-tin* [SK:108/3] *tirgük-ler*
yasap ol tirgük-ler öz-e [SK:108/4] *köşk-ler 'imâret-ler kıpar-mış irti-ler* ||
[SK:107/15-16&108/1-4] Ve o kapıyı açıp içeri girip gördü ki o şehrin içindeki köşklere, odaları, imaretleri bir kerpici altından biri gümüşten ve altından gümüşten direkler yaparak o direkler üzerine köşkler imaretler inşa etmiş idiler.

(167) köter- al-

kötermedi almadı ‘kaldırmadı almadı’ TE 38

[TE:A23/3] ... *ol* [TE:U31/3] *yarmağını kişi-din tüşüp kalıp turur döp, yerdin kötermedi, almadı ...* || [TE:A23/3&U31/3] O parayı kişiden düşüp kalmıştı diye yerden kaldırmadı, almadı.

(168) köz ağız

közleritin ağızlarıtın ‘gözlerinden ağızlarından’ SK 4

[SK:9/3] ... *kaçan kim âdem-î-ni* [SK:9/4] *gürde koyup barz-a-lar ol iki feriş-te* [SK:9/5] *yüz miñg heybet bil-e kelür-ler köz-leri-tin* [SK:9/6] *ağız-ları-tın ot çakılıp ün-leri* [SK:9/7] *kök kökregren teg ilig-lerin-te ot* [SK:9/8] *-tın gürz-ler tuğup taq-ı bu bende-tin* [SK:9/9] *suvâl sorar-lar ...* || [SK:9/3-9] Ne zaman ki insanı kabirde koyup gitseler o iki melek yüz bin heybet ile gelirler, gözlerinden ağızlarından ateş çakılıp sesleri gök gürültüsü gibi ellerinde ateşten gürzler tutup bu kuldan hesap sorarlar.

(169) köz burun

közlerintin burnıntın ‘gözlerinden burunlarından’ SK 38

[SK:81/14] *andağ kim köz-lerin-tin burnın-tın ot-lar* [SK:81/15] *çıkar irt-i ...* || [SK:81/14-15] Öyle ki gözlerinden burunlarından ateşler çıkar idi.

(170) köz kaş

közi kaşı ‘gözü kaşı’ SUM-II 189

[SUM-II:C/IX-2] *tüny-e-te mendür menü yalguz köngül vāy anı hem / şülfı vü köz-i kaş-ı her biri bir yan tarđadur* || [SUM-IIC/IX-2] Vay ona hem dünyada bir yalnız gönüllü benim / Hem de saçı ve gözü kaşı her biri bir tarafa çeker.

(171) köz köngül

közüm köngülüm ‘gözüm gönülüm’ TE 256

[TE:U228/13] ... *közüm könglüm anıng* [TE:U228/14] *nürüdün durur* ... ||
[TE:U228/13-14] Gözüm gönlüm onun nurudur.

(172) **ķubbe ķuķ**

ķubbeler ķuķlar ‘kubbeler kuķlar’ SM 139

[SM:76/6] ... *her bir ķādır-* [SM:76/7] *-nıng üstin-de muraķ[s]a ‘alıtun ķubbe-*
ler [SM:74b/8] *ķuķ-lar irđi* ... || [SM:76/6-8] Her bir ķadırın üstünde süslü altın
kubbeler, kuķlar vardı.

(173) **ķudret ķikmet**

ķudretlerimni ķikmetlerimni ‘kudretlerimi hikmetlerimi’ TE 83

[TE:U71/11] ... *yana mālİK ayttı: “tēngri ta ‘ālā mūsâ-ġa yarlıġ yeberdi*
[TE:U71/12] *kim yā mūsâ temürdin bir ‘aķā, bir na ‘leyn yasatıp ‘ālemde anķa*
yürügil kim ol ‘aķā bile na ‘leyn oprakunķa daġı [TE:U71/13] *mēning ķudret-*
lerimni ķikmet-lerimni körgil” dep ... || [TE:U71/11-13] Yine Malik söyledi:
“Ulu Tanrı Musa’ya emir verdi ki ey Musa demirden bir asa bir çift ayakkabı
eritip dünya biraz yürü ki o asa ile ayakkabı eskiyince dahi benim
kudretlerimi hikmetlerimi gör.” diye.

(174) **ķul nöker**

ķulları nökerleri ‘kul hizmetkâr’ SM 114

[SM:51/14] ... *melikzāde-nıng ķul-ları nöker-* [SM:51/15] *-leri andaġ saķın-*
dı-lar kim bu melikzāde-nıng [SM:52/1] *đüşmān-ı turur tip* || [SM:51/14-15
SM:52/1] Melikzāde’nin kulları, hizmetkârları öyle düşündüler ki bu
Melikzāde’nin düşmanıdır diye.

(175) **ķulluķ tā‘at**

ķulluķ tā‘at ‘kulluk taat’ TE 25

[TE:U20/8] ... *anınġ için kim veys-i karenî* [TE:U20/9] *dâyım dünyâda kulluk tâ'at kılıp, özini halâyık-dın yaşur érdi ...* || [TE:U20/8-9] Onun için ki Veys-i Karenî daima dünyada kulluk taar kılıp kendini halktan gizlerdi.

ķullukdın tā'attın 'kulluktan taattan' TE 37

[TE:U30/10] ... *daġı kulluk-dın tā'at-tın özge iş-ke meşġül bolmaġay-sên.* || [TE:U30/10] Dahi kulluktan taattan başka ile meşġul olmayacaksınız.

(176) ķur'ân ġadîs

ķur'ânınġ ġadîsning 'Kur'ân'ın ġadisin' TE 9

[TE:U6/3] ... *köp 'arabî* [TE:U6/4] *ķitâb-larnı oġumaġunġa kimérse ķur'ânınġ ġadîs-ninġ ma'nîsin bilmes ...* || [TE:U6/3-4] Çok Arabî kitaplarını okumayınca kimse Kur'ân'ın ġadisin manasını bilmez.

[TE:U6/4] ... *daġı ma'nî-sini bilmesé, ķur'ân-ninġ* [TE:U6/5] *ġadîs-ninġ fâydasin alabilmes ...* || [TE:U6/4-5] Ve manasını bilmezse Kur'ân'ın ġadisin faydasını alamaz.

[TE:U6/5] ... *bu sözler ķur'ân-ninġ ġadîs-ninġ ma'nîsi-ġa münâsib turur.* || [TE:U6/5] Bu sözler Kur'ân'ın ġadisin manasına münasıptir.

[TE:U6/6] *her kim bu ķitâb-nı oġusa, ķur'ân-ninġ ġadîs-ninġ ma'nî-sindin anġlap ülüş almış dek bolġay.* || [TE:U6/6] Her kim ki bu kitabı okusa Kur'ân'ın ġadisin manasından anlayıp pay almış gibi olacak.

(177) ķurt ķuş

ķurt ķuş 'kurt ķuş' TE 99

[TE:U85/10] ... *andaķ kim süleymân 'aleyhi's-selâm barġa dēv ü perî, ķurt ķuş* [TE:U85/11] *yêl aninġ fermânında érdi ...* || [TE:U85/10-11] Öyle ki Süleyman aleyhisselam bütün dev ve peri, kurt, ķuş, rüzgar onun fermanında idi.

(178) küçlög kuvvetlig

küçlög kuvvetlig ‘güçlü kuvvetli’ SK 92

[SK:199/5] ... *yan-a şeydān* [SK:199/6] *aytı ilāhī eyüb öz-i küç-lüg*
[SK:199/7] *kuv(v)et-lig kişi turur anıng̃ için* [SK:199/8] *köp tā'at kılur eyüb-*
nı maᅇga [SK:199/9] *havāl-e kılğıl titi irz-e* [SK:199/10] *hak ta'āl-ā-tın hıdāb*
kelti kim havāl-e [SK:199/11] *kılduk tip ...* || [SK:199/5-11] Yine şeytan
söyledi: “İlahi Eyüp kendi güçlü kuvvetli kişidir onun için çok ibadet eder
Eyüp’ü bana havale et.” dedi ise ulu Tanrı’dan hitap geldi ki:“Havale ettik.”
diye.

(179) kül- oyna-

külöp oynap ‘gülüp oynayıp’ SM 78

[SM:15/9] ... *tağ-ı* [SM:15/10] *bu sözlerni sa'ıd-ğa aytıp yiberdi irşe*
[SM:15/11] *sa'ıd kelip bu sözlerni melikzāde-ğa ayıt-tı irşe* [SM:15/12]
melikzāde-niᅇg̃ köᅇgli hoş boldı tağ-ı külöp oynap [SM:15/13] *çağır iç-e*
başlad-ı ... || [SM:15/9-13] Ve bı sözleri Saıd’e söyleyip gönderdiğinde, Saıd
gelip bu sözleri Melikzāde’ye söylediği zaman Melikzāde’nin gönlü hoş oldu
ve gülüp oynayıp içki içmeye başladı.

küler oynar ‘güler oynar’ SM 126

[SM:63/5] ... *tağ-ı her kaçan kim* [SM:63/6] *munda kelşe küler oynar ird-i ...*
|| [SM:63/5-6] Ve buraya geldiği her zaman güler, oynardı.

(180) kün ay

kündün aydan ‘güneşten aydan’ OKD 68

[OKD:6/7] ... *kün-dün {ay}* [OKD:6/8] *ay-dan kokulgu-luk-rak* [OKD:6/9]
irdi ... || [OKD:6/7-9] (Işık) güneşten (ve) aydan daha parlaktı.

[SK:114/1] *yan-a ayt-ı kim y-ā melik sen ol* [SK:114/2] *teᅇgri ta'āl-ā-ğa*
secde kılğıl kim yir [SK:114/3] *-ni kök-ni kün-ni ay-nı tery-ā-lar* [SK:114/4]
-ni tağ-lar-nı yarağıp turur ... || [SK:114/1-4] Yine söyledi ki: “Ey hükümdar!

Sen o ulu Tanrı'ya secde et ki yeri göğü güneşi ayı deryaları dağları yaratmıştır.”

[SK:185/10] ... 'abdull-ā(h) aytı kim [SK:185/11] teŋgri ta'āl-ā olđur kim yir-
ni kök-ni kün-ni [SK:185/12] ay-nı yulduz-larnı keç-e künđüz-ni ıery-ā
[SK:185/13] -lar-nı tağ-lar-nı on sekiz miŋ 'ālem-ni [SK:185/14] yarağıp
turur tağ-ı ıüny-ā bil-e āhıret [SK:185/15] anıŋ hıükmin-te turur ... ||
[SK:185/10-15] Abdullah söyledi ki: “Ulu Tanrı odur ki yeri, göğü, güneşi,
ayı, yıldızları, gece gündüzü, deryaları, dağları, on sekiz bin alemleri yaratmıştır
ve dünya ile ahiret onun hükmündedir.”

(181) kün soñ keçe soñ

künlerden soñ keçelerden soñ ‘günlerden (ve) gecelerden sonra’ OKD 64

[OKD:2/8] ... künler-den [OKD:2/9] soñ keçe-ler-den soñ y(i)git boldı ... ||
[OKD:2/8-9] Günlerden (ve) gecelerden sonra yiğit oldu.

[OKD:8/2] ... künlerden soñ keçe-ler-den soñ [OKD:8/3] yarudı, üç irkek
ogul-nı togurdı ... || [OKD:8/2-3] Günlerden (ve) gecelerden sonra (kızın
gözleri) parladı, üç erkek çocuk doğurdu.

[OKD:10/2] ... kün-ler- [OKD:10/3] -den soñ keçe-ler-den soñ [OKD:10/4]
yarudı, üç irkek ogul-nı togurdı ... || [OKD:10/2-4] Günlerden (ve) gecelerden
sonra (kızın gözleri) parladı, üç erkek çocuk doğurdu.

(182) māl davar

mālı davarı ‘malı mülkü’ TE 74

[TE:U62/10] ... naql-dur kim: başrada bir bay kişi bar érđi, mālı davarı
[TE:U62/11] fêrāvān érđi ... || [TE:U62/10] Nakildir ki: Basra’da zengin bir
kişi var idi, malı mülkü fazla idi.

(183) māl mülk

mālın mülkin ‘malını mülkünü’ RŞR 97

[RŞR:492] ... *tağ-ı manū-çıhr* [RŞR:493] *rūh-afzā-niñ m(ā)lin mülkin tasar(r)uf* [RŞR:494] *kıld-ı irşe maymün-a-nı toy-l(a)r kılıp* [RŞR:495] *aldı* ... || [RŞR:492-495] Manu-çıhr, Ruh-afza'nın malını mülkünü eline geçirdikten sonra, Maymuna'yı düğünler yapıp aldı.

māl mülki 'malı mülkü' TE 77

[TE:U65/15] ... *her nē kim māl mülki <bar érdi> barçasın haq yolında sebīl kıldı* ... || [TE:U65/15] Her ne kim malı mülkü var idi hepsini Hak yolunda sebil etti.

(184) maşraba ayaq

maşrabalar ayaqlar 'maşrapalar kadehler' MN 28

[MN:28b/1] *kök-teki yulduz-lar-tın arduq-raq aning tegresinde aldu-tın kumüş-tin yaqut* [MN:28b/2] *sebercet-tin incü-din suu içmek uçün maşrabalar ayaq-lar bar turur* ... || [MN:28b/1-2] Onun etrafında gökteki yıldızlardan çok, altından, gümüştan, yakut, zebircütten, inciden, su içmek için, maşrapalar, kadehler vardır.

(185) Mekke Medine

Mekke Medine 'Mekke Medine' MN 36

[MN:36a/9] *yan-a m(e)kke medin-e arası çaqlığ yer-ni bir kafir tudqay* ... || [MN:36a/9] Yine Mekke Medine arası zamanlık yeri bir kâfir tutacak.

Mekkeni Medīneni 'Mekke'yi Medine'yi' SK 17

[SK:36/8] ... *velikin tört şeher-ni al-a bilmegey* [SK:36/9] *mekke-ni medīn-e-ni beydel-muqaddiz-ni* [SK:36/10] *tūrı şeynā-nı* ... || [SK:36/8-10] Ama dört şehri alamayacak: Mekke'yi, Medine'yi, Kudüs'ü, Sina Dağı'nı.

[SK:45/14] ... *taķı trt Şeher-ni tuğa* [SK:45/15] *bilmegey-ler mekke-ni medn-e-ni beydel* [SK:45/16] *muķaddiz-ni tr-ı seyn-nı* ... [SK:45/14-16]
Ve dört Şehri tutamayacaklar: Mekke'yi, Medine'yi, Kuds', Sina Dağı'nı.

(186) mescid hneķh

mescidler hneķhlar 'mescitler tekkeler' SM 73

[SM:10/6] ... *pdŐ--[h] oğlı cn yığlap kp* [SM:10/7] *ħayr-lar sadak-a-lar birip kp mescid-ler* [SM:12b/8] *ħn-e-ķ[h]-lar bnyğ ķlturđı* ... ||
[SM:10/6-8] PdiŐh oğlu iķin ağlayıp, ķok hayırlar, sadakalar verip, ķok mescitler, tekkeler inŐ ettirdi.

(187) miħnet yoķsuzluk

miħnet yoķsuzluk 'miħnet yoksulluk' RK 38

[RK:48-160a/7] *her kim her tahret ķılđan-đa saķalın-ı* [RK:48-160a/8] *taraşa miħnet yoķsuzluk andın ķetgey* || [RK:48-160a/7-8] Her kim temizlenince sakalını tarasa, miħnet, yoksulluk ondan gider.

(188) mihri muħabbet

mihri muħab(b)et 'sevgi' SK 5

[SK:10/1] ... *ķaķan kim mümün* [SK:10/2] *bende-ninĝ ecel-i yidz-e raħmet feriş-te-leri kelgey-ler barķa-ninĝ* [SK:10/3] *yüz-leri körklüg ton-ları körklüg taķ-ı uķmak* [SK:11/1] *-ninĝ hoş by-ları bil-e kelip mihri muħab(b)et* [SK:11/2] *bil-e ayıt-ķay-lar kim y- 'aŐiz bende-ning cnı ķık-ķıl taķ-ı ħaķ ta'l-* [SK:11/3] *-ninĝ raħmet-i-ĝa yidiz-ķil tip* ... || [SK:10/1-3&11/1-3] Ne zaman ki mmin kulun eceli gelse merhamet melekleri gelecekler hepsinin yüzleri güzel elbiseleri güzel ve cennetin güzel kokularıyla gelip sevgi ile söyleyecekler ki "Ey aziz kulun canı ķık ve ulu Tanrı'nın merhametine yetiş." diye.

(189) mihri şefaķat

mihri şefaķatı ‘sevgisi şefkati’ SM 153

[SM:90/6] ... *ş-ā[h]-bāl pādş-ā[h] melizāde-ni ol* [SM:90/7] *hüsñ ü cemāl bil-e bend için-de körđi irşe* [SM:82b/8] *könġlin-de mihr-i şefaķat-ı art-tı* ... || [SM:90/6-8] Şâhbâl pâdişâh Melikzâde’yi o güzellik ile baġlı görünce gönlünde sevgisi, şefkati arttı.

(190) miskîn bîçāra

miskîn bîçāranıñ ‘zavallı çaresizin’ RŞR 93

[RŞR:451] ... *imđi ol miskîn* [RŞR:452] *bîç(ā)r-a-nıñ faryād-ı-ġa yiğip barıp* [RŞR:453] *anı band-đın halāş kılġıl* ... || [RŞR:451-453] Şimdi o zavallı çaresizin feryadına yetiş! Gidip onu baġdan kurtar!

(191) mollā şōfi

mollālar şōfiler ‘mollalar sofiler’ TE 42

[TE:U34/10] ... *yana tört yüz çağlık mollālar, şōfi-ler* [TE:U34/11] *kēlip çadırnı evrülüp bir neme sözlep bardılar* || [TE:U34/10-11] Yine dört yüz zamanlık mollalar, sofiler gelip çadırı çevirip bir şeyler söyleyip gittiler.

[TE:U35/5] ... *yana mollālar, şōfi-ler* [TE:U35/6] *kēlip ayturlar kim: “yā şāhzāde! seni eger ‘ilm bile, söz bile ala alsak erdi, baġş bile seni algay erdük,* [TE:U35/7] *velġkin barça ‘ilm-niñ sözi, bilgi tēngri <ta ‘ālā-niñ> taķdirin özge kıla almas” dep sözlep, yanıp barurlar.* || [TE:U35/5-7] Yine molla, sofiler gelip söylediler ki: “Ey sultanzade! Eğer seni savaş ile alt etseydik, bizler canımızı sana feda edip alacak idik, bu iş ulu Tanrı’nın hükmüdür, hiç çare kılsa, olmaz.” diye söyleyip dönüp giderler.

(192) mūm şem‘

mūm şem‘ ‘mum’ TE 124

[TE:U106/13] ... *yā ḥasan! mūm ṣem‘ dēk özüñg köyüp ‘ālem-ğa yaruğluk bērgil!* ... || [TE:U106/13] Ey Hasan! Mum gibi kendini yakıp aleme ışık ver!

(193) münecim ‘azāyim oquğuçı

münecimlerini ‘azāyim oquğuçılarını ‘münecimleri tılsım yapıp duâ okuyanları’ SM 72

[SM:9/10] ... *münec[c]im-ler-ni ‘azāyim oquğuçı- [SM:9/11] -lar-nı kelṭürüp ‘azāyim oquṭup tūmār-lar biṭip [SM:9/12] boynı-ğa astı-lar ...* || [SM:9/10-12] Münecimleri, tılsım yapıp duâ okuyanları getirerek duâ okutup tomar (muska)lar yazıp boynuna astılar.

(194) münkir münāfık

münkirler münāfıklar ‘münkirler münafıklar’ RK 13

[RK:11-141b/7] ... *taḳ-ı ol il için-de [RK:11-141b/8] köp münkir-ler münāfık-lar bar ird-i* || [RK:11-141b/7-8] Ve o şehir içinde çok münkirler, münafıklar var idi.

(195) müren ügüz

mürenler ügüzler ‘dereler ırmaklar’ OKD 64-65

[OKD:2/9] ... *bu [OKD:3/1] çakda, bu yirde bir ulug orman bar irdi,* [OKD:3/2] *köp müren-ler, köp ügüz-ler bar irdi ...* || [OKD:2/9 OKD:3/1-2] O zamanlarda, bu yerde büyük bir orman, birçok dere ve ırmak vardı.

(196) namaz qıl- ruze tud-

namaz qılır biz ruze tudar biz ‘namaz kılarız oruç tutarız’ MN 37

[MN:37a/8] *y-a muhamet biz-ler namaz qılır-biz ruze tudar-biz bir birimiz-ge şevqat qılır-biz [MN:37a/9] yaman sağınç sağınmaz-biz kin-e tudmaz-biz ğaybet söz-lemmez-biz ada anamız-nı ‘asiz tudup kongül-lerin ‘asar qılmaz-biz ...* || [MN:37a/8-9] Ey Muhammet bizler namaz kılar, oruç tutar, birbirimize

şefkat ederiz, kötü şeyler düşünmeyiz, kin tutmayız, gıybet etmeyiz babamızı annemizi yüce görüp kalplerini kırmayız.

(197) namaz niyaz qıl- qurban qıl-

namaz niyaz qılğıl yana qurban qılğıl ‘namaz kıl ve niyaz et, kurban kes’ MN 29

[MN:29a/11] ... *y-a muhamet* [MN:29a/12] *tengri ta'al-a sangga kevser havut-ı-nı berdi şükür qılıp namaz niyaz qılğıl* [MN:29a/13] *yan-a qurban qılğıl* ... || [MN:29a/11-13] Ey Muhammet yüce Tanrı sana kevser suyunu verdi; şükredip namaz kıl ve niyaz et, kurban kes.

(198) neme yılkı

nemeler yılkılar ‘mallar atlar’ OKD 97

[OKD:35/1] ... *Oguz [Kagan] baş(a)dı*, [OKD:35/2] *sana-gu-luk-sız nemeler yılkı-* [OKD:35/3] *lar aldı* ... || [OKD:35/1-3] Oğuz Kağan galip geldi, sayısız mal-mülk (ve) at kazandı.

(199) nerđ satranç

nerđ satranç ‘tavla satranç’ SM 67

[SM:4/5] *andın sonğr-a at* [SM:4/6] *çapmağ keyik at-mağ kılıç neyze oynamak* [SM:4/7] *kuş salmağ türlüğ sazlar-nı çalmağ nerđ* [SM:4/8] *satranç oynamak öğrendi-ler* ... || [SM:4/5-8] Ondan sonra at koşturma(yı), geyik avlama(yı), kılıç, süngü oynama(yı), kuş salma(yı), türlü sazları çalma(yı), tavla, satranç oynama(yı) öğrendiler.

[SM:49/13] ... *tağ-ı iv-ge kelgen-de* [SM:49/14] *nerđ satranç bil-e oynar irđ-i-ler* ... || [SM:49/13-14] Ve eve geldiğinde tavla, satranç oynuyorlardı.

(200) ni‘met şerbet

ni‘metler şerbetler ‘nimetler şerbetler’ SM 116

[SM:53/6] ... *tağ-ı köp* [SM:53/7] *ni‘met-ler şerbet-ler ısığ su-da tarıtt-ı-lar* ||
[SM:53/6-7] Ve çok nimetler, şerbetler hamamda yediler, içtiler.

(201) oğlan hatun

oğlanlarğa hatunlarğa ‘çocuklara kadınlara’ TE 167

[TE:U144/7] ... *yā ibrahīm! siz bizge aytur êrdiŋiz kim, oğlan-larğa*
[TE:U144/8] *hatunlarğa oğtas bakmaŋız dēp* ... || [TE:U144/7-8] Ey
İbrahim! Siz bize söyler idiniz ki çocuklara, kadınlara öyle bakmayınız diye.

(202) oğul kız

oğul kızğa ‘oğul kıza’ RK 21

[RK:23-147b/12] ... *on yiŋinçi oğul kız-ğa la ‘net* [RK:23-147b/13] *kılmaq* ...
|| [RK:23-147b/12-13] On yedinci(si) oğula kıza beddua etmek.

oğul kız ‘oğul kız’ RK 37

[RK:46-159a/14] ... *tokuzunçı* [RK:46-159a/15] *ata an-a-nı hoşnūd kılğan*
oğul kız || [RK:46-159a/14-15] Dokuzuncu(su) ana babayı hoşnut eden oğul-
kız.

oğlı kızığa ‘oğul kızına’ SM 152

[SM:89/2] ... *men seniŋ memlekeŋiŋ-* [SM:89/3] *-ni harāb kılıp il-günüŋ-*
ni helāk kılayın [SM:89/4] *kim yan-a hıç müsülmān-lar-nuŋ oğlı kızı-*
[SM:89/5] *-ğa kasd kılma-ğay siz* ... || [SM:89/2-5] Ben senin ülkeni harap
edip halkını öldüreyim ki yine hiçbir Müslüman’ın oğluna, kızına
kastetmeyiniz.

(203) oğul uşak

oğul uşakı ‘çoluk çocuğu’ EHB 121

[EHB:2] *Hasan Bikke selâm t(e)geç söz ol kim* [EHB:3] *T(e)ñri inayeti bulup Sahip kiran* [EHB:4] *Timur Bik tamam memalikni müsahher kılıp yürügende Uluğ* [EHB:5] *atañ Osman Bik çın köñli bile* [EHB:6] *Bik Devletige penah kiltürüp ihlasını bildürgen üçün* [EHB:7] *Bik dağı inayetler kılıp barça ulusdin artuksı körüp* [EHB:8] *Diyarbakir vilâyetini bildürüp hasa oğul uşaki* [EHB:9] *nıñ tınçlıkı üçün Hamid tek yirni dağı* [EHB:10] *suyurgap yurt birgen durur* || [EHB:2-10] Hasan Beye selâm dedikten sonra söz odur, ki Tanrı inayeti olup Sahip kiran Timur Bey bütün (tamam) memaliki musahher kılıp yürüdükte, uluğ atan (baban) Osman Bey bütün kalbiyle (öz gönünden) Bey devletin(in) hıfzı himayesini kabul ve ihlâsını bildirdiği için, Bey dahi inayetler kılıp (onu) herkesten [metinde: bütün il ulustan] fazla görüp, Diyarbakir vilâyetini (kendisine) vermiş (tayinetmiş); sırf çoluk-çocuğunun rahatı için Hamid gibi yeri dahi bahşedip, yurt vermişti.

oğul uşağığa ‘çoluk çocuğuna’ TE 69

[TE:U58/10] ... *kıyâmet küni her ne kim özi yemiş bolsa, <yana> ata<-sı> anasığa <yâ>* [TE:U58/11] *oğul uşağı-ğa yedürmiş bolsa, barçanı hisâb birmek kerek ...* || [TE:U58/10-11] Kıyamet günü her ne kim kendi yemiş olsa yine babası annesine ya da çoluk çocuğuna yedirmiş olsa hepsinin hesabını vermek gerek.

oğul uşağı ‘çoluk çocuğu’ TE 170

[TE:U147/11] ... *oğul uşağı boldı erse, deryâğa gark boldı.* || [TE:U147/11] Çoluk çocuğu oldu ise, deryaya gark oldu.

oğul uşağlık ‘çoluk çocuk’ TE 175

[TE:U151/15] ... *yana bir kiin oğul uşağlık kişi namâz-ı şâm vaktında hêç nemesi yok üçün kayguluğ bolup* [TE:A110/1] *êvi-ge* [TE:U152/1] *barur êrdi ...* || [TE:U151/15&A110/1&U:152/1] Yine bir gün çoluk çocuk akşam namazı vaktinde hiçbir şeyi olmadığı içi kaygılanıp evine gider idi.

oğul uşağımğa ‘çoluk çocuğuma’ TE 175

[TE:U152/1] ... *dağı könglide aytur érdi kim: “évge barsam, oğul uşağım-ğa né aytayın.” dép ...* || [TE:U151/1] Dahi gönlünde söyler idi ki: “Eve gitsem çoluk çocuğuma ne söyleyeyim.” diye.

(204) oqu- bil-

oqup bilip ‘okuyup bilip’ TE 5

[TE:A1/8] ... *yana bu kitāb [TE:U3/8] -nı taşnif kılguçı şeyh ferīde’-dīn-i ‘aṭṭār, rahmetu’l-lāhi ‘aleyhi, aytur kim tēngri ta’ālā-niṅ kelāmın oqup [TE:U3/9] peygamber ‘aleyhi’s-selām-niṅ ḥadīs-leri-ni oqup bilip ötkendin songra yana hēç söz meşāyih-larınıṅ [TE:U3/10] söziḡe tēngelmes ...* || [TE:A1/8&U3/8-10] Yine bu kitabı tasnif kılan şeyh Feridüddin Attar rahmetullahi aleyhi söyler ki ulu Tanrı’nın kelamını okuyup Peygamber aleyhisselamın hadislerini okuyup bilip geçtikten sonra yine hiç söz şeyhlerinin sözüne benzemez.

(205) ot aşlık

ot aşlık ‘ot buğday’ SK 113

[SK:242/1] ... *her kaçan kim tēngri ta’āl-ā-niṅ [SK:242/2] fermān-ı bolz-a bir memleket-niṅ tamur-ı-nı [SK:242/3] tart-sam ol memleket-niṅ su-ları bulaq [SK:242/4] -ları kurup ot aşlık büdmeysin qahat [SK:242/5] -lık ağır-lık peydā bolğay ...* || [SK:242/1-5] Her ne vakit ulu Tanrı’nın fermanı olsa ülkenin yolunu çeksem o ülkesnin suları, pınarları kuruyup ot buğday bitmez, kuraklık, pahalılık meydana gelecek.

[SK:242/5] ... *yan-a [SK:242/6] her kayz-ı memleket-niṅ tamur-ı-nı [SK:242/7] boş koysam ol yir-te su-lar bulaq-lar [SK:242/8] uluğ bolup ot aşlık köp bolur [SK:242/9] tāyim uçuz-luq bolğay ...* || [SK:242/5-9] Yine her hangi ülkenin yolunu boş bıraksam o yerde sular, pınarlar büyük olup ot buğday çok olur.

(206) ot tağ kaynar deryā

ot tağlar kaynar deryālar ‘yanardağlar kaynar deryalar’ SM 135

[SM:72/8] *sen anıḡ için kim yolın-da köp* [SM:72/9] *tenḡizler yan-a ot tağ-lar tağ-ı kaynar* [SM:72/10] *dery-ā-lar cangal-lar bar turur ...* || [SM:72/8-10] Çünkü yolunda çok denizler, yine yanardağlar ve kaynar deryalar, ormanlar vardır.

ot tağdın kaynar deryādın ‘yanardağdan kaynar deryadan’ SM 138

[SM:75/11] ... *ol ‘ifrīt* [SM:75/12] *melikzāde-ni ot tağ-dın kaynar dery-ā-dın* [SM:75/13] *ötkerdi ...* || [SM:75/11-13] O ifrit, Melikzāde’yi yanardağdan, kaynar deryadan geçirdi.

(207) ot tağ kaynar tenḡiz

ot tağdın kaynar tenḡizdın ‘yanardağdan kaynar denizden’ SM 134

[SM:71/10] ... *tağ-ı anıḡ iv-i şehristān-ı sīmīn* [SM:71/11] *aḡlḡ yir-de turur ot tağ-dın kaynar* [SM:71/12] *tenḡizdın nar-ı ...* || [SM:71/10-12] Ve onun evi yanardağdan, kaynar denizden öte Şehristān-ı Sīmīn adlı yerdedir.

(208) ot yel

ottın yeldın ‘ateşten rüzgârdan’ RŞR 49

[RŞR:127] ... *kız ayd-ı a-y şahzāda* [RŞR:128] *bilgil kim t(e)ñri ta ‘āl-ā ādam uruḡ-ı-* [RŞR:129] *-niñ vucūd-ı-nı toprağ-tın su-dın yaratıp* [RŞR:130] *turur tağ-ı bizni ot-tın yel-dın* [RŞR:131] *yaratıp turur ...* || [RŞR:127-131] Kız dedi: “Ey şehzade, bil ki, ulu tanrı insan soyunun vücudunu topraktan (ve) sudan yaratmıştır. Bizi ise ateşten (ve) rüzgârdan yaratmıştır.”

(209) öldür- köydür-

öldürüp köydürüp ‘öldürüp yakıp’ SK 63

[SK:132/8] ... *men bu circîz* [SK:132/9] *-ni öldürüp köydürüp siz-ge tapşurtum* || [SK:132/8-9] Ben Circîs'i öldürüp yaktırıp size ulaştırdım.

(210) örle- kükire-

örlep kükirep ‘gürleyerek’ MP 248

[MP:28/1] *aqlar bulut örlep kükirep / alkuğa mu qar yağurur / aq bir saçlıg qarı anam / açıyu mu yaşların aqıdur* || [MP:28/1] Ak bulutlar gürleyerek, her tarafa kar mı yağdırır; ak saçlı o ihtiyar annem acılar içinde mi gözyaşlarını akıtır.

[MP:28/2] *karalar bulut örlep kükirep / qar mu yağmur ol yağurur / qarı yaşlıg ol anam / kayguda mu yaşın aqıdur* || [MP:28/2] Kara bulutlar gürleyerek, kar mı, yağmur mu yağdırır; o ihtiyar, yaşlı annem kaygı içinden mi göz yaşlarını akıtır.

[MP:28/3] *yazkı bulut yaşlap kükürep / yağmurlar mu ol yağıdur / yaşı kiçig alğanlarım / yaşların mu aqıdur* || [MP:28/3] Bahar bulutları şimşek çakıp, gürleyerek, yağmurlar mı yağdırır; yaşlı küçük aldıklarım göz yaşları mı akıtır.

[MP:28/4] *küzki bulut kükürep örlep / köp mü yağmur ol yağmur ol yağıdur / köngül taşım iki kiçig / köz yaşların mu ol aqıdur* || [MP:28/4] Son bahar bulutları gürleyerek çok mu yağmur yağdırır; gönlümün taşı, iki küçük göz yaşlarını mı akıtır.

(211) özge özge

özge özge ‘başka başka’ RŞR 59

[RŞR:196] ... *tağ-ı köñli özge* [RŞR:197] *özge yir-l(e)r-de turur* ... || [RŞR:196-197] Gönü başka başka yerlerdedir.

(212) pāra pāra

pāra pāra ‘parça parça’ RŞR 103, *pāre pāre* SM 146, SK 13, TE 116

[RŞR:537] ... *törtünçi kün bir uluğ* [RŞR:538] *ne-heng kelip özi-ni ol kem-e-ge* [RŞR:539] *ırd-ı tağ-ı kem-e-ni pâr-a pâr-a kıld-ı* || [RŞR:537-539] Dördüncü gün bir büyük canavar gelip kendisini o gemiye vurdu ve gemiyi parça parça etti.

[RŞR:635] ... *nāgā(h) kem-e bir tağ-ğa urunup* [RŞR:636] *pâr-a pâr-a bold-ı* ... || [RŞR:635-636] Birden gemi bir dağa çarpıp parça parça oldu.

[RŞR:805] ... *tağ-ı öz murādın hâsl kılğan-* [RŞR:806] *-dın soñ-ra ol oğlan-nı pâr-a pâr-a kılip* [RŞR:807] *yir tağ-ı barur* ... || [RŞR:805-807] Kendi isteğini gerçekleştirdikten sonra, o oğlanı parça parça edip yer ve gider.

[RŞR:909] ... *ol iki şış-e-* [RŞR:910] *-l(e)r yarılıp yir-ge tüşt-i tağ-ı pâr-a pâr-a* [RŞR:911] *boldı* ... || [RŞR:909-911] O iki şişe yarılıp yere düştü ve parça parça oldu.

[SM:83/7] ... *melikzâde-ning hekâyet-i-ni* [SM:83/8] *aydı-lar irşe kürzüm melik fermân-lad-ı* [SM:83/9] *kim munı pâr-e pâr-e kılunğız* ... || [SM:83/7-9] Melikzâde'nin hikâyesini anlattıklarında Kurzüm melik, "Bunu parça parça ediniz!" diye söylediler.

[SK:30/9] ... *tağı kök-ler päre päre* [SK:30/10] *bolğay* ... || [SK:30/9-10] Ve gökler parça parça olacak.

[SK:125/7] *ol müsülmân bolğan kişi-ni pâr-e pâr-e* [SK:125/8] *kılıp şehit kıltı-lar* ... || [SK:125/7-8] O Müslüman olan kişiyi parça parça edip şehit ettiler.

[SK:131/1] *tağ-ı ol gerdüne-ni circîz öz-e yürüt-ti* [SK:131/2] *-ler andağ kim circîz päre päre boltı* ... || [SK:131/1-2] Ve o arabayı Circîs üzerine sürdüler öyle ki Circîs parça parça oldu.

[SK:188/5] ... *mun-ı* [SK:188/6] *falân uluğ tağ-ning üsdinge çıkarıp tağ-tın* [SK:188/7] *koı taşlañğız pâr-e pâr-e bolsun* ... || [SK:188/5-7] Bunu falan ulu dağın üstüne çıkarıp dağdan aşağı taşıyınız parça parça olsun.

[TE:U98/6] ... *ol tağ* [TE:U98/7] *päre päre bolup eridi* ... || [TE:U97/6-7] O dağ parça parça olup eridi.

[TE:U203/6] ... *her kaçan kim, yana mundaq söz sözleşem, sizler meni pāre pāre* [TE:U203/7] *ķılınġız* ... || [TE:U203/6-7] Her ne zaman ki yine böyle söz söylesem, sizler beni parça parça ediniz.

[TE:U248/5] ... *daġı pāre pāre bolup pîş-ābı bile çıkar* ... || [TE:U248/5] Ve parça parça olup pîş-ābı ile çıkar.

[TE:U373/15] ... *pāre pāre yırtuķ ton ķeymiş ērdi*. || [TE:U373/15] Parça parça yırtık elbise giymiş idi.

pāre pāreni ‘parça parça’ TE 233-234

[TE:U206/14] ... *bir ēski tēri ton<ı> yamaķ urġan pāre pāreni ķeymiş ērdi*. || [TE:U206/14] Parça parça yama yaptığı eski bir deri elbise giymiş idi.

(213) perī ‘ifrīt

perīni ‘ifrītni ‘periyi ifriti’ SM 151

[SM:88/6] ... *taķ-ı bir zamān-niġ* [SM:88/7] *için-de ķurzum melik-niġ çerigin-de on miġ perī-ni ‘ifrīt-ni helāk ķıldılar* ... || [SM:88/6-7] Ve bir zaman içinde Kurzum meliġin ordusundan on bin periyi, ifriti öldürdüler.

(214) perī fīv

perīlerniġ fīvlerniġ ‘perilerin devlerin’ SK 15

[SK:33/8] ... *biri-te kāfir* [SK:33/9] *perī-ler-niġ fīv-ler-niġ uçar yügürür* [SK:33/10] *cānvār-lar-niġ cānı bol-ġay* ... || [SK:33/8-10] Biri de kafir perilerin devlerin uçan yürüyen canlıların canı olacak.

(215) rahmet bereket

rahmet bereket ‘rahmet bereket’ MN 23

[MN:232a/4] ... *ol saman* [MN:23a/5] *ya’ni ahiret-niġ qorquñı-tın ‘asabı-tın qudul-maq sening öz-e* [MN:23a/6] *bolsun taķı rahmet bereket edġülük sangga bolsun tep* ... || [MN:23a/4-6] O zaman hitap geldi: yani ahretin

korkunçluğundan, azabından kurtulmak senin üzerine olsun; keza rahmet bereket iyilik sana olsun.

(216) raht töşek

rahtlar töşekler ‘yaygılar döşekler’ RŞR 37

[RŞR:40] ... *yen-e ol* [RŞR:41] *taht-ka lāyık raht-l(a)r töşek-l(e)r taḫ-ı*
[RŞR:42] *ol iv-ge lāyık ipek-tin kilīm-l(e)r yasat-* [RŞR:43] *-tı ...* || [RŞR:40-43] Yine o tahta layık yaygılar ve döşekler o eve layık ipekten kilimler yaptırdı.

(217) sabançı ortaḫçı

sabançı ortaḫçılarığa ‘çiftçi (ve) ortaklarına’ TKY 107

[TKY:28] ... *bular-nunġ yir suw-* [TKY:29] *larınġa bāġ bāġça-l(a)r-ı-ġa ḥammām t(e)girm(e)n-* [TKY:30] *l(e)r-ge t(a)şar(r)uf kıl-a turġan yer-l(e)r-i-ge* [TKY:31] *burun-dın kalġan āzād-l(a)r-ı-ġa b(a)ş-a sal-a-* [TKY:32] *l(a)r-ı-ġa s(a)b(a)nçı ort(a)ḫ-çı-l(a)r-ı-ġa kim* [TKY:33] *kim ers-e küç oġ-a t(e)gürmes-ün ...*⁶³ || [TKY:28-33] Bunların toprak ve sularına, baġ ve bahçelerine, hamam ve deġirmenlerine, kullanma hakkına sahip oldukları yerlerine, önceden kalan boş yerlerine, sonra köyelerine, çiftçi ve ortaklarına her kim olursa olsun zulmetmesin.

(218) sabr ḫarār

sabrı ḫarārı ‘düşüncesi’ RŞR 63

[RŞR:226] ... *y-ā şahzāda biziñ* [RŞR:227] *m(e)like sizdin ayrılıp keld-i irşe*
[RŞR:228] *sizdin başk-a sabrı ḫarār-ı ḫalmaq-ı ...* || [RŞR:226-228] Ey şehzade, bizim melike sizden ayrılıp gelince, sizden başka düşüncesi kalmadı.

⁶³ Kurat: [TKY:1/28] ... *bularnıñ yir su-* [TKY:2/1] *larına baġ bahçelerige hammam tigirmen-* [TKY:2/2] *lerige tasarruf kıla turġan yerlerige* [TKY:2/3] *burundın kalġan azadlarığa basa sala-* [TKR:2/4] *larığa sabancı ortaḫçılarığa kim* [TKY:2/5] *kim irse küç oġa tigürmesin ...*

sabr qarār ‘sabır karar, rahat’ SM 129

[SM:66/5] ... *taḡ-ı melikzāde-niṅ* [SM:66/6] ‘*ışkın-dın sabrı qarār-ı yok ird-i* || [SM:66/5-6] Ve Melikzāde’nin aşkından sabrı, kararı kalmadı.

(219) saç kaş

saçları kaşları ‘saçları kaşları’ OKD 63

[OKD:1/5] *uşol ogul-nuṅ ön-lük-i çırağı kök* [OKD:1/6] *irdi agızı ataş kızıl irdi, köz-ler-i al; saçları, kaş-lar-ı* [OKD:1/7] *kara irdi-ler ...* || [OKD:1/5-7] O çocuğun yüzü mavi; ağzı ateş (gibi) kızıl; gözleri kırmızı; saçları (ve) kaşları karaydı.

(220) saç sakal

saçım saḡalım ‘saçımı sakalımı’ TE 259

[TE:U232/4] ... *mèn özümni andaḡ körer mèn kim* [TE:U232/5] *bir gavur durur mèn kim yetmiş yıl gavurluḡ-da saçım saḡalım aḡartıp turur mèn ...* || [TE:U232/4-5] Ben kendimi öyle görürüm ki bir gavurum ben ki yetmiş yıl gavurlukta saçımı sakalımı aḡartmışım.

(221) sadaḡa sekat

sadaḡa sekat ‘sadaka zekat’ MN 23

[MN:23a/1] ... *tep men taḡ-ı başım kodergeç ayıdım* [MN:23a/2] *ma’n-i-si ol bolur kim til birl-e (h)er nekim (h)amdu sen-a tesbih aydılz-a* [MN:23a/3] *yan-a mal birl-e sadaḡ-a sekat qurban (h)er türlüg ta’at qılz-a-lar* [MN:23a/4] *tengri teal-a-ḡa turur ...* || [MN:23a/1-4] Ben de başımı kaldırıp dedim: Manası şudur dil ile her ne hamd ve sena dense, mal ile sadaka, zekat kurban her türlü taat kılınsa yüce Tanrıyadır.

(222) sāf sāf

sāf sāf ‘saf saf’ SK 42

[SK:89/3] ... *taḳ-ı ferişde-ler* [SK:89/4] *ol iv-ning tegresin-te sâf sâf*
[SK:89/5] *turar irti-ler* ... || [SK:89/3-5] Ve melekler o evin etrafında saf saf durur idiler.

(223) sağ selâmetlik

sağ selâmetlik ‘sağ sâlim’ SM 85

[SM:22/8] ... *taḳ-ı* [SM:22/9] *melikzâde öz çerigi bil-e ‘ayş u ‘işret kılıp*
[SM:22/10] *yaḥşı gūyen-ḍe-ler raḳ[k]āşar nedīm-ler muḥaddiş-* [SM:22/11]
-ler bil-e bir yıl ol teḅgiz yüzin-ḍe şehir-ḍin [SM:22/12] *şehir-ğa cezîr-e-ler-*
ğa yörüp tefer[r]üc kılıp [SM:22/13] *sağ selâmet-lik bil-e hîç imgek körmeyin*
[SM:22/14] *çin şehir-i-ğa yiṭti-ler* ... || [SM:22/8-14] Ve Melikzâde kendi askeri ile yiyip içip iyi şarkıcılar, rakkâslar, nedimler, muhaddisler ile bir yıl o deniz üstünde şehirden şehre, adalara giderek seyredip sağ sâlim bir şekilde hiç zahmet görmeden Çin şehrine ulaştılar.

(224) sala sala

sala sala ‘sallaya sallaya’ TE 109

[TE:U92/8] ... *bular sordılar kim: “ne için munça sevinçlüg bolup*
[TE:U92/9] *ḳol-larınḅ-nı sala sala{r} kêtür sên” dēp* ... || [TE:U92/8-9]
Bunlar sordular ki: “Ne için bu kadar sevinçli olup kollarını sallaya sallaya gelirsin?” diye.

(225) sançış uruş

sançış uruştin ‘vuruşmadan’ RŞR 123

[RŞR:684] ... *bu s(a)nçış uruş-tın* [RŞR:685] *maña mundın arṭuḳ nem-e*
tegmeş ... || [RŞR:684-685] Bu vuruşmadan bana bundan başka bir şey nasip olmaz.

sançış uruş ‘savaş’ TE 42-43

[TE:U35/3] ... “yā şāhzāde! eger {sēn} sēni [TE:U35/4] sançış uruş bile ala
alsak irdi, bizler cānımızni sanğa fedā kılip algay irdük, bu iş [TE:U35/5]
tēngri ta ‘ālâ-niñg hükmidin durur, hēç çäre kılsa bolmas” dep aytıp, yanıp
barurlar ... || [TE:U35/5-7] “Ey sultanzade! Eğer seni savaş ile alt etseydik,
bizler canımızı sana feda edip alacak idik, bu iş ulu Tanrı’nın hükmüdür, hiç
çare kılsa, olmaz.” diye söyleyip dönüp giderler.

(226) sansız sağışsız

sansız sağışsız ‘sayısız’ MN 13, SK 107

[MN:13a/2] ... *aval cebrayil kelip mengge ayıdtı y-a* [MN:13a/3] *muhamet
seni soyurğap sansız sağış-sız inayet-ler qılıp* [MN:13a/4] *tengri ta ‘al-a bu
geç-e mi ‘rac-qa çıqsun bising qudrat-* [MN:13a/5] *larımız-nı korup
soyurğalımız-qa muşeref bolsun ...* || [MN:13a/2-5] Önce Cebrail gelip bana
dedi: yüce Tanrı sana lutfederek sayısız inayetler yaptı; bu gece Mirac’a
çıksın, bizim kudretlerimizi görüp lutfumuzla müşerref olsun diye emretti.

[SK:229/10] ... *sansız sağış-sız bukün tamuğ* [SK:229/11] *için-teki ilan-lar
çayan-lar andın* [SK:229/12] *turur ...* || [SK:229/10-12] Sayısız bugün
cehennem içindeki yılanlar, akrepler ondandır.

(227) savuğ ısıık

savuğda ısııkda ‘soğukta sıcakta’ TE 70

[TE:U58/14] ... *savuğ-da ısıık-da hıdmetiñg kıldım ...* || [TE:U58/14] Soğukta
sıcakta hizmetini yaptım.

(228) sevinç at- kül-

sevinç atdı küldi ‘sevindi güldü’ OKD 86

[OKD:24/5] ... *Oğuz Kagan s(e)vinç atdı, küldi* [OKD:24/6] *takı aytdı kim ay
ay sen mun-da beg* [OKD:24/7] *boluñ Kıpçak tegen sen beg boluñ*
[OKD:24/8] *tep tedi takı ilgerü kitdi-ler ...* || [OKD:24/5-8] Oğuz Kağan

sevindi, güldü ve “Ey! sen burada bey ol, sen Kıpçak adlı bey ol” dedi ve oradan ayrıldı.

(229) serv yıǵacı sandal yıǵacı

serv yıǵacı sandal yıǵacı ‘servi ağacı sandal ağacı’ SM 117

[SM:33/6] ... *taḡ-ı köp türlüg gül* [SM:33/7] *-ler çiçek-ler mîv-e{-ler} yıǵaç-ları taḡ-ı köp* [SM:33/8] *türlüg serv yıǵaç-ı sandal yıǵaç-ı ol bâğ için-* [SM:33/9] *-de bar turur ...* || [SM:33/6-9] Ve o bahçede çok çeşitli güller, çiçekler, meyve ağaçları ve çok çeşitli servi ağacı, sandal ağacı vardır.

(230) sirke tuz

sirkeni tuznı ‘sirkeyi tuzu’ SK 54

[SK:115/1] ... *taḡ-ı sirke-ni* [SK:115/2] *tuz-nı taḡ-ı isfent-ni keldürüp* [SK:115/3] *circîz-nîġ baş-ı-ġa töker irt-i-ler* || [SK:115/1-3] Ve sirkeyi tuzu ve şarabı getirip Circîs’in başına döker idiler.

(231) sév- tanı-

sévse tanısa ‘sevse tanısa’ TE 16

[TE:U11/15] ... *her kim pâdişāhnı sévse, tanısa, pâdişāh* [TE:U12/15] *-nîġ ferzendlerin nökerlerin* [TE:A8/1] *her kişi-ni yerlig yeri-de tanımaq kerek ...* || [TE:U11/15&U:12/15&A8/1] Her kim padişahımı sevse tanısa padişahın çocuklarını maiyetlerini her kişiyi yerli yerinde tanımak gerek.

(232) sivin- küld-

sivindi küldi ‘sevindi güldü’ OKD 101

[OKD:39/1] *Oguz Kagan sivindi, küldi ...* || [OKD:39/1] Oğuz Kağan sevindi, güldü.

[OKD:39/9] *Oguz Kagan sivindi, küldi ...* || [OKD:39/9] Oğuz Kağan sevindi, güldü...

(233) sög- sözle-

sögse sözlese ‘sövse söylese’ TE 388

[TE:U349/8] ... *eger kimërse anı sögse, sözlese, tek turğay.* || [TE:U349/8]
Eğer kimse ona sövse, söylese sadece duracak.

(234) susuz azuqsız

susuz azuqsız ‘susuz azıksız’ TE 372

[TE:U336/10] *ibrāhīm ol mertebega yètmış èrdi kim susuz azuq-sız ka ‘beğa barıp kèlür èrdi ...* || [TE:U336/10] İbrahim o mertebeye ermiş idi ki susuz azıksız Kabe’ye gidip gelir idi.

(235) su bulaq

suları bulaqları ‘suları pınarları’ SK 113

[SK:242/1] ... *her kaçan kim teŋgri ta’āl-ā-niŋ* [SK:242/2] *fermān-ı bolz-a bir memleket-niŋ tamur-ı-nı* [SK:242/3] *tart-sam ol memleket-niŋ su-ları bulaq* [SK:242/4] *-ları kurup ot aşlıq büdmeyin qahat* [SK:242/5] *-lıq ağır-lıq peydā bolğay ...* || [SK:242/1-5] Her ne vakit ulu Tanrı’nın fermanı olsa ülkenin yolunu çeksem o ülkesnin suları, pınarları kuruyup ot buğday bitmez, kuraklık, pahalılık meydana gelecek.

sular bulaqlar ‘sular pınarlar’ SK 113

[SK:242/5] ... *yan-a* [SK:242/6] *her kayz-ı memleket-niŋ tamur-ı-nı* [SK:242/7] *boş kıoyşam ol yir-te su-lar bulaq-lar* [SK:242/8] *uluğ bolup ot aşlıq köp bolur* [SK:242/9] *tāyim uçuz-luq bolğay ...* || [SK:242/5-9] Yine her hangi ülkenin yolunu boş bıraksam o yerde sular, pınarlar büyük olup ot buğday çok olur.

(236) şehir vilâyet

şehirlerin vilâyetlerinin ‘şehirlerin vilayetlerin’ SK 112-113

[SK:240/3] ... *ol ferîş-te aytı kim* [SK:240/4] *tenğri ta'âl-â meni bu tağ üsdünde* [SK:241/1] *oldurdup yir-niñ tamur-ları-nı meniñ iligim-ge berip turur tağ-ı* [SK:241/3] *yir yüşin-teki barç-a şehir-ler-niñ* [SK:241/4] *vilâyet-ler-niñ tamur-ı meniñ iligim-te* [SK:242/5] *turur ...* || [SK:240/3-4&241/1-4&242/1] O melek söyledi ki: “Ulu Tanrı beni bu dağ üstünde oturtup yerin yollarını benim elime vermiştir ve yeryüzündeki bütün şehirlerin vilayetlerin yolları benim elimdedir.”

(237) şeri‘at ‘ilmi tarîkât ‘ilmi

şeri‘at ‘ilmini tarîkât ‘ilmini ‘şeriat bilgisini tarikat bilgisini’ TE 287

[TE:U259/2] ... *yana şerî‘at ‘ilmi-ni tarîkât ‘ilmini tamâm bilür érdi.* || [TE:U259/2] Yine şeriat bilgisini tarikat bilgisini tam bilir idi.

(238) şifâ güşâd

şifâlar güşâdlar ‘şifalar ferahlıklar’ RK 38

[RK:48-160a/4] ... *tırnağ-nı kayçı bil-e kesşe-ler* [RK:48-160a/5] *hağ ta ‘âl-â köp şifâ-lar güşâd-lar rûzî* [RK:48-160a/6] *kılğay ...* || [RK:48160a/4-6] Tırnağı makas ile kesseler Hak Tealâ çok şifalar, ferahlıklar ihsan eder.

(239) şirk şek

şirkni şekni ‘şirki şeki’ TE 37

[TE:U30/7] ... *meger ol vaqt* [TE:U30/8] *ķabül kılğaylar kim kõnglünğ-din şirk-ni şek-ni çıkar-ğay sên ...* || [TE:U30/7-8] Eğer gönlünden şirki şeki çıkarırsan kabul edecekler.

(240) şîşe ayak

şîşe ayak ‘şîşe kadeh’ TE 359

[TE:U324/14] ... *derhāl şeyh eligin yerge urup bir aķ şīşe ayak çıkardı ...* ||
[TE:U324/14] Derhal şeyh elini yere vurup bir beyaz şīşe kadeh çıkardı.

(241) **ṭā‘at kulluķ**

ṭā‘at kulluķ ‘taat kulluk’ TE 254

[TE:U226/9] ... *yana haķīkat közi birle baķtım érse*, [TE:U226/10] *munça ṭā‘at kulluķ kim kıldım ...* || [TE:U226/9-10] Yine hakikat gözü ile baktım ise bu kadar taat kulluk ettim.

ṭā‘atķa kulluķķa ‘taatile kullukla’ TE 202

[TE:U176/10] *ey bende! uyalmas sèn kim, otuz yıl ṭā‘at-ķa kulluķ-ķa meşgul érđing* ... || [TE:U176/10] Ey kul! Utanmazsın ki, otuz yıl taatile kullukla meşgul idin.

[TE:U372/7] ... *şeyh ayttı*: [TE:U372/8] “*ṭā‘at-ķa, kulluķ-ķa aşuķmaklık tēngri ta‘ālâ-dın tevfiķ bérilgen nişānesi durur. dağı yavuz işlerdin* [TE:U372/9] *yıraķ turmak-lıķ sa‘ādet nişānesi durur*” || [TE:U372/7-9] Şeyh söyledi: “İbadete kullukta aceleci olmak ulu Tanrı’dan yardım gelmesine verilen nişanedir. Dahi kötü işlerden uzak durmak mutluluk nişanesidir.”

(242) **tağ tengiz**

tağlar tengizler ‘dağlar denizler’ SK 104

[SK:223/16] *ter-ḥāl tēngri ta‘āl-ā-niņg fermān-ı birl-e* [SK:224/1] *cebrāyil kelip andağ heybet birl-e* [SK:224/2] *çarlat-ı kim tağ-lar tēngiz-ler tiğrep* [SK:224/3] *tēngiz-ler mevc ur-a baş-lat-ı ...* || [SK:223/16&224/1-3] Derhal ulu Tanrı’nın fermanı ile Cebrail gelip öyle heybet ile bağırdı ki dağlar, denizler titreyip denizler dalga vurmaya başladı.

tağ tengiz ‘dağ deniz’ SK 104

[SK:224/5] ... *ol şamān* [SK:224/6] *ol ecdeh-a bir ot andağ at-tı* [SK:224/7] *kim tağ têngiz barç-a tuğaş-tı* ... || [SK:224/5-7] O zaman o ejderha bir ateş attı ki dağ, deniz hepsi tutuştu.

(243) tamur singir

tamurları singirleri ‘damarları sinirleri’ SK 7

[SK:16/1] ... *andağ kim anıng* [SK:16/2] *tamur-ları singir-leri barç-a üşül-gey* || [SK:16/1-2] O kadar ki onun damarları sinirleri hep kesilecek.

(244) tanı- bil-

tanıp bilip ‘tanıyıp bilip’ TE 420

[TE:U372/9] ... *yana ayttı <kim>: “têngri ta ‘âlâ-nıng dîdârı harām durur. ol kimërsege kim* [TE:U372/10] *têngri ta ‘âlâ-nı tanıp bilip yana özge kimërselerge meşğül bolğay”* ... || [TE:U372/9-10] Yine söyledi ki: “Ulu Tanrı’nın yüzü haramdır o kimseye ki ulu Tanrı’yı tanıyıp bilip yine başka kimselerle meşgul olacak.”

(245) tapma- körme-

tapmadı körmedi ‘bulmadı görmedi’ TE 206

[TE:A131/3] ... *yana hergiz hēç kimërse* [TE:U180/3] *ol kızını tapmadı, körmedi* ... || [TE:A131/3&U180/3] Yine asla hiç kimse o kızını bulmadı, görmedi.

(246) tavar kıara

tavar kıaraların ‘mal hayvanlarını’ TKY 107

[TKY:42] ... *t(a)v(a)r kı(a)r-(a)-* [TKY:43] *l(a)rın ul(a)kı tuğm(a)s-un kıonak tuşül tüşürm(e)s-ün-* [TKY:44] *l(e)r* ...⁶⁴ || [TKY:42-44] Mallarını-

⁶⁴ Kurat: [TKY:2/14] ... *tavar kara-* [TKY:2/15] *ların ulak tutmasun konak tuşül tüşürmeşün-* [TKY:2/16] *ler* ...

hayvanlarını (atlarını) posta bineği yapmasınlar. (Evlerine zorla) konuk indirmesinler.

(247) temürçi türüdger

temürçitin türüdgertin ‘demirci dülger’ SK 43

[SK:91/7] *müşdver-ler-tin başk-a temür-çi-tin* [SK:91/8] *türüdger-tin başk-a gec bişür-güçi* [SK:91/9] *kerpîç bişr-güçi-tin başk-a tağ-ı ol* [SK:91/10] *'imāret-niṅ bünyāṭ-ı-nı yidmiş qar-ı* [SK:91/11] *yir-niṅ tüpin-tin bünyāṭ kılıp qopartı* [SK:91/12] *-lar ...* || [SK:91/7-12] Ücretle çalışanlardan başka demirciden dülgerden başka harç pişiren kerpiç pişirenden başka ve o imaretin temelini yetmiş karış yerin dibinden temel kazıp inşa ettirdiler.

(248) tengri ta‘ala

tengri ta‘āl-ā ‘Tanrı Taâlâ’ MK 248, *tengri ta‘ala* MN 12, RK 10, *teñri ta‘ālā* RŞR 49, SK 10, *təngri ta‘ālā* TE 6

[MK:263/1] *yaman-lıq kılm-a-ğil kim teñgri ta‘āl-ā* [MK:263/2] *seni tuğar ...* || [MK:263/1-2] Kötülük yapma ki Tanrı Taâlâ seni tutar (?).

[MK:263/7] ... *mez-’el-e* : [MK:263/8] *biregü ayıdız-a kim teñgri ta‘āl-ā kökte* [MK:263/9] *y-ā ‘arş-ta y-ā yoğar-ı y-ā koyı* [MK:263/10] *bakıp turur tiz-e kâfir bolur ...* || [MK:263/7-10] Mes’ele : birisi söylese ki «Tanrı Taâlâ gökte ya arş ya yukarı ya aşağı bakıp durur» dese kâfir olur.

[MK:263/15] ... *mez-’el-e biregü ayıdız-a* [MK:263/16] *kim teñgri ta‘āl-ā öldürüp (öldürüp) turur tāt birür* [MK:264/1] *tiz-e kâfir bolur ...* || [MK:263/15-16 MK:264/1] Mes’ele : birisi söylese ki «Tanrı Taâlâ oturup (öldürüp?) durur, adâlet verir» dese kâfir olur.

[MK:267/15] *mez-’el-e ağırğ kişi y-ā sağ kişi* [MK:267/16] *ayıdız-a kim y-ā teñgri ta‘āl-ā eğer* [MK:268/1] *tilesenġ meni müsülmān öldür-gil eğer tilesenġ meni* [MK:268/2] *kâfir öldür-gil tiz-e kâfir bolur ...* || [MK:267/15-16 MK:268/1-2] Mes’ele : hasta insan veya sağlam insan söylese ki «yâ Tanrı Taâlâ eğer istesen beni müslüman öldür, istesen kâfir öldür» dese kâfir olur.

[MK:268/12] ... *mez- 'el-e* [MK:268/13] *kişi ārşü kılz-a kim ne bolğay irdi kim*
[MK:268/14] *tēngri ta 'āl-ā şīn-ā kılmaḡ-m y-ā* [MK:268/15] *қан қılmaḡ-nı*
helāl kılmaḡ bolz-a [MK:268/16] *irt-i tiḡ-e kāfir bolur ...* || [MK:268/12-16]
Mes'ele : insan arzu etse ki «ne olacak idi ki Tanrı Taâlâ zînâ etmeyi veyâ
kan etmeyi (kan dökmeyi) helâl etmiş olsa idi» dese kâfir olur.

[MK:272/5] ... *mez- 'el-e biregü ayıdız-a* [MK:272/6] *kim tēngri ta 'āl-ā falân*
nem-e-ni ne [MK:272/7] *üçün yarat-tı tiḡ-e kāfir bolur* || [MK:272/5-7]
Mes'ele : biri söylese ki «Tanrı Taâlâ falan nesneyi ne için yarattı» dese kâfir
olur.

[MK:272/14] ... *mez- 'el-e biregü ayıdız-a* [MK:272/15] *kim tēngri ta 'āl-ā*
bilür kim falân iş-ni [MK:272/16] *qılmay turur men tip yalğan aydūr bolz-a*
[MK:273/1] *kāfir bolur anıḡ üçün kim yal-ğan-lıḡ* [MK:273/2] *-ğa tēngri*
ta 'āl-ā-nı tanuk qılır || [MK:272/14-16 MK:273/1-2] Mes'ele : birisi söylese
ki Tanrı Taâlâ bilir ki falân işi yapmayacağım (yapmam) diye yalan söyler
olsa kâfir olur. Onun için Tanrı Taâlâ'yı şâhit eder.

[MK:273/11] ... *mez- 'el-e* [MK:273/12] *kişi haḡunı-ğa ayıdız-a kim tēngri*
ta 'āl-ā [MK:273/13] *buyurup turur tört haḡun alıḡız tip* || [MK:273/11-13]
Mes'ele : insan kadınına söylese ki «Tanrı Taâlâ emretmiştir, dört kadın
alınız» diye.

[MN:12b/5] ... *cebrayıl ayıdıtı y-a buraq* [MN:12b/6] *muhamat-tın asiz-raq*
sangga [MN:12b/7] *tengri ta'al-a terḡayı-ta (h)eḡ kimerz-e minmedi ...* ||
[MN:12b/5-7] Cebrail dedi: ey Burak, yüce Tanrı indinde Muhammet'ten
daha aziz hiç kimse sana binmedi.

[MN:13a/2] ... *aval cebrayil kelip mengge ayıdıtı y-a* [MN:13a/3] *muhamet*
seni soyurḡap sansız saḡış-sız inayet-ler qılıp [MN:13a/4] *tengri ta'al-a bu*
geç-e mi'rac-qa çıqsun bisıḡ qudrat- [MN:13a/5] *larımız-nı korup*
soyurḡalımız-qa muşeref bolsun ... || [MN:13a/2-5] Önce Cebrail gelip bana
dedi: yüce Tanrı sana lutfederek sayısız inayetler yaptı; bu gece Mirac'a
çıkısın, bizim kudretlerimizi görüp lutfumuzla müşerref olsun diye emretti.

[MN:13a/9] ... *cebrayil ayıdıtı anıḡ üçün mundaḡ qılır-men* [MN:13b/1]
tengri ta'ala qıyamet kn-i meni tamuḡ ot-t-ğa küydürmegey ... || [MN:13a/9-

13b/1] Cebrail dedi: yüce Tanrı kıyamet gününde beni cehennem ateşiyle yakmasın diye böyle yapıyorum.

[MN:14b/4] *barç-a-ları kelip manga selam qıldı-lar taqı ayıdtı-lar y-a*
[MN:14b/5] *tengri te'ala seni soyurgadı ...* || [MN:14b/4-5] Hepsi gelip bana selam verdiler ve dediler: yüce Tanrı sana lutfetti.

[MN:18a/3] ... *y-a muham(m)et hoş kelding biz-ge seni* [MN:18a/4] *tengri te'al-a va'da qılmış erdi kim muham(m)et-ni siz-ge körgüseyin* [MN:18a/5] *tep ...* || [MN:18a/3-5] Ey Muhammet hoş geldin; bize seni yüce Tanrı vadetmişti, Muhammed'i size göstereyim diye.

[MN:19a/1] ... *y-a* [MN:19a/2] *muhamet bu keç-e (h)er nekim tileseng cemi'-i tileking-ni* [MN:19a/3] *tengri ta'al-a bergüsi turur ummet-lering-ni terhost qilğıl ...* || [MN:19a/1-3] Ey Muhammet bu gece her ne istersen, bütün dilediğini yüce Tanrı verir, ümmetini kurtar.

[MN:21c/3] ... *aning tamğan qanat-ları suyu-tın* [MN:21c/4] *(h)er bir tamğan-tın bir ferişde-ni* [MN:21c/5] *tengri te'al-a qudret-i birl-e yaradur ...*
|| Onun kanatlarından damlayan suyun her bir damlasından yüce Tanrı kuvvetiyle bir melek yaratılıyordu.

[MN:23a/9] ... *ol saman cami'-i ferişde-ler bu yang-lıg* [MN:23a/10] *qurbet keramet hurmet-ni körüp ayıdtı-lar kim* [MN:23a/11] *ya'ni tanuq-luq berür-biz kim* [MN:23a/12] *tengri te'al-a bir ve bar turur andın ösge tengri yoq turur yan-a tanuq-* [MN:23a/13] *luq berür biz kim muham(m)et aning qul-ı v-e rasul-i turur tep* || [MN:23a/9-13] O zaman bütün melekler dediler yani şahadet ederiz ki yüce Tanrı bir ve vardır; ondan başka Tanrı yoktur; yine şahadet ederiz ki Muhammet onun kulu ve resulüdür.

[MN:23a/17] ... *y-a muhamet* [MN:23b/1] *tengri te'al-a sanga ne iş buyurdu ...* || [MN:23a/17&23b/1] Ey Muhammet yüce Tanrı sana ne iş buyurdu?

[MN:23b/5] ... *bolğay kim'inayet qılıp bu elig namaz-tın* [MN:23b/6] *tengri te'al-a bir neme? sin bağış-lağay ...* || [MN:23b/5-6] Olur ki, inayet edip bu elli namazdan yüce Tanrı bir kısmını bağışlar.

[MN:24a/2] *tengri te'al-a 'inayet qılıp yan-a on vaqt namaz-nı bağış-ladı oduz vaqt namaz buyurdı* || [MN:24a/2] Yüce Tanrı inayet kılıp yine on vakit namazı bağışladı, otuz vakit namaz buyurdu.

[MN:24a/10] ... *bu keç-e (h)er n(e)ni tile-seng* [MN:24a/11] *tengri te'al-a sangga bergüz-i turur qopğıl yan-a barıp tilegil tep ...* || [MN:24a/10-11] “Bu gece her ne dilersen, yüce Tanrı sana verir; kalk yine git, dile” dedi.

[MN:24a/13] ... *yanıp muz-a qading-a bardım erz-e muz-a ayıdı eger yan-a barsang seni* [MN:24a/14] *nevmit yandurmaz erdi velikin sening um(m)at-ların-ğa* [MN:24a/15] *tengri te'al-a tevfiq bergey tep ...* [MN:24a/13-15] Dönüp Musa'nın yanına gittim; Musa dedi: eğer yine gidersen seni nevmit çevirmez, senin ümmetine yüce Tanrı tevfik verir.

[MN:27a/4] ... *yan-a rasul 'alayı salam* [MN:27a/5] *aydur kim uçmaq-nı yaradıp köp turlüg ni'met-ler bil-e* [MN:27a/6] *tengri te'al-a besedi aertz-e cebrayil-qa hidap qıldı kim barıp uçmaq-nı teferrüc* [MN:27a/7] *qılğıl tep ...* || [MN:27a/4-7] Resul aleyhisselâm diyor ki: cenneti yaratıp çok türlü nimetlerle yüce Tanrı bezeyince, Cebrail'e “git, cennete gez” diye hitap geldi.

[MN:27a/7] ... *körer kim öz qudrei birl-e* [MN:27a/8] *tengri te'al-a qul-ları uçün köp turlüg ni'met-ler amade qulınmış kim (h)eç köz* [MN:27a/9] *körmiş-i yoq (h)eç qulaq eşitmiş-i yoq ...* || [MN:27a/7-9] Gördü ki kendi kudretile yüce Tanrı kulları için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği birçok nimetleri hazır etmiş.

[MN:27a/11] *tengri te'al-a uçmaq-ning tort yan-ı-nı qadığ iş-ler bil-e qapsadı ruz-a* [MN:27a/12] *hac ğaz-a qılmaq bil-e taqı qan-a-at bil-e uyğaq turup ta'at qul-luq bil-e* || [MN:27a/11-12] Bunu üzerine yüce Tanrı cennetin dört bir yanını oruç, namaz, hac, gaza yapmak, kanaatkâr olmak (gece) uyanık durup ibadet etmek gibi müşkül işlerle kapladı.

[MN:27a/14] ... *yana* [MN:27a/15] *tengri te'al-a tamuğ-nı yaradı erz-e cebrayil-ğa hidap qıldı kim y-a cebrayil barıp* [MN:27a/16] *tamuğ-nı taqı körgil tep cebrayil tamuğ içinde turlüg 'asab-lar qıyın-* [MN:27a/17] *lar kördi ...* || [MN:27a/14-17] Yüce Tanrı cehennemi yaratınca Cebrail'e hitap geldi: “ey Cebrail git cehennemi de gör,” Cebrail cehennemim içinde kimsenin tasvir edemeyeceği türlü türlü azaplar, işkenceler gördü.

[MN:27b/1] ... *andın songr-a* [MN:27b/2] *tengri te'al-a tamuğ-nung tort yanın-ı turlüg turlüg nefz tilek-ler-i bil-e* [MN:27b/3] *çağır içmek sin-a qılmaq asığ yemek sulüm qılmaq tena'um-lar qılmaq bil-e* [MN:27b/4] *qapsadı ...* || [MN:27b/1-4] Yüce Tanrı cehennemini dört yanını şarap içmek zina işlemek, menfaate düşkün olmak, zulmetmek, zevke düşmek gibi türlü türlü nefis dilekleriyle çevirdi.

[MN:28b/4] *tengri ta'al-a kelim içinde haber berür kim* [MN:28c/1] *ma'n-i-si andağ turur kim biz sangga y-a muhamet oküş edgülüg bile* [MN:28c/2] *kevser havut-ı-nı berdük sen perverdigarınğ üçün namaz qılğıl qurban qılğıl (h)er kim seni* [MN:28c/3] *ebder tez-e ol kişi ebder turur sen ebder ermez sen yan-a hadic-e-tin* [MN:28c/4] *rasul-ning 'abdull-a adlığ ağı-ı boldı taqı naresinde erken vefat qıldı ...* || [MN:28b/4&28c/1-4] Yüce Tanrı Kuranda haber veriyor ki manası şöyledi: ey Muhammed, biz sana çok iyilik ile kevser havuzunu verdik; sen perverdigârın için namaz kıl, kurban et, her kim sana ebter derse o kimse ebterdir sen ebter değilsin; Haticeden Resul'un Abdullah adlı oğlu oldu, genç iken vefat etti.

[MN:29a/11] ... *y-a muhamet* [MN:29a/12] *tengri ta'al-a sangga kevser havut-ı-nı berdi şükür qılıp namaz niyaz qılğıl* [MN:29a/13] *yan-a qurban qılğıl ...* || [MN:29a/11-13] Ey Muhammed yüce Tanrı sana kevser suyunu verdi; şükredip namaz kıl ve niyaz et, kurban kes.

[MN:30a/1] *tengri ta'al-a mening umet-lerim üçün yaradıp turur yan-a bir bağ-* [MN:30a/2] *ning içinde köp hur-lar-nı kördüm ...* || [MN:30a/1-2] Yüce Tanrının ümmetini için yaratmış olduğu bir bağın içinde birçok huri gördüm.

[MN:30c/1] ... *bel-i y-a rasulull-a (tengri) tea'al-a mangga rahmet qılıp* [MN:30c/2] *uçmaq ruz-i qıltı ...* || [MN:30c/1-2] Evet, ey Resullah, yüce (Tanrı) bana rahmet edip cenneti ihsan etti.

[MN:31b/3] *y-a muhamet sevünç-lüg bolğıl sanga qılğan soyurğal-larğ-a kim* [MN:31b/4] *tengri ta'al-a öz qudret-lerin sangga korgüzt-i taqı bu munç-a 'inayet bil-e* [MN:31b/5] *keramet qıltı ...* || [MN:31b/3-5] Ey Muhammed sana yapılan lutuflara sevin, yüce Tanrı kendi kudretlerini sana gösterdi; bu kadar inayet ve kerem kıldı.

[MN:34b/4] ... uçmaq ol qadun-ning orn-ı turur kim [MN:34b/5] tengri te'al-a fermanın yer-i-ge yetkürgey taqı abuşq-a-sı-ğa til tegürgey || [MN:34b/4-5] Cennet yüce Tanrı'nın emrini yerine getiren ve kocasına dil uzatmayan kadının yeridir.

[MN:36a/4] ... baz-a tamuğ-nı [MN:36a/5] tengri ta'al-a yaradı erz-e ferişde-ler-ge buyurdu kim ming yıl qısıdılar [MN:36a/6] tamuğ qısar-tı yan-a ming yıl qısıt-tı-lar erze tamuğ ağartı ... || [MN:36a/4-6] Sonra yüce Tanrı cehennemi yarattığında meleklerle buyurdu, bin yıl ısıttılar cehennem kızardı yine bin yıl ısıttıklarında cehennem ağardı.

[MN:38a/14] tengri ta'al-a barça-ğa yaqşı-lıq ta'at tevfıq-ı-nı [MN:38a/15] berz-ün ... || [MN:38a/14-15] Yüce Tanrı hepsine iyilik, taat, tevfikini versin.

[RK:6-139a/5] ... yā [RK:6-139a/6] hābil meni barç-a il kün 'ayıb kılur [RK:6-139a/7] -lar kim sening tā'atıng-nı kurbāning-nı [RK:6-139a/8] tengri ta'al-ā kabūl kılma-dı tip || [RK:6-139a/5-8] Ya Habil, beni bütün el gün ayıplarlar, senin kurbanını Tanrı Tealâ kabul etmedi diye.

[RK:12-142a/7] yā sālih tenğri ta'al-ā saŋga selām tidi [RK:12-142a/8] taq-ı hiṭāb kıldı kim sen kayğur-mağıl [RK:12-142a/9] kim biz miŋ yıl sendin burun taqdır kılıp [RK:12-142a/10] bular tileen teg bir tiv-e bu taş için-de [RK:12-142a/11] yaratıp turur biz sen işāret kılıp [RK:12-142a/12] bižing kudreṭimiz-ni körgil tip ... || [RK:12-142a/7-12] Ya Salih, Tanrı Tealâ sana selâm etti ve (şöyle) hitap eyledi: “Sen kaygılanma, biz senden bin yıl önce takdir kılıp bunların dilediği gibi bir deveyi bu taş içinde yaratmışızdır. Sen işaret edip bizim kudretimizi gör.” diye.

[RK:14-143a/8] ... tenğri ta'al-ā ol [RK:14-143a/9] tiv-e-ning sūt-i-ge anç-a bereket [RK:14-143a/10] bir-miş irdi ... || [RK:14-143a/8-10] Tanrı Tealâ o devenin sütüne o kadar bereket vermiş idi.

[RK:32-151a/5] ... rasūl 'aleyh[i's]-selām aydı [RK:32-151a/6] kim tenğri ta'al-ā buyur-ğan iş-lerni tamām [RK:32-151a/7] yir-i-ge yiğür-gil kim fermān-bürdār [RK:32-151a/8] -lar-dın bolğay sen ... || [RK:32-151a/5-9] Resul Aleyhisselâm cevap verdi: “Tanrı Tealâ'nın emrettiği işleri tamamen yerine getir ki emre itaat edenlerden olasın.”

[RK:37-153b/4] ... *üçünçi teŋgri ta 'āl-ā buyur-ğan* [RK:37-153b/5] *'amel-lerini yirin-ge yiğür-gey* ... || [RK:37-153b/4-5] Üçüncü(sü) Tanrı Tealâ'nın emrettiği amelleri yerine getirmeli.

[RK:43-157b/11] *otuz ikinci il-ni yaman-lık-tın* [RK:43-157b/12] *tıgıl melāmet kılğıl kim teŋgri ta 'āl-ā* [RK:43-157b/13] *đost-ı bolğay sen tağ-ı şeytān-nı kör kalmış* [RK:43-157b/14] *bolğay sen* ... || [RK:43-157b/11-14] Otuz ikinci(si), halkı kötülükten uzaklaştır ki Tanrı Tealâ dostu olasın ve şeytanı kör etmiş olasın.

[RŞR:127] ... *kız ayđ-ı a-y şahzāda* [RŞR:128] *bilgil kim t(e)ñri ta 'āl-ā ādam uruğ-ı* [RŞR:129] *-niñ vucūd-ı-nı toprağ-tın su-đın yaratıp* [RŞR:130] *turur tağ-ı bizni ot-tın yel-đin* [RŞR:131] *yaratıp turur* ... || [RŞR:127-131] Kız dedi: “Ey şehzade, bil ki, ulu tanrı insan soyunun vücudunu topraktan (ve) sudan yaratmıştır. Bizi ise ateşten (ve) rüzgârdan yaratmıştır.”

[RŞR:691] ... *a-y ol* [RŞR:692] *kim-irşe kim t(e)ñri ta 'āl-ā saña 'ināyat* [RŞR:693] *kılıp bu kiñb-ni saña rüzī kılğay* ... || [RŞR:691-693] Ey o kimse ki, ulu tanrı sana yardım edip bu kitabı sana nasip etsin.

[RŞR:710] ... *ol z(a)mān āsaf* [RŞR:711] *sulaymān-niñ yüzükündin t(e)ñri ta 'āl-ā-niñ* [RŞR:712] *ol uluğ at-ları-nı biñip aldı* ... || [RŞR:710-712] O zaman Asaf, Süleyman'ın yüzüğünden ulu tanrının o yüce adlarını yazıp aldı.

[RŞR:718] *imđi ol kim-irşe kim teñri ta 'āl-ā anı* [RŞR:719] *'azız kılı buu biñilgen* [RŞR:720] *hağ ta 'āl-ā-niñ at-ları-nı aña rüzī* [RŞR:721] *kılışa andağ bilsün kim bu at-l(a)r-niñ berekeñin-* [RŞR:722] *-đin miñ yiti yüz murād-l(a)r hāsıl bolur* ... || [RŞR:718-722] Şimdi, ulu tanrının aziz kıldığı ve bu yazılan hak taalanın adlarını kendisine nasip ettiği o kimse bilse ki, bu adlar sayesinde bin yedi yüz istek gerçekleşir.

[SK:24/15] ... *yan-a* [SK:24/16] *emirel-mümīnin 'alī ayđur kerremal-lā-hu vec-he(h)* [SK:25/1] *kim teŋgri ta 'āl-ā yir-ni yarat-tı irz-e* [SK:25/2] *yir nāliš kılıp tiğrep karār tuğmaz irti* || [SK:24/15-16&25/1-2] Yine müminlerin emiri Ali söyler *kerremallahu vecheh* ⁶⁵ ki ulu Tanrı yeri yarattı ise yer inleyip titreyip karar tutmaz idi.

⁶⁵ Hz. Ali için kullanılan “Allah yüzünü ak etsin!” manasında bir dua ve saygı sözü.

[SK:25/11] *yan-a teŋgri ta'āl-ā kāf tağ-ı-tın* [SK:25/12] *nar-ı bir yir yarağıp turur ...* || [SK:25/11-12] Yine ulu Tanrı Kaf Dağı'dan öte bir yer yaratmıştır.

[SK:57/13] ... *mūz-ā 'asāz-ı* [SK:57/14] *-nı ıery-ā-ğa urt-ı irz-e* [SK:57/15] *teŋgri ta'āl-ā kudret-i birl-e ıery-ā* [SK:57/16] *yarılıp on iki kūç-e bolt-ı ...* || [SK:57/13-16] Musa esasını deryaya vurdu ise ulu Tanrı kudreti ile derya yarılıp on iki geçit oldu.

[SK:173/1] ... *biz-ni ol teŋgri ta'āl-ā yiberip* [SK:173/2] *turur kim on sekiz miŋ 'ālem-ni yarağıp turur ...* || [SK:173/1-2] Bizi o ulu Tanrı göndermiştir ki on sekiz bin alemi yaratmıştır.

[SK:174/4] ... *eger siz-ni yarat-kan* [SK:174/5] *teŋgri ta'āl-ā ölüg-ni tirgüşz-e* [SK:174/6] *biz anıŋ teŋgri-liki-ge büdüp* [SK:174/7] *siziŋ peygamberlikingiz-ğa inanıp* [SK:174/8] *bu put-lar-tın bişār bolal-ı ...* || [SK:174/4-8] Eğer sizi yaratan ulu Tanrı ölüyü diriltse biz onun tanrılığına inanıp sizin peygamberliğinize inanıp bu putlardan rahatsız olalım.

[SK:185/7] ... *men öldür-medim* [SK:185/8] *teŋgri ta'āl-ā öldürt-i ...* || [SK:185/7-8] Ben öldürmedim ulu Tanrı öldürdü.

[SK:185/10] ... *'abdull-ā(h) aytı kim* [SK:185/11] *teŋgri ta'āl-ā olđur kim yir-ni kök-ni kün-ni* [SK:185/12] *ay-nı yulduz-larnı keç-e kündüz-ni ıery-ā* [SK:185/13] *-lar-nı tağ-lar-nı on sekiz miŋ 'ālem-ni* [SK:185/14] *yarağıp turur tağ-ı ıüny-ā bil-e āhıret* [SK:185/15] *anıŋ hükmin-te turur ...* || [SK:185/10-15] Abdullah söyledi ki: “Ulu Tanrı odur ki yeri, göğü, güneşi, ayı, yıldızları, gece gündüzü, deryaları, dağları, on sekiz bin alemi yaratmıştır ve dünya ile ahiret onun hükmündedir.”

[SK:186/15] ... *meniŋ* [SK:186/16] *köşüm-ni on sekiz miŋ 'ālem-ni yarağğan birü bar* [SK:187/1] *teŋgri ta'āl-ā mundağ rüşen kıltı ...* || [SK:186/15-16&187/1] Benim gözümü on sekiz bin alemi yaratan bir ve var ulu Tanrı böylece aydınlattı.

[SK:205/2] *ol şamān teŋgri ta'āl-ā eyüb-niŋ barç-a* [SK:205/3] *oğlan-ların-a kudret-i birl-e tirgüz-ti* [SK:205/4] *tağ-ı barç-a gel-e qaraz-ı-nı tirgüz-ti* || [SK:205/2-4] O zaman ulu Tanrı Eyüp'ün bütün çocuklarını kudretiyle diriltti ve bütün sürü hayvanını diriltti.

[SK:208/8] ... *ol kulup-nı açıp* [SK:208/9] *kört-i irz-e bir kiğib kört-i kim ol*
[SK:208/10] *kiđib için-te barç-a muham-meť peygâmbir* [SK:208/11] *-niñ*
sıfat-ı yan-a üm-met-i-niñ sıfat-ı [SK:208/12] *irti kim tenğri ta'âl-â tevrît*
kiđâb-ı için-te [SK:208/13] *yâť kalmıř irt-i ...* || [SK:208/8-13] O kulbu açıp
gördü ise bir kitap gördü ki o kitap içinde bütün Muhammet peygamberin
sıfatı ve ümmetinin sıfatı idi ki ulu Tanrı, Tevrar kitabı içinde yad etmiş idi.

[SK:210/1] ... *bulûkıy-â* [SK:210/2] *aytı anı köydür-mek-tin hiç hâsıl yok*
[SK:210/3] *turur kıyâmet küni-te* [SK:210/4] *tenğri ta'âl-â anıñ çeşâz-ı-nı*
anğa [SK:210/5] *birgey titi irz-e halâyık bulûkıy-a-ğa* [SK:210/6] *barç-a köp*
tu'â-lar kılt-ı-lar ... || [SK:210/1-6] Bulûkıyâ söyledi: “Onu yaktırmakta hiç
elde edilen bir şey yoktur, kıyamet gününde ulu Tanrı onun cezasını ona
verecek dedi ise halk Bulûkıyâ’ya çok dualar ettiler.”

[SK:211/1] *eger anıñ ĩdârını tenğri ta'âl-â manğa* [SK:211/2] *[r]üz-î kılz-*
a anga imân keldürüp anıñ [SK:211/3] *[ş]erî'at-ı-nı kabûl kılgay men ...* ||
[SK:211/1-3] Eğer onun yüzünü ulu Tanrı bana nasip ederse ona iman edip
onun şeriatını kabul edeceğim.

[SK:213/1] *ılan-lar aytı-lar biz tamuğ için-teki* [SK:213/2] *ılan-lar turur biz*
tenğri ta'âl-â biz-ni [SK:213/3] *tamuğ-luğ-larını 'aşâb kılmak için*
[SK:213/4] *yarağıp turur ...* || [SK:213/1-4] Yılanlar söylediler: “Biz
cehennem içindeki yılanlarız, ulu Tanrı bizi cehennemliklere azap etmek için
yaratmıştır.”

[SK:215/8] *tağ-ı tenğri ta'âl-â yir yüşin-teki* [SK:215/9] *ılan-lar-nı meniñ*
fermânım-ta kılip [SK:215/10] *turur eger ılan-lar mendin kork-maz-a*
[SK:215/11] *irti-ler barça yir yüşin-teki* [SK:215/12] *âdem-î-ler-ni helâk*
kılgay irt-i-ler || [SK:215/8-12] Ve ulu Tanrı yeryüzündeki yılanları benim
fermanımda kılmıştır, eğer yılanlar benden korkmasa idiler hepsi
yeryüzündeki insanları helak edeceklerdi.

[SK:222/8] ... *im-ti* [SK:222/9] *tenğri ta'âl-â anıñ pādş-â(h)-lıkın hiç*
[SK:222/10] *kişi-ge birgüz-i yok turur ...* || [SK:222/8-10] Şimdi ulu Tanrı,
onun padişahlığını hiç kimseye vereceği yoktur.

[SK:228/1] ... *im-ti* [SK:228/2] *tenğri ta'âl-â biz-ni tün-y-e-ge yiberip*
[SK:228/3] *turur kim kâfir ĩv-ler perî-ler birl-e* [SK:228/4] *uruşup ğaz-a*

kılur biz || [SK:228/1-4] Şimdi ulu Tanrı bizi dünyaya göndermiştir ki kafir devler periler ile savaşıp gaza kılalım.

[SK:228/6] ... *yan-a* [SK:228/7] *tenğri ta'āl-ā biz-ge kıyāmet küni-ge* [SK:228/8] *teg(g)inç-e 'ömür birip turur ...* || [SK:228/6-8] Yine ulu Tanrı bize kıyamet gününe kadar ömür vermiştir.

[SK:228/8] ... *tağ-ı* [SK:228/9] *bulūkıy-ā-ğa perī-ler-niñ uluğ-ı* [SK:228/10] *aytı kim tenğri ta'āl-ā yiti tamuğ-nı* [SK:228/11] *yarat-tı irz-e tamuğ-niñ* *ađun-tın* [SK:228/12] *iki cānver yarat-tı bir-i-niñ at-ı* [SK:228/13] *çalıt irti yan-a biri-niñ at-ı* [SK:228/14] *malıt irti ...* || [SK:228/8-14] Ve Bulūkıyâ'ya perilerin ulusu söyled ki: “ Ulu Tanrı yedi cehennemi yarattı ise cehennemın altında iki canavar yarattı birinin adı Çalıt idi. Yine birinin adı Malıt idi.”

[SK:234/6] ... *yan-a tenğri ta'āl-ā* [SK:234/7] *meni künđüz-niñ yaruğ-luķı-ğ-a* [SK:234/8] *tağ-ı keç-e-niñ karañgu-luķ-ı-ğa müvek(k)el* [SK:234/9] *kılıp turur ...* || [SK:234/6-9] Yine ulu Tanrı beni gündüzün aydınlığına ve gecenin karanlığına vekil kılmıştır.

[SK:240/3] ... *ol feriş-te aytı kim* [SK:240/4] *tenğri ta'āl-ā meni bu tağ üsdünde* [SK:241/1] *oldurđup yir-niñ tamur-ları-nı meniñ iligim-ge berip turur tağ-ı* [SK:241/3] *yir yüşin-teki barç-a şehir-ler-niñ* [SK:241/4] *vilāyet-ler-niñ tamur-ı meniñ iligim-te* [SK:242/5] *turur ...* || [SK:240/3-4&241/1-4&242/1] O melek söyledi ki: “Ulu Tanrı beni bu dağ üstünde oturtup yerin yollarını benim elime vermiştir ve yeryüzündeki bütün şehirlerin vilayetlerin yolları benim elimdedir.”

[SK:244/7] ... *yan-a* [SK:244/8] *tenğri ta'āl-ā tamuğ-nı yarat-tı irz-e* [SK:244/9] *feriş-te-ler-ge fermān kıltı kim miñg* [SK:244/10] *yıl tamuğ-nı kışıt-tılar tamuğ kışar-tı* || [SK:244/7-10] Yine ulu Tanrı cehennemi yarattı ise meleklerle ferman kıldı ki bin yıl cehennemi ısıttılar, cehennem kızardı.

[SK:244/14] *yan-a tenğri ta'āl-ā bir ilan yarat-tı* [SK:244/15] *kurayş adlıg ...* || [SK:244/14-15] Yine ulu Tanrı bir yılan yarattı Kurayş isimli.

[SK:248/2] *tağ-ı köp yıglap muham-meğ-niñ* [SK:248/3] *at-ı-nı şefā'at-ka keldür-ti irz-e* [SK:248/4] *tenğri ta'āl-ā bulūkıy-ā-niñ tu'āz-ı-nı* [SK:248/5] *kabül kılıp cebrāyil-ni yiber-ti kim* [SK:248/6] *ol ışık-ni açt-ı ...* || [SK:248/2-

6] Ve çok ağlayıp Muhammet'in adını şefaata getirdi ise ulu Tanrı Bulûkiyâ'nın duasını kabul edip Cebrail'i gönderdi, o kapıyı açtı.

[SK:249/5] ... *yan-a* [SK:249/6] *ne kılar siz alar aytı-lar kim* [SK:249/7] *têngri ta'âl-â biz-ni munda turğuşup* [SK:249/8] *turur kim bu iki tery-â bir birige* [SK:249/9] *kağılmasun tip ...* || [SK:249/5-9] Onlar söylediler: "Ulu Tanrı bizi böyle durdurmuştur ki bu iki derya birbirine karışmasın." diye.

[TE:U4/10] ... *têngri ta'âlâ alarnıng du'ası berekâtı-dın bizge rahmet kılıp yazuk-larımıznu 'afv kılğay* || [TE:U4/10] Ulu Tanrı onların duası bereketinden bize rahmet edip günahlarımızı affedecek.

[TE:U4/13] *ey yahyâ! sanğa têngri ta'âlâ ne hıtab kıldı?* ... || [TE:U4/13] Ey Yahya! Sana ulu Tanrı ne söyledi?

[TE:U4/13] ... *yahyâ cuvâb bêrdi kim; têngri ta'âlâ andağ dep,* [TE:U4/14] *hıtab kıldı kim: yâ yahyâ! sanğa katık işler körgüzür êrdim ...* || [TE:U4/13-14] Yahya cevap verdi; ulu Tanrı öyle diyip hitap etti ki: Ey Yahya! Sana çok sert işler gösterir idim.

[TE:U5/10] ... *andağ kim muhammedğa kelâm içinde têngri ta'âlâ haber bêrip yarlıkar kim: "yâ muhammed! biz kelâm içinde burunğı kêçkenler* [TE:U5/11] *-niñ hikâyetin<i> sanğa aytur-biz kim seniñ sınık <könglüñg-ni> arâm kılıp kavî köngül-lük bolğay-sen"* || [TE:U5/10-11] Öyle kim Muhammet'e kelam içinde ulu Tanrı haber verip buyurur ki: "Ey Muammet! Biz kelam içinde önceki geçenlerin hikayesini sana söyleriz ki senin kırılmış gönlünü rahat kılıp sağlam gönüllü olacaksın."

[TE:U5/14] ... *yana bir sebep ol êrdi kim bu meşâyıh-larnıng sözini yâd kılsam, alarnıng* [TE:U5/15] *rûh-ları bizge meded-ğâl bolsa, alarnıng bereketindin têngri ta'âlâ bizge 'âhiret-niñ devletini ruzî* [TE:A4/1] *kılğay ...* || [TE:U/14-15&A4/1] Yine bir sebep o idi ki bu şeyhlerin sözünü yad etsem, onların ruhları bize medet etse, onların bereketinden ulu Tanrı bize ahiretin devletini nasip edecek.

[TE:U8/14] ... *emdi anıng* [TE:U8/15] *üçün yığlar mên kim, bolğay kim têngri ta'âlâ meniñ tilekim-ni bêrip hâcetim-ni revâ kılğay ...* || [TE:U8/14-15] Şimdi onun için ağlarım ben, olacak ki ulu Tanrı benim dileğimi verip ihtiyacımı giderecek.

[TE:U14/10] ... *bu yolda andağ işler kılamak kerek kim* [TE:U14/11] *têngri ta'âlâ dergâhıga lâyıq bolğay* ... || [TE:U14/10-11] Bu yolda öyle işler yapmak gerek ki ulu Tanrı dergahına layık olacak.

[TE:U15/14] *ca 'fer-i şâdıķ ayttı: "mên mütekebbir êrmes mên. <yana> mên öz tekeb-bürümni kõnglümdin çıkardım êrse, têngri ta'âlâ* [TE:U15/15] *mañga andağ uluğ mertebe rüzî kıldı kim mênî il-niñg közige <çog-luğ> heybet-liğ körgüzür"* ... || [TE:U15/14-15] Cafer-i Sadık söyledi: "Ben kibirli değilim. Yine ben kendi kibir göstermemi gönlümden çıkardımsa, ulu Tanrı bana öyle büyük mertebe nasip etti ki beni halkın gözüne güzel heybetli gösterir."

[TE:U17/12] ... *yana ca 'fer-i şâdıķ ayttı: "her kim aytsa kim, têngri ta'âlâ yoķarı, yâ kıyı, yâ falân yerde dur, yâ aytsa kim:* [TE:U17/13] *têngri ta'âlâ falân nemedin turur <dése>, kâfir bolur"* ... || [TE:U17/12-13] Yine Cafer-i Sadık söyledi: "Her kim söylese ki, ulu Tanrı yukarı, ya köy ya falan yerededir ya da söylese ki: Ulu Tanrı falan şeyde durur dese, kafir olur."

[TE:U19/13] ... *yana <ayttı:> "têngri ta'âlâ dünyâda uçmağ tamuğ yaratıp turur.* || [TE:U19/13] Yine söyledi: Ulu Tanrı dünyada cennet cehennem yaratmıştır.

[TE:U19/14] ... *yana <ayttı:> "âfiyet ol dur <kim öz> işiñni têngri ta'âlâ koyup* [TE:U19/15] *tevekkel kılgay sên. belâ ol durur kim öz işiñni özüñdin körüp özüim kılp mên degey sên".* || [TE:U19/14-15] Yine söyledi: "Afiyet odur ki kendi işini ulu Tanrı'ya bırakıp tevekkük edeceksin. Bela odur ki kendi işini kendin yapıp kendim yaptım ben diyeceksin."

[TE:U22/7] ... *yana têngri ta'âlâ bir ferişeni yibermiş êrdi kim anıñg tévelerini küter êrdi.* || [TE:U22/7] Yine ulu Tanrı bir meleği göndermiş idi ki onun develerini güder idi.

[TE:U27/2] ... *têngri ta'âlâ 'akıbetiñ-ni hayır kılsun!* || [TE:U27/2] Ulu Tanrı akıbetini hayırlı kılsın!

[TE:U27/10] ... *bilgil kim, têngri ta'âlâ kelâm içinde* [TE:U27/11] *andağ dep buyurmuş kim, ve mâ-ħalaku'l-cinne ve'l-inse illâ li-ya 'budüni ve mâ-ħalaqnâhümâ illâ bi'l-ħaķķi ve lâ-kinne* [TE:U27/12] *ekserehum lâya 'lemüne tâ ança ki innehu hüve'l-ğafüru'r-raħîmu* ... || [TE:U27/1-12] Bil ki ulu Tanrı

kelam içinde öyle diyip buyurmuş ki *ve mâ halaktul cinne vel inse illâ li ya 'budûni ve mâ halaknâhümâ illâ bilhakki ve lâkinne ekserahum lâ ya 'lemûne* öyle ki *innehu hüve 'l-gafûru 'r-rahîmu*.

[TE:U27/12] ... *bu âyet-ninġ ma 'nî-si ol durur kim, têngri ta 'âlâ* [TE:U27/13] *yarlıkar kim, "biz yarattuk âdemî-ni* [TE:U28/13] *perî-ni. aninġ için kim bizge kulluk kılğay" döp ...* || [TE:U27/12-13&U28/13] Bu ayetin manası o dur ki, ulu Tanrı buyurur ki, "Biz yarattık insanı, periyi. Onun için ki bize kulluk edecek."

[TE:U31/7] ... *têngri ta 'âlâ yibergen rüzîni ...* || [TE:U31/7] Ulu Tanrı nasibi verendir.

[TE:U33/13] *resûl 'aleyhi's-selâ-ninġ du'âsı berekâtı-dın têngri ta 'âlâ hasan-ı başrî-ğa uluġ mertebe rüzî kıldı* || [TE:U33/13] Resul aleyhisselamın duası bereketinden ulu Tanrı Hasan Basrî'ye büyük mertebe nasip etti.

[TE:U38/8] *cuvâb ayttı kim: "cennât-ı 'adn bir uçmaġ durur, kızıl altun-dın kim aninġ şıfatın têngri ta 'âlâ bilgey, velikin ol* [TE:U38/9] *uçmaġ-ka peygamberler, yâ şiddik-lar, yâ şehidder, yâ 'âdil sultânlar, yâ dünyâ muhabbetin könglide tutmaġan kişi-ler <kirgey>" ...* || [TE:U38/8-9] Cevap verdi ki: "Adn cenneti bir cennettir, kızıl altından ki onun sıfatını ulu Tanrı bilecek, lakin o cennete peygamberler ve sözünün eri olanlar ve şehitler ve adil sultanlar ve dünya muhabbetini gönlünde tutmayan kişiler girecek."

[TE:U39/12] ... *bu kün <têngri ta 'âlâ>* [TE:U39/13] *hasan-ı başrîni sınımış kerek kim haccâc-dın eymenür mu? ...* || [TE:U39/12-13] Bugün ulu Tanrı Hasan Basrî'yi sınımış gerek ki Haccac'dan utanır mı?

[TE:U43/13] ... *yâ 'abdü'l-azîz!* [TE:U43/14] *eger têngri ta 'âlâ sêninġ bile durur, sên kimdin korğar sên? vü eger têngri ta 'âlâ sêninġ bile êrmes êrse,* [TE:U43/15] *sên kimdin ümîd tutar sên? ...* || [TE:U43/13-15] Ey Abdülaziz eger ulu Tanrı seninledir, sen kimden korkarsın? Ve eger ulu Tanrı senin ile değil ise sen kimden ümitli olursun?

[TE:U50/7] ... *<têngri> ta 'âlâ* [TE:U50/8] *mêni kıyâmet küni azâb kılmaġay ...* || [TE:U50/7-8] Ulu Tanrı bana kıyamet günü azap etmeyecek.

[TE:U51/2] ... *têngri ta'âlâ maŋga rahmet kıldı, dağı öz keremi bile yazuqlarımni keçürüp maŋga* [TE:U51/3] *dıdâr körgüzdi ...* || [TE:U51/2-3] Ulu Tanrı bana rahmet etti, dahi kendi keremi ile günahlarımı geçirip bana yüz gösterdi.

[TE:U54/15] ... *şabur iki türlüg turur. evvel ol kim belâga, muşibetka* [TE:A41/1] *şabur kılsa, têngri ta'âlâ kıлма dëgen işlerni kılmasa. yana şeytân sözün eşitmeyin şabur kılsa ...* || [TE:U54/15&A41/1] Sabır iki türlüdür. Birinci o ki belaya, musaibete sabretse ulu Tanrı yapma dediği işleri yapmasa. Yine şeytan sözünü duymadan sabretse.

[TE:U55/14] ... *anıŋ üçün kim* [TE:U56/15] *têngri ta'âlâ alarğa tecellî kılgay ...* || [TE:U55/14&U56/15] Onun için ki ulu Tanrı onlara tecelli edecek.

[TE:U58/8] *yana ayttı: "her kim altın kümüşni 'aziz tutsa, têngri ta'âlâ anı 'akıbet h'âr kılgay" ...* || [TE:U58/8] Yine söyledi: "Her kim altın gümüşü aziz tutsa ulu Tanrı onun sonunu ateş kılacak."

[TE:U59/12] ... *hasan-ı basrî têngri ta'âlâ-ğa yetti, dağı têngri ta'âlâ andın hoşnüd boldı ...* || [TE:U59/12] Hasan-ı Basrî ulu Tanrı'ya yetiştı, dahi ulu Tanrı ondan hoşnut oldu.

[TE:U66/9] ... *mâlik ayttı kim: "têngri ta'âlâ kelâm içinde aytur kim her kimniŋ biregüğe açığı kelse, ol açığını* [TE:U66/10] *siŋürüp anğa neme demese, mën ol kişige rahmet kılip köp dereceler rüzî kılgay mën" dep ...* || [TE:U66/9-10] Malik söyledi ki: Ulu Tanrı kelam içinde söyler ki her kim birine öfkesi gelse, o öfkesini dindirip ona bir şey demese, ben o kişiye rahmet edip çok dereceler nasip edeceğim." dedi.

[TE:U71/10] ... *têngri ta'âlâ* [TE:U71/11] *dergâhıda barçadın körklüg 'amel şıdık turur ...* || [TE:U71/10-11] Ulu Tanrı dergahında hepsinden güzel amel doğrudur.

[TE:U71/11] ... *yana mâlik ayttı: "têngri ta'âlâ müsâ-ğa yarlıg yeberdi* [TE:U71/12] *kim yâ müsâ temürdin bir 'aşâ, bir na'leyn yasatıp 'âlemde ança yürügil kim ol 'aşâ bile na'leyn oprakunça dağı* [TE:U71/13] *mëniŋ kudretlerimni hikmet-lerimni körgil" dep ...* || [TE:U71/11-13] Yine Malik söyledi: "Ulu Tanrı Musa'ya emir verdi ki ey Musa demirden bir asa bir çift ayakkabı

eritip dünya biraz yürü ki o asa ile ayakkabı eskiyince dahi benim kudretlerimi hikmetlerimi gör.” diye.

[TE:U71/13] *yana mālīk ayttı kim: “tevrīt [TE:U71/14] kitābı içinde tēngri ta‘ālā yarlıkar kim şevveknākūm felem teştakū ma ‘nī-si andağ turur kim: sizni müştak kılduğ <siz> [TE:U71/15] yana müştak bolmadıngız” dep ...* || [TE:U71/13-15] Yine Malik söyledi ki: “Tevrat kitabı içinde ulu Tanrı buyurur ki *şevveknākūm felem teştakū* manası şu şekildedir ki: Sizi iştıyaklı kıldık siz yine iştıyaklı olmadınız.” diye.

[TE:U71/15] ... *köp kitāb-larda okudum kim muḥammed ümmeti-ğa tēngri ta‘ālā iki mertebe bērip turur ...* || [TE:U71/15] Çok kitaplarda okudum ki Muhammet ümmetine ulu Tanrı iki mertebe vermiştir.

[TE:A53/4] ... *yana mālīk ayttı: “tevrīt-te okup kördüm kim [TE:U72/4] tēngri ta‘ālā yarlıkar kim: [TE:U72/5] ay şıddīk-lar! dünyāda zevk ü tana‘umlar kılıngız mēning zikrim bile <kılıngız> kim mēning zikrim dünyāda uluğ ni‘met turur. [TE:U72/6] yana mēning zikrim sebebidin kim dünyāda kılgay siz āhīret-te uluğ mertebe-ler tapqay siz” ...* || [TE:A53/4&U72/4-6] Yine Malik söyledi: “Terat’ta okuyup gördüm ki ulu Tanrı buyurur ki: Ey sözünün eri kimseler! Dünyada zevk ve bolluk içinde rahatlar benim zikrim ile kılınız ki benim zikrim dünyada büyük nimettir.”

[TE:U72/6] ... *yana ayttı: “köp kitāb-larda [TE:U72/7] okup kördüm kim, tēngri ta‘ālā aytur kim: her kıysı ‘ālim-ler kim dünyāni sevseler, alarning könglidin zikrim-ning [TE:U72/8] münācāt-ning ḥalāvetin lezzetin kētergey mēn” ...* || [TE:U72/6-8] Yine söyledi: “Çok kitaplarda okuyup gördüm ki, ulu Tanrı söyler ki: Herhangi alimler dünyayı sevseler, onların gönlünde zikrimin, münacatın, halvetin lezzetini gidereceğim.”

[TE:U72/9] ... *yana mālīk<-i dīnār> vefāt kıldı érse, bir ‘azīz kışı anı tüşinde körüp sordı kim [TE:U72/10] “yā mālīk-i dīnār sanğa tēngri ta‘ālā ne iş kıldı” dep ...* || [TE:U72/9-10] Yine Malik-i Dinar vefat kıldı ise, bir aziz kışı onu rüyasında görüp sordu ki “Ey Malik-i Dinar sana ulu Tanrı ne iş kıldı?” diye.

[TE:U77/11] ... *ḥabīb-i ‘acemī ol va‘aznı eşitip tēngri ta‘ālā korkunçı-dın bīhūş boldı kaçan kim özige kēldi [TE:U77/12] érse, ḥasan-ı başrī <katında>*

barça yavuz yaman işlerdin tevbe kıldı ... || [TE:U77/11-12] Habib-i Acemî o vaazı duyup ulu Tanrı korkusundan sersem oldu ne zaman ki kendine geldi ise, Hasan-ı Basrî katında bütün kötü işlerden tövbe etti.

[TE:U88/9] ... *ey 'arâşât halkı!* [TE:U88/10] *bilîngiz: bu ol bende durur kim têngri ta 'âlâ düşmen tutkan nêmeni bu 'azîz turur ...* || [TE:U88/9-10] Ey Arasat halkı! Biliniz: Bu o kuldur ki ulu Tanrı düşman tutan şeyi bu azizdir.

[TE:U90/10] ... *sên otuz yıl durur anı kıılır sên kim;* [TE:U90/11] *têngri ta 'âlâ saŋga buyurdu ...* || [TE:U90/10-11] Sen otuz yıldır onu kıılırsın ki; ulu Tanrı sana buyurdu.

[TE:U93/12] *têngri ta 'âlâ* [TE:U93/13] *buyurdu mênî uçmağ-ka êltgey-ler ...* || [TE:U93/12-13] Ulu Tanrı buyurdu beni cennete götürecekler.

[TE:U109/15] ... *yâ râbi 'a! eger bende tevbe kılsa, têngri ta 'âlâ ol bende-nîng tevbesin kabûl kılgay mu?* || [TE:U109/15] Ey Rabia! Eğer kul tövbe etse, ulu Tanrı ol kulun tövbesini kabul etmez mi?

[TE:U113/11] *râbi 'a ayttı: "bu kêçe seher vaktında kõnglüm uçmağ sarı meyil kıldı erse, têngri ta 'âlâ maŋga edeb saklamak için* [TE:U113/12] *bu rahmetni yiberdi"* <dedi> ... || [TE:U113/11-12] Rabia söyledi: "Bu gece seher vaktinde gönlüm cennete doğru meyletti ise, ulu Tanrı bana edeb saklamak için bu rahmetini gönderdi." dedi.

[TE:U114/12] ... *süfyân-ı sevrî* [TE:U114/13] *ayttı: "yâ râbi 'a! du 'â kılgıl kim têngri ta 'âlâ bu renc-ni saŋga* [TE:U115/14] *âsân kılsun"* dep ... || [TE:U114/12-12&115/14] Süfyan-ı Sevri söyledi: "Ey Rabia! Dua et ki ulu Tanrı bu zahmeti sana kolay eylesin." diye.

[TE:U115/14] ... <*süfyân-ı sevrî*> *ayttı: "têngri ta 'âlâ bêrip turur?"* dep ... || [TE:U115/14] Süfyan-ı Sevri söyledi: "Ulu Tanrı vermiştir?" diye.

[TE:U116/11] ... *alargâ dağı maŋga dağı rûzî bêrgüçi têngri ta 'âlâ* <*turur*>. || [TE:U116/11] Onlara dahi bana nasip veren ulu Tanrı'dır.

[TE:U151/12] ... *üçünçi: ol kim her nè kim, bizge têngri ta 'âlâ bêrse,* [TE:U151/13] *têng ülüşeli ...* || [TE:U151/12-13] Üçüncü: O ki her ne kim bize ulu Tanrı erse, eşit paylaşalım.

[TE:U155/4] ... *kaçan ibrahīm muni ayttı erte, bir ün işitti kim: “arığ münezzeh [TE:U155/5] têngri ta ‘âlâ kim, yer yüzidin tevekkel kılguçı-larnı arıttı” dep* || [TE:U155/4-5] Ne zaman İbrahim bunu söyledi ise, bir ses duydu ki: “Kusursuz ulu Tanrı ki, yeryüzünde tevekkül edenleri temizledi.” diye.

[TE:U155/14] ... *yâ ibrahīm! bendeler têngri ta ‘âlâ katında [TE:U156/14] mundağ mu olturmuş kerek? ...* || [TE:U155/14&156/14] Ey İbrahim! Kullar ulu Tanrı katında böyle mi oturması gerek?

[TE:U158/7] *têngri ta ‘âlâ bergeñ rüzî-ni yegey sên ...* || [TE:U158/7] Ulu Tanrı’nın verdiği nasibi yiyeceksin.

[TE:U158/9] ... *üçünçi: “eger yazuğ [TE:U158/10] kılur bolsanğ, andağ yerde barıp kılğul kim, têngri ta ‘âlâ körmesün” dep ...* || [TE:U158/9-10] Üçüncü: “Eğer günah işlesen, öyle yere gidip işle ki ulu Tanrı görmesin.” diye.

[TE:U158/11] ... *ibrahīm ayttı: “yahşı mu bolğay sên? [TE:U158/12] têngri ta ‘âlâ bergeñ rüzî-ni yep, yana anıñ mülkinde turup, yana anıñ nazarında yavuz işler kılğay sên”.* || [TE:U158/11-12] İbrahim söyledi: “İyi mi olacaksın? Ulu Tanrı’nın verdiği nasibi yiyip yine onun mülkünde durup yine onun nazarında kötü işler yapacaksın.”

[TE:U159/3] ... *yana [TE:U159/4] ibrahīm-din sordı-lar kim: “neçük durur kim, kelām içinde têngri ta ‘âlâ buyurup turur kim, siz tilek [TE:U159/5] tilesenğiz, mên icâbet kılğay mên”, dep ...* || [TE:U159/3-5] Yine İbrahim’den sordular ki: “Nasıldır ki, kelam içinde ulu Tanrı buyurmuştur ki siz dilek dilereniz, ben icabet edeceğim.” diye.

[TE:U167/10] ... *ibrahīm ayttı kim: “têngri ta ‘âlâ kâdir durur. tilese uş bu zamân bizge et bergey” ...* || [TE:U167/10] İbrahim söyledi: “Ulu Tanrı kadirdir. Dilese şu zaman biz et verecek.”

[TE:U173/15] ... *resül ‘aleyhi’s-selâm ayttı: “yâ büşr! hêç bilür mu sên kim, seni têngri ta ‘âlâ ne için ağırlap [TE:A126/1] bu mertebeni rüzî kıldı?” ...* || [TE:U173/15&A126/1] Resul aleyhisselam söyledi: “Ya Büşr! Hiç bilir misin ki, seni ulu Tanrı ne için ağırlayıp bu mertebeyi nasip etti?”

[TE:U174/15] ... *yā büşr! têngri ta‘âlâ sanğa nè hıtab kıldı? ...* ||
[TE:U174/15] Ya Bişr! Ulu Tanrı sana ne hitap etti?

[TE:U183/9] ... *dağı têngri ta‘âlâ kavî durur ...* || [TE:U183/9] Ve ulu Tanrı güçlüdür.

[TE:U188/6] ... *andaķ kim: [TE:U188/7] ibrahîm peygamber ‘aleyhi’s-selâm-ğa têngri ta‘âlâ buyurdı kim: “oğluñg-nı kurbân kılgı!” dep ...* ||
[TE:U188/6-7] Öyle ki: İbrahim peygamber aleyhisselama ulu Tanrı buyurdu ki: “Çocuğunu kurban et!” diye.

[TE:U201/10] ... *ol kêçe her nè kim tiler êrdim, têngri ta‘âlâ mañga bêrdi ...* ||
[TE:U201/10] O gece her ne ki diler idim, ulu Tanrı bana verdi.

[TE:U219/14] ... *mañga [TE:U219/15] têngri ta‘âlâ iki miñg katla öz dergâhında yol bêrip her bir katla yol bêrgende mañga bir memleketin körgüzür êrdi.* || [TE:U219/14-15] Bana ulu Tanrı iki bin kat kendi dergahında yol verip her bir kat yol verdiğiinde bana bir memleketi gösterir idi.

[TE:U220/4] *tahķķ bilgil kim têngri ta‘âlâ sêniñg barça işiñg-ni körer ...* ||
[TE:U220/4] Doğru olup olmadığını araştır, bil ki ulu Tanrı senin bütün işini görür.

[TE:U220/4] ... *yana bilgil kim têngri ta‘âlâ sêniñg barça [TE:U220/5] işiñgdin bî-niyâz durur ...* || [TE:U220/4-5] Yine bil ki ulu Tanrı senin bütün işinden ihtiyâsızdır.

[TE:221/11] ... *yana bâyezîd ayttı kim: “inâyet kılp têngri ta‘âlâ mênî ol yerge yetkürdi kim [TE:U221/12] barça ‘âlem-niñg halkı-nı iki barmağım arasında kördüm” ...* || [TE:U221/11-12] Yine Bâyezîd söyledi ki: “İhsanda bulunup ulu Tanrı beni ol yere eriştirdi ki bütün alemin halkını iki parmağım arasında gördüm.”

[TE:U221/12] ... *eger barça el ‘ivâziğa têngri ta‘âlâ mênî [TE:U221/13] tamuğ-ka salıp köydürse, mên şabur kılgay mên ...* || [TE:U221/12-13] Eğer bütün halk karşısında ulu Tanrı beni cehenenneme atıp yaksa, ben sabredeceğim.

[TE:U222/9] ... *her kim-ni têngri ta'âlâ sévmiş bolsa, anıng üç nişanı*
[TE:U222/10] *bolğay ...* || [TE:U222/9-10] Her kimi ulu Tanrı sevmiş olsa,
onun üç nişanı olacak.

[TE:U223/15] ... *ol zamān têngri ta'âlâ anı özi-ge yavuk kılğay ...* ||
[TE:U223/15] O zaman ulu Tanrı onu kendine yakın kılacak.

[TE:U226/5] ... *kaçan kim têngri ta'âlâ öz fazl u keremi birle* [TE:U226/6]
mëniñg mertebem-ni uluğ kıldı érse, mañga uluğ derece bërdi érse, öz nûrı
birle mëniñg zahir u bâtınım-nı nûrânî kıldı. || [TE:U226/5-6] Ne zaman ki
ulu Tanrı kendi lûtufu ile benim mertebemi yüce kıldı ise, bana yüce derece
verdi ise, kendi nuru ile beni dış ve içimi nurlu kıldı.

[TE:U227/12] ... *têngri ta'âlâ mëniñg fânî barlıgım-nı yok kılıp mēni öz*
bakāsı bile bākî [TE:U227/13] *kıldı érse, mëniñg hakikat közüm-niñg yaruğ-*
luğı artıp, yana hak közi bile hak-ka bakıp, hak-nı [TE:U227/14] *bile kördüm*
... || [TE:U227/12-14] Ulu Tanrı benim fani varlığımı yok edip beni kendi
devamı ile daimi kıldı ise, benim hakikat gözümün ışığı artıp, yine hak gözü
ile hakka bakıp, hakkı ile gördüm.

[TE:U227/15] ... *dağı têngri ta'âlâ-nıñg tevfiķi birle fazül-luk* [TE:A166/1]
kılğuçı nefsimni özümdin yırak kıldım érse, têngri ta'âlâ yana mañga 'ināyet
kılıp ezeli 'ilm-ni mañga bağısladı ... || [TE:U227/15&A166/1] Dahi ulu
Tanrı'nın uygunlaştırması ile fazilet sahibi kılan nefsimi kendimden uzak
kıldım ise, ulu Tanrı yine bana lûtfedip ezeli ilmini bana bağısladı.

[TE:U228/12] ... *kaçan kim bu yanğlıg sözleştük érse, têngri ta'âlâ mëniñg*
zāhir u bâtınım-nı [TE:U228/13] *tevḥīd nûrı bile rüşen kıldı ...* ||
[TE:U228/12-13] Ne zaman bu yanlış söyleştik ise, ulu Tanrı benim dış ve
içimi tevhid nuru ile aydın kıldı.

[TE:U230/15] ... *yana têngri ta'âlâ yétmiş érdim ...* || [TE:U230/15] Yine ulu
Tanrı ulaşmış idim.

[TE:U234/13] ... *têngri ta'âlâ sēniñg bile ne iş kıldı? ...* || [TE:U234/13] Ulu
Tanrı senin ile ne iş yaptı?

[TE:U234/13] ... *bāyezīd* ayttı [TE:U234/14] *kim*: “*maṅga tēngri ta ‘ālā* ayttı *kim: yā bāyezīd! nē kēltürdüñg?*” *dēp* ... || [TE:U234/13-14] Bāyezīd söyledi ki: “Bana ulu Tanrı söyledi ki: Ey Bāyezīd! Ne getirdin?” diye.

[TE:U238/5] ... ayttı: “*mundak kılayın! bolğay kim tēngri ta ‘ālā maṅga hācī-larñıñ sevābındın rüzī* [TE:U238/6] *kılğay*” *dēp* ... || [TE:U238/5-6] Söyledi: “Böyle yapmayın! Olacak ki ulu Tanrı bana hacıların sevabından nasip edecek.” diye.

[TE:U238/7] ... *yana qarı hatun* ayttı: “*mēni sēniñg üçün yeberip turur tēngri ta ‘ālā kim, sēni ka ‘beğa yetkürgey*” *dēp* ... || [TE:U238/7-8] Yine yaşlı kadın söyledi: “Beni senin için göndermiş ulu Tanrı ki, seni Kabe’ye götüreceğim.” diye.

[TE:U238/15] ... *yā ana! bilür mēn kim, sēni tēngri ta ‘ālā* [TE:A174/1] *yeberip turur* ... || [TE:U238/15&A174/1] Ey anne! Bilir misin ki, seni ulu Tanrı göndermiştir.

[TE:U245/12] ... *süfyān* ayttı: <*yana*> “*tēngri ta ‘ālā maṅga rahmet kıldı*” ... || [TE:U245/12] Süfyān söyledi: “Yine ulu Tanrı bana rahmet etti.”

[TE:U250/11] ... ayttı: “*korkmas mēn tēngri ta ‘ālā katığa* [TE:U250/12] *barmak-lık katık iş turur*” ... || [TE:U250/11-12] Söyledi: “Korkmam ulu Tanrı katına varmak zor işdir.”

[TE:U251/11] ... *cuvāb* ayttı *kim*: “*maṅga tēngri ta ‘ālā rahmet kıldı*” *dēp* ... || [TE:U251/11] Cevap verdi ki: “Bana ulu Tanrı rahmet etti.” diye.

[TE:U253/14] ... *şakīk* ayttı: “*yā kāfir! nē üçün but-ka secde kıılır sēn? sēni yaratқан* [TE:U253/15] *tēngri ta ‘ālā bir durur, bar durur, kādir durur, ‘ālim durur. sēn uyalmas mu sēn kim but-ka secde kıılır sēn?*” *dēp*. || [TE:U253/14-15] Şakīk söyledi: “Ey kafir! Ne içi puta secde edersin? Seni yaratan ulu Tanrı birdir, vardır, kadirdir, alimdir. Sen utanmaz mısın ki puta secde edersin?” dedi.

[TE:U255/7] *törtünçi*: *ol kim bilür mēn kim barça hāl-da mēniñg yarağımnu* [TE:U255/8] *tēngri ta ‘ālā mēndin yahşı bilür* ... || [TE:U255/7-8] Dördüncü: O ki bilirim her halde benim faydamı ulu Tanrı benden iyi bilir.

[TE:U255/10] ... *têngri ta'âlâ* [TE:U255/11] *seni ebûbekir-i şiddîk ornığa olturup turur* ... || [TE:U255/10-11] Ulu Tanrı seni Ebu Bekir Siddîk yerinde olturtmuştur.

[TE:U256/14] ... *yâ hârûn-ı reşîd! têngri ta'âlâ seni tamuğ-niň*
[TE:U256/15] *derbâni kılıp turur* ... || [TE:U256/14-15] Ya Hârûn-u Reşîd!
Ulu Tanrı seni cehennemin kapıcısı yapmıştır.

[TE:U258/8] *yana ayttı kim: “têngri ta'âlâ tã'at kılğan bendelerini ölüm vaktida tirig-rek kıılır yana yazuq-luq* [TE:U258/9] *yavuz bendeni tiriginde ölüg dek kıılır”* ... || [TE:U258/8-9] Yine söyledi ki: “Ulu Tanrı ibadet eden kullarını ölüm vaktinde daha diri kıılır yine günahkar kötü kulu diriliğinde ölü gibi kıılır.”

[TE:U258/13] ... *bay ol durur kim têngri ta'âlâ bergeñ ülüş-ge rãzi bolğay* ...
|| [TE:U258/13] Zengin odur ki ulu Tanrı'nın verdiği paya razı olacak.

[TE:U260/15] ... *yâ ebû hanîfe! <têngri ta'âlâ> seni mēning sünnet-lerimni zâhir kılıp tirgüzmeğ için yaratıp turur* ... || [TE:U260/15] Ey Ebû Hanîfe!
Ulu Tanrı seni benim sünnetlerimi görünür kılıp diriltmek için yaratmıştır.

[TE:U265/9] ... *şâfî* [TE:U265/10] *sebebi-din têngri ta'âlâ ol eşik-ni açtı* ...
|| [TE:U265/9] Şâfî sebebinden ulu Tanrı o kapıyı açtı.

[TE:U268/12] ... *andağ kim <têngri ta'âlâ> kelâm-ı mecîd-te buyurur kim:*
[TE:U268/13] *ve amma man hâfa mağâma rabbihi ve nahâ'n-nafsu 'ani'l-havâ fainna'l-cennete hiya'l-ma'vâ.* [TE:U268/14] *bu âyet-niň ma'nî-si andağ durur kim: “her kim bir yavuz iş-ge h'âst kılsa, yana ol iş-din têngri ta'âlâ* [TE:U268/15] *-niň qorquñçı-dın ol iş-niň başı-dın kēçse, uçmağ ol kişi-niň durur” dep* ... || [TE:U268/12-14] Öyle ki ulu Tanrı Kelâm-ı Mecîd'de buyurur ki: *ve amma man hâfa makâma rabbihi ve nahâ'n-nafsu ani'l-havâ fainna'l-cennete hiya'l ma'vâ.* Bu ayetin manası şöyledir ki: “Her kim kötü bir işe niyet etse, yine o işten ulu Tanrı'nın korkusundan o işin başından geçse, cennet o kişininidir.”

[TE:U272/9] ... *yana her ne kim du'â kılsa, têngri ta'âlâ* [TE:U272/10] *anıň du'âsını icâbet kıılır êrdi* ... || [TE:U272/9-10] Yine her kim dua etse, ulu Tanrı onu duasına icabet eder idi.

[TE:U272/12] ... *bolğay kim ol du'ā bereketi-din têngri ta'ālâ mēni bu hastalık-din halâş* [TE:U272/13] *ķılğay ...* || [TE:U272/12-13] Olacak ki o dua bereketinden ulu Tanrı beni bu hastalıktan kurtaracak.

[TE:U273/6] ... *yā aħmed! sēn kim bolğay sēn kim têngri ta'ālâ ēvi-ge bargay sēn ...* || [TE:U273/6] Ey Ahmed! Sen kim olacaksın ki ulu Tanrı'nın evine varacaksın?

[TE:U273/6] ... *yana* [TE:U273/7] *têngri ta'ālâ bērgen rūzī-ğa şükür ķılmas sēn ...* || [TE:U273/6-7] Yine ulu Tanrı'nın verdiği nasibe şükretmezsin.

[TE:U278/15] ... *ayttı: "mēn têngri ta'ālâ bile ķavul ķılıp turur mēn kim dūnyāni 'imāret ķılmağay mēn".* || [TE:U278/15] Söyledi: "Ben ulu Tanrı ile kılmıştırım ki dünyayı imaret kılmayacağım."

[TE:U282/11] ... *aniñg cezāsı-nı têngri ta'ālâ bērür ...* || [TE:U282/11] Onun cezasını ulu Tanrı verir.

[TE:U285/6] ... *têngri ta'ālâ aniñg ēdgü 'amelidin ħōşnūd bolur ...* || [TE:U285/6] Ulu Tanrı onun iyi amelinden hoşnut olur.

[TE:U303/2] ... *yana dört yaşı-dın bēri têngri ta'ālâ* [TE:U303/3] *añğa andaķ nazar ķılmış ērdi kim kēçeler uyumayın tañg atķunça namāz ķılır ērdi ...* || [TE:U303/2-3] Yine dört yaşından beri ulu Tanrı ona öyle nazar etmiş idi ki geceleri uyumadan tan atıncaya kadar namaz kılar idi.

[TE:U306/1] ... *yana ayttı kim: her künde têngri ta'ālâ* [TE:U306/2] *ħıtab ķılır kim: "yā bendeler! mēn sizni yād ķılır mēn. siz mēni yād ķılmas siz. mēn sizni öz dergāhımğa inder mēn. [TE:U306/3] sizler özge dergāhlarğa barur siz. mēn sizdin belāni yıraķ ķılır mēn. sizler yazuķ köprek ķılıp, öziñgizni belāğa* [TE:U306/4] *şalur siz. dağı tañg bile kıyāmet küni nē cuvāb bērgey siz" dēp ...* || [TE:U306/1-4] Yine söyledi ki: Her gün ulu Tanrı hitap ederdi ki: "Ey kullar! Ben sizi yād ederim. Siz ben yād etmezsiniz. Ben sizi kendi dergāhımda çağırırım. Siz başka dergāhlara gidersiniz. Ben sizden belayı uzak tutarım. Siz daha çok günah işleyip kendinizi belaya salarsınız. Dahi tan ile kıyamet günü cevap vereceksiniz." diye.

[TE:U310/12] ... *serī saḳatī ma ‘rūf-nı* [TE:U310/13] *tüşinde körüp ayttı:* “*têngri ta ‘âlâ sanġa ne hıṭâb kıldı?*” *dêp* ... || [TE:U310/12-13] Serî Sakatî Marûf’u rüyasında görüp söyledi: “Ulu Tanrı sana ne hitap etti?” diye.

[TE:U310/13] ... *ma ‘rūf ayttı:* “*mên barça yazukluġ-dın yanıp* [TE:U310/14] *dünyâ sevuġlükin kõnġlümdin arıttım êrse, têngri ta ‘âlâ maġġa rahmet kılıp yazuk-larımnu mëndin arıttı*” ... || [TE:U310/13-14] Marûf söyledi: “Ben bütün günahlarımdan dönüp dünya sevgisini gönümden çıkardım ise, ulu Tanrı bana rahmet edip günahlarımı benden arıttı.”

[TE:U319/7] ... *daġı taġ birle her nêkim maġġa têngri ta ‘âlâ bêrse, sanġa bêreyin* ... || [TE:U319/7] Ve tan ile her ne bana ulu anrı verse sana vereyim.

[TE:U321/12] ... *aġmed ayttı:* “[TE:U321/13] *tekellüf üçün êrmes. têngri ta ‘âlâ üçün durur. eger têngri ta ‘âlâ üçün bolmasa, ġopġal! bir nêçeni öçürgil!*” *dêdi.* || [TE:U321/12-13] Ahmet söyledi: “Gösteriş yapmak için değil. Ulu Tanrı içindir. Eğer ulu Tanrı için olmasa kalk! Birkaçımı södür.” dedi.

[TE:U326/13] *alarnıġ ikisi-ni têngri ta ‘âlâ rüzî kıldı* ... || [TE:U326/13] Onların ikisini ulu Tanrı nasip etti.

[TE:U326/15] ... *maġġa bir yaġşı kenîzek têngri ta ‘âlâ rüzî kıldı* ... || [TE:U326/15] Bana bir güzel cariye ulu Tanrı nasip etti.

[TE:U327/9] ... *yana ayttı:* “*her kim* [TE:U327/10] *dünyâda têngri ta ‘âlâ-dın uyalıp tã ‘aġa meşġül bolsa, kıyâmet künde têngri ta ‘âlâ anı ‘azâb kılgalı* [TE:U327/11] *uyalġay. yana bendeniġ uyalmaġı yazuk-dın durur. basa têngri ta ‘âlâ-nıġ uyalmaġı kerem-din durur*”. || [TE:U327/9-11] Yine söyledi: “Her kim dünyada ulu Tanrı’dan utanıp ibadetle meşgul olsa, kıyamet gününde ulu Tanrı onu azap etmeye utanacak. Yine kulun utanması günahlandır. Sonra ulu Tanrı’nın utanması keremdendir.”

[TE:U329/12] ... *yana ayttı:* “*her kim têngri ta ‘âlâ-dın* [TE:U329/13] *râzî bolsa, têngri ta ‘âlâ daġı ol kışı-din râzî durur*” ... || [TE:U329/12-13] Yine döyledi: “Her kim ulu Tanrı’dan razı olsa,ulu Tanrı dahi o kişiden razı olur.”

[TE:U342/14] ... *manşūr ayttı kim,* [TE:U342/15] “*têngri ta ‘âlâ maġġa hıṭâb kıldı kim, sên êl-ge pend bêrip özüġiş kılmas êrdiġ*” ... || [TE:U342/14-15]

Mansur söyledi ki, “Ulu Tanrı bana hitap etti sen ele öğüt veriğ kendin iş yapmaz idin.”

[TE:U343/7] ... *ma ‘rifet tēngri ta ‘ālâ tanımak durur* ... || [TE:U343/7] Marifet ulu Tanrı’yı tanımaktır.

[TE:U343/9] ... *aḥmed ayttı: “i ‘timād tēngri ta ‘ālâ-ğa kılmak, yana her iş kılsa, tēngri ta ‘ālâ [TE:U343/10] için kılmak, yana ḥalāyık-dın bīzār bolmak, basa zulm-dın yırak turmak”* ... || [TE:U343/9-10] Ahmed söyledi: “İtimat ulu Tanrı’ya kılmak, yine her iş yapsa ulu Tanrı için yapmak, yine halktan usanmış olmak, sonra zulümden uzak durmak.”

[TE:U343/11] ... *yana ayttı: “ihlāş ol durur kim her ‘amel kim kılgay <sên>, tēngri ta ‘ālâ için kılgay, riyā için kılmagay, yana ‘amel kılsaṅ,* [TE:U343/12] *andak kılgıl kim sēndin özge tēngri ta ‘ālâ-dın özge kimerse bilmegey”* ... || [TE:U343/11-12] Yine söyledi: “İhlas odur ki her ne amel yapacaksan ulu Tanrı için yapacak, riya için yapmayacaksın, yine amel etsen öyle yapacaksın ki senden başka ulu Tanrı’dan başka kimese bilmeyecek.”

[TE:U345/13] ... *cüneyd ayttı: “şükür ol durur kim, tēngri ta ‘ālâ bērgen ni ‘met-ni [TE:U345/14] gāflet bile yemegey. dağı ol ni ‘met küçi bile ma ‘şiyet kılmagay”* ... || [TE:U345/13-14] Cineyt söyledi: “Şükürü odur ki ulu Tanrı’nın verdiği nimeti gaflet ile yemeyecek. Dahi o nimet gücü ile günah işlemeyecek.”

[TE:U346/6] ... *bu yol-da [TE:U346/7] tēngri ta ‘ālâ yibergen kitāb-nı oṅğ kol-da tutmak kerek* ... || [TE:U346/6-7] Bu yolda ulu Tanrı’nın gönderdiği kitabı sağ kolda tutmak gerek.

[TE:U347/15] ... *mēn köṅ-lümde ayttım: “tēngri ta ‘ālâ [TE:A247/1] maṅa nēme bērse, mēn bu gülābī-ğa bēreyin!” dēp* ... || [TE:U347/15] Ben gönlümde söyledim: “Ulu Tanrı bana ne verirse ben onu Gülâbî’ye vereyim!” diye.

[TE:U354/13] ... *ol zamān [TE:U354/14] tēngri ta ‘ālâ ol yigit-ke meşāyıl-lar mertebesi-ni bērdi* ... || [TE:U354/13-14] O zaman ulu Tanrı o yiğide şeyhler mertebesi verdi.

[TE:U355/6] ... şeyh ayttı: “özi-niñ sirrin saklamak, dağı nefis-niñ cilavını [TE:U355/7] berk tutmak, dağı têngri ta‘âlâ buyurğan farızalar-nı yeri-ge yêtkürmek” ... || [TE:U355/6-7] Şeyh söyledi: “Kendi sırrımı saklamak ve nefisin cilavını berk tutmak ve ulu Tanrı’nın buyurduğu vazifeleri yerinde getirmek.”

[TE:U365/14] ... ol eşek-niñ egesi ayttı: “mên bilür êrdim kim, têngri ta‘âlâ [TE:U365/15] dergâhında seniñ du‘ânğ icâbet turur. anıñ üçün seni tuttum” <dêdi> ... || [TE:U365/14-15] O kapının sahibi söyledi: “Ben bilir idim ki, ulu Tanrı dergahında senin duana icabet eder. Onun için seni tuttum.” dedi.

[TE:U369/14] ... têngri ta‘âlâ barça müsülmânları [TE:U369/15] şeytân mekri bile nefis belâsından saklasun ... || [TE:U369/14-15] Ulu Tanrı bütün Müslümanları şeytan oyunu ile nefis belasından korusun.

[TE:U370/6] ... têngri ta‘âlâ bendedin sekiz neme tiler ... || [TE:U370/6] Ulu Tanrı kuladan sekiz şey ister.

[TE:U371/13] evvel: têngri ta‘âlâ ... || [TE:U371/13] Birinci: Ulu Tanrı.

[TE:U374/13] ... yâ ‘azrâyil! <têngri ta‘âlâ> sañga [TE:U374/14] aytıp tur kim cân algıl! ... || [TE:U374/13-14] Ey Azrail! Ulu Tanrı sana söylemiştir ki can al!

[TE:U378/10] ... yana şeyh ayttı: [TE:U378/11] “her kim yigit-lik-te têngri ta‘âlâ-niñ buyruğın yeriğe yêtkürmese, âhır vaqtında têngri ta‘âlâ anı hôr kılğay” <dêp> dêdi ... || [TE:U378/10-11] Yine şeyh söyledi: “Her kim gençlikte ulu Tanrı’nın buyruğunu yerine getirmese yalılığında ulu Tanrı onu hor kılacak.” diye dedi.

[TE:U388/12] ... zâhirde öltürgülük turur. velîkin bâtın-da têngri ta‘âlâ bilür ... || [TE:U388/12] Dışta öldürmelikdir. Lakin içte ulu Tanrı bilir.

[TE:U392/4] ... yana mansûrnu tüte körüp sordum ki: “yâ mansûr! têngri ta‘âlâ bu seni öltürgen [TE:U392/5] el bile ne iş kıldı? dêp ... || [TE:U392/4-5] Yine Mansur’u tüterken görüp sordum ki: “Ey Mansur! Ulu Tanrı bu seni öldüren halk ile ne iş kıldı?” diye.

[TE:U392/5] ... *manşūr ayttı: “tēngri ta ‘ālâ maᅅga şefekat kılp mēni taᅅıgan ēl-ge yana mēni [TE:U392/6] taᅅımaᅅan, mēni urup öltürge ēl-ge, ikelesi-ge rahmet kıldı. anıᅅğ için kim ēl maᅅga tēngri ta ‘ālâ [TE:U392/7] için şefekat kılrur ērdiler. yana ol urᅅan ēl daᅅı mēni tēngri ta ‘ālâ için urar ērdiler” ...* || [TE:U392/5-7] Mansur söyledi: “Ulu Tanrı bana şefkat edip beni tanıyan halka yine beni tanımayan, beni vurup öldüren halka, ikisine rahmet etti. Onun için halk bana ulu Tanrı için şefkat eder idiler. Yine o vuran halk dahi beni ulu Tanrı için vurur idiler.”

tēngri ta ‘ālâga ‘Tanrı Taâlâ’ya’ MK 248, *tengri te ‘alaᅅa* MN 12, RK 14, SK 24, SM 104, *teᅅri ta ‘ālâga* RŞR 71-73, *tēngri ta ‘ālâga* TE 17

[MK:263/13] ... *anıᅅğ için [MK:263/14] kim tēngri ta ‘āl-ā-ga şülüm nisbet kılmak [MK:263/15] rev-ā irmez ...* || [MK:263/13-15] Onun için ki Tanrı Taâlâ’ya zulüm nisbet etmek revâ deᅅil(dir).

[MK:272/8] *mez-’el-e kişi ayıdız-a kim men [MK:272/9] tēngri ta ‘āl-ā-ga aş ödmek için [MK:272/10] kulluk kılrur men tiᅅ-e kâfir bolur* || [MK:272/8-10] Mes’ele : insan söylese ki «Tanrı Taâlâ’ya yemek, ekmek için kulluk ederim» dese kâfir olur.

[MN:12a/3] *şükür-ü sipaz v-e sidayış ol qadir-i lem yesel on sekiz ming ‘alem-ni [MN:12a/4] yaradqan törüdken münez-e birü bar erklig [MN:12a/5] tengri ta ‘al-a-ga cell-a celalahu v-e teqaddes esm-a-u-huu vel-a [MN:12a/6] ilah-a ᅅayru-huu yan-a yüz ming salavat v-e tahiyaᅅ* || [MN:12a/3-6] On sekiz bin âlemi yaratan ve tanzim eden o sonsuz kadire, şeriksiz bir ve var olan yüce Tanrı’ya hamd ve sena celle celalehu ve tekaddese esmauhu ve lâ ilâhe ᅅayruhu.

[MN:21b/1] ... *yan-a [MN:21b/2] andın odüp bir uluᅅ feride kördüm yedmiş başlıᅅ boyı bu düny-a-ça [MN:21b/3] bar erdi (h)er bir başında yedmiş tili bar erdi keᅅ-e kündüz [MN:21b/4] tengri te ‘al-a-ga tesbih aydur erdi ...* || [MN:21b/1-4] Oradan geçerek bir ulu melek gördüm, yetmiş başlı; boyu bu dünya kadar vardı; her bir başında yetmiş dili vardı: gece gündüz yüce Tanrı’yı tesbih ediyordu.

[MN:23a/1] ... *tep men taq-ı başım kodergeç ayıdım* [MN:23a/2] *ma'n-i-si ol bolur kim til birl-e (h)er nekim (h)amdu sen-a tesbih aydılz-a* [MN:23a/3] *yan-a mal birl-e sadaq-a sekat qurban (h)er türlüg ta'at qılz-a-lar* [MN:23a/4] *tengri teal-a-ğa turur ...* || [MN:23a/1-4] Ben de başımı kaldırıp dedim: Manası şudur dil ile her ne hamd ve sena dense, mal ile sadaka, zekat kurban her türlü taat kılinsa yüce Tanrı'yadır.

[MN:24a/11] ... *m(e)n barıp* [MN:24a/12] *tengri te'al-a-ğa sar-ı-lıq qılıp yalbardım ...* [MN:24a/11-12] Bu gidip yüce Tanrı'ya şikâyet edip yalvardım.

[MN:26a/3] ... *'arş-nı* [MN:26a/4] *tengri te'al-a qısil yaqut-tın yaradıp turur taqı 'arş-nı köp ferişde-* [MN:26a/5] *ler tavaf qılır erti-ler barçaları keç-e kündüz* [MN:26a/6] *tengri te-al-a-ğa tesbih ayıdur erdi-ler ...* || [MN:26a/3-6] Arşı yüce Tanrı kızıl yakuttan yaratmıştı; arşı birçok melekler tavaf ediyorlardı; hepsi, gece gündüz, yüce Tanrıyı tesbih ediyorlardı.

[MN:26c/1] ... *andın songr-a 'arş öz-e çıqıp* [MN:26c/2] *tengri te'al-a-qa secde qılıp hamdu sena ayıdım ...* || [MN:26c/1-2] Ondan sonra arş üzerine çıkıp, yüce Tanrı'ya secde edip hamd ve senada bulundum.

[MN:37a/1] ... *alar barça ayıdtı-lar şükür* [MN:37a/2] *tengri ta'al-a-ğa kim sening mubarek cemalinggiz-ni biz-ge korgüs-ti tep ...* || [MN:37a/1-2] Onlar hep şükrettiler yüce Tanrı'ya ki senin mübarek yüzünü bize gösterdi diye.

[RK:13-142b/4] *ol halâyık bar-ça-ları çın köngül birl-e* [RK:13-142b/5] *tenğri ta'âl-â-ğa secde kılip sâlih* [RK:13-142b/6] *peygâmbar 'aleyh[i's]selâm-ğa inanıp imân* [RK:13-142b/7] *keltür-tiler ...* || [RK:13-142b/4-7] O halkın tamamı halis gönül ile Tanrı Tealâ'ya secde edip, Salih peygamber Aleyhisselâm'a inanıp iman ettiler ve Müslüman oldular.

[RK:36-153a/6] ... *kenğ-lik-te dar-lıq* [RK:36-153a/7] *-ta tenğri ta'âl-â-ğa köp şükür-ler kılgıl* || [RK:36-153a/6-7] Genişlikte, darlıkta Tanrı Tealâ'ya çok şükret.

[RK:36-153a/12] ... *yan-a* [RK:33-151b/13] *rasül 'aleyh[i's]-selâm aydı kim yarım keç-e* [RK:33-151b/14] *-ler-de kılgan nam[â]zlar bende-ler-ni* [RK:33-151b/15] *tenğri ta'âl-â-ğa yavuq kıllur ...* || [RK:33-151b/12-15] Yine Resul Aleyhisselâm cevap verdi: “Gece yarılarında kıldığı namazlar kulları Tanrı Tealâ'ya yakınlaştırır.”

[RK:41-156b/9] ... *on tokuzunçı her* [RK:41-156b/10] *i-te teŋri ta 'āl-ā-ğa tevekkel kılğıl kim* [RK:41-156b/11] *barç-a halâyık-tın artuğ-raq tuvânâ* [RK:41-156b/12] *-raq bolğay sen ...* || [RK:41-156b/9-12] On dokuzuncu(su), her işte Tanrı Tealâ'ya tevekkül et ki bütün halktan daha güçlü olacaksın.

[RŞR:300] ... *rızvân ş-ā(h) anı* [RŞR:301] *körüp t(e)ñri ta 'āl-ā-ğa şükür-l(e)r kıldı ...* || [RŞR:3000-301] Rızvan şah onu görüp ulu tanrıya şükretti.

[RŞR:522] ... *tağ-ı* [RŞR:523] *teñri ta 'āl-ā-ğa tevekkel kılıp özi-ni* [RŞR:524] *teñizge saldı-ı ...* || [RŞR:522-524] Ulu tanrıya tevekkül edip kendisini denize bıraktı.

[RŞR:529] *dāy-a maymūn-a bil-e manū-çıhr-niñ tağ-ı* [RŞR:530] *badrahî cādū kelip rûh-afzā-nı ilkenin tağ-ı* [RŞR:531] *barç-a körgeñin işit-kenin hakāyat kıld-ı* [RŞR:532] *irşe rızvân ş-ā(h) tağ-ı özi-niñ hakāyat-ı* [RŞR:533] *-ni dāy-a-ğa ayıt-tı tağ-ı yığl(a)p* [RŞR:534] *t(e)ñri ta 'āl-ā-ğa sacda kıld-ı ...* || [RŞR:529-534] Dadı, Maymuna ile Manu-çıhr'ın ve Badrahî cadının gelip Ruh-afza'yı gmtürdüğünü, bütün gördüğünü ve işittiğini anlatınca Rızvan şah da kendi hikâyesini dadıya anlattı ve ağlayıp ulu tanrıya secde etti.

[RŞR:545] ... *tağ-ı teñri ta 'āl-ā-ğa zārî-* [RŞR:546] *-lık kılıp ol balā-dın hal(ā)ş bolmağ* [RŞR:547] *tiled-i irşe bir katıg yel kelip* [RŞR:548] *teñri ta 'āl-ā-niñ fermān-ı bil-e ol tahta-* [RŞR:549] *-ni bir z(a)mān-da teñizniñ kırıgın-ğa yıtkürdi* || [RŞR:545-549] Ulu tanrıya yakarıp o beladan kurtulmak isteyince, sert bir rüzgâr gelip ulu tanrının emriyle o tahtayı bir anda denizin kıyısına ulaştırdı.

[RŞR:550] ... *tağ-ı* [RŞR:551] *sacda kılıp t(e)ñri ta 'āl-ā-ğa hamd u san-ā-* [RŞR:552] *-l(a)r aydı-ı ...* || [RŞR:550-552] Secde edip ulu tanrıya hamdüsenalar etti.

[RŞR:642] ... *tağ-ı* [RŞR:643] *t(e)ñri ta 'āl-ā-ğa köp hamd u san-ā aytıp* [RŞR:644] *şükür kıldım ...* || [RŞR:642-643] Ulu tanrıya çok hamdüsenâ edip şükür kıldım.

[RŞR:733] ... *men ol kiñb-ni* [RŞR:734] *oğup ol at-l(a)rni öğren-dim irşe* [RŞR:735] *teñri {'} ta 'āl-ā-ğa sacda kılıp yüzüm-ni* [RŞR:736] *yir-ge sürtüp*

köp şükür-l(e)r kıldım ... || [RŞR:733-736] Ben o kitabı okuyup o adları öğrenince, ulu tanrıya secde edip yüzümü yere koydum.

[RŞR:606] *kim a-y yigit gam yimegil kim men seni* [RŞR:607] *t(e)ñri ta< 'ā>l-ā-niñ 'ināyat-ı bil-e* [RŞR:608] *öz murādîñ-ğa yitküreyin ...* || [RŞR:606-608] Ey genç, gam yeme! Ben seni ulu tanrının yardımıyla muradına erdireceğim.

[SK:52/9] *barça-ları şār-ī kılip ayıt-lar kim biz* [SK:52/10] *inanıp imān keldür-tük ol yünuz ayıt-* [SK:52/11] *-kan birü bar tenğri ta'āl-ā-ğa tip ...* || [SK:52/9-11] Hepsi aylağıp söylediler ki: “Yunus’un söylediği gibi bir ve var ulu Tanrı’ya inanıp iman ettik.” diye.

[SK:114/1] *yan-a ayt-ı kim y-ā melik sen ol* [SK:114/2] *tenğri ta'āl-ā-ğa secde kılgıl kim yir* [SK:114/3] *-ni kök-ni kün-ni ay-ni tery-ā-lar* [SK:114/4] *-ni tağ-lar-ni yaradıp turur ...* || [SK:114/1-4] Yine söyledi ki: “Ey hükümdar! Sen o ulu Tanrı’ya secde et ki yeri göğü güneşi ayı deryaları dağları yaratmıştır.”

[SK:125/1] *... belī circīz ayıt-kan yir-ni* [SK:125/2] *kök-ni yarat-kan birü bar* [SK:125/3] *tenğri ta'āl-ā-ğa iman-tım ...* || [SK:125/1-3] Evet Circis’in söylediği gibi yeri göğü yaratan bir ve var ulu Tanrı’ya inandım.

[SK:133/13] *... andın sonğra men tağ-ı* [SK:133/14] *sen ayıt-kan tenğri ta'āl-ā-ğa inanıp imān* [SK:133/15] *keldüreyin ...* || [SK:133/13-15] Ondan sonra ben ve sen söyleyen, ulu Tanrı’ya inanıp iman edeyim.

[SK:198/8] *... tağı turup* [SK:198/9] *tenğri ta'āl-ā-ğa secde kılip tā'at-ka* [SK:198/10] *meşğül bolup tā'at-ni ardur-tı irz-e* [SK:198/11] *şeydān ayıt ilāhī eyüb-niñ* [SK:198/12] *körklüg oğlan-ları bar alar-niñ* [SK:198/13] *üçün tā'at kıılır titi irz-e* [SK:198/14] *hağ ta'āl-ā hıdāb kıltı kim y-ā* [SK:198/15] *mel'ün eyüb-niñ oğlan-ların sanğa* [SK:198/16] *havāle kılduğ tip ...* || [SK:198/8-16] Ve durup ulu Tanrı’ya secde edip ibadetle meşgul olup ibadetini arttırdı ise şeytan söyledi: “İlahi, Eyüp’ün güzel çocukları var, onlar için ibadet eder.” dedi ise ulu Tanrı hitap etti ki: “Ey şeytan! Eyüp’ün çocuklarını sana havale ettik.” diye.

[SK:199/4] *... eyüb tenğri ta'āl-ā-ğa* [SK:199/5] *şükür kılip tā'at-ni ardur-tı ...* || [SK:199/4-5] Eyüp ulu Tanrı’ya şükredip ibadetini arttırdı.

[SK:203/6] *y-ā eyüb sen kayğur-mağıl kim* [SK:203/7] *tenri ta'āl-ā sanğa rahmet kıltı ...* || [SK:203/6-7] Ey Eyüp sen kaygılanma ki ulu Tanrı sana merhamet etti.

[SK:204/6] ... *eyüb ol şamân* [SK:204/7] *tenğri ta'āl-ā-ğa şükür kılp secde kılt-ı* [SK:204/8] *irz-e eyüb-niñ hadunı kelt-i taq-ı* [SK:204/9] *ol iki ödmek-ni keldürüp eyüb-nı* [SK:204/10] *ol yanğlıg selâmet kört-i irz-e sevünüp* [SK:204/11] *haq ta'āl-ā-ğa şükür kılp secde kıltı* || [SK:204/6-11] Eyüp o zaman ulu Tanrı'ya şükredip secde etti ise Eyüp'ün eşi geldi ve o iki ekmeği getirip Eyüp'ü o gibi kurtulmuş gördü ise sevinip ulu Tanrı'ya şükredip secde etti.

[SK:233/9] ... *bulûkıy-ā hayrân bolup* [SK:233/10] *tenğri ta'āl-ā-ğa şükür kılp ol yolçı-lar* [SK:233/11] *-tın hayır-bât kolup bart-ı ...* || [SK:233/9-11] Bulûkıyâ hayran olup ulu Tanrı'ya şükredip o kılavuzlardan iyilik dileyip gitti.

[SK:252/10] ... *taq-ı* [SK:252/11] *ol kuş tenğri ta'āl-ā-ğa öküş hamdü sen-ā* [SK:252/12] *-lar aydur irti ...* || [SK:252/10-12] Ve o kuş ulu Tanrı'ya çok şükür ve övgüler söyler idi.

[SK:253/4] *âdem tenğri ta'āl-ā-ğa köp şükür-ler kıldı* || [SK:253/4] Adem, ulu Tanrı'ya çok şükretti.

[SK:255/1] *taq-ı tenğri ta'āl-ā-ğa öküş şâr-î* [SK:255/2] *-lık kılt-ı irz-e ol kuş bulûkıy-ā* [SK:255/3] *-ğa rahim kılt-ı ...* || [SK:255/1-3] Ve ulu Tanrı'ya çok ağlayıp sızladı ise ki o kuş Bulûkıyâ'ya merhamet etti.

[SK:262/9] ... *on tokuşunçı her* [SK:262/10] *iş-te tenğri ta'āl-ā-ğa tevekkel kılgıl kim* [SK:261/11] *barç-a halâyık-tın arduq-raq tüvân-* [SK:262/12] *-raq bolğay sen ...* || [SK:262/9-12] On dokuzuncu, her işte ulu Tanrı'ya tevekkül et ki bütün halktan daha fazla güçlü olacaksın.

[SM:41/1] ... *taq-ı iki sandük-ğa köp la'l u firûze* [SM:41/2] *inçü mercân yüklep özleri taq-ı* [SM:41/3] *tenğri ta'āl-ā-ğa tevek[k]el kılp ol sal-nı* [SM:41/4] *sürüp tenğizge kir-di-ler ...* || [SM:41/1-4] Ve iki sandığa pek çok lal ve firûze, inci, mercân yükleyip kendileri de Yüce Tanrı'ya tevekkül ederek salı sürüp denize açıldılar.

[SM:41/14] ... *melikzāde bil-e melike* [SM:41/15] *tēngri ta 'āl-ā-ğa köp şükür-ler kılıp ol mīv-e-lerdin yip* [42/1] *bir ay ol cezīr-e-de turdı-lar* ... [SM:41/14-15 SM:42/1] Melikzāde ile Melike, Yüce Tanrı'ya çok şükürler edip o meyvelerden yiyip bir ay o adada kaldılar.

[SM:42/4] ... *tak-ı* [SM:42/5] *tēngri ta 'āl-ā-ğa tevek[k]el kılıp tēngizge* [SM:42/6] *kirđi-ler* ... || [SM:42/4-6] Ve Yüce Tanrı'ya tevekkül edip denize girdiler.

[SM:92/13] ... *serv bānū melikzāde bil-e kuçuşup* [SM:92/14] *tēngri ta 'āl-ā-ğa şükür-ler kılıp köp şād-lık kıldı* || [SM:92/13-14] Serv Banū, Melikzāde ile kucaklaşıp Yüce Tanrı'ya şükürler edip çok mutlu oldu.

[TE:U13/13] ... *koyğay sēn kim ferāgat-ı köngül bile tā'atka meşgül bolup dāyım tēngri ta 'ālâ-ğa* [TE:U13/14] *kulluk kılgay mēn* ... || [TE:U13/13-14] Bırakacaksın ki el çekmiş gönül ile ibadetle meşgul olup daima ulu Tanrı'ya kulluk edeceğim.

[TE:U17/9] ... *kaçan kim* [TE:U17/10] *sizdin ümīdimni kēsip, ümīdimni tēngri ta 'ālâğa bağladım erse, könglüm içinde bir eşik açıldı.* || [TE:U17/9-10] Ne zaman ki sizden ümidimi kesip ümidimi ulu Tanrı'ya bağladım ise, gönlüm içinde bir kapı açıldı.

[TE:U17/13] ... *her kıysı yazuk kim evveli korkunç bile bolup* [TE:U17/14] *āhiri pişimān bolup 'özür kılsa, tēngri ta 'ālâğa ol bende yavuk bolğay* ... || [TE:U17/13-14] Herhangi günah ki önce korku ile olup sonra pişman olup özür dilese, ulu Tanrı'ya o kul yakın olacak.

[TE:U30/8] ... *şirk ol durur kim, tēngri ta 'ālâ-ğa şerik* [TE:U30/9] *<katmağay>-sēn* ... || [TE:U30/8-9] Şirk odur ki, ulu Tanrı'ya ortak koşmayacaksın.

[TE:U59/12] ... *hasan-ı basrī tēngri ta 'ālâ-ğa yētti, dağı tēngri ta 'ālâ andın hoşnūd boldı* ... || [TE:U59/12] Hasan-ı Basrī ulu Tanrı'ya yetiştı, dahi ulu Tanrı ondan hoşnut oldu.

[TE:U62/9] ... *dağı <bir> halvet yerge barıp arığ köngül bile tēngri ta 'ālâ-ğa kulluk tā'at kıldı,* [TE:U62/10] *dağı riyāzet-ni miñnet-ni belāni kabül kıldı*

... || [TE:U62/9-10] Dahi bir halvet yere gidip temiz gönüş ile ulu Tanrı'ya kulluk ibadet etti, dahi nefsi kırmayı, zahmeti belayı kabul etti.

[TE:U72/10] ... *cuvāb ayttı kim: “munça yazuḡ-larım bile tēngri ta‘ālā-nıng*
[TE:U72/11] *dīdārın kördüm. barça yazuḡ-larımnu bağısladı kim tēngri*
ta‘ālā-ğa hergiz yamanlık ḡılmadım. dāyim şıdḡ bile [TE:U72/12] *ḡulluḡ ḡılır*
ērdim” ... || [TE:U72/10-12] Cevap verdi ki: “Bu kadar günahlarım ile ulu Tanrı'nın yüzünü gördüm. Bütün günahlarımı bağısladı ki ulu Tanrı'ya asla kötülük etmedim. Daima doğruluk ile kulluk etmiş idim.”

[TE:U97/15] ... *tēngri ta‘ālā-ğa tevekkel ḡılıp turur mēn.* || [TE:U97/15] Ulu Tanrı'ya tevekkül etmişdim.

[TE:U111/13] ... *rābi‘a biridin sordı kim: “sēn* [TE:U112/13] *tēngri ta‘ālā-*
ğa [TE:U112/14] *nē nēme üçün ḡulluḡ ḡılır sēn” dēp* ... ||
[TE:U111/13&U112/13-14] Rabia birinden sordu ki: “Sen ulu Tanrı'ya ne için kulluk edersin?” diye.

[TE:U124/6] ... *daḡı kēçe kündüz tēngri ta‘ālā-ğa zārī-lıḡ* [TE:U124/7] *ḡılır*
ērdi ... || [TE:U124/6-7] Dahi gece gündüz ulu Tanrı'ya ağlar idi.

[TE:U152/7] *ibrāhīm ayttı: “sēn bilmes mu sēn kim, tēngri ta‘ālā-ğa*
[TE:U152/8] *ḡulluḡ ḡılḡuḡı-larğa ērdem ḡācet ērmes”* ... || [TE:U152/7-8] İbrahim söyledi: “Sen bimez misin ki, ulu Tanrı'ya kulluk edenlere erdem gerekmez.”

[TE:U155/6] ... *munça yol kēlip, daḡı yalḡan-nı aytḡay kim:* [TE:U155/7]
“tēngri ta‘ālā-ğa tevekkel ḡılıp mēn” dēp ... || [TE:U155/7-8] Bunca yol gelip dahi yalanı söyleyecek kim: “Ulu Tanrı'ya tevekkül ettim.” diye.

[TE:A121/5] ... *ibrāhīm ayttı: “ey yārānlar!* [TE:U167/6] *tēngri ta‘ālā-ğa*
tevekkel ḡılıngız!” dēp ... || [TE:A121/5&U167/6] İbrahim söyledi: “Ey dostlar! Ulu Tanrı'ya tevekkül ediniz!” diye.

[TE:U172/6] ... *tēngri ta‘ālāğa tevekkel ḡılır bolsangız erdi, sizinḡ bile*
barḡay ērdim. || [TE:U172/6] Ulu Tanrı'ya tevekkül eder olsa idiniz sizin ile gelirdim.

[TE:U191/14] ... *yana zū'n-nūn-dın sordılar* [TE:U192/14] *kim: “tēngri*
ta‘ālā-ğa [TE:U192/15] *tevekkel ḡılḡan ḡişi-niḡ nişānı nē durur?”* ... ||

[TE:U191/14&192/14-15] Yine Zünnûn'a sordular ki: "Ulu Tanrı'ya tevekkül kılan kişinin nişanı nedir?"

[TE:U192/15] ... *zû'n-nûn* ayttı: "her kim *têngri ta'âlâ-ğa* tevekkel kılsa, *halk-dın tama' kèsmek kèrek.*" || [TE:U192/15] Zinnûn söyledi: "Her kim ulu Tanrı'ya tevekkül etse, halktan istemeyi kesmesi gerek."

[TE:U196/11] ... *yâ sèn têngri ta'âlâ-ğa mèni bağışlağı!* || [TE:U196/11] Ey sen ulu Tanrı'ya beni bağışla!

[TE:U196/12] ... *anası* ayttı: "*mèn sèni têngri ta'âlâ-ğa bağışladım, dağı öz hakkım-nı saŋga bağışladım*" *dép.* || [TE:U196/12] Annesi söyledi: "Ben deni ulu Tanrı'ya bağışladım, dahi öz hakkımı sana bağışladım." diye.

[TE:U220/9] ... *kaçan kim têngri ta'âlâ-ğa yèttim èrse, ka'be kèlip mèni tavâf kılar èrdi* ... || [TE:U220/9] Ne zaman ki ulu Tanrı'ya eriştim ise, Kabe gelip beni tavaf kılar idi.

[TE:U223/12] *yana kimèrse saŋga nème bèrse, sèn evvel têngri ta'âlâ-ğa şükür kılgıl!* ... || [TE:U223/12] Yine kimse sana bir şey verse, sen önce ulu Tanrı'ya şükret.

[TE:U245/11] ... *'abdu'l-lâh* ayttı: "*mèn têngri ta'âlâ-ğa alarnı tapşurup mèn*" *dép* ... || [TE:U245/11] Abdullah söyledi: "Ben ulu Tanrı'ya onları teslim ederim" diye.

[TE:U275/13] ... *yana tevekkel ol dur kim, têngri ta'âlâ-ğa inanğay sèn, dağı bilgey sèn* <kim> *rüzî yetkürür* ... || [TE:U275/13] Yine tevekkül odur ki, ulu Tanrı'ya inanacaksın dahi bileceksin ki nasibi ulaştırır.

[TE:UU275/14] ... *öz işlering-ni têngri ta'âlâ-ğa tapşurgay sèn.* || [TE:U275/14] Kendi işlerini ulu Tanrı'ya teslim edeceksin.

[TE:U282/13] ... *toğuzunçı: halâyık-dın ümiding-ni kèsip* [TE:U282/14] *têngri ta'âlâ-ğa bağılağı!* ... || [TE:U282/13-14] Dokuzuncu: Halktan ümidini kesip ulu Tanrı'ya bağla!

[TE:U290/14] ... *muhammed-i eslem* [TE:U290/15] *barıp yüzini tofrağ-ka koyup têngri ta'âlâ-ğa zârî kılip aytur èrdi kim: "ilâhi! sèn bilür sèn kim mèn* [TE:A210/1] *öz eligimdin çıkar iş-ni kıldım. özgesin sèn bilür sèn*" *dép* ... || [TE:U290/14-15&A210/1] Muhammet-i Eslem gidip yüzünü toprağa koyup

ulu Tanrı'ya ağlayıp söyler idi ki: “İlahi! Sen bilirsin ki ben kendi elimden çıkan iş yaptım. Başkasın sen bilirsin.” diye.

[TE:U295/12] ... *mundağ za ‘îf neme seni neçük têngri ta ‘âlâ-ğa yetkürgey ...*
|| [TE:U295/12] Böyle zayıf şey seni nasıl ulu Tanrı'ya ulaştırarak.

[TE:U301/14] ... *dağı könglümni têngri ta ‘âlâ-ğa tapşurup, tekbîr aytıp, namâzğa kol kavuşturu mên ...* || [TE:U301/14] Dahi gönlümü ulu Tanrı'ya teslim edip tekbir getirip namaza dururum.

[TE:U315/6] ... *evvel: têngri ta ‘âlâ-ğa yavuk bolmaq üçün ...* || [TE:U315/6] Birinci: Ulu Tanrı'ya yakın olmak için.

[TE:U315/14] ... *yana eger tileseng kim têngri ta ‘âlâ-ğa yetkey sên, andın özge kimërsege meşgûl bolmağıl ...* || [TE:U315/14] Yine eğer dilesen ki ulu Tanrı'ya ulaşacaksın, ondan başka kimseyle meşgul olma.

[TE:U325/6] ... *yana <ayttı>: “tevekkel ol durur kim [TE:U325/7] têngri ta ‘âlâ-ğa ümîding-ni bağlap turğay sên. eger bërse, şükür kılğay sên. eger bërmeşe, şabur kılğay sên” ...* || [TE:U325/6-7] Yine söyledi: “Tevekkül odur ki ulu Tanrı'ya ümidini bağlayıp duracaksın. Eğer veriri ise şükredeceksin. Eğer vermezse sabır kılacaksın.”

[TE:U328/5] ... *üçünçi: têngri ta ‘âlâ-nı hoşnüd kılğay, têngri ta ‘âlâ-ğa yetmes-din [TE:U328/6] burun ...* || [TE:U328/5-6] Üçüncü: Ulu Tanrı'ya hoşnuut et, ulu Tanrı'ya ulaşmadan önce.

[TE:U331/8] *sên dervîş bolup têngri ta ‘âlâ-ğa bu miqdâr inançing yok mu durur kim sanğa bu kün rûzî yetkürgey.* || [TE:U331/8] Sen dervîş olup ulu Tanrı'ya bu miktar inancın yok mudur ki sana bugün nasip gönderecek.

[TE:U340/7] ... *yana ayttı: “tevekkel kılmaq ol durur kim, barça halâyık-dın [TE:U340/8] ümîd kèsip andın sonğra têngri ta ‘âlâ-ğa ümîd bağlağay sên. dağı rāhat vaktında şükür kılğay sên. miñnet kèlgende şabur kılğay sên” ...* || [TE:U340/7-8] Yine söyledi: “Tevekkül etmek odur ki, nütün halkyan ümit kedip ondan sonra ulu Tanrı'ya ümit bağlayacaksın. Ve rahat vaktinde şükredeceksin. Mihnet geldiğinde sabredeceksin.”

[TE:U343/9] ... *aħmed ayttı: “i ‘timād têngri ta ‘âlâ-ğa kılmaq, yana her iş kılsa, têngri ta ‘âlâ [TE:U343/10] üçün kılmaq, yana halâyık-dın bîzâr*

bolmaq, basa zulm-dın yıraķ turmaq” ... || [TE:U343/9-10] Ahmed söyledi: “İtimat ulu Tanrı’ya kılmak, yine her iş yapsa ulu Tanrı için yapmak, yine halktan usanmış olmak, sonra zulümden uzak durmak.”

[TE:U349/13] ... *yana sordılar kim: “têngri ta’âlâ-ğa barur yol kıaysı durur?”* ... || [TE:U 349/13] Yine sordular ki: “Ulu Tanrı’ya giden yol hangisidir?”

[TE:U349/13] ... *cüneyd ayttı: “dünyānı terk kılsaŋ, [TE:U349/14] hāk-ka barur yolnı tapkay sên. yana nefs-niŋ hevāsı-nı taşlasaŋ, têngri ta’âlâ-ğa yêtgey sên*”. || [TE:U349/13-14] Cüneyd söyledi: “Dünyayı terk etsen hakka varan yolu tutacaksınç Yine nefsin hevesini taşlasan ulu Tanrı’ya ulaşacaksın.”

[TE:U357/13] *şeyh aytur: “bir kün atam anam-ğa ayttım. siz mēni têngri ta’âlâ-ğa bağışlangız” dēp* ... || [TE:U357/13] Şeyh söyledi: “Bir gün babama anneme söyledim. Siz beni ulu Tanrı’ya bağışladınız.” diye.

[TE:U357/15] ... *anı têngri ta’âlâ-ğa [TE:A254/2] bağışladuk* ... || [TE:U357/15&A254/2] Onu ulu Tnarı’ya bağışladık.

[TE:U371/13] ... *têngri ta’âlâ-ğa yakın bolgıl!* ... || [TE:U371/13] Ulu Tanrı’ya yakın ol.

[TE:U380/9] ... *yana ayttı: “velī ol kışi durur kim, öz iħtiyārını [TE:U380/10] têngri ta’âlâ-ğa tapşurup, anıdın özge kimērse bile qarār tutmağay”* ... || [TE:U380/9-10] Yine söyledi: “Veli o kişidir ki kendi isteğini ulu Tanrı’ya teslim edip ondan başka kimse ile karar tutumayacak.”

tengri ta’alaning ‘yüce Tanrı’nın’ MN 12, SM 81, *têngri ta’âlânıŋ* RK 8, *teñri ta’âlāniñ* RŞR 115-117, SK 24, *têngri ta’âlāniŋ* TE 5,

[MN:12a/6] ... *yan-a yüz ming salavat v-e tahiyağ [MN:12a/7] tengri ta’al-aning habibi yüz yigirmi tort ming peyğamber-ning [MN:12a/8] server-i muhamet rasulull-a-ning canın-ğa tegz-ün* || [MN:12a/6-8] Yüce Tanrı’nın sevgilisi, yüz yirmi dört bin peygamberin başı, Muhammet resulullahın ruhuna yüz bin salavat ve tahiyağ erişsin.

[MN:12a/10] ... emdi bilgil kim bu kidab- [MN:12a/11] ning adı mi'rac nam-e turur nehcül-feradiz adlıg kidab-tın turk [MN:12a/12] til-i-ge evürdük köp kişi-lerge fayda tegz-ün tep [MN:12a/13] tengri ta'al-a-ning tevfiq-ı birl-e tamam bidilip ... || [MN:12a/10-12] İmdi bil ki bu kitabın adı Miracname'dir; çok kimselere faydalı olsun diye "Nehcülferadis" atlı kitaptan Türk diline çevirdik; yüce Tanrı'nın tevfiği ile yazıp bitirildi.

[MN:15b/5] tengri te'al-a-ning fermanı birl-e avval-qı kökke yeddük ... || [MN:15b/5] Yüce Tanrının emriyle birinci göğe eriştik.

[MN:16c/5] ... y-a muham(m)et bu keç-e [MN:16c/6] tengri te'ala-ning soyurqalı-ğa sevünç-lüg bolğil angga medel- [MN:16c/7] lig yig(ir)mi ? tumen ferişde çekelep turur erdiler ... || [MN:16c/5-7] Ey Muhammet bu gece yüce Tanrının lutfuna sevin; onun gibi yirmi tümen melek duruyordu.

[MN:17b/2] y-a muham(m)et hoş kelding kök 'alem-i-ni müşerref qılding [MN:17b/3] tengri te'al-a-ning soyurqal-ı qutluq bolz-ın ... || [MN:17b/2-3] Ey Muhammet hoş geldin, gök âlemini şereflendirdin; yüce Tanrının lutfu kutlu olsun.

[MN:17b/9] ... y-a muham(m)et [MN:17c/1] tengri te'al-a-ning soyurqal-ı-ğa müşer(r)ef bolğil ... || [MN:17b/9-17c/1] Ey Muhammet yüce Tanrı'nın lutfile müşerref ol.

[MN:18b/2] ... y-a muhamet [MN:18b/3] tengri ta'al-a-ning soyurqal-ı-ğa sevünç-lüg bolğil biz-ni unudmağil || [MN:18b/2-3] Ey Muhammet, yüce Tanrı'nın lutfuna sevin, bizi unutma.

[MN:18d/3] ... taqı ayıdtı hoş kelding y-a [MN:18d/4] muhamet tengri ta'al-a-ning soyurqal-ı-ğa müşerref bolğay sen ... || [MN:18d/3-4] Hoş geldin, ey Muhammet, yüce Tanrı'nın lutfile müşerref olacaksın.

[MN:19b/4] ... taqı ayıdtı y-a muhamet [MN:19b/5] hoş kelding safa keldürdüng kök 'alemi-ni muşaraf qılding [MN:19b/6] tengri ta'al-a-ning 'inayet-i-ğa müşerref bolğil tep manga [MN:19c/1] kop tuv-a-lar qıldı ... || [MN:19b/4-6&19c/1] Ve söyledi: "Ey Muhammet, hoş geldin safa getirdin, gök âlemini şereflendirdin; yüce Tanrı'nın inayetiyle müşerref ol." diye bana çok dualar etti.

[MN:23a/6] ... *men aydım* [MN:23a/7] *ya'ni kim ol bolur* [MN:23a/8] *tengri ta'al-a-ning selam-i rahmet-i mening öze bolsun taq-ı edgü* [MN:23a/9] *qullar öz-e bolz-un tep ...* || [MN:23a/6-9] Ben dedim yani yüce Tanrı'nın selâmı, rahmeti benim üzerime olsun ve iyi kullar üzerine olsun.

[MN:36b/11] ... *yan-a cabrayil mangga* [MN:36b/12] *tengri ta'al-a-ning ferman-ı bile qaf tağ-ı-ta iki şehir korgüz-ti ...* || [MN:36b/11-12] Yine Cebrail bana yüce Tanrı'nın fermanı ile Kaf Dağı'nda iki şehir gösterdi.

[RK:3-137b/6] ... *tağ-ı ol vaqt-ta* [RK:3-137b/7] *tengri ta'al-ā-niñg fermān-ı andağ* [RK:3-137b/8] *irđi kim bir oğlan bil-e toğ-ğan kız* [RK:3-137b/9] *oğlan-nı yan-a bir oğlan-ğa birür* [RK:3-137b/10] *irđi-ler ...* || [RK:3-137b/6-10] Ve o vakitte Tanrı Tealâ'nın emri şöyle idi ki bir erkek ile doğan kız çocuğu yine bir erkeğe verir idiler.

[RK:5-138b/11] ... *ol zamān* [RK:5-138b/12] *tengri ta'al-ā-niñg fermān-ı bil-e* [RK:5-138b/13] *bir ot kelip hābil-niñg koyı-nı* [RK:5-138b/14] *yağ-ı-nı kabül kılıp alıp ketti* || [RK:5-138b/11-14] O zaman Tanrı Tealâ'nın emri ile bir ateş gelip Habil'in koyunu(nu) yağın kabul edip alıp gitti.

[RK:12-142a/12] ... *ol zamān* [RK:12-142a/13] *sālih kopup ol tağ-niñg katın-ğa kelip* [RK:12-142a/14] *iligi bil-e işāret kıldı irşe der-ħāl* [RK:12-142a/15] *ol kay-a yarılıp tengri ta'al-ā-niñg* [RK:12-142a/16] *kudret-i birl-e alar tilegen teg bir boğaz* [RK:13-142b/1] *ingen çıkıp keld-i tağ-ı der-ħāl* [RK:13-142b/2] *bir irkek boğa toğur-đı ...* || [RK:12-142a/12-16&RK:13-142b/1-2] O zaman Salih çıkıp o dağın yanına gelip eli ile işaret edince hemen o kaya yarılıp Tanrı Tealâ'nın kudreti ile onların dilediği gibi bir hamile dişi deve çıkıp geldi ve hemen bir erkek deve yavrusu doğurdu.

[RK:33-151b/15] ... *tiler men kiim tengir ta'al-ā-niñg* [RK:33-151b/16] *đost-ı bol-ğay men tağ-ı imānım selāmet* [RK:34-152a/1] *bulğay ...* || [RK:33-151b/15-16&RK:34-152a/1] Dilerim ki Tanrı Tealâ'nın dostu olayım ve imanım selâmet bulsun.

[RK:39-155b/4] ... *tengri ta'al-ā-niñg dost* [RK:39-155b/5] *-luğı-nı ne bil-e taptıñg ...* || [RK:39-155b/4-5] Tanrı Tealâ'nın dostluğunu ne ile buldun?

[RK:39-155b/11] ... *yan-a her kim tilese kim* [RK:39-155b/12] *tengri ta'al-ā-niñg dost-luğı-ğa yitgey* [RK:39-155b/13] *nefs-niñg tilek-leri-din keçip nefş-*

i [RK:39-155b/14] -*ğa düşmān bolmaq kerek ...* || [RK:39-155b/11-14] Yine her kim Tanrı Tealâ'nın dostluğuna ulaşmayı dilerse nefsinin arzularından geçip nefesine düşman olması gerek.

[RK:43-157b/16] ... *otuz törtünçi il- ge* [RK:44-158b/1] *yaman sakın-mağıl kim tenğri ta 'āl-ā-niṅ* [RK:44-158b/2] *düşmān-ı bolmağay sen ...* || [RK:43-157b/16&RK:44-158b/1-2] Otuz dördüncü(sü), halk için kötü düşünme ki Tanrı Tealâ'nın düşmanı olamayasın.

[RK:46-159a/4] ... *on türlüğ kişi-niṅ du 'ā-sı* [RK:46-159a/5] *tenğri ta 'āl-ā-niṅ ḥazreṭin-de* [RK:46-159a/6] *müştecāb turur ...* || [RK:46-159a/4-6] On türlü kişinin duası Tanrı Tealâ'nın katında kabul edilir.

[RŞR:630] *bir ay-dın soñr-a bir kiç-e nāgā(h)* [RŞR:631] *t(e)ñri ta 'āl-ā-niñ kudrat-ı birl-e bir qar-a* [RŞR:632] *bulut kelip ...* [RŞR:630-632] Bir aydan sonra bir gece birden ulu tanrının kudreti ile bir kara bulut geldi.

[RŞR:633] ... *t(a)k-ı bizl(e)r korkup* [RŞR:634] *t(e)ñri ta 'āl-ā-niñ uluğ at-ları-nı okır* [RŞR:635] *irdük ...* || [RŞR:633-635] Bizler ise korkup ulu tanrının adlarını okuyorduk.

[RŞR:703] *tağ-ı m(e)niñ pād(i)ş-ā(h)-lıkım bu yüzükte biñilgen* [RŞR:704] *t(e)ñri ta 'āl-ā-niñ uluğ at-ları berekeṭin-din* [RŞR:705] *irdi ...* || [RŞR:703-705] Benim padişahlığım, bu yüzükte yazılan ulu tanrının yüce adları sayesinde idi.

[RŞR:718] *imdi ol kim-irşe kim teñri ta 'āl-ā anı* [RŞR:719] *'aziz kılu buu biñilgen* [RŞR:720] *ḥağ ta 'āl-ā-niñ at-ları-nı aña rüzī* [RŞR:721] *kılşa andağ bilsün kim bu at-l(a)r-niñ berekeṭin-* [RŞR:722] *-din miñ yiti yüz murād-l(a)r ḥāsıl bolur ...* || [RŞR:718-722] Şimdi, ulu tanrının aziz kıldığı ve bu yazılan hak taalanın adlarını kendisine nasip ettiği o kimse bilse ki, bu adlar sayesinde bin yedi yüz istek gerçekleşir.

[RŞR:833] ... *ol z(a)mān men* [RŞR:834] *t(e)ñri ta 'āl-ā-niñ uluğ at-ı-nı okup* [RŞR:835] *ol ḥaṭun-ğa bir haybat kıldım irşe* [RŞR:836] *ḥağ ta 'āl-ā-niñ kudrat-ı bil-e ol ḥaṭun-* [RŞR:837] *-niñ iligin-din şışesi yir-ge tüşüp* [RŞR:838] *sınd-ı ...* || [RŞR:833-838] O zaman ben, ulu tanrının yüce adını okuyup o kadının üzerine yürüyünce, hak taalanın kudretiyle şışesi elinden yere düşüp kırıldı.

[RŞR:892] *t(e)ñri ta 'āl-ā-niñ uluğ at-ları-nı* [RŞR:893] *oķup rızvān ŝ-ā(h)-ka öğret-ti ...* || [RŞR:892-893] Ulu tanrının yüce adlarını okudu ve (onları) Rızvan ŝaha öğretti.

[RŞR:907] *ol z(a)mān yaķūb-ı mağrib-ī* [RŞR:908] *t(e)ñri ta 'āl-ā-niñ uluğ at-ları-nı* [RŞR:909] *oķıyu başlağ-ı irşe ol iki ŝiŝ-e-* [RŞR:910] *-l(e)r yarılıp yir-ge tüŝt-i taķ-ı pār-a pār-a* [RŞR:911] *bolđı ...* || [RŞR:907-911] O zaman Mağripli Yakup, ulu tanrının yüce adlarını okumaya başladı. O iki ŝiŝe yarılıp yere düŝtü ve parça parça oldu.

[RŞR:913] ... *yaķūb-ı mağrib-ī* [RŞR:914] *t(e)ñri ta 'āl-ā-niñ uluğ at-l(a)rını oķup* [RŞR:915] *badr-ā(h)-ka dam kıldı irşe badr-ā(h) yıķıldı-ı* || [RŞR:913-915] Mağripli Yakup, ulu tanrının yüce adlarını okuyup Badrah'a üfledi. Badrah yıķıldı.

[SK:53/2] ... *taķ-ı* [SK:53/3] *tenğri ta'āl-ā-niñ fermān-ı birl-e bir* [SK:53/4] *balıķ ŝery-ā-tın başını çıkarıp yūnuz-nı* [SK:53/5] *yut-tı ...* || [SK:53/2-5] Ve ulu Tanrı'nın fermanı ile bir balık deryadan başını çıkarıp Yunus'u yuttu.

[SK:69/11] ... *y-ā kumurz-ğa sen bilmeŝmüsen kim* [SK:69/12] *men tenğri ta'āl-ā-niñ peygām-beri tur-ur men ...* || [SK:69/11-12] Ey karınca! Sen bilmez misin ki ben ulu Tanrı'nın peygamberiyim.

[SK:151/4] ... *taķ-ı* [SK:151/5] *tenğri ta'āl-ā-niñ fermān-ı birl-e* [SK:151/6] *yir yüşin-teki çukur-larda köp su-lar* [SK:151/7] *ķalt-ı ...* || [SK:151/4-7] Ve ulu Tanrı'nın fermanı ile yeryüzündeki çukurlarda çok sular kaldı.

[SK:175/12] ... *imti* [SK:175/13] *tenğri ta'āl-ā-niñ bir ü bar-lıķıñ-ğa* [SK:175/14] *iķrār kılp būdünğüz kim siz-lerni tamuğ* [SK:175/15] *ot-ı bil-e 'aŝāb kılmasun ...* || [SK:175/12-15] Őimdi ulu Tanrı'nın birliğine ve varlığını kabul edip inanınız ki sizleri cehennem ateŝi ile azap etmesin.

[SK:176/16] ... *ķopğıl ol* [SK:177/1] *tenğri ta'āl-ā-niñ fermān-ı birl-e kim* [SK:177/2] *biz-ni yiberip turur taķ-ı biŝiñ peygāmbir* [SK:177/3] *-lıkımız-ğa taķ-ı haķ ta'āl-ā-niñ* [SK:177/4] *birü barlıķın-ğa tanuķ-luķ birgil* || [SK:176/16&177/1-4] Kalk, o ulu Tanrı'nın fermanı ile bizi göndermiştir ve bizim peygamberliğimize ve ulu Tanrı'nın birliğine ve varlığına tanıklık yap.

[SK:212/1] ... *ol ilan* [SK:212/2] *-lar barç-a bulûkıy-â-ğa uğru kelip*
[SK:212/3] *ayt-ı-lar kim y-â* [SK:212/4] *teŋgri ta'âl-â-niŋ bendez-i ne kişi*
sen [SK:212/5] *tağ-ı ađıŋ ne turur ...* || [SK:212/1-5] O yılanlar hep
Bulûkıyâ'ya karşı gelip söylediler ki: "Ey ulu Tanrı'nın kulu ne kişisin ve
adın nedir?"

[SK:219/8] ... *teŋgri ta'âl-â-niŋ kudret-i birl-e* [SK:219/9] *her kayz-ı yığaç-*
ka ot-lar-ğa yidz-e [SK:219/10] *-ler bular-niŋ bil-e til-ge kelip* [SK:219/11]
ayđur irti-ler kim biz-ler falân iş-ke [SK:219/12] *yarar biz falân nem-e-ge*
tev-â turur biz [SK:219/13] *tip ...* || [SK:219/8-13] Ulu Tanrı'nın kudreti ile
her hangi ağaca otlara gitseler bunların bile dile gelip söyler idiler ki: "Bizler
falan işe yararız, falan şeye devadırız." diye.

[SK:220/7] ... *tağ-ı çarlap ayt-ı kim y-â* [SK:220/8] *âdem oğlan-ları*
[SK:220/9] *teŋgri ta'âl-â-niŋ 'aşâbın-tın korkmaz* [SK:220/10] *musiz ol*
nem-e-ni kim siz tiler siz [SK:220/11] *anı hergiz tapmağay siz ...* || [SK:220/7-
11] Ve bağırp söyledi: "Ey insanoğulları! Ulu Tanrı'nın azabından korkmaz
mısınız? O şey ki dilersiniz onu, asla tapmayacaksınız."

[SK:221/11] *yan-a kaş-ı öz-e* [SK:221/12] *teŋgri ta'âl-â-niŋ dört uluğ at-ları*
[SK:221/13] *biğig-lig irti ...* || [SK:221/11-13] Yine kaşı üstünde, ulu
Tanrı'nın dört ulu isimleri yazılı idi.

[SK:222/12] ... *'af(f)ân ayt-ı* [SK:222/13] *korkmağıl kim teŋgri ta'âl-â-niŋ*
uluğ [SK:222/14] *at-ları-nı okısağ biz-ge hiç yaman* [SK:222/15] *-lık*
tegmegey ... || [SK:222/12-15] Affan söyledi: "Korkma, ulu Tanrı'nın ulu
isimlerini okursak bize hiç kötülük değmeyecek."

[SK:223/16] *ter-hâl teŋgri ta'âl-â-niŋ fermân-ı birl-e* [SK:224/1] *cebrâyl*
kelip andağ heybet birl-e [SK:224/2] *çarlat-ı kim tağ-lar teŋgiz-ler tiğrep*
[SK:224/3] *teŋgiz-ler mevc ur-a baş-lat-ı ...* || [SK:223/16&224/1-3] Derhal
ulu Tanrı'nın fermanı ile Cebrail gelip öyle heybet ile bağırdı ki dağlar,
denizler titreyip denizler dalga vurmaya başladı.

[SK:226/13] ... *bulûkıy-â muham-meğ-ka* [SK:226/14] *salavât aydıp teŋgri*
ta'âl-â-niŋ at-ı-nı [SK:226/15] *yāt kılt-ı irz-e alar barç-a yanıp* [SK:226/16]
kılıç-lar-nı kının-ğa salt-ı-lar ... || [SK:226/13-16] Bulûkıyâ, Muhammet'e

salavat getirip ulu Tanrı'nın adını zikretti ise onlar hepsi dönüp kılıçlarını kınına soktular.

[SK:231/5] *y-ā bulūkiy-ā tenğri ta'āl-ā-niñg at-* [SK:231/6] *-larını okup buu at-ka mingil ...* || [SK:231/5-6] Ey Bulūkiyâ ulu Tanrı'nın isimlerini okuyup bu ata bin.

[SK:231/12] ... *bulūkiy-ā* [SK:231/13] *tenğri ta'āl-ā-niñg uluğ at-ların-ı* [SK:231/14] *yâṭ kılıp ol at-nı mint-i kün* [SK:231/15] *çıkmış irti kim namāz-ı peşin-ge teg(g)inç-e* [SK:231/16] *yol yürüt-i irz-e ol melik-niñg* [SK:232/1] *yolçı nöker-i-ge yiḍti ...* || [SK:231/12-16&232/1] Bulūkiyâ ulu Tanrı'nın ulu isimlerini yad edip o atı mindi, güneş çıkmış idi ki öğle namazına kadar yol yürüdü ise o hükümdarın kılavuz hizmetçisine erişti.

[SK:242/1] ... *her kaçan kim tenğri ta'āl-ā-niñg* [SK:242/2] *fermān-ı bolz-a bir memleket-niñg tamur-ı-nı* [SK:242/3] *tart-sam ol memleket-niñg su-ları bulak* [SK:242/4] *-ları kurup ot aşlık büdmeysin kahat* [SK:242/5] *-lık ağır-lık peydā bolğay ...* || [SK:242/1-5] Her ne vakit ulu Tanrı'nın fermanı olsa ülkenin yolunu çeksem o ülkesnin suları, pınarları kuruyup ot buğday bitmez, kuraklık, pahalılık meydana gelecek.

[SK:254/8] ... *taḡ-ı ayt-ı y-ā hıdır* [SK:254/9] *tenğri ta'āl-ā-niñg rışāz-ı üçün meni* [SK:254/10] *evim-ge yidgür-gil ...* || [SK:254/8-10] Ve söyledi: “Ey Hızır! Ulu Tanrı'nın rızası için beni evime eriştir.”

[SM:18/15] ... *imḍi meger* [SM:19/1] *tenğri ta'āl-ā-niñg taḡdīr-i mundağ irkin yan-a* [SM:19/2] *siziñg tapuğunğuzda meniñg sözüm bar turur* || [SM:18/15 SM:19/1-3] Şimdi her halde Yüve Tanrı'nın takdiri böyle iken yine sizin huzurunuzda benim sözüm vardır.

[SM:20/2] ... *im-ḍi mañga icāzet birgil* [SM:20/3] *kim tenğri ta'āl-ā-niñg taḡdīr-i mundağ oḡşar* [20/4] *kim ġarībliḡ-ka bargay men ...* || [SM:20/2-4] Şimdi bana izin ver, çünkü Yüce Tanrı'nın takdiri böyledir ki gurbete gideceğim.

[TE:A1/8] ... *yana bu kitāb* [TE:U3/8] *-nı taşnīf kılğuçı şeyh ferīde'-dīn-i aṭṭār, raḡmetu'l-lāhi 'aleyhi, aytur kim tenğri ta'ālā-niñg kelāmın okup* [TE:U3/9] *peygamber 'aleyhi's-selām-niñg ḡadīs-leri-ni okup bilip ötkendin sonğra yana hēç söz meşāyih-larınıñg* [TE:U3/10] *sözige tēngelmes ...* ||

[TE:A1/8&U3/8-10] Yine bu kitabı tasnif kılan şeyh Feridüddin Attar rahmetullahi aleyhi söyler ki ulu Tanrı'nın kelamını okuyup Peygamber aleyhisselamın hadislerini okuyup bilip geçtikten sonra yine hiç söz şeyhlerinin sözüne benzemez.

[TE:U5/12] ... *her kayda yahşi érenlerniň sözi sözlense, ol yerde* [TE:U5/13] *têngri ta'âlâ-niň rahmeti yağar ...* || [TE:U5/12-13] Her nerede güzel erenlerin sözü söylense o yere ulu Tanrı'nın rahmeti yağar.

[TE:U5/13] ... *dağı ol yerde kim têngri ta'âlâ-niň rahmeti yağar bolsa, ayıtkan eşitken* [TE:U5/14] *kişi-ler ülüşsiz kalmagay ...* || [TE:U5/13-14] Dahi o yerde kim ulu Tanrı'nın rahmeti yağsa söyleyen duyan kişiler paysız kalmayacak.

[TE:U20/13] ... *resül 'aleyhi's-selâm ayttı kim: "têngri ta'âlâ-niň bir bendesi"* ... || [TE:U20/13] Resul aleyhisselam söyledi ki: "Ulu Tanrı'nın bir kulu."

[TE:U21/9] *yana resül 'aleyhi's-selâm aytur kim: "evliyâlarda têngri ta'âlâ-niň dergâhıda yahşırağı sévüg-reki ol durur kim* [TE:U21/10] *yaşura tâ'at kılrsa, dağı veys-i karenî durur"* ... || [TE:U21/9-10] Yine Resul aleyhisselam söyledi ki: "Evliyalar, ulu Tanrı'nın dergahında daha güzel daha sevgilisi odur ki saklanarak ibadet etse, dahi Veys-i Kareni'dir."

[TE:U31/11] ... *yalguzluk ol durur, barça* [TE:U31/12] *'âlem-niň maħabbeti-ni könglüň-din çıkarıp yalguz têngri ta'âlâ-niň maħabbeti-ni könglüň-de toldurğay sên.* || [TE:U31/11-12] Yalnızlık odur ki bütün alemin muhabbetini gönlünden çıkarıp yalnız ulu Tanrı'nın muhabbetini gönlünde dolduracaksın.

[TE:U35/5] ... *yana mollâ, şöfi-ler* [TE:U35/6] *kêlip ayturlar kim: "yâ şâhzâde! sêni eger 'ilm bile, söz bile ala alsak érdi, bahş bile sêni alğay érdük,* [TE:U35/7] *velîkin barça 'ilm-niň sözi, biligi têngri <ta'âlâ-niň> taqđirin özge kıla almas" dep sözlep, yanıp barurlar.* || [TE:U35/5-7] Yine molla, sofiler gelip söylediler ki: "Ey sultanzade! Eğer seni savaş ile alt etseydik, bizler canımızı sana feda edip alacak idik, bu iş ulu Tanrı'nın hükmüdür, hiç çare kılrsa, olmaz." diye söyleyip dönüp giderler.

[TE:U42/11] ... *nāgāh bir kün anġlamayın* [TE:U42/12] *ayaġımnı yavuz yerge basmıř bolġay mēn, yā yavuz sōz sōzlemiř bolġay mēn kim tēngri ta'ālā-niņg dergāhıda kabūl tūřmegey,* [TE:U42/13] *daġı nāgāh mēni dergāh-dın sūrgey ...* || [TE:U42/11-13] Ansızın bir gūn anlamadan ayaġımı kōtū yere basmıř olacaġım ve kōtū sōz sōylemiř olacaġım ki ulu Tanrı'nın dergahında kabul olmayacak ve ansızın beni dergahından sūrecek.

[TE:U43/9] ... *aniņg ūçūn kim kāřkī dūnyāda kulluġ-nı artuġrak kılsaġ ērdi kim* [TE:U43/10] *tēngri ta'ālā-niņg dergāhıda mundın artuġ meretebe tapġay ērdük ...* || [TE:U43/9-10] Onun için ki keřke dūnyada kulluġu daha çok yapsak idi ki ulu Tanrı'nın dergahından bundan fazla meretebe bulacak idik.

[TE:U45/14] ... *tēngri ta'ālā-niņg raġmeti-ni kōrer mēn kim kōk-din yaġa durur ...* || [TE:U45/14] Ulu Tanrı'nın rahmetini gōrūrüm ki gōkten yaġar.

[TE:A34/6] ... *naġl-dur kim: ebū 'ōmer, karři-niņg imāmi,* [TE:A34/7] *bir oġlan-ġa ġıyānet kōzi bile baġtı ērse,* [TE:U46/7] *tēngri ta'ālā-niņg ġudreti bile barça ġur'an-nı unuttı.* || [TE:A24/6-7&U46/7] Nakildir ki: "Ebu Őmer, karřinin imamı bir çocuġa ihanet gōzū ile baġtı ise ulu Tanrı'nın kudreti ile bütūn Kur'ānı unuttı."

[TE:A35/2] ... *kōzi-niņg uçı bile kōk-ke* [TE:U47/2] *baġıp <du'ā kılıp> henūz ol ġarı ġuyı baġmay-dur* [TE:U47/3] *ērdi kim derġāl tēngri ta'ālā-niņg ġudreti birle barça ġur'an-nı yana bildim ...* || [TE:A35/2&U47/2-3] Gōzūnūn ucu ile gōġe baġıp dua edip henūz o yařlı kōye bakmıyor idi ki derhal ulu Tanrı'nın kudreti ile bütūn Kur'ānı yine bildim.

[TE:U49/12] *ūçūnçi: aytur siz kim tēngri ta'ālā-niņg dīdārını kōrmek ġaġ turur, dep ...* || [TE:U49/12] Őçūncū: Sōylersiniz ki ulu Tanrı'nın yūzūnū gōrmek ġaktır, diye.

[TE:U49/13] ... *bu sōz āřnālar sōzi durur, egerçi mū'min-ler yazuġ kılır bolsa,* [TE:U49/14] *daġı tēngri ta'ālā-niņg birliki-ge barlıġı-ġa ikrār dururlar ...* || [TE:U49/13-14] Bu sōz bilenler sōzūdūr, eġer mūminler gūnah iřler olsa dahi ulu Tanrı'nın birliġini varlıġını kabul etmiřlerdir.

[TE:U54/7] ... *sēn tēngri ta'ālā-niņg dōstluġın da 'vī kılır sēn ...* || [TE:U54/7] Sen ulu Tanrı'nın dostluġunu dava kılırsın.

[TE:U55/5] ... *ol kiři-niňg mertebesini bar durur kim şaburnı 6ziniň tınc-lığı 66in kılmayın <takı> t6ngri t'6l6 66in kılrsa, [TE:U55/6] yana z6hidliği u6mađ 66in bolmağay, t6ngri ta'6l6-niň rızası 66in bolđay ...* || [TE:U55/5-6] O kişinin mertebesini vardır ki sabrını kendi din6liđi i6in değil ulu Tanrı i6in kılrsa, yine zahidliği cennet i6in olmayacak, ulu Tanrı'nın rızası i6in olacak.

[TE:U55/8] ... *her kimde bu işler [TE:U55/9] t6kel bolsa, hergiz nevm6d kılmağay, dağı t6ngri ta'6l6-niň rahmetidin 6l6ř-l6g bolđay ...* || [TE:U55/8-9] Her kimde bu işler eksiksiz olsa asla 6mitsiz kalmayacak, dahi ulu Tanrı'nın rahmeti paylı olacak.

[TE:U55/11] *velikin adem6 mun6a miňg t6ngri ta'6l6-niň s6zlerini eřitip yavuzluđın tıyılmas ...* || [TE:U55/11] Lakin insan bu kadar bin ulu Tanrı'nın s6zlerini duyup k6t6l6kten uzak durmaz.

[TE:U66/11] *sizing diniňiz yađıřı din ermiř kim s6niň deđ t6ngri ta'6l6-niň d6sti d6řmen-lerdin řabur kılıp d6řmen [TE:U66/12] yavuzluđın [TE:U67/12] kiřiđe řik6yet kılmađay ...* || [TE:U66/11-12&U67/12] Sizin dininiz g6zel din imiř ki senin gibi ulu Tanrı'nın dostu, d6řmanlara sabredip d6řman k6t6l6đ6n6 řikayet etmeyecek.

[TE:U72/10] ... *cuv6b ayttı kim: "mun6a yazuğ-larım bile t6ngri ta'6l6-niň [TE:U72/11] d6darın k6rd6m. bar6a yazuğ-larımın bağışladı kim t6ngri ta'6l6-đa hergiz yamanlığ kılmadım. d6yim řıdđ bile [TE:U72/12] kulluğ kılur 6rdim" ...* || [TE:U72/10-12] Cevap verdi ki: "Bu kadar g6nahlarım ile ulu Tanrı'nın y6z6n6 g6rd6m. B6t6n g6nahlarımı bağışladı ki ulu Tanrı'ya asla k6t6l6k etmedim. Daima doğruluk ile kulluk etmiş idim."

[TE:U85/7] ... *yana andağ bilgil kim t6ngri ta'6l6 [TE:U85/8] -niň derg6hıda h66 mertebe 'ilm mertebesidin yuğarı yok turur ...* || [TE:U85/7-8] Yine 6yle bil ki ulu Tanrı'nın derg6hında hi6bir mertebe ilim mertebesinden yukarı değildir.

[TE:U88/6] ... *eb6 h6řim ayttı: "her bir k6miř kim peyd6 kılur sen hel6l-dın peyd6 kılđıl, dağı bir yerde [TE:U88/7] harc kılđıl kim t6ngri ta'6l6-niň rızası bolđay" ...* || [TE:U88/6-7] Ebu Hařim s6yledi: "Her bir g6miř meydana getirirsen helalden meydana getir, dahi bir yerde sarf et ki ulu Tanrı'nın rızası olacak."

[TE:U88/7] ... *ebū hāşim ayttı: “ol kişi kim [TE:U88/8] tamuğ-dın korkup uçmağnı tilegey, dağı têngri ta‘âlâ-nıng hoşnûdluğın tilep yürügey”* ... || [TE:U88/7-8] Ebu Haşim söyledi: “O kişi ki cehennemden korkup cenneti dileyecek, ve ulu Tanrı’nın hoşnutluğunu tileyip yürüyecek.”

[TE:U88/9] ... *ey ‘araşât halkı! [TE:U88/10] bilîngiz: bu ol bende durur kim têngri ta‘âlâ düşmen tutkan nêmeni bu ‘azîz turur* ... || [TE:U88/9-10] Ey Arasat halkı! Biliniz: Bu o kuldur ki ulu Tanrı düşman tutan şeyi bu azizdir.

[TE:U88/13] *mêniñ mâlim têngri ta‘âlâ-nıng rızası durur dağı halk-dın bî-niyâz bolmağ durur* ... || [TE:U88/13] Benim malım ulu Tanrı’nın rızasıdır ve halkdan ihtiyaçsız olmaktır.

[TE:U90/11] ... *yana otuz yıl mên ol işlerni kıldım kim têngri ta‘âlâ-nıng rızası [TE:U90/12] ol işte êrdi* ... || [TE:U90/11-12] Yine otuz yıl ben o işleri kıldımki ulu Tanrı’nın rızası o işte idi.

[TE:U92/9] ... *‘atebe-i bin gulâm ayttı: “nê üçün sevünçlüğ bolmayın kim mênî ‘atebe-i bin gulâm dêrler; [TE:U92/10] ya ‘nî kim têngri ta‘âlâ-nıng kulu demek bolur”* dêp ... || [TE:U92/9-10] Atebe-i bin Gulâm söyledi: “Ne için sevinçli olmayayım ki bana Atabe-i bin Gulâm derler; yani ki ulu Tanrı’nın kulu demek olur.” diye.

[TE:U94/5] ... *kıyâmet küninde ferîştelê têngri ta‘âlâ-nıng [TE:U94/6] fermânı bile çarlaşaylar kim, ‘yâ êrenler! bir cerge tutuñuz’* dêp ... || [TE:U94/5-6] Kıyamet günü melekler ulu Tanrı’nın fermanı ile bağıracaklar ki, ‘Ey erenler! Bir yere tutununuz.’ diye.

[TE:U108/10] ... *yâ resûlu‘l-lâh! hêç kim<êrse> bolğay <mu> kim sizni sevmegey, velîkin mênîng [TE:U108/11] köñlümde têngri ta‘âlâ-nıng maħabbeti andağ tolup turur kim özge kimêrse-niñ döstliğı yâ düşmen-liğı [TE:U108/12] mênîng köñlümde kalmay durur* ... || [TE:U108/10-12] Ey Resûlullah! Hiç kimse olmayacak mı ki sizi sevemeyecek, lakin benim gönlümde ulu Tanrı’nın muhabbeti öyle doludur ki başka kimsenin dostluğu ya da düşmanlığı benim gönlümde kalmıyor.

[TE:U110/11] ... *ħıdmetkârı ayttı: “yâ bibi râbî‘a! bu êvdin çıkıp têngri ta‘âlâ-nıng [TE:U110/12] kudreti-niñ nişânesin körgil!”* ... || [TE:U110/11-

12] Hizmetkâr söyledi: “Ey bibi Rabia! Bu evden çıkıp ulu Tanrı’nın kudretinin nişanesini gör!”

[TE:U114/11] ... *murādım ol durur kim tēngri ta ‘ālâ-niṅ kulluğın kılğay mēn* ... || [TE:U114/11] Muradım o dur ki ulu Tanrı’nın kulluğunu yapacağım.

[TE:U117/12] ... *dağı kazan-nı tüşürdi érse, tēngri ta ‘ālâ-niṅ* [TE:U117/13] *ḳudreti bile kazan-da ét aş pişmiş érdi* ... || [TE:U117/12-13] Ve kazanı düşürdü ise, ulu Tanrı’nın kudreti ile kazanda et aş pişmiş idi.

[TE:U119/12] ... *rābi ‘a ayttı: “ḳopup taşḳarı çıķıṅız! bir zamān tēngri ta ‘ālâ-niṅ elçi-leri-ge yol bēriṅiz!”* dep. || [TE:U119/12] Rabia söyledi: “Gidip dışarı çıkınız! Bir zaman ulu Tanrı’nın elçilerine yol veriniz!” diye.

[TE:U136/12] ... *anıṅ için kim ol dāyım tēngri ta ‘ālâ-niṅ işige* [TE:U136/13] *meşğül durur* ... || [TE:U136/12-13] Onun için ki o daima ulu Tanrı’nın işiyle meşguldür.

[TE:U138/12] ... *yā kişi! tēngri ta ‘ālâ-niṅ ḥakkı için turgul!* ... || [TE:U138/12] Ey kişi! Ulu Tanrının hakkı için dur!

[TE:U152/5] ... *bu dünyāda* [TE:U152/6] *tēngri ta ‘ālâ-niṅ zikrini aytmaḳ-nı ihtiyār ḳıldım* ... || [TE:U152/5-6] Bu dünyada ulu Tanrı’nın zikrini söylemekle yaşlandım.

[TE:U152/6] ... *basa āḥiret-te tēngri ta ‘ālâ-niṅ dīdārını tiledim* ... || [TE:U152/6] Sonra ahirette ulu Tanrı’nın yüzünü diledim.

[TE:U154/10] ... *velī, tēngri ta ‘ālâ-niṅ ḳudreti bile her bir* [TE:U154/11] *nerdübāndın ḳuyı tüşerde, bir memleket-niṅ sirri maṅga āşḳārā bolur érdi* ... || [TE:U154/10-11] Fakat, ulu Tanrı’nın kudreti ile her bir merdivenden köy oturma yerinde, bir memleketin sırrı bana açık olur idi.

[TE:U158/7] ... *ikinçi: “eger bir yazuḳ ḳılır bolsāṅ,* [TE:U158/8] *tēngri ta ‘ālâ-niṅ memleketindin çıḳḳıl!”* ... || [TE:U158/7-8] İkinci: “Eğer bir günah işlesen ulu Tanrı’nın memleketinden çık!”

[TE:U158/11] ... *ibrāhīm ayttı: “yahşı mu bolğay sēn?* [TE:U158/12] *tēngri ta ‘ālâ bērgen rüzī-ni yēp, yana anıṅ mülkinde turup, yana anıṅ nazarında yavuz işler ḳılğay sēn”.* || [TE:U158/11-12] İbrahim söyledi: “İyi mi

olacaksın? Ulu Tanrı'nın verdiği nasibi yiyip yine onun mülkünde durup yine onun nazarında kötü işler yapacaksın.”

[TE:U159/7] ... *basa têngri ta 'âlâ-nîng ni 'met-lerin yêp* [TE:U159/8] *şükür kılmas siz ...* || [TE:U159/7-8] Sonra ulu Tanrı'nın nimetlerini yiyip şükretmezsiz.

[TE:U162/15] ... *êmdi têngri ta 'âlâ-nîng hakkı için aytkıl kim, nè sebeb-din durur ...* || [TE:U162/15] Şimdi ulu Tanrı'nın hakkı için söyle ki, ne sebeptendir?

[TE:U163/7] *ibrâhîm ayttı: "mên têngri ta 'âlâ-nîng bendesi durur mên" dep* ... || [TE:U163/7] İbrahim söyledi: “Ben ulu Tanrı'nın kuluyum.” diye.

[TE:U164/3] ... *dağı ayttı kim: "bir ağız kim, têngri ta 'âlâ-nîng zikrini ayttı. anı mundağ arığ-sız koymağ revâ êrmes" dedi* || [TE:U164/3-4] Ve söyledi ki: “Bir ağız ki, ulu Tanrı'nın zikrini söyledi. Onu böyle pis bırakmak reva değil.” dedi.

[TE:U164/4] ... *dağı ayttı: "bir ağız kim, [TE:U164/5] têngri ta 'âlâ-nîng zikrini aytmış bolğay. revâ bolmağay kim, mundağ arığ-sız bolğay" dep ...* || [TE:U164/4-5] Ve söyledi: “Bir ağız ki, ulu Tanrı'nın zikrini söylemiş olacak. Reva olmayacak ki, böyle pis olacak.” diye.

[TE:U170/14] ... *têngri ta 'âlâ-nîng keremi-ğa, lufti-ğa* [TE:U170/15] *hayrân kalıp, şükür kılur êrdim ...* || [TE:U170/14-14] Ulu Tanrı'nın keremine, lûtfuna hayran kalıp şükrederdim.

[TE:U172/8] ... *eger têngri ta 'âlâ-nîng rızası için barur sên ol yarmağîng-nı bir borçluk* [TE:U172/9] *kişi-ge yâ bir 'ayâl-mend kişi-ge bêrgil! ...* || [TE:U172/8-9] Eğer ulu Tanrı'nın rızası için gelirsen o parayı bir borçlu kişiye ya da kalabalık ailesi olan kişiye ver!

[TE:U176/12] ... *eger tiler sên kim, têngri ta 'âlâ-nîng bir 'azîz kılı-nı* [TE:U176/13] *körgey sên ...* || [TE:U176/12-13] Eğer dilersen ki, ulu Tanrı'nın bir aziz kulunu göreceksin.

[TE:U178/10] ... *ol tahta-da büzüğ <têngri> ta 'âlâ* [TE:U178/11] *-nîng atı bitiglig êrdi ...* || [TE:U178/10-11] O tahtada büyük ulu Tanrı'nın adı yazılı idi.

[TE:U190/13] ... yana [TE:U190/14] ayttı kim: “têngri ta‘âlâ-nîng maħabbeti-ni nişānesi ol durur kim, peygamber ‘aleyhi’s-selām-nîng peyrevi bolğay. her iş kim [TE:U190/15] kılrsa, peygāamber buyurğan dek kılrsa” ... || [TE:U190/13-15] Yine söyledi ki: Ulu Tanrı’nın muhabbetinin nişanesi odur ki, peygamber aleyhisselamın izinden gidenleri olacak. Her ne iş yapsa peygamber buyurmuş gibi yapan.

[TE:U191/9] ... her kimde têngri ta‘âlâ [TE:U191/10] -nîng sêvüglüki bir zerre könglide bolsa, eger anı ot-ka salsalar, köydürse, anîng sêvüglüki bir zerre kêm bolğay. || [TE:U191/9-10] Her kimde ulu Tanrı’nın sevgisi bir zerre gönlünde olsa, eğer onu ateşe koysalar, yansa, onun sevgisi bir zerre eksik olacak.

[TE:U191/11] basa têngri ta‘âlâ-nîng sêvüglüki her kıysı köngüde bolsa, dünyānîng ħalāyık-nîng sêvüglüki anîng könglidin [TE:U191/12] çıkar ... || [TE:U191/11-12] Sonra ulu Tanrı’nın sevgisi herhangi gönlünde olsa, dünyanın halkının sevgisi onun gönlünden çıkar.

[TE:U191/14] ümīdi bir ü bar êrklig têngri ta‘âlâ-nîng raħmeti-ğa bolğay ... || [TE:U191/14] Ümidi bir ve var güçlü ulu Tanrı’nın rahmetine olacak.

[TE:U193/12] ... zü’n-nün ayttı: “könglüm anı [TE:U193/13] tiler kim, eger bir nefes ‘ömrüm bardur, tiler mên têngri ta‘âlâ-nîng yādı bile bolğay mên” dep, vefāt boldı. || [TE:U193/12-13] Zünnûn söyledi: “Gönlüm onu diler ki, eğer bir nefes ömrüm varsa dilerim ulu Tanrı’nın adının yadı ile olayım.” diyip vefat etti.

[TE:U193/14] ... resül ‘aleyhi’s-selām ayttı kim: “têngri ta‘âlâ-nîng dōstı [TE:U193/15] zü’n-nün-ı mısrî kélür. biz ańga utru kélip tur biz” ... || [TE:U193/14-15] Resul aleyhisselam söyledi ki: “Ulu Tanrı’nın dostu Zünnûn-ı Mısrî gelir. Biz ona doğru geliriz.”

[TE:U194/9] ... yana têngri ta‘âlâ-nîng [TE:U194/10] maħabbeti oti-ğa tutaşmış êrdi ... || [TE:U194/9-10] Yine ulu Tanrı’nın muhabbeti ateşine tutuşmuş idi.

[TE:U198/5] ... têngri ta‘âlâ-nîng tilidin sözledi ... || [TE:U198/5] Ulu Tanrı’nın dilinden söyledi.

[TE:U198/5] ... *andağ kim minber üstinde tēngri ta'ālâ-niᅇg* [TE:U198/6] *sözini ayturlar ...* || [TE:U198/5-6] Öyle ki minber üstünde ulu Tanrı'nın sözünü söylerler.

[TE:U198/6] ... *andağ bolur kim tēngri ta'ālâ-niᅇg tilindin ayturlar ...* || [TE:U198/6] Öyle olur ki ulu Tanrı'nın dilinden söylerler.

[TE:U198/10] ... *ne kulağı bar kim, tēngri ta'ālâ-niᅇg hıtābın eşitgey ...* || [TE:U198/10] Ne kulağı var ki, ulu Tanrı'nın hitabını işitecek.

[TE:U203/13] ... *sonğra* [TE:U204/13] *tēngri ta'ālâ-niᅇg fermāni bile cebrāyıl kelip* [TE:U204/14] *kanatın ādem-niᅇg başı-ğa sürtti erse, ādem-niᅇg boyı kiçig boldı ...* || [TE:U203/13&U204/13-14] Sonra ulu Tanrı'nın fermanı ile Cebrail gelip kanadını Adem'in başına sürdü ise, Adem'in boyu küçük oldu.

[TE:U204/15] ... *yana kiçig-ni uluğ, uluğ-ni kiçig kılmak tēngri ta'ālâ-niᅇg kudreti katında* [TE:A149/1] *onğgay durur ...* || [TE:U204/15&A149/1] Yine küçüğü büyük büyüğü küçük kılmak ulu Tanrı'nın kudreti katında kolaydır.

[TE:U207/9] ... *yā yahyā! her kayda kim, tēngri ta'ālâ-niᅇg yādı* [TE:U207/10] *birle bolsanğ, ol yer uçmağ durur ...* || [TE:U207/9-10] Ey Yahya! Her nerede ki, ulu Tanrı'nın yadı ile olsan, o yer cennettir.

[TE:U209/12] ... *dağı ayttı: "ol kimērse-niᅇg kim, tekye kıılır yeri tēngri ta'ālâ-niᅇg lutfi keremi* [TE:U209/13] *bolğay. maᅇlūk-niᅇg adaskasıdın ne pervāyı bolğay?"* ... || [TE:U209/12-13] Ve söyledi: "O kimsenin güven yeri ulu Tanrı'nın lütfu keremi olacak. Yaratılmışların ne korkusu olacak?"

[TE:U211/12] ... *nāğāh ayttı: "ey yārānlar! kopunğ kim* [TE:U211/13] *tēngri ta'ālâ-niᅇg bir dōstı kelür. anğa utru baralı"* dep ... || [TE:U211/12-13] Birden bire söyledi: "Ey dostlar! Kalkın ki ulu Tanrı'nın bir dostu geliyor. Ona karşı gidelim." diye.

[TE:U221/14] ... *yana ayttı: "dünyāni düşmen tutup hağ katığa bardım erse,* [TE:U221/15] *könğlümde tēngri ta'ālâ-niᅇg muᅇabbeti andağ toldı kim öz vücūdumnu dağı düşmen kördüm"* ... || [TE:U221/14-15] Yine söyledi: "Dünyayı düşman tutup hak yoluna vardım ise, gönümde ulu Tanrı'nın muhabbeti öyle doldu ki kendi vücudumu dahi düşman gördüm."

[TE:U226/2] ... yana sordı-lar kim: “têngri ta ‘âlâ-nîng [TE:U226/3] ibrahîm peygamber dek, mûsâ dek, ‘isâ dek, muhammed dek hêç bendesi bar mu?” dèp ... || [TE:U226/2-3] Yine sordular ki: “Ulu Tanrı’nın İbrahim peygamber gibi, Musa gibi İsa gibi Muhammet gibi hiç kulu var mı?” diye.

[TE:U227/15] ... dağı têngri ta ‘âlâ-nîng tevfiķı birle fazûl-luķ [TE:A166/1] kılđuçı nefsimni özümdin yırak kıldım êrse, têngri ta ‘âlâ yana mańga ‘ināyet kılıp ezeli ‘ilm-ni mańga bağısladı ... || [TE:U227/15&A166/1] Dahi ulu Tanrı’nın uygunlaştırması ile fazilet sahibi kılan nefsimi kendimden uzak kıldım ise, ulu Tanrı yine bana lûtfedip ezeli ilmini bana bağısladı.

[TE:U229/4] ... otuz mińg yıl têngri ta ‘âlâ-nîng birliki-nîng havāsında uçtum. || [TE:U229/4] Otuz bin yıl ulu Tanrı’nın birliğinin havasında uçtum.

[TE:U235/6] ... têngri ta ‘âlâ [TE:U235/7] -nîng bâyezîd-i bestâmî velî kulu durur ... || [TE:U235/6-7] Ulu Tanrı’nın Bâyezîd-i Bestâmî veli kuludur.

[TE:U245/5] ... têngri ta ‘âlâ [TE:U245/6] -nîng dōst-ları dāyım tilek içinde bolđay ... || [TE:U245/5-6] Ulu Tanrı’nın dostları daima dilek içinde olacak.

[TE:U245/13] ... süfyān ayttı: “ol her künde iki katla [TE:U246/13] têngri ta ‘âlâ-nîng dergāhı-ğa barur” dèp ... || [TE:U245/13&246/13] Süfyān söyledi: “O her günde iki kat ulu Tanrı’nın dergahına gider.” diye.

[TE:A180/4] ... bu kişi dur kim [TE:U248/4] têngri ta ‘âlâ-nîng [TE:U248/5] kōrkunçı-dın bağrı kan bolup turur ... || [TE:A180/4&U248/4-5] Bu kişidir ki ulu Tanrı’nın korkusundan bağrı kan dolmuştur.

[TE:U248/10] yana ayttı: “her kim têngri ta ‘âlâ-nîng kōrkunçıdın yığlap, kōzidin bir kaķre yař tamsa, kōp tã‘at-tin artuđraķ [TE:U248/11] ańga fāydası bolđay” ... || [TE:U248/10-11] Yine söyledi: “Her kim ulu Tanrı’nın korkusundan ağlayıp gözünden bir damla yař damlasa, çok ibadetten çok fazla ona faydası olacak.”

[TE:U250/15] ... ayttı: “tiler mèn kim têngri ta ‘âlâ-nîng dergāhı-ğa barganda arıķ [TE:A182/1] bolđay mèn” dèp ... || [TE:U250/15&A182/1] Söyledi: “Dilerim ki ul Tanrı’nın dergahına vardığında temiz olacağım.” diye.

[TE:U254/10] ... *dağı tevekkel kılıp yüzi-ni têngri ta 'âlâ* [TE:U254/11] *-nîng dergâhi-ğa kıldı ...* || [TE:U254/10-11] Dahi tevekkül edip yüzünü ulu Tanrı'nın dergâhına kıldı.

[TE:U255/6] ... *üçünçi: ol kim biliür mên kim* [TE:U255/7] *têngri ta 'âlâ-nîng kaçâları her kayda bolsam, mênî tapar ...* || [TE:U255/6-7] Üçüncü: O ki bilirim ki ulu Tanrı'nın kazalar her nerede olsam beni bulur.

[TE:U258/6] ... *yana* [TE:U258/7] *köp kişi-ler aytur kim: "têngri ta 'âlâ-nîng rahmeti köp turur döp, tevbe kılmayın ölerler. sehv bile keçerler".* || [TE:U258/6-7] Yine çok kişiler söyler ki: "Ulu Tanrı'nın rahmeti çoktur diye, tövbe etmeden ölürlür. Gaflet ile geçerler."

[TE:U258/14] ... *bahil ol durur kim têngri ta 'âlâ-nîng kulluğınî kılmayın mû'min-lerğa şefekat-siz bolğay.* || [TE:U258/14] Cimri odur ki ulu Tanrı'nın kulluğunu yapmayıp müminlere şefkatsiz olacak.

[TE:U268/12] ... *andağ kim <têngri ta 'âlâ> kelâm-ı mecîd-te buyurur kim:* [TE:U268/13] *ve amma man hâfa mağâma rabbihi ve nahâ'n-nafsu 'ani'l-havâ fainna'l-cennete hiya'l-ma'vâ.* [TE:U268/14] *bu âyet-nîng ma'nî-si andağ durur kim: "her kim bir yavuz iş-ge h'âst kılsa, yana ol iş-din têngri ta 'âlâ* [TE:U268/15] *-nîng korkunçî-din ol iş-nîng başî-din keçse, uçmağ ol kişi-nîng durur" döp ...* || [TE:U268/12-14] Öyle ki ulu Tanrı Kelâm-ı Mecîd'de buyurur ki: *ve amma man hâfa makâma rabbihi ve nahâ'n-nafsu ani'l-havâ fainna'l-cennete hiya'l ma'vâ.* Bu ayetin manası şöyledir ki: "Her kim kötü bir işe niyet etse, yine o işten ulu Tanrı'nın korkusundan o işin başından geçse, cennet o kişininidir."

[TE:U279/9] ... *tersâ* [TE:U279/10] *ol etmek-ni yep hatunî bile yattı érse, têngri ta 'âlânîng kudreti birle hatunî ağır ayak boldı ...* || [TE:U279/9-10] Hristiyan o ekmeği yiyip kadını ile yattı ise, ulu Tanrı'nın kudreti ile kadını şerefli itibarlı oldu.

[TE:U282/8] ... *evvel ol kim: têngri ta 'âlâ-nîng* [TE:U282/9] *atı-nî tutup and içmegil! ...* || [TE:U282/8-9] Birinci o ki: Ulu Tanrı'nın adını tutup yemin etme!

[TE:U285/5] ... devlet-lık bende ol durur kim anıŋ köŋlinde têngri ta ‘âlâ-niŋ qorğunçı bolğay. || [TE:U285/5] Devletli kul odur ki onun gönlünde ulu Tanrı’nın korkusu olacak.

[TE:U285/6] ... yana her qaysı köŋül-de <kim> qorğunç [TE:U285/7] bolsa, dāyım havf u recā içinde bolsa, têngri ta ‘âlâ-niŋ muhabbeti ol köŋül-de tolğay ... || [TE:U285/6-7] Yine herhangi bir gönülde ki korkusu olsa, daima korku ve ümit içinde olsa, ulu Tanrı’nın muhabbeti o gönle dolacak.

[TE:U285/11] ... yana ayttı: “kanā ‘at açlıq têngri ta ‘âlâ-niŋ bir genci durur. anı dōst kul-ları-ğa bérür”. || [TE:U285/11] Yine söyledi: Kanaat açlık ulu Tanrı’nın hazinesidir. onu dost kullarına verir.

[TE:U287/11] ... yana ayttı: [TE:U287/12] “her kim öz közi-ge kıymat-lık körünse, têngri ta ‘âlâ-<niŋ> kulluğın qala bilmegey” ... || [TE:U287/11-12] Yine söyledi: “Her kim kendi gözüne kıymetli görünse ulu Tanrı’nın kulluğunu yapamayacak.”

[TE:U287/15] ... têngri ta ‘âlâ-niŋ katında dünyâ-niŋ kıymeti bir peşşe kanatın-ça yok turur ... || [TE:U287/15] Ulu Tanrı’nın katında dünyanın kıymeti bir sivrisinek kanadı kadar yoktur.

[TE:U288/14] ... têngri ta ‘âlâ-niŋ dōstı-nı [TE:U288/15] düşmen-ğa ‘ilâc kıldurur siz ... || [TE:U288/14-15] Ulu Tanrı’nın dostunu düşmana ilaç yaparsınız.

[TE:U291/8] ... velikin körklüg yüzüŋ-ni têngri ta ‘âlâ-niŋ nazarında körk-siz kıлмаğı! ... || [TE:U291/8] Lakin güzel yüzünü ulu Tanrı’nın nazarında çirkin yapma!

[TE:U299/8] ... derhāl têngri ta ‘âlâ-niŋ kudreti birle eligi qurudı ... || [TE:U299/8] Derhal ulu Tanrı’nın kudreti ile eli kurudu.

[TE:U299/13] ... hātem-i āšamm ayttı: “ömrüm meniŋ eligimde érmes. têngri ta ‘âlâ-niŋ kudreti içinde durur” dep. || [TE:U299/13] Hâtem-i Âsam söyledi: “Ömrüm benim elimde değil. Ulu Tanrı’nın kudreti içindedir.” dedi.

[TE:U303/10] ... soŋgra têngri ta ‘âlâ-niŋ nazarı boldı érse, meniŋ kuvvetim açlıq-dın [TE:U304/10] érdi. || [TE:U303/10&U304/10] Sonra ulu Tanrı’nın nazarı oldu ise, benim gücüm açlıktan idi.

[TE:U305/14] ... *her kim uçmağ-ka kirse, tēngri ta'ālâ-niᅇg 'azāb-larıdın ĩmin bolur.* || [TE:U305/14] Her kim cennete girse, ulu Tanrı'nın azaplarından emin olur.

[TE:U305/15] ... *yana her kim resül 'aleyhi's-selām-niᅇg sünnet-leri-ğa meşğül bolsa, ol dağı tēngri ta'ālâ-niᅇg 'azābı-dın ĩmin bolur ...* || [TE:U305/15] Yine her kim Resul aleyhisselamın sünnetleriyle meşgul olsa, o dahi ulu Tanrı'nın azabından emin olur.

[TE:U305/15] ... *yana ayttı kim:* [TE:U306/1] *tēngri ta'ālâ-niᅇg uluğ 'ināyeti ol durur kim, bendeni öz zikri-ğa meşğül kılğay ...* || [TE:U305/15&U306/1] Yine söyledi ki: Ulu Tanrı'nın lütufu odur ki kulu kendi zikrine meşgul edecek.

[TE:U311/7] ... *serī saķaᅇi ol hāl-nı körüp barça mālı-nı tēngri ta'ālâ-niᅇg rızası için,* [TE:U311/8] *dervīş fakīr-lerğa bērip, özi ᅇat-ka riyāzet-ka meşğül bolup, kulluğ kılur ērdi ...* || [TE:U311/7-8] Serī Sakatī o hali görüp bütün malını ulu Tanrı'nın rızası için dervişlere fakirlere verip kendi ibadetle nefis kırmayla meşgul olup kulluk ederdi.

[TE:U313/11] ... *yana hāş kul-larınᅇg tēngri ta'ālâ-niᅇg kulluğı-ğa meşğül bolğay ...* || [TE:U313/11] Yine has kulları ulu Tanrı'nın kulluğuna meşgul olacak.

[TE:U317/10] ... *tennūrda baķtı-lar ērse, aᅇmed tennūr içinde oturmuş ērdi, velīkin tēngri ta'ālâ-niᅇg kudreti* [TE:U317/11] *birle aᅇmedniᅇg hēç yēri köymemiş ērdi ...* || [TE:U317/10-11] Fırna baktılar ise, Ahmed fırın içinde oturmuş idi, lakin ulu Tanrı'nın kudreti ile Ahmed'in hiçbir yeri yanmamış idi.

[TE:U318/13] *yana ayttı: "her köngülde kim, tēngri ta'ālâ-niᅇg ᅇorkunçı bolğay. yavuz iş-lerdın yırağ bolup, yaᅇşı iş-lerge meşğül bolğay".* || [TE:U318/13] Yine söyledi: "Her gönülde ki, ulu Tanrı'nın korkusu olacak. Kötü işlerden uzak durup iyi işlerle meşgul olacak."

[TE:U318/14] *yana <ayttı>: her kim dünyā sevuᅇlüğın könglide tutsa, tēngri ta'ālâ-niᅇg maᅇabbeti dağı zāhidlık <nūri> anıᅇg könglidin çıkğay ...* || [TE:U318/14] Yine söyledi ki: Her kim dünya sevgisini gönlünde tutsa ulu Tanrı'nın muhabbetini ce zahitlik nuru onun gönlünden çıkacak.

[TE:U322/5] ... *yana <ayttı>: tēngri ta'ālâ-niᅇg dōstı ol durur kim maᅇabbet-ni kōᅇglide tuᅇkay. daᅇı tēngri ta'ālâ-niᅇg zıkrini dāyım*
[TE:U322/6] *ayᅇkay. dūnyā maᅇabbeti-ni kōᅇglidin ıkarᅇay ...* ǁ
[TE:U322/5-6] Yine söyledi: Ulu Tanrı'nın dostu odur ki muhabbetini gönlünde tutacak. Dahı ulu Tanrı'nın zikrini daima söyleyecek. Dünya muhabbetini gönlünden çıkaracak.

[TE:U325/4] *evvel: cāniᅇgizni sēver siz. ol sizinᅇ ermes. tēngri ta'ālâ-niᅇg durur ...* ǁ [TE:U325/4] Birinci: Canınızı seversiniz. O sizin deᅇil. Ulu Tanrı'nındır.

[TE:U325/4] ... *ikini: nefsiᅇgizni sēver siz. ol daᅇı* [TE:U325/5] *sizinᅇ ermes. tēngri ta'ālâ-niᅇg durur ...* ǁ [TE:U325/4-5] İkinci: Nefsinizi seversiniz. O dahi sizin deᅇil. Ulu Tanrı'nındır.

[TE:U325/5] ... *üçünçi: mālᅇgizni sēver siz. ol hem sizinᅇ ermes. tēngri ta'ālâ* [TE:U325/6] *-niᅇg durur ...* ǁ [TE:U325/5-6] Üçüncü malınızı seversiniz. O bile sizin deᅇil. Ulu Tanrı'nındır.

[TE:U328/3] ... *özlerini tēngri ta'ālâ-niᅇg 'azābıᅇdın ᅇalāᅇ* [TE:U328/4] *kılmas-lar ...* ǁ [TE:U328/3-4] Kendilerini ulu Tanrı'dın azabından kurtaramazlar.

[TE:U328/7] *yana ayttı: "her kim-niᅇg kōᅇglide bir zerre tēngri ta'ālâ-niᅇg sēvüklüᅇi bolsa, yetmiᅇ yıl-lık ᅇā-at-niᅇg ᅇevābıᅇdın* [TE:U328/8] *artuᅇ-raq derece tapᅇay"* ... ǁ [TE:U328/7-8] Yine söyledi: "Her kimin gönlünde bir zerre ulu Tanrı'nın sevgisi olsa, yetmiᅇ yıllık ibadetin sevabında daha fazla derece bulacak."

[TE:U328/8] ... *yana ayttı: "ārıf ol durur kim barça nēmedin artuᅇ tēngri ta'ālâ-niᅇg zıkrini sēvᅇey"*. ǁ [TE:U328/8] Yine söyledi: "Arif odur ki bütün her Őeyden çok ulu Tanrı'nın zikrini sevecek."

[TE:U329/12] ... *ya'nı tēngri ta'ālâ-niᅇg zıkrı-ge meᅇᅇül bolsun ...* ǁ [TE:U329/12] Yani ulu Tanrı'nın zikrine meᅇᅇul olsun.

[TE:U333/14] ... *mēn yıᅇlap ayttım: 'mēn kim bolᅇay mēn' kim tēngri ta'ālâ-niᅇg* [TE:U333/15] *peyᅇamberi mēniᅇg ziyāretim-ᅇa kēlᅇey? ...* ǁ

[TE:U333/14-15] Ben ağlayıp söyledim ki: ‘Ben kim olacağım?’ ki ulu Tanrı’nın peygamberi benim ziyaretime gelecek?

[TE:U334/4] ... *saṅga beṣāret bolsun kim tēngri ta‘ālâ-niṅ bergüzide bendesi* [TE:U334/5] *durur sēn ...* || [TE:U334/4-5] Sana müjde olsun ki ulu Tanrı’nın seçilmiş kulusudur.

[TE:U334/5] ... *ēmdi sēn zū‘-nūn-ı mıṣrî katığa barğıl kim, ol saṅga tēngri ta‘ālâ-niṅ uluğ atını öğretsün ...* || [TE:U334/5] Şimdi sen Zünûn-ı Mısrî huzuruna git ki o sana ulu Tanrı’nın adını öğretsin.

[TE:U334/8] ... *mēn ayttım: “sizni [TE:U334/9] körgeli kēlip turur mēn kim, maṅga tēngri ta‘ālâ-niṅ uluğ atı-nı öğretgey siz” ...* || [TE:U334/8-9] Ben söyledim: “Sizi görüp geldim ki bana ulu Tanrı’nın yüce adını öğreteceksiniz.”

[TE:U334/13] ... *sēn tēngri ta‘ālâ-niṅ uluğ atı-nı zū‘-nūn-dın tilemiş sēn ...* || [TE:U334/13] Sen ulu Tanrı’nın yüce adını Zünûn’dan dilemişsin.

[TE:U335/14] ... *<ēmdi> tēngri ta‘ālâ-niṅ uluğ atı-nı neçük [TE:U335/15] saklağay sēn? ...* || [TE:U335/14-15] Şimdi ulu Tanrı’nın yüce adını nasıl saklayacaksın?

[TE:U342/11] ... *dānā ol dur kim, tēngri ta‘ālâ-niṅ kazāsığa rāzī bolup dāyım kōrkunç [TE:U342/12] içinde bolğay ...* || [TE:U342/11-12] Bilgiç odur ki, ulu Tanrı’nın kazasına razı olup korku içinde olacak.

[TE:U346/8] ... *naql-dur kim: bir kün cüneyd iblīs-din [TE:U346/9] sordu kim: “neçük érdi kim, tēngri ta‘ālâ-niṅ fermānın eşitmey ādemğa secde kılmadıṅ?” dēp ...* || [TE:U346/8-9] Nakildir ki: Bir gün Cüneyd iblisden sordu ki: “Nasıl idi ki ulu Tanrı’nın fermanını duymayıp Adem’e secde etmedin.” diye.

[TE:A247/7] ... *bitig-de [TE:A247/8] andağ bitimiş érdi kim: “yā mürīd! ne için [TE:U348/8] tēngri <ta‘ālâ-niṅ> dergā-hında edeb saklamas sēn. üç kün durur kim kāzurluğ [TE:U348/9] kıtur mēn kim sēniṅ kara yüzüṅ aқarsun!” dēp ...* || [TE:A247/7-8&U348/8-9] Mektupta şöyle yazılmış idi: “Ey mürit! Ne için ulu Tanrı’nın dergahında edep saklamazsın. Üç gündür ki temiz olmayan şeylerden sakınırım ki senin kara yüzün ağarsın.” diye.

[TE:U349/5] ... *cüneyd ayttı: [TE:U349/6] “sening köng-lüng têngri ta ‘âlâ-niň evi durur. zinhâr kim ol evge özge kimerse-ni kévürmegey sên” dedi. || [TE:U349/5-6] Cüneyd söyledi: “Senin gönlün ulu Tanrı’nın evidir. Zinhar kimse o eve başka kimseyi sokmayacaksın.” dedi.*

[TE:U350/11] *andın songra têngri ta ‘âlâ-niň dergâhında yol tapkay ... || [TE:U350/11] Ondan sonra ulu Tanrı’nın dergahında yol bulacaksın.*

[TE:U370/8] ... *biri<nçi>: ol kim têngri ta ‘âlâ-niň birliki-ge ikrâr kılmak ... || [TE:U370/8] Birinci: O ki ulu Tanrı’nın birliğine ikrar etmek.*

[TE:U388/14] ... *dağı işâret kıldı érse, têngri ta ‘âlâ [TE:U388/15] -niň fermâni birle barça çigit-ler mamukdın ayrıldı ... || [TE:U388/14-15] Ve işaret etti ise, ulu Tanrı’nın fermanı ile bütün çekirdekler pamuktan ayrıldı.*

tengri te’alanı ‘yüce Tanrı’yı’ MN 22, *têngri ta ‘âl-â-nı* RK 18

[MN:22d/5] ... *y-a muhamet emti qurbet maqaiğa barıp secde qılğıl tep [MN:22d/6] men taqı barıp qurbet maqam-ı-ğa yedip secde qıldın erz-e [MN:22d/7] tengri te ‘al-a-nı könglim köz-i bil-e kördüm ... || [MN:22d/5-7] Ey Muhammet şimdi yakınlık makamına gidip secde et; ben de gidip yakınlık makamına erişip secde ettim; yüce Tanrı’yı gönlüm gözile gördüm.*

[RK:18-145a/10] <cevâb> *ol turur kim hîç kim irşe [RK:18-145a/11] têngri ta ‘âl-â-nı körmey turur taq-ı anıň [RK:18-145a/12] birü bar-lık-ı-ğa tanuqluq birşe [RK:18-145a/13] haq ta ‘âl-â anı uçmaq-ka iltür [RK:18-145a/14] taq-ı dîdarını körgüzür ... || [RK:18-145a/10-14] <Cevap> Şudur ki hiç kimse Tanrı Tealâ’yı görmemiştir ve onun birliği ve varlığına tanıklık ederse Hak Tealâ onu cennete gönderir ve didarını gösterir.*

[RK:31-150b/14] *têngri ta ‘âl-â-nı köp yâd qılğıl kim [RK:31-150b/15] hâliş bende-ker-din bolğay sen ... || [RK:31-150b/14-15] Tanrı Tealâ’yı çok yad et ki halis kullardan olasın.*

tengri ta’alatın ‘Tanrı Tealâ’ MN 14, *têngri ta ‘âlâdın* RK 10, SK 83, SM 82, *têngri ta ‘âlâdın* TE 11

[MN:14b/5] ... *bu keç-e (h)er nem-e* [MN:14b/6] *tengri te'al-a-tın tileseng sengge bergüsi turur ...* || [MN:14b/5-6] Çünkü bu gece yüce Tanrı'dan ne istersen sana verir.

[MN:15a/7] ... *bir uluğ tenggiz kördüm andaq kim anıng uluğ* [MN:15a/8] *luqın (h)eç kimerz-e bilmegey* [MN:15a/9] *tengri te'al-a-tın ösge ...* || [MN:15a/7-9] Bir ulu deniz gördüm; o kadar ki onun ululuğunu yüce Tanrı'dan başka kimse bilmez.

[MN:18a/5] ... *bu keç-e* [MN:18a/6] *tengri te'al-a-tın (h)er ne tileseng sangga bergüz-i turur ...* || [MN:18a/5-6] Bu gece yüce Tanrı'dan her ne dilersen sana verir.

[MN:20a/6] *tengri ta'al-a-tın muz-a-ğa yarlıq keldi ki y-a muz-a sen-i 'alem-*
[MN:20b/1] *ğa kelimim tep meş-hur qıldım yan-a seni duşman bel-a-sı-tın*
[MN:20b/2] *qutqır-tım sangga bergenim-ge ne uçün şükür qılmaz-sen ...* || [MN:20a/6&20b/1-2] Yüce Tanrı'dan Musa'ya yarlık geldi ki: “ey Musa seni iki âleme kelimim diye meşhur yaptım; seni düşman belâsından kurtardım; sana verdiğime niçin şükretmiyorsun?”

[MN:21a/3] ... *cebrayil ayıdı bu tenggiz sırr-ı-nı* [MN:21a/4] *tengri ta'al-a-tın ösge (h)eç kimerz-e bilmegey ...* || [MN:21a/3-4] Cebrail dedi bu denizin sırrını yüce Tanrı'dan başka kimse bilmez.

[MN:22d/7] ... *yan-a ol sa'at-ka* [MN:22d/8] *tengri te'al-a-tın yarlıq boldı kim başıng ködergil taqı mangga hamtu* [MN:23a/1] *sen-a ayıt-ğıl ...* || [MN:22d/7-8&23a/1] Yine o saatte yüce Tanrı'dan yarlık geldi ki: “Başını kaldır ve bana hamd ve sena kıl.”

[MN:23a/14] *tengri te'al-a-tın hitap keldi kim y-a muham(m)et sangga bir keç? kündüz-te* [MN:23a/15] *elig vaqt namaz-nı ummat-* [MN:16] *laring-ğa buyurğıl tep ...* || [MN:23a/14-16] Yüce Tanrı'dan hitap geldi ki: “Ey Muhammet sana bir gece gündüzde elli vakit namazı farz kıldım, git bu elli vakit namazı ümmetine buyur.”

[MN:24a/15] ... *men muz-a (')inayet keramet-qa sevünüp qabul qıldım*
[MN:24a/16] *tengri te'al-a-tın yan-a hidap keldi kim y-a muhamet sening ummat-laring-ğa* [MN:24a/17] *(h)er kim bu biş vaqt namaz-nı idiqat-ı birle qılz-a angga elig vaqt namaz-ning* [MN:24a/18] *sevabın bergey ||*

[MN:24a/15-18] Ben bu kadar inayete, keramete sevinip kabul ettim yüce Tanrı'dan yine hitap geldi: “ey Muhammet senin ümmetlerinden her kim bu beş vakit namazını itikatla kılrırsa, ona elli vakit namazın sevabını vereceğim. (...)”

[MN:28a/6] ... *rasul alayi selam qurbet maqam-ı-tın qayıdıtı erz-e*
[MN:28a/7] *tengri te'al-a-tın cebrayil-ğa ferman boltı kim dosdum muhamet-ni eldgil mumın bende-* [MN:28a/8] *ler uçün amade qılğan acayıp-leri-ni korsün yan-a kafirler uçün tayyar* [MN:28a/9] *qılğan tamuğ-taqı turlüg 'azab-lar-nı taqı teferüc qılsın tep ...* || [MN:28a/6-9] Resul aleyhisselâm yakınlık makamından dönünce, yüce Tanrı'dan Cebrail'e ferman geldi: “dostum Muhammed'i getir; mümin bendeler için hazırladığım cennet harikalarını görsün, kâfirler için tertip ettiğim cehennemdeki türlü azapları da seyretsin”.

[MN:36b/3] *tengri ta'al-a-tın yarlığ boldı ...* || [MN:36b/3] Yüce Tanrı'dan yarlık oldu.

[MN:37a/11] ... *siz-ler* [MN:37a/12] *tengri ta'al-a-tın qorquñ-luq bulunguz uluğ köngül tudunmanggız fermanğa boyun sununguz* || [MN:37a/11-12] Sizler yüce Tanrı'dan korkunuz, büyük gönül tutmayınız, fermana boyun eğiniz.

[MN:35b/3] ... *bu ol kiş-ler turur kim* [MN:35b/4] *tengri ta'al-a-tın qorqmayın yağın tanuq-luq berip tururlar ...* || [MN:35/b3-4] Bunlar, yüce Tanrı'dan korkmadan yalancı şahitlik eden kimselerdir.

[RK:6-139a/12] ... *tengri ta'al-ā-dın kor-ķar* [RK:6-139a/13] *men ...* || [RK:6-139a/12-13] Tanrı Tealâ'dan korkarım.

[RK:13-142b/10] ... *yan-a cabrāyıl kelip* [RK:13-142b/11] *tengri ta'al-ā-dın fermān kelñür-ti ...* || [RK:13-142b/10-11] Yine Cebrail gelip Tanrı Tealâ'dan emir getirdi.

[RK:38-155a/3] ... *ālim ol kişi* [RK:38-155a/4] *turur kim tengri ta'al-ā-dın korķup* [RK:38-155a/5] *ol ilm-i bi-e amel kılğay ...* || [RK:38-155a/3-5] Âlim o kişidir ki Tanrı Tealâ'dan korkup o ilmi ile amel eder.

[SK:176/1] ... *tağ-ı bir körklüg yigit iligin-i* [SK:176/2] *köderip bu üç kişi-ni*
[SK:176/3] *tengri ta'al-ā-tın terhost kıılır ...* || [SK:176/1-3] Ve bir güzel yiğit
elini kaldırıp bu üç kişiyi ulu Tanrı'dan arzu etti.

[SK:186/1] ... *eger çın aydur sen tengri ta'al-ā* [SK:186/2] *-tın terhōst kıılğıl*
kim meniñg köz-lerim rüşen [SK:186/3] *bolsun ...* || [SK:186/1-3] Eğer doğru
söylersen ulu Tanrı'dan iste ki benim gözlerim aydın olsun.

[SK:223/3] *ol ecdeh-ā aytı y-ā ādem oğlu* [SK:223/4] *korğ-maz-musen tengri*
ta'al-ā-tın kim [SK:223/5] *mundağ tılır-lik-ler kıılır sen tip* || [SK:223/3-5] O
ejderha söyledi: "Ey insanoğlu! Korkmaz mısın ulu Tanrı'dan ki bu şekilde
yiğitlik yaparsın." diye.

[SK:224/13] *tağ-ı bulūkıy-ā-ğa aytı kim sen ne* [SK:224/14] *bende turur sen*
kim tengri ta'al-ā-tın [SK:224/15] *korğmayın mundağ iş kıılır sen ...* ||
[SK:224/13-15] Ve Bulūkıyâ'ya söyledi: "Sen nasıl kulsun ki ulu Tanrı'dan
korkmadan bu şekilde iş yaparsın?"

[SK:229/12] ... *yan-a tengri ta'al-ā-tın* [SK:229/13] *yarlıg boltı kim ikev cüfd*
bolunğuz tip || [SK:229/12-13] Yine ulu Tanrı'dan ferman geldi ki: "İki çift
olunuz." diye.

[SM:19/14] ... *men seni yüz mīng hācet-ler bil-e* [SM:19/15] *tengri ta'al-ā-*
dın tilep turur men ... || [SM:19/14-15] Ben seni yüz bin istek ile Yüce
Tanrı'dan dilemiştim.

[TE:U8/13] ... *bu keçe tengri ta'alâdın derh v āst kııldım ...* || [TE:U8/13] Bu
gece ulu Tanrı'dan dilekte bulundum.

[TE:U26/15] ... *yā veys! tengri ta'alâ-dın sanğa rahmet kelsün!* ||
[TE:U26/15] Ey Veys! Ulu Tanrı'dan sana rahmet gelsin!

[TE:U30/15] ... *yā kişi! otuz yıl durur kim bu gūr bile kefen seni tengri ta'alâ-*
dın yırağ kıılıp turur. || [TE:U30/15] Ey kişi! Otuz yıldır ki bu kabir ile kefen
seni ulu Tanrı'dan uzak tutmuştur.

[TE:U36/15] ... *tengri ta'alâ-dın sanğa* [TE:A27/1] *üküş rahmet-ler kelsün* ||
[TE:U36/15&A27/1] Ulu Tanrı'dan sana çok rahmetler gelsin.

[TE:U37/9] ... *barça halāyık anıñ 'ilmidin tileklik turur* [TE:U37/10] *dağı*
barça-ğa anıñ 'ilmidin fāydalar teger, dağı anıñ hēç kimersege hāceti yok

turur, tēngri ta'ālâ [TE:U37/11] *-dın özge ...* || [TE:U37/9-11] Bütün halk onun ilminden diler ve hepsine onun ilminden faydalar değer, dahi onun hiç kimseye ihtiyacı yoktur, ulu Tanrı'dan başka.

[TE:U38/6] ... *cuvāb ayttı kim: "yavuz işlerdin perhîz kılmak, <yana> tēngri ta'ālâ-dın korkmak"* ... || [TE:U38/6] Cevap verdi ki: "Kötü işlerden uzak durmak ve ulu Tanrı'dan korkmak."

[TE:U53/10] ... *her kişi-niᅡg 'ākıbeti neçük bolurını* [TE:U53/11] *tēngri ta'ālâ-dın özge kimërse bilmes ...* || [TE:U53/10-11] Her kişinin akıbetinin nasıl olacağını ulu Tanrı'dan başka kimse bilmez.

[TE:U74/9] ... *naql-dur kim: ayttı: "hōş vaktı ol kişi-niᅡg* [TE:U74/10] *kim taᅡg vaktı kopkanda aç bolğay, yana kēçe yatğanda aç yatğay. bu <hālda> tēngri ta'ālâ-dın hōšnūd bolğay, dağı şikāyet* [TE:U74/11] *kılmağay"* ... || [TE:U74/9-11] Nakildir ki: "Hoş vakti o kişinin ki tan vakti atınca aç olacak, yine gece yatarken aç yatacak. Bu halde ulu Tanrı hoşnut olaca, dahi şikayet etmeyecek."

[TE:U84/15] ... *dağı her ne kim sanğa kelse, tēngri ta'ālâ-dın körgil!* ... || [TE:U84/15] Ve her kim sana gelse, ulu Tanrı'dan gör!

[TE:U90/12] ... *her iş kim maᅡga tēngri ta'ālâ-dın keldi ...* || [TE:U90/12] Her iş ki bana ulu Tanrı'dan geldi.

[TE:U98/5] ... *tēngri ta'ālâ-dın huᅡāb keldi kim: "yā rābi 'a! barça 'ālem-niᅡg* [TE:U98/6] *kanığa kūşış kılmur mu sēn. mūsā dīdār tiledi érse, bir zerre çağlık tecellī bir tağka kılduk. ol tağ* [TE:U98/7] *pāre pāre bolup eridi"* ... || [TE:U98/5-7] Ulu Tanrı'dan hitap geldi ki: "Ey Rabia! Alemin kanıyla mı uğraşırısın? Musa yüz diledi ise, bir zerre anlık bir dağa tecelli ettik. O dağ parça parça olup eridi."

[TE:U110/8] ... *rābi 'a ayttı kim: "sağ çağıᅡg-da* [TE:U110/9] *hēç başıᅡg-nı bağlap şükür kıldıᅡg mu érdi kim, emdi bir kün başıᅡg ağırgan için* [TE:U110/10] *tēngri ta'ālâ-dın şikāyet kılmı, başıᅡg-nı bağlap turur sēn?"* ... || [TE:U110/8-10] Rabia söyledi: "İyi zamanında hiç başımı bağlayıp şükrettin mi, şimdi bir gün başın ağrıdığı için ulu Tanrı'dan şikayet edip, başını bağlamışsın?"

[TE:U116/14] ...*hasan-ı başrî ayttı: “şādık êrmes ol kişi kim têngri ta ‘âlâ-dın këlgen* [TE:U116/15] *zahım-ğa tahammül kılmasa” ...* || [TE:U116/14-15] Hasan Basrî söyledi: “Sadık değil ise o kişi ulu Tanrı’dan gelen yaraya tahammül etmez.”

[TE:U158/10] ... *ol kişi ayttı: “hêç işni* [TE:158/11] *têngri ta ‘âlâ-dın yaşura kılsa, bolmas” dëp ...* || [TE:U158/10-11] O kişi söyledi: “Hiç işini ulu Tanrı’dan gizli yapsa, olmaz.” dedi.

[TE:U171/9] ... *öz işimni têngri ta ‘âlâ-dın özge kimersedin yaşurur* [TE:U171/10] *êrdim ...* || [TE:U171/9-10] Kendi işimi ulu Tanrı’dan başka kimseden saklar idim.

[TE:U183/11] ... *eger uluğ yol-nı tiler sën,* [TE:U183/12] *têngri ta ‘âlâ-dın özge nême-ni barçasın köngül-din çıkarğıl!* ... || [TE:U183/11-12] Eğer büyük yolu dilersen, ulu Tanrı’dan başka bütün şeyleri gönlünden çıkar!

[TE:A142/10] ... *anıng için keldim kim, êmdi meni* [TE:U196/11] *têngri ta ‘âlâ-dın tilegil!* ... || [TE:A142/10&U196/11] Onun için geldim ki, şimdi beni ulu Tanrı’dan dile!

[TE:U206/5] ... *yana <ayttı>: “maŋga têngri ta ‘âlâ-dın meded boldı êrse,* [TE:U206/6] *êmdi nefsim meni haq dergâhı-ğa êltür dağı küler” ...* || [TE:U206/5-6] Yine söyledi: “Bana ulu Tanrı’da medet oldu ise, şimdi nefsim beni hak dergahına götürür ve över.”

[TE:U218/9] ... *barça halâyıknıng yazuq-ların têngri ta ‘âlâ-dın derh’âst kılayın ...* || [TE:U218/9] Bütün halkın günahlarını ulu Tanrı’dan dileyeyim.

[TE:U225/7] ... *basa ayttı: “erenler işi ol durur kim köngli-ni* [TE:U225/8] *têngri ta ‘âlâ-dın özge kimërsege bağlamağaylar” ...* || [TE:U225/7-8] Sonra söyledi: “Erenler işi odur ki gönlünü ulu Tanrı’dan başka kimseye bağlamayacaklar.”

[TE:U229/9] ... *yana peygamberlerniŋ sonğ-ğı muqâmı-nı têngri ta ‘âlâ-dın özge kimërse bilmegey.* || [TE:U229/9] Yine peygamberlerin sonu duracak yeri ulu Tanrı’dan başka kimse bilmeyecek.

[TE:U244/11] ... *mên öz hâlim-ni* [TE:U244/12] *aŋga ayttım kim, ‘sëniŋ için maŋga têngri ta ‘âlâ-dın mundaq dëp ün keldi’ ...* || [TE:U244/11-12] Ben

kendi halimi ona söyledim ki, ‘Senin için bana ulu Tanrı’dan böyle diye ses geldi.’

[TE:U259/9] ... *tēngri ta‘ālâ-dın her kimge ‘ināyet rahmet* [TE:U259/10] *bolmuş bolsa, anıng tört işi bolğay.* || [TE:U259/9-10] Ulu Tanrı’dan her kime ihsan rahmet olmuş olsa, onun dört işi olacak.

[TE:U267/8] ... *şāf’ī ayttı: “hergiz saṅga andağ iş tüşüp mu durur kim bir yavuz iş-ke* [TE:U267/9] *éligiṅ yetip kılayın dēgende yana tēngri ta‘ālâ-dın korkup, ol yavuz iş-ni kılmayın yanmış bolğay sēn”* [TE:U267/10] *dēp ...* || [TE:U267/8-10] Şâfi söyledi: “Sana öyle iş düşmüş müdür ki bir kötü işe hükümdarın yetip ulaştığında kılayım, yine ulu Tanrı’dan korkup o kötü işi yapmayayım, yanmış olacaksın.”

[TE:U279/5] ... *dāvud ayttı: “yā ana!* [TE:U279/6] *tēngri ta‘ālâ-dın uyalur mēn kim, nefsim āsāyişi üçün iş kılgay mēn” dedi ...* || [TE:U279/5-6] Davut söyledi: “Ulu Tanrı’dan utanırım ki, nefsimin rahatı için iş yapacağım.” dedi.

[TE:U288/10] ... *dağı bu vaqt-ta bu derdtin kutulmağ tilesēṅ, tēngri ta‘ālâ* [TE:U288/11] *-dın gāfil bolmayın dāyım fāydalık kitāb-lar okuğı!* ... || [TE:U288/10-11] Dahi bu vakitte bu dertten kurtulmayı dilesen, ulu Tanrı’dan gafil olma daima faydalı kitaplar oku!

[TE:U296/13] ... *tēngri ta‘ālâ-dın korkuṅız dağı cehd kılip çidağunça kulluğını kıliṅız ...* || [TE:U296/13] Ulu Tanrı’dan korkunuz dahi çalışıp muktedir olacak kadar kullauğunu yapınız.

[TE:U325/11] ... *dağı dāyım tēngri ta‘ālâ-dın korkunçluk érdi ...* || [TE:U325/11] Ve daima ulu Tanrı’dan korkar idi.

[TE:U327/9] ... *yana ayttı: “her kim* [TE:U327/10] *dünyāda tēngri ta‘ālâ-dın uyalıp t̄ā‘aka meşğül bolsa, kıyāmet künde tēngri ta‘ālâ anı ‘azāb kılgalı* [TE:U327/11] *uyalğay. yana bendeniṅ uyalmağı yazuğ-dın durur. basa tēngri ta‘ālâ-niṅ uyalmağı kerem-din durur”.* || [TE:U327/9-11] Yine söyledi: “Her kim dünyada ulu Tanrı’dan utanıp ibadetle meşgul olsa, kıyamet gününde ulu Tanrı onu azap etmeye utanacak. Yine kulun utanması günahlandır. Sonra ulu Tanrı’nın utanması keremdendir.”

[TE:U328/9] ... *her kim-niᅇg köᅇgli tēᅇgri ta ‘ālâ-dın kōrkᅇsa, barça boyı tã ‘at kılurᅇa raᅇbet kılᅇay ...* || [TE:U328/9] Her kimin gönlü ulu Tanrı’dan korksa bütün boyu ibadet edene raᅇbet edecek.

[TE:U329/12] ... *yana ayttı: “her kim tēᅇgri ta ‘ālâ-dın [TE:U329/13] rãzĩ bolsa, tēᅇgri ta ‘ālâ daᅇı ol kiᅇi-din rãzĩ durur” ...* || [TE:U329/12-13] Yine döyledi: “Her kim ulu Tanrı’dan razı olsa, ulu Tanrı dahi o kiᅇiden razı olur.”

[TE:U331/12] *biri<nçi> ol kim: tēᅇgri ta ‘ālâ-dın Őikãyet kılmaᅇay ...* || [TE:U331-12] Birinci o ki: Ulu Tanrı’dan Şikayet etmeyecek.

[TE:U339/15] ... *tēᅇgri ta ‘ālâ-dın kōrkᅇmak köᅇgül-niᅇg çırãᅇı durur ...* || [TE:U339/15] Ulu Tanrı’dan korkmak gönlün ışᅇıdır.

[TE:U342/13] ... *tēᅇgri ta ‘ālâ-dın raᅇmet ümĩdin tutup kōrkunç bile [TE:U342/14] bolᅇay ...* || [TE:U342/13-14] Ulu Tanrıdan rahmet ümidini kesip korku ile olacak.

[TE:U343/11] ... *yana ayttı: “iᅇlãᅇ ol durur kim her ‘amel kim kılᅇay <sēn>, tēᅇgri ta ‘ālâ üçün kılᅇay, riyã üçün kılmaᅇay, yana ‘amel kılᅇsaᅇg, [TE:U343/12] andaᅇ kılᅇil kim sēndin özge tēᅇgri ta ‘ālâ-dın özge kimēse bilmeᅇey” ...* || [TE:U343/11-12] Yine söyledi: “İhlas odur ki her ne amel yapacaksan ulu Tanrı için yapacak, riya için yapmayacaksın, yine amel etsen öyle yapacaksın ki senden başka ulu Tanrı’dan başka kimese bilmeyecek.”

[TE:U344/13] ... *bēᅇinçi: yalbarıp [TE:U344/14] tēᅇgri ta ‘ālâ-dın tilek tilemek ...* || [TE:U344/13-14] Beᅇinci: Yalvarıp ulu Tanrı’dan dilek dilemek.

[TE:U346/9] ... *iblis ayttı: [TE:U346/10] “yã cüneyd! mēn nēçük tēᅇgri ta ‘ālâ-dın özge kiᅇi-ge secde kılayın!” dēp ...* || [TE:U346/9-10] İblis söyledi: “Ey Cüneyd! Ben nasıl ulu Tanrı’dan başka kiᅇiye secde edeyim!” diye.

[TE:U347/15] ... *mēn köᅇg-lümde ayttım: “tēᅇgri ta ‘ālâ [TE:A247/1] maᅇga nēme bērse, mēn bu gülãbĩ-ᅇa bēreyin!” dēp ...* || [TE:U347/15] Ben gönlümde söyledim: “Ulu Tanrı bana ne verirse ben onu Gülãbĩ’ye vereyim!” diye.

[TE:A250/4] ... *yana her <kim-niᅇg> köᅇgli-ge [TE:U351/4] ma ‘rifet-niᅇg nũrı ornasa, [TE:U351/5] iki dünyãda tēᅇgri ta ‘ālâ-dın özge kimēse baᅇmaᅇay, meᅇᅇul bolmaᅇay ...* || [TE:A250/4&U351/4-5] Yine her kimin

gönlünde marifetin nuru yer etse, iki dünyada ulu Tanrı'dan başka kimseye bakmayacak, meşgul olmayacak.

[TE:U370/9] *ol kim têngri ta'âlâ* [TE:U370/10] *-dın kélgen kazâğa boyun sunmak ...* || [TE:U370/9-10] O ki ulu Tanrı'dan gelen kazaya noyun eğmek.

[TE:U372/7] ... *şeyh ayttı:* [TE:U372/8] *“tâ'at-ka, kulluk-ka aşukmaklık têngri ta'âlâ-dın tevfiik bérilgen nişânesi durur. dağı yavuz işlerdin* [TE:U372/9] *yırağ turmağ-lıq sa'âdet nişânesi durur”* || [TE:U372/7-9] Şeyh söyledi: “İbadete kulluğa aceleci olmak ulu Tanrı'dan yardım gelmesine verilen nişanedir. Dahi kötü işlerden uzak durmak mutluluk nişanesidir.”

tengri te'alani 'yüce Tanrı'yı' MN 22, *têngri ta'âlâ-nı* RK 18, SK 1, SM 86, *têngri ta'âlâni* TE 22

[MN:22d/5] ... *y-a muhamet emti qurbet maqaiğa barıp secde qilğıl tep* [MN:22d/6] *men tağı barıp qurbet maqam-ı-ğa yedip secde qıldın erz-e* [MN:22d/7] *tengri te'al-a-nı könglim köz-i bil-e kördüm ...* || [MN:22d/5-7] Ey Muhammet şimdi yakınlık makamına gidip secde et; ben de gidip yakınlık makamına erişip secde ettim; yüce Tanrı'yı gönlüm gözile gördüm.

[RK:18-145a/10] <cevāb> *ol turur kim hîç kim irşe* [RK:18-145a/11] *têngri ta'âlâ-nı körmey turur tağ-ı anıng* [RK:18-145a/12] *birü bar-lık-ı-ğa tanuğ-luk birşe* [RK:18-145a/13] *hağ ta'âlâ anı uçmağ-ka iltür* [RK:18-145a/14] *tağ-ı didârını körgüzür ...* || [RK:18-145a/10-14] <Cevap> Şudur ki hiç kimse Tanrı Tealâ'yı görmemiştir ve onun birliği ve varlığına tanıklık ederse Hak Tealâ onu cennete gönderir ve didarını gösterir.

[RK:31-150b/14] *têngri ta'âlâ-nı köp yâd qilğıl kim* [RK:31-150b/15] *hâliş bende-ker-din bolğay sen ...* || [RK:31-150b/14-15] Tanrı Tealâ'yı çok yad et ki halis kullardan olasın.

[SM:23/6] ... *tağ-ı* [SM:23/7] *têngri ta'âlâ-nı yâd kılip uluğ du'-â-* [SM:23/8] *-larnı okır irdi ...* || [SM:23/6-8] Ve Yüce Tanrı'yı yâd edip büyük duâları okudu.

[SK:1/11] ... biri ol kim t̄ayim [SK:1/12] t̄engri ta'āl-ā-nı yāt kılıp tesbī aydur
[SK:1/13] -lar ... || [SK:1/11-1] Biri o ki daima ulu Tanrı'yı yad edip tesbih eder.

[SK:232/14] t̄engri ta'āl-ā-nı yāt kılıp uluğ at [SK:232/15] -larını oğuğan
üçün seni yıķ-a almay [SK:232/16] turur ... || [SK:232/14-16] Ulu Tanrı'yı yad edip ulu isimlerini okuduğın için seni yıkamazdır.

[TE:U17/8] ... bir zamāndın sonğra özi-ge k̄eldi érse, ca'fer-i şādık sordu
<kim>: “ya kişi! t̄engri ta'ālānı [TE:U17/9] k̄ördüñg mu?” d̄ep ... ||
[TE:U17/8-9] Bir zamandan sonra kendine geldi ise, Cafer-i Sadık sordu ki:
“Ey kişi! Ulu Tanrı'yı gördün mü?” diye.

[TE:U31/10] yana veys-niñ sözi andaķ turur: “her kim t̄engri ta'ālā-nı
tanısa, 'ālem-de h̄eç n̄eme anıñg közidin p̄üşide [TE:U31/11] k̄almağay, dağı
barça 'ālem-niñg 'ilmini bilgey” ... || [TE:U31/10-11] Yine Veys'in sözü
öyledir ki: “Her kim ulu Tanrı'yı tanısa, alemde hiçbir şey onun gözünde
örtülü kalmayacak, ve bütün alemin ilmini bilecek.”

[TE:U75/7] ... yana sordılar kim: “t̄engri ta'ālā-nı [TE:U75/8] tanır mu sen”
d̄ep ... || [TE:U75/7-8] Yine sordular ki: “Ulu Tanrı'yı tanır mısın?” diye.

[TE:U75/8] ... cuvāb ayttı: “her kim t̄engri ta'ālā-nı tanımış bolsa, sözi az
bolğay, k̄orkunçı hayrānlığı [TE:U75/9] köp bolğay, t̄engri ta'ālā-dın özge
kimérsege oķtas bakmağay, yana k̄orkunçsız m̄ū'mīn <bolmağay>” ... ||
[TE:U75/8-9] Cevap verdi: “Her kim ulu Tanrı'yı tanımış olsa, sözü az
olacak, korkusu, hayranlığı çok olacak, ulu Tanrı'dan başka kimseye ortak
koşmayacak, yine korkusuz mümin olmayacak.”

[TE:U82/13] ... ḥasan t̄engri ta'ālā-nı ol k̄eçe t̄üşinde k̄ördi dağı suvāl kıldı
... || [TE:U82/13] Hasan ulu Tanrı'yı ol gece rüyasında gördü ve soru sordu.

[TE:U108/6] ... yā rābi 'a! t̄engri ta'ālā-nı séver mu s̄en?... || [TE:U108/6] Ey
Rabia! Ulu Tanrı'yı sever misin?

[TE:U108/7] ... t̄engri ta'ālā-nı [TE:U108/8] andaķ séver m̄en kim, şeytān-
niñg düşmenligindin pervāyım h̄eç yok turur ... || [TE:U108/7-8] Ulu Tanrı'yı
öyle severim ki şeytanın düşmanlığından korkum hiç yoktur.

[TE:U140/14] ... *dağı ayttı: “munı okup têngri ta‘âlâ-nı yâd kılğıl!” dep.* ||
[TE:U140/14] Ve söyledi: “Bunu okuyup ulu Tanrı’yı yad et!” diye.

[TE:U148/7] ... *yana ayttı: “ârif kişi-niň nişânesi ol durur kim, têngri ta‘âlâ-nı [TE:U148/8] yâd kılıp, anıň sözi-ni köp aytqay, dâyim tâ‘at meşğül bolup, anıň kudret-lerin teferrüc kılğay” ...* || [TE:U148/7-8] Yine söyledi: “Arif kişinin nişanesi odur ki, ulu Tanrı’yı yad edip onun sözünü çok söyleyip daima ibadetle meşgul olup onun kudretlerini seyredecek.”

[TE:U157/11] ... *têngri ta‘âlâ-nı yâd kılğıl!* ... || [TE:U157/11] Ulu Tanrı’yı yad et!

[TE:U159/5] ... *sizler [TE:U159/6] têngri ta‘âlâ-nı yâd kılur siz ...* ||
[TE:U159/5-6] Sizler ulu Tanrı’yı yad edersiniz.

[TE:U170/11] ... *yâ büşr-i hâfi! maŋga têngri ta‘âlâ-nı tanımak sözlerin sözlegil!* ... || [TE:U170/11] Ya Büşr-i Hâfi! Bana ulu Tanrı’yı tanımak sözlerini söyle!

[TE:U181/14] ... *erklig têngri ta‘âlâ-nı kördüm ...* || [TE:U181/14] Güçlü ulu Tanrı’yı gördüm.

[TE:U202/10] ... *yana ayttı: [TE:U202/11] “têngri ta‘âlâ-nı bestâm-da koyup, ka‘bede tileyü barur sên” dep dedi ...* || [TE:U202/10-11] Yine söyledi: “Ulu Tanrı’yı Bestam’da bırakıp Kabe’de dileyerek varırsın.” diye dedi.

[TE:U206/10] ... *ebū türâb dedi: “têngri ta‘âlâ-nı körsenġ, [TE:U206/11] öz kadriŋġ-ğa yaraşu körer sên. bâyezîd katında körsenġ, bâyezîd kadri-ğa yaraşu körer sên” dep.* || [TE:U206/10-11] Ebu Türâb dedi: “Ulu Tanrı’yı görsen, kendi kadrine yakışır görürsün. Bâyezîd katında görse, Bâyezîd kadrine yakışır görürsün.” diye.

[TE:U215/5] ... *yana aĥmed-i hıżraviye aytur kim: “bir kêçe têngri ta‘âlâ-nı [TE:U215/6] tüşümde kördüm” ...* || [TE:U215/5-6] Yine Ahmed-i Hıżraviye söyler ki: “Bir gece ulu Tanrı’yı rüyamda gördüm.”

[TE:U219/12] *ün keldi kim: “yâ bâyezîd! yoĥarı baĥkıl!” baktım erse, têngri ta‘âlâ-nı bendelerġa özümġin şefkat [TE:U219/13] lıġ-raq kördüm ...* ||
[TE:U219/12-13] Ses geldi ki: “Ya Bâyezîd! Yukarı bak!” Baktım ise, ulu Tanrı’yı kullara kendimden daha şefkatli gördüm.

[TE:U222/13] ... *têngri ta'âlâ-nı* [TE:U222/14] *her kim tanısa, ańga 'ilm-i ledünni rüzî kılğay* ... || [TE:U222/13-14] Ulu Tanrı'yı her kim tanısa, ona ilm-i ledün nasip olacak.

[TE:U225/10] ... *yana mèn sağınur érdim kim têngri ta'âlâ-nı 'mèn séver mèn' dép*. || [TE:U225/10] Yine ben düşünür idim ki ulu Tanrı'yı 'Ben severim.' diye.

[TE:U315/14] ... *yana ayttı: "her kim ki [TE:U315/15] têngri ta'âlâ-nı tanımış bolsa, sözlese, hağ-dın sözler; 'amel kılsa, hağ için kılar; nème tilese, hağ-dın tiler"* ... || [TE:U315/14-15] Yine söyledi: "Her kim ki ulu Tanrı'yı tanımış olsa, söylese haktan sözler; amel etse, hak için eder; ne dilerse, haktan diler."

[TE:U330/9] *têngri ta'âlâ-nı tüşide kördi* ... || [TE:U330/9] Ulu Tanrı'yı rüyasında gördü.

[TE:U362/12] *ayttı<-lar>: "têngri ta'âlâ-nı sévgen muhib-lernińg 'alemi durur"* dép ... || [TE:U362/12] Söylediler: "Ulu Tanrı'yı seven muhiblerin alemidir." diye.

[TE:U372/9] ... *yana ayttı <kim>: "têngri ta'âlâ-nińg dıdarı harâm durur. ol kimérsege kim [TE:U372/10] têngri ta'âlâ-nı tanıp bilip yana özge kimérselerge meşgül bolğay"* ... || [TE:U372/9-10] Yine söyledi ki: "Ulu Tanrı'nın yüzü haramdır o kimseye ki ulu Tanrı'yı tanıyıp bilip yine başka kimselerle meşgul olacak."

[TE:U377/11] ... *yana ayttı: [TE:U377/12] "her kim mü'min kul-larını ağırlasa, têngri ta'âlâ-nı ağırlamış dek bolğay"* ... || [TE:U377/11-12] Yine söyledi: "Her kim mümin kulları ağırlasa ulu Tanrı'yı ağırlamış gibi olacak."

[TE:U392/9] ... *manşür ayttı: "sèn mèn-lik kılip özüńg-ni [TE:U392/10] ortada kördüńg. mèn mèn-lik kıldım érse, têngri ta'âlâ-nı ortada körer mèn"* dép dedi. || [TE:U392/9-10] Mansur söyledi: "Sen benlik edip kendimi ortada gördün. Ben benlik ettim ise ulu Tanrı ortada görür beni." diye dedi.

(249) teñiz tağ

teñizlerde tağlarda 'denizlerde dağlarda' RŞR 93

[RŞR:456] ...*tağ-ı ol* [RŞR:457] *teñizl(e)r-de tağ-l(a)r-da yel-din yiğig-*
[RŞR:458] *-rek yörür irđ-i ...* || [RŞR:456-457] O, denizlerde (ve) dağlarda
rüzgârdan daha hızlı yürürdü.

(250) ter- yê-

terip yêp ‘derip yiyerek’ TE 38

[TE:U31/4] ... *bu kişi-niñg haqqı-nı kötergünçe yazı-ğa barıp ot terip yêp*
[TE:U31/5] *nefsimni kör kılayın* || [TE:U31/4] Bu kişinin hakkı kalkınca
ovaya gidip ot derip yiyerek nefsimi kör kılayım.

(251) ıderi id

ıderizini idlerini ‘derisini etlerini’ SK 54

[SK:114/16] ... *andağ kim barç-a teriz-i-ni* [SK:115/1] *ıderi-ni soyt-t-lar ...* ||
[SK:114/16&115/1] Öyle ki bütün derisini etlerini soydular.

(252) teri tüg

terizi tügi ‘derisi tüyü’ SK 69

[SK:146/10] ... *ol zamān hağ ta'āl-ā-niñg* [SK:146/11] *ıudret-i birl-e 'üseyir-*
niñg işek-i [SK:146/12] *-niñg süñgek-i yığılıp kavuş-tı tağ-ı* [SK:146/13]
ıderi büdüp teriz-i tügi peydā bolup [SK:146/14] *hağ ta'āl-ā-niñg ıudret-i*
birl-e [SK:146/15] *tirilti ...* || [SK:146/10-15] O zaman ulu Tanrı'nın kudeti
ile Üzeyir'in eşeğinin kemiği bir araya gelip kavuştu ve etleri meydana gelip
derisi tüyü peyda olup ulu Tanrı'nın kudreti ile dirildi.

(253) ıeryā tağ

ıeryālarını tağlarını ‘deryaları dağları’ SK 54

[SK:114/1] *yan-a ayt-ı kim y-ā melik sen ol* [SK:114/2] *tenğri ta'āl-ā-ğa*
secde kılgıl kim yir [SK:114/3] *-ni kök-ni kün-ni ay-nı ıery-ā-lar* [SK:114/4]
-ni tağ-lar-nı yarağıp turur ... || [SK:114/1-4] Yine söyledi ki: “Ey hükümdar!

Sen o ulu Tanrı'ya secde et ki yeri göğü güneşi ayı deryaları dağları yaratmıştır.”

[SK:185/10] ... 'abdull-ā(h) aytı kim [SK:185/11] teŋgri ta'āl-ā olđur kim yir-ni kök-ni kün-ni [SK:185/12] ay-nı yulduz-larnı keç-e künđüz-ni ıery-ā [SK:185/13] -lar-nı tağ-lar-nı on sekiz miŋ 'ālem-ni [SK:185/14] yarağıp turur tağ-ı tüny-ā bil-e āhıret [SK:185/15] anıŋ hükmin-te turur ... || [SK:185/10-15] Abdullah söyledi ki: “Ulu Tanrı odur ki yeri, göğü, güneşi, ayı, yıldızları, gece gündüzü, deryaları, dağları, on sekiz bin alemleri yaratmıştır ve dünya ile ahiret onun hükmündedir.”

(254) ıervış miskın

ıervışlerni miskınlarnı ‘dervişleri zavallıları’ SK 47-48

[SK:101/15] ... 'ız-ā aytı barıŋız [SK:101/16] ıervış-lerni miskın-lerni yedim-ler-ni [SK:102/1] köz-süz til-siz kulak-sız ağığ-larnı [SK:102/2] keldürüŋüz bu ta'am-tın yisün-ler tip ... || [SK:101/15-16&102/1-2] İsa söyledi: “Gidiniz, dervişleri, zavallıları, yetimleri, gözsüz dilsiz kulaksız hastaları getiriniz, bu yemekten yesinler.” diye.

ıervışler miskınler ‘dervişler miskinler’ SK 121

[SK:257/15] tağ-ı ol ıervış-ler miskın-ler yoksuz [SK:257/16] saĥābe-ler kim ton-ları iski [SK:258/1] yüz-leri sarığ tā'at-lığ kan-ā-'at [SK:258/2] -lığ kim hiç kim irz-e alar-nı ildifāt [SK:258/3] kılmaz ... || [SK:257/15-16&258/1-3] Ve o dervişler, yoksul sahabeler ki elbiseleri eski, yüzleri sarı, taatlı, kanaatlı ki hiç kimse onlara yüzünü çevirip bakmaz.

(255) ıervış şahit

ıervışler şahitler ‘dervişler zâhidler’ SK 31

[SK:66/4] ... tağı kim kiç-e bolup 'ālem [SK:66/5] karāŋġu bolğaç iki ar-pa ödmek-ni alıp bir qar-a kilim-ni öz başı-ğa bürgep [SK:66/6] ıervış-ler şahitler kağın-ğa barıp alar-nıŋ birl-e yip rüsesin açar ir-ti ... || [SK:66/4-6] Ve

gece olup dünya karanlık olunca iki arpa ekmeği alıp bir kara çulu kendi başına sarıp dervişler zâhidler katına varıp onlarla yiyip orucunu açar idi.

(256) tığ şış

tığlar şışler ‘tığlar şışler’ SK 62

[SK:130/14] ... *ol gerdüne-ge köp idig* [SK:130/15] *tığ-lar şış-ler ornağıp circiz-ni yağgurup* [SK:130/16] *tört ilig ayak-ı-nı yir-ge kadatı-lar* || [SK:130/14-16] O arabaya çok sivri tığlar şışler sokup yatırıp Circis’i dört el ayağını yere çaktılar.

(257) til söz

tilini sözünü ‘dilini sözünü’ SK 30

[SK:65/7] ... *tađ-ı süleymân barç-a fiv-niň* [SK:65/8] *per-ı-niň kuş-lar-niň cānāvar-lar-[-niň] tilini* [SK:65/9] *söz-i-ni bilür irti ...* || [SK:65/7-9] Ve Süleyman bütün devin, perinin, kuşların, canlıların dilini sözünü bilir idi.

(258) tilsiz ayaksız

tilsiz ayaksız ‘dilsiz ayaksız’ SK 64

[SK:135/12] ... *ol şamān* [SK:135/13] *circiz ol halāyık-niň arasın-ta* [SK:135/14] *ol kar-ı hadun-nı körti kim ol til-siz* [SK:135/15] *ayak-sız oğlı-nı boynı öz-e köderip* [SK:135/16] *turur irti ...* || [SK:135/12-16] O zaman Circia o insanların arasında o yaşlı kadını gördü ki o dilsiz, ayasız oğlunu boynunun üzerine kaldırmış idi.

(259) tilsiz közsüz

tilsiz közsüz ‘dilsiz gözsüz’ SK 60

[SK:127/9] ... *tağ-ı bir şa’if til-siz* [SK:127/10] *köz-süz ilig ayak-sız oğlum bar ...* || [SK:127/9-10] Ve bir zayıf, dilsiz, gözsüz, el ayaksız oğlum var.

(260) tirig ölüg

tirigimde ölügümde ‘sağlığımda ölümümde’ RŞR 125-127

[RŞR:705] ... *tağ-ı bu yüzük m(e)niñ tirigim-de ölügüm-de* [RŞR:706]
m(e)niñ birl-e bolğuşı turur ... || [RŞR:705-706] Bu yüzük benim sağlığımda
ve ölümümde benimle birlikte olacaktır.

(261) tişle- sanç-

tişler sançar ‘dişler sokar’ MN 33

[MN:33c/1] ... *yan-a bir boleک qadun-lar-nı kördüm kim elig-ler-i ayaq-*
[MN:33c/2] *ları bağığ erti tağı yılanlar çayan-lar kelip alar-nı tiş-ler sançar*
erti-ler ... || [MN:33c/1-2] Bir kısım kadınları da gördüm ki elleri, ayakları
bağlı idi; yılanlar, çayanlar gelip onları dişler ve sokarlardı.

(262) tişük tişük

tişük tişük ‘delik delik’ SK 71

[SK:149/12] ... *kökđin kelgen* [SK:149/13] *su yir-ni tişük tişük kılıp*
[SK:149/14] *harāb kılğay irti ...* || [SK:149/12-14] Gökten gelen su yeri delik
delik edip harap kılacak idi.

(263) şiv perī

şivning perining ‘devin perinin’ SK 30

[SK:65/7] ... *tağ-ı süleymān barç-a şiv-ning* [SK:65/8] *per-ī-ning kuş-lar-ning*
cānāvar-lar-[-ning] tilini [SK:65/9] *söz-i-ni bilür irti ...* || [SK:65/7-9] Ve
Süleyman bütün devin, perinin, kuşların, canlıların dilini sözünü bilir idi.

şivler periler ‘devler periler’ SK 32

[SK:69/2] *tağ-ı süleymān yel-ni ayğak koymuş irti* [SK:69/3] *kim şiv-ler per-*
ī[-ler] cānvār-lar her nekim söz [SK:69/4] *-leşz-e-ler kelip süleymān-ğa*

aydur irt-i [SK:69/5] *-ler ...* || [SK:69/2-5] Ve Süleyman rüzgarı ulak seçmiş idi ki devler, periler, canlılar her ne konuşsalar gelip Süleyman'a söyler idi.

[SK:228/1] ... *im-ti* [SK:228/2] *tenğri ta'āl-ā biz-ni tünny-e-ge yiberip* [SK:228/3] *turur kim kāfir t̄iv-ler perī-ler birl-e* [SK:228/4] *uruşup ğaz-a kılur biz* || [SK:228/1-4] Şimdi ulu Tanrı bizi dünyaya göndermiştir ki kafir devler periler ile savaşıp gaza kılalım.

[SK:221/14] ... *'affān* [SK:221/15] *aytı bu süleymān peygām-ber turur taḳ-ı* [SK:221/16] *ol üşük turur kim barç-a t̄iv-ler perī-ler* [SK:222/1] *kuş-lar [y]el-ler süleymān-ğa müsah(h)ar irti* || [SK:221/14-16&222/1] Affan söyledi: "Bu Süleyman peygamberdir ve o yüzükdür ki bütün devler, periler, kuşlar, rüzgarlar Süleyman'a verilmiştir."

(264) t̄iv şeytān

t̄ivler şeytānlar 'cinler şeytanlar' RK 22/23

[RK:25-148b/7] ... *biri ol kim ta'ām-ğa ilig* [RK:25-148b/8] *uzaṭşa av[v]al bişmill-ā-h-i-[r]-rahmāni[r]* [RK:25-148b/9] *rahīm tigeş kim barç-a t̄iv-ler şeytān-lar* [RK:25-148b/10] *ol ta'ām-niṅ tegresin-din kaçğay* || [RK:25-148b/7-10] Biri, her kim yemeğe el uzatsa önce *Bismillāhirrahmanirrahim* demeli ki bütün şeytanlar o yemeğin etrafından kaçsınlar.

(265) topraḳ su

topraḳtın suḳın 'topraktan sudan' RŞR 49

[RŞR:127] ... *kız ayḳ-ı a-y şahzāda* [RŞR:128] *bilgil kim t(e)ñri ta'āl-ā ādam uruğ-ı-* [RŞR:129] *-niñ vucūd-ı-nı topraḳ-tın su-ḳın yaratıp* [RŞR:130] *turur taḳ-ı bizni ot-tın yel-din* [RŞR:131] *yaratıp turur ...* || [RŞR:127-131] Kız dedi: "Ey şehzade, bil ki, ulu tanrı insan soyunun vücudunu topraktan (ve) sudan yaratmıştır. Bizi ise ateşten (ve) rüzgârdan yaratmıştır."

(266) töl bogaz

töl bogaz 'gebe' OKD 69-70

[OKD:7/9] ... *anuñ* [OKD:8/1] *birle yatdı, tilegüsin aldı, töl bogaz* [OKD:8/2] *boldı ...* | [OKD:7/9 OKD:8/1-2] Onun ile yattı, dileğini gerçekleştirdi. Kız gebe kaldı.

[OKD:10/1] ... *anı s(e)vdi, aldı; anuñ birle yatdı, tilegü-* [OKD:10/2] *sün aldı, töl bogaz boldı ...* | [OKD:10/1-2] Onu sevdi, aldı (ve) onunla yattı. Dileğini gerçekleştirdi. (Kız) gebe kaldı.

(267) tört bês

tört bês ‘dört beş’ TE 42

[TE:U34/12] ... *yana tört bês yüz çağlık körklüg kızlar her biri-niñ éliginde*
[TE:U34/13] *bir tebşi altun, kümüş, la‘l, yâküt, firuze, ênçü türlüg nêmeler*
bile kèlip ol çādırnı évrülüp bardılar. | [TE:U34/12-13] Yine dört beş yüz zamanlık güzel kızlar herbiri elinde bir tebsi altın, gümüş, lal, yakut, firuze, inci türlü şeyler ile gelip o çadırı çevirip gittiler.

(268) tu‘a ‘arż

tu‘a ‘arż ‘dua arz’ SUM-I 165

[SUM-I:Ksd/14] *Neçük men kılmayın imti tu‘a ‘arż / Kim osge ilge vacib-tür*
meñge farż | [SUM-I:Ksd/14] Şimdi ben nasıl dua arz etmeyeyim ki /
Başkasına vaciptir bana farz.

(269) tura tura

tura tura ‘dura dura’ TE 231

[TE:U204/15] ... *tura tura uluğ bolur ...* | [TE:U204/15] Dura dura büyük olur.

(270) turlüg turlüg

turlüg turlüg ‘türlü türlü’ MN 27, *türlüg türlüg* SM 112

[MN:27a/3] ... *yan-a tamuq qapsanıp* [MN:27a/4] *turur nefz tilek-leri turlüg turlüg arsu-lar birl-e* ... || [MN:27a/3-4] Nefs dilekleri türlü türlü arzular ile cehenneme varılır.

[MN:27b/1] ... *andın songr-a* [MN:27b/2] *tengri te'al-a tamuğ-nung tort yanın-ı turlüg turlüg nefz tilek-ler-i bil-e* [MN:27b/3] *çağır içmek sin-a qılmaq asığ yemek sulüm qılmaq tena'um-lar qılmaq bil-e* [MN:27b/4] *qapsadı* ... || [MN:27b/1-4] Yüce Tanrı cehennemin dört yanını şarap içmek zina işlemek, menfaate düşkün olmak, zulmetmek, zevke düşmek gibi türlü türlü nefis dilekleriyle çevirdi.

[SM:49/8] ... *tağ-ı* [SM:49/9] *serendil meliki melikzâde-ğa her kün-de türlüg tür-lüg* [SM:49/10] *'ināyet-er kılp āferin kılpur ird-i* ... || [SM:49/8-10] Ve Serendil meliği, Melikzâde'ye her gün türlü türlü lütuflarda bulunarak teşekkür ediyordu.

(271) tutulunç uruşunç

tutulunç uruşunç 'yakalamaca savaş' OKD 81

[OKD:19/2] ... *tutulunç uruşunç* [OKD:19/3] *andag yaman boldı kim İTtil Müren-* [OKD:19/4] *nüñ sugı kop kızıl, sib-siñgir teg* [OKD:19/5] *boldı* ... || [OKD:19/2-5] Yakalamaca ve savaş öyle şiddetli oldu ki İdil Müren'in suyu zincifre gibi tümüyle kırmızı oldu.

(272) tüg saqal

tüg saqal 'tüy sakal' MN 30

[MN:30d/6] ... *yan-a boyı-larında tüg saqal bolmağay* ... || [MN:30d/6] Vücutlarında tüy, sakal yoktur.

(273) tün kün

tun kunning 'gece gündüzün' MN 16

[MN:16b/1] *bu horoz bir ferişde turur kim tun kun-ning sa'at-lerin saqlap namaz vaqti* [MN:16b/2] *bolz-a bu ferişde çarlap tesbih oqız-a yer-teki horoz-*

lar taqı munung [MN:16b/3] *unin eşidip alar taqı çarlap tesbih oqır-lar ...* || [MN:16b/1-3] Bu horoz bir melektir ki gece ve gündüzün saatlerini sayıp namaz vakti olunca bu melek tesbih okur, yerdeki horozlar sesini işitip onlar da bağırarak tesbih okurlar.

tün kün ‘gece gündüz’ MN 23

[MN:23b/1] ... *men aydım y-a muz-a tün kün* [MN:23b/2] *içinde elig vaqt namaz buyurdu tep ...* || [MN:23b/1-2] Ben dedim: “ey Musa, gece gündüz içinde elli vakit namaz buyurdu”.

(274) tüş- kit-

tüşdi kitdi ‘gitti’ OKD 97

[OKD:35/3] ... *yurt-ı-ga öy-(i)-ge tüşdi kitdi* || [OKD:35/3] Ülkesine, ev(in)e gitti.

(275) uçar yügürür

uçar yügürür ‘uçan yürüyen’ SK 15

[SK:33/8] ... *biri-te kâfir* [SK:33/9] *perî-ler-niň fîv-ler-niň uçar yügürür* [SK:33/10] *cānvār-lar-niň cānı bol-ğay ...* || [SK:33/8-10] Biri de kafir perilerin devlerin uçan yürüyen canlıların canı olacak.

(276) uçmaq tamuq

uçmaq tamuqı ‘cennet cehennemi’ MN 26

[MN:26c/2] ... *emti yan-a* [MN:26c/3] *rasul 'alayı selam-ning uçmaq tamuq-nı teferrüic qilğanın beyan qilalı ...* || [MN:26c/2-3] Şimdi yine resul alehisselâmın cennet ve cehennemi gezmesini anlatmalı.

uçmaqı tamuğı ‘cenneti cehennemi’ SK 54

[SK:114/4] ... *taķı* [SK:114/5] *uçmağ-nı tamuğ-nı yaratıp turur* ... ||
[SK:114/4-5] Ve cenneti cehennemi yaratamıştır.

uçmağ tamuğ ‘cennet cehennem’ TE 24

[TE:U19/13] ... *yana* <ayttı:> “*tēngri ta ‘ālā dūnyāda uçmağ tamuğ yaratıp turur*. || [TE:U19/13] Yine söyledi: Ulu Tanrı dünyada cennet cehennem yaratmıştır.

uçmağnı tamuğnı ‘cenneti cehennemi’ TE 257

[TE:U229/10] ... *dağı uçmağ-nı tamuğ-nı maᅇga körgüzdiler* ... ||
[TE:U229/10] Dahi cenneti cehennemi bana gösterdiler.

(277) uluğ ğaltān

uluğ ğaltān ‘büyük iri’ SM 119

[SM:35/2] ... *iki avuç yahşı uluğ ğaltān inçü-ler* [SM:35/3] *meniᅇg anam-ğa birmiş* || [SM:35/2-3] İki avuç güzel, büyük, iri inciler(i) benim anneme vermiş.

(278) uluğ kiçig

uluğ kiçig ‘büyük küçük’ RŞR 97

[RŞR:489] ... *kaçan kim manū-* [RŞR:490] *-çıhr pād(i)ş-ā(h)-lık-ka olturđı irşe* [RŞR:491] *barç-a cın-nī-l(a)r uluğ kiçig anıñ* [RŞR:492] *hıdmatın iᅇtiyār kıldı-l(a)r* ... || [RŞR:489-492] Manu-çıhr padişahlığa oturunca, büyük küçük bütün cinler ona hizmeti tercih ettiler.

uluğı kiçigi ‘büyüğü küçüğü’ SM 118

[SM:55/12] ... *taķ-ı* [SM:55/13] *barç-a uluğı kiçigi yığılıp maᅇga tefer[r]iic* [SM:55/14] *kılır irđ-i-ler* ... || [SM:55/12-14] Ve büyüğü, küçüğü hepsi toplanarak beni seyrediyorlardı.

uluğ kiçigini ‘büyüğünü küçüğünü’ SM 151

[SM:88/4] ... *tağ-ı barç-a uluğ kiçigini* [SM:88/5] *helāk kılğay men ...* ||
[SM:88/4-5] Ve bütün büyüğ(ünü) küçüğünü öldüreceğim.

(279) uluğ konüllüg yavuz qılıqlıĝ

uluğ konüllüg yavuz qılıqlıĝ ‘büyük gönüllü kötü kılıklı’ MN 35

[MN:35b/6] ... *bular uluğ konül-lüg yavuz qılıq-lıĝ mudekeb(b)ir kişi-ler turur kim alar* [MN:35c/1] *nı kıyamət-qa teğinç bu yılan-lar çayan-lar ’asab qılur-lar saħmet-te turur-lar* || [MN:35b/6-35c/1] Bunlar büyük gönüllü kötü kılıklı kibirli kişilerdir ki onları kıyamete kadar bu yılanlar çayanlar azap ederler zahmet verirler.

(280) uluğrağ biyikrek

uluğrağ biyikrek ‘daha ulu daha büyük’ SK 43

[SK:91/14] ... *ol ’imāret* [SK:91/15] *andağ öndür boltı kim tün-y-ā-ta andın*
[SK:91/16] *uluğ-rağ biyik-rek ’imāret her-giz* [SK:92/1] *kim irze işit-miş bolm-a-ğay* || [SK:91/14-16&92/1] O imaret öyle yüksek oldu ki dünya ondan daha ulu daha büyük imaret hiç kimse işitmiş olmayacak.

(281) ura ura

ura ura ‘vura vura’ SM 115

[SM:52/1] ... *ur-a ur-a kavı-a-dı-lar* || [SM:52/1] Vura vura kovaladılar.

(282) urma- sökme-

urmasun sökmeşün ‘vurmasın sövmesin’ RK 16

[RK:15-143b/2] ... *hîç kim* [RK:15-143b/3] *irşe ol tiv-e-ni urmasun sökmeşün*
[RK:15-143b/4] *könġli-ni aġrit-masun ...* || [RK:15-143b/2-4] Hiç kimse o
deveye vurmasın, sövmesin, gönlünü kırmasın.

(283) uruġ kıayaş

uruġ kıayaşınġdın ‘soyundan’ SM 145-146

[SM:82/13] ... *taķ-ı* [SM:82/14] *seninġ uruġ kıayaşınġdın yan-a altı kışı*
[SM:82/15] *kerek kim seninġ bil-e ol perī-ninġ kanı üçün* [SM:83/1] *ölürgey*
biz ... || [SM:82/13-15 SM:83/1] Senin soyundan da altı kışı gerek ki senin ile
o perinin kanı için öldüreceġiz.

(284) uruġ uruġ

uruġ uruġımızġa ‘soyumuza sopumuza’ TKY 107

[TKY:46] ... *inç* [TKY:47] *turup tınçlıġ bil-e şām u sabāh evkāt-ı* [TKY:48]
şerīf-l(e)r-i-de biz-ge taķı biziġ [TKY:49] *uruġ uruġ-ı-mız-ġa du‘-ā alkış*
[TKY:50] *it-e turş-un tip tuťa turur-ġa* [TKY:51] *altın niş(ā)n-lıġ al t(a)mġa-*
lıġ [TKY:52] *yar-lıġ birildi ...*⁶⁶ || [TKY:46-52] Huzur içinde yaşayıp dinçlik
ile gece ve gündüz şerefli zamanlarında bize ve bizim soyumuza-sopumuza
hayır dua ede dursunlar diye elinde bulundurmak üzere (Muhammed’e) altın
nişanlı, al damgalı yarlık verildi.

(285) uruş keniş

uruş keniş ‘kavga dövüş’ MN 33

[MN:33a/2] *iki musulman arasında ġammaz-lıq qılıp uruş keniş fidne peyda*
qılır erdi-ler || [MN:33a/2] İki müslüman arasında gammazlık yapıp kavga,
dövüş ve fitne çıkarıyorlardı.

⁶⁶ Kurat: [TKY:2/18] ... *inç* [TKY:2/19] *turup tınçlık bile şam ve sabah evkat-i* [TKY:2/20]
şerifleride bizge daġı bizniġ [TKY:2/21] *uruġ uruġımızġa dua alkış* [TKY:2/22] *ite tursun tip tuta*
tururga [TKY:2/23] *altın nişanlık al tamgalık* [TKY:2/24] *yarlık birildi*

(286) uruş tokuş

uruş tokuş ‘savaş’ OKD 92

[OKD:30/3] ... *Çürçet kağan-* [OKD:30/4] *ı, il kün-i Oguz Kagan-ga karşu* [OKD:30/5] *keldi-ler. uruş tokuş başlandı ...* || [OKD:30/3-5] Çürçet Kağanı (ve) halkı, Oğuz Kağana karşı geldiler (ve böylece) savaş başladı.

[OKD:33/4] *köp uruşgu-dan, köp tokuşgu-dun soğ* [OKD:33/5] *anlar-nı aldı, öz yurtı-ga bir-le-di* || [OKD:33/4-5] Birçok vuruşmadan (ve) çarpışmadan sonra buraları kaldı, kendi ülkesine kattı.

(287) uslug yaşkı

uslug yaşkı ‘akıllı güzel’ OKD 93

[OKD:31/4] ... *[m]unda Oguz Kagan-nuğ* [OKD:31/5] *çerigi-de uslug, y(a)şkı bir çeber kişi bar irdi ...* || [OKD:31/4-5] O zamanlarda Oğuz Kağanın ordusunda akıllı ve çok kabiliyetli bir kişi vardı.

(288) uřđ mı ‘mar

uřđlarını mı ‘marlarını ‘ustaları mimarları’ RşR 37

[RşR:32] ... *ol vazır dar-đāl uřđ-l(a)rını mı ‘mar-* [RşR:33] *-l(a)r-nı yığdurup hazın-a-đın yarmağ birip biş* [RşR:34] *altı ay için-de bir körklüg ‘imārat yasat-* [RşR:35] *-tur-đı ...* || [RşR:32-35] O vezir derhal ustaları ve mimarları topladı. Hzineden para verip beş altı içinde bir güzel bina inşa ettirdi.

(289) vazır beg

vazırlar begler ‘vezirler beyler’ RşR 75, SM 78

[RşR:319] *‘ākıbat vazır-l(a)r beg-l(e)r yığılıp maslağat* [RşR:320] *üçün rızvān ř-ā(h)-nıñ uruğın-đın bir kişi-ni* [RşR:321] *pād(i)ř-ā(h)-lık-ka olđurt-tı-l(a)r ...* || [RşR:319-321] Sonunda vezirler (ve) beyler toplanıp çözümlü için Rızvan şahın soyundan bir kişi-yi padişahlığa oturttular.

[SM:15/13] ... *tağ-ı aşı an-a-sı* [SM:15/14] *barç-a vezir-ler beg-ler şād-lık kıldı-lar* || [SM:15/13-14] Ve ebeveyni, bütün vezirler, beyler mutlu oldular.

(290) vazir nāyib

vazirler nāyiblar ‘vezirler naipler’ RŞR 35

[RŞR:17] ... *vazir-lar nāyib-lar kelip* [RŞR:18] *ayd-ı-lar kim y-ā m(e)lik ne için burun-lap* [RŞR:19] *at çaptıñız tağ-ı ne için bu bul(a)k başın-đa* [RŞR:20] *olturup turur siz ...* || [RŞR:17-20] Vezirler (ve) naipler gelip dediler: “Ey melik, niçin öne çıkıp at sürdünüz? Niçin bu kaynak başında oturuyorsunuz?”

(291) yahşi körüklüg

yahşi körüklüg ‘güzel’ OKD 69, TE 37

[OKD:7/2] ... *yahşi körük-* [OKD:7/3] *lüg bir kız irdi ...* || [OKD:7/2-3] Çok güzel bir kızdı.

[OKD:9/2] ... *yahşi körük-lüg bir kız irdi ...* || [OKD:9/2] Çok güzel bir kızdı.

[TE:U30/11] ... *ikinçi: yahşi* [TE:U30/12] *körklük tonlar-nı sevmek ...* || [TE:U30/11-12] İkinci: İyi güzel elbiseleri sevmek.

(292) yahşi şefakathğ

yahşi şefakathğ ‘iyi şefkatli’ SM 86

[SM:2/14] *tağ-ı ik[e]leş iğlan-nı yahşi şefakat-lıg* [SM:2/15] *đāy-a-larg-a tapşur-đılar ...* || [SM:2/14-15] Ve her iki çocuğu iyi, şefkatli dadılara teslim ettiler.

(293) yahşi yaman

yahşını yamanı ‘güzeli kötüyü’ TE 326

[TE:U295/13] ... *yaḥşı-nı yaman-nı fark kılmaz* ... || [TE:U295/13] Güzeli kötüyü fark etmez.

(294) yaḥşırak sévügrek

yaḥşırağı sévügreki ‘daha güzel daha sevgilisi’ TE 27

[TE:U21/9] *yana resül ‘aleyhi’s-selām aytur kim: “evliyâlarda têngri ta’âlâ-niñ dergâhıda yaḥşırağı sévüg-reki ol durur kim [TE:U21/10] yaşura tã‘at kılsa, dağı veys-i kareni durur”* ... || [TE:U21/9-10] Yine Resul aleyhisselam söyledi ki: “Evliyalar, ulu Tanrı’nın dergahında daha güzel daha sevgilisi odur ki saklanarak ibadet etse, dahi Veys-i Kareni’dir.”

(295) yaradqan törüdken

yaradqan törüdken ‘yaratan tanzim eden’ MN 12

[MN:12a/3] *şükür-ü sipaz v-e sidayış ol qadir-i lem yesel on sekiz ming ‘alem-ni [MN:12a/4] yaradqan törüdken münez-e birü bar erklig [MN:12a/5] tengri ta’al-a-ğa cell-a celalahu v-e teqaddes esm-a-u-huu vel-a [MN:12a/6] ilah-a ğayru-huu yan-a yüz ming salavat v-e tahiyad* || [MN:12a/3-6] On sekiz bin âlemi yaratan ve tanzim eden o sonsuz kadire, şeriksiz bir ve var olan yüce Tanrıya hamd ve sena celle celalehu ve tekaddese esmauhu ve lâ ilâhe gayruhu.

(296) yaramaz yavuz

yaramaz yavuz ‘kötü’ MN 25

[MN:25a/3] *eger bir yaramaz yavuz iş qız-a bir-i-ge bir bidinggiz tep buyurur men yan-a eger çın [MN:25a/4] kongül-leri bile tevbe qız-a-lar yasuy-ların ‘afu qılır men ...* || [MN:25a/3-4] Eğer kötü bir iş yaparlarsa, bire bir yazınız diye emrederim; eğer tam gönülleri ile tövbe ederlerse günahlarını affederim.

[MN:32b/1] ... *bu ol ‘alimler turur kim el-ni çağır [MN:32b/2] içmenggiz sin-a qılmangız yaramas yavuz işler-ni qılmanggız tep öz-ler-i ‘ilm bil-e ‘amel*

qılmayın [MN:3] *bu yosun-luğ yavuz işler-ni qılır erdi-ler ...* || [MN:32b/1-3]
Bunlar o âlimlerdir ki halka şarap içmeyiniz, zina işlemeyiniz, kötü işler yapmayınız diyip, kendi ilimleri ile amel etmeyip, bu kötü işleri yaparlar.

(297) yaş бүкіг

yaş бүкіг ‘ağaçlık’ TSS 162

[TSS:III/5] ... *hüseyin oğli ishāk* [TSS:III/6] *çalap - ka dört kati birle sattim bir yaş бүкіг (?)* || [TSS:III/5-6] Hüseyin oğlu Ishak Çalap’a dört hudûdu ile birlikte ağaçlığı (= yaş бүкіг) sattım.

(298) yat- uyu-

yatmadı uyumadı ‘yatmadı uyumadı’ TE 36

[TE:U29/13] ... *veys ol yêrdin qopmadı, üç kêçe kündüz namâz kıldı, tesbîh okudı. andağ kim bu üç kêçe kündüzde* [TE:U29/14] *hêç nême yemedi, yatmadı, uyumadı ...* || [TE:U29/13-14] Üç gece gündüz namaz kıldı, tesbih okudu. Öyle ki bu üç gece gündüzde hiçbir şey yemedi, yatmadı, uyumadı.

(299) yatış qopuş

yatış qopuş ‘yatış kalkış’ RŞR 139

[RŞR:803] ... *tak-ı ol bedbaht* [RŞR:804] *cādū haṭun kelip ol yigit bil-e munda yatış* [RŞR:805] *qopuş kıılır ...* || [RŞR:803-805] O bedbaht cadı karı gelip o genç ile burada sevişir.

(300) yavuz yaman

yavuz yaman ‘kötü’ RŞR 75, SK 68, TE 90

[RŞR:317] ... *il-gün baş-sız kalğan üçün* [RŞR:318] *köp kişi yavuz y(a)man iş-l(e)r kı-l-a başl(a)dı-l(a)r* || [RŞR:317-318] Halk, başsız kaldığı için çok kişi kötü işler yapmaya başladı.

[SK:143/3] ... *kaçan kim benī isrāyil* [SK:143/4] *il-i-te yavuz yaman iş-ler köp* [SK:143/5] *peydā boltı irz-e* [SK:143/6] *hak ta'al-ā alar-ğa gaşāb kılıp* [SK:143/7] *buhdun-nasar at-lıg kafir şālim melik* [SK:143/8] *-ni ağır çerig birl-e yiber-ti ...* || [SK:1143/3-8] Ne zaman ki Yahudiler ülkesinde kötü işler çok meydana geldi ise ulu Tanrı onlara gazap kılıp Nebukadnezar adlı kafir, zalim hükümdarı çok asker ile gönderdi.

[SK:154/12] ... *velīkin* [SK:154/13] *yaman yavuz iş-lerni köp kılğan için* [SK:154/14] *imti nā-ümīṭ bolup turur men korkar* [SK:154/15] *men kim tevbe kılsam* [SK:154/16] *hak ta'al-ā kabul kılm-a-ğay ...* || [SK:154/12-16] Lakin kötü işleri çok yapan için şim ümitsiz olmuşturum, korkarım ki tevbe etsem ulu Tanrı kabul etmeyecek.

[TE:U77/11] ... *habīb-i 'acemī ol va 'aznı eşitip tēngri ta'ālā korkunçı-dın bīhūş boldı kaçan kim özige keldi* [TE:U77/12] *erse, hasan-ı basrī <katında> barça yavuz yaman işlerdin tevbe kıldı ...* || [TE:U77/11-12] Habib-i Acemî o vaazı duyup ulu Tanrı korkusundan sersem oldu ne zaman ki kendine geldi ise, Hasan-ı Basrî katında bütün kötü işlerden tövbe etti.

(301) yavuz yaramas

yavuz yaramas 'kötü yaramaz' TE 77

[TE:U65/15] *tevbe kıldım kim "yana yavuz yaramas iş kılmağay mēn" dep ...* || [TE:U65/15] Tövbe ettim ki "Yine kötü yaramaz iş kılmayacağım." diye.

(302) yazı tağ

yazılarda tağlarda 'ovalarda dağlarda' TE 162

[TE:U139/13] ... *dağı yayak yazı-larda tağ-larda yıglap yürür erdi ...* || [TE:U139/13] Dahi yaya ovalarda dağlarda ağlayıp yürür idi.

(303) yazı yaban

yazı yabannı 'ovayı sahrayı' TE 191

[TE:U167/6] ... *baktı-lar érse, barça yazı yaban-nı tola altun kümüş kördiler*
... || [TE:U167/6] Baktılar ise bütün ovayı sahrayı altın gümüş çevrili gördüler.

(304) yer suw

yer suwları ‘toprak suları’ TKY 106-107

[TKY:21] ... *bu kün-din ilgerü kırım* [TKY:22] *bile kırk yer-ning tömen-i-de sudak atlıg* [TKY:23] *kent-ning civārında burunğ-ı zamān-dın* [TKY:24] *berü mütehadir t(a)rḥ(a)n bolğan indirçı salas-ı* [TKY:25] *bil-e meşhür bolğan salas-ı-dın şer ‘i kabala* [TKY:26] *yosun-ı-ça yer suw-l(a)r-ı bil-e muḥ(a)m(m)eḍ-ning* [TKY:27] *oğlan-lar-ı ilk-i hācī muḥ(a)m(m)eḍ ve mahmūd* [TKY:28] *nı āzaād t(a)rḥ(a)n bolşun ...*⁶⁷ || [TKY:21-28] Bu günden ileri (sonra) Kırım ile Kırk yer’in aşağısında Sudak adlı kentnin civarında evvelki zamandan beri sürekli tarhanı oldukları harman köyü ile meşhur olan köylerinden şer’an verilen tapu senedi nizamına göre toprak ve suları ile Muhammed’in oğulları; büyüğü Hacı Muhammed ve Mahmud hür tarhan olsun.

yir suwlarınğa ‘toprak ve sularına’ TKY 107

[TKY:28] ... *bular-ning yir suw-* [TKY:29] *larınğa bāg bāğça-l(a)r-ı-ğa hammām t(e)girm(e)n-* [TKY:30] *l(e)r-ge t(a)şar(r)uf kıl-a turgan yer-l(e)r-i-ge* [TKY:31] *burun-dın kalğan āzād-l(a)r-ı-ğa b(a)ş-a sal-a-* [TKY:32] *l(a)r-ı-ğa s(a)b(a)nçı ort(a)k-çı-l(a)r-ı-ğa kim* [TKY:33] *kim ers-e küç oğ-a t(e)gürmes-ün ...*⁶⁸ || [TKY:28-33] Bunların toprak ve sularına, bağ ve bahçelerine, hamam ve değirmenlerine, kullanma hakkına sahip oldukları yerlerine, önceden kalan boş yerlerine, sonra köylerine, çiftçi ve ortaklarına her kim olursa olsun zulmetmesin.

⁶⁷ Kurat: [TKY:1/21] ... *bu kündin ilgerü Kırım* [TKY:1/22] *bile Kırk-yerniñ tümenide Sudak atlıg* [TKY:1/23] *kentnin civarında burunğı zamandin* [TKY:1/24] *birü müteaddid tarhan bulgan Indirci salası* [TKY:1/25] *bile meşhur bulgan salasıdin şer’i kabala* [TKY:1/26] *yosunica yir suları bile Muhammedniñ* [TKY:1/27] *oğlanları ilki Hacı Muhammed ve Mahmud-* [TKY:1/28] *-nı azad tarhan bulsun ...*

⁶⁸ Kurat: [TKY:1/28] ... *bularniñ yir su-* [TKY:2/1] *larınğa bağ bahçelerige hammām tigirmen-* [TKY:2/2] *lerige tasarruf kıla turgan yerlerige* [TKY:2/3] *burundın kalğan azadlarığa basa sala-* [TKY:2/4] *larığa sabancı ortaklarığa kim* [TKY:2/5] *kim irse küç oğ-a tigürmesin ...*

(305) yetīm nātuvān

yetimge nātuvānğa ‘yetime zayıfa’ TE 198

[TE:U172/9] ... *bir yetīm-ge nātuvān-ğa bērgil!* ... || [TE:U172/9] Bir yetime zayıfa ver!

(306) yıǵaç ot

yıǵaçqa otlarğa ‘aǵaca otlara’ SK 102

[SK:219/8] ... *tenġri ta'āl-ā-nıng kudret-i birl-e* [SK:219/9] *her kayz-ı yıǵaç-ka ot-lar-ğa yidz-e* [SK:219/10] *-ler bular-nıng bil-e til-ge kelip* [SK:219/11] *aydur irti-ler kim biz-ler falān iş-ke* [SK:219/12] *yarar biz falān nem-e-ge tev-ā turur biz* [SK:219/13] *tip ...* || [SK:219/8-13] Ulu Tanrı'nın kudreti ile her hangi aǵaca otlara gitseler bunların bile dile gelip söyler idiler ki: “Bizler falan işe yararız, falan şeye devadırız.” diye.

(307) yıǵaç tahta

yıǵaçtın tahta-dın ‘aǵaçtan tahtadan’ SM 118

[SM:55/8] ... *tağ-ı* [SM:55/9] *meni öz iv-leri-ge iltip tağ-ı yıǵaç-* [SM:55/10] *-tın tahta-dın bir uluğ tahta kafes yasağ-ı-lar ...* || [SM:55/8-10] Ve beni kendi evlerine götürüp, aǵaçtan, tahtadan, bir büyük tahta kafes yaptılar.

(308) yıqıla qopa

yıqıla qopa ‘bata çıka’ TE 63

[TE:U53/11] ... *balçık içinde yıqıla* [TE:U53/12] *qopa barur erdi ...* || [TE:U53/11-12] Balçık içinde bata çıka giderdi.

(309) yılan çayan

yılanlar çayanlar ‘yılanlar çıyanlar’ MN 33, *ılanlar çayanlar* SK 107

[MN:33c/1] ... *yan-a bir bolek qadun-lar-nı kördüm kim elig-ler-i ayaq-*
[MN:33c/2] *ları bağığ erti taqı yılanlar çayan-lar kelip alar-nı tiş-ler sançar*
erti-ler ... || [MN:33c/1-2] Bir kısım kadınları da gördüm ki elleri, ayakları
bağlı idi; yılanlar, çıyanlar gelip onları dişler ve sokarlardı.

[MN:35b/4] *yan-a tamığ-ning eşikinde bir yerde bir neç-e tabut-lar kördüm*
[MN:35b/5] *içinde yılan-lar çayan-lar çıkıp kirip yürür erti-ler ...* ||
[MN:35b/4-5] Yine cehennem eşiginde bir yerde bir nice tabutlar gördüm
içinde yılanlar çıyanlar çıkıp girip yürür idiler.

[MN:35b/6] ... *bular uluğ konül-lüg yavuz qılıq-lığ mudekeb(b)ir kişi-ler*
turur kim alar [MN:35c/1] *nı kıyamət-qa teginç bu yılan-lar çayan-lar 'asab*
qılur-lar sahmet-te turur-lar || [MN:35b/6-35c/1] Bunlar büyük gönüllü kötü
kılıklı kibirli kişilerdir ki onları kıyamete kadar bu yılanlar çıyanlar azap
ederler zahmet verirler.

[SK:229/10] ... *sansız sağış-sız bukün tamuğ* [SK:229/11] *için-teki ilan-lar*
çayan-lar andın [SK:229/12] *turur ...* || [SK:229/10-12] Sayısız bugün
cehennem içindeki yılanlar, akrepler ondandır.

(310) yıpar 'anber

yıpartın 'anbertin 'güzel kokudan amberden' SK 51

[SK:109/11] *'ākıbet ol kūç-e-ler-te tōkül-gen inçü* [SK:109/12] *-ler-tin cev-ā-*
hir-ler-tin yumalak [SK:109/13] *kılğan yıpar-tın 'anber-tin çidağanı-ça*
[SK:109/14] *ol işik-te bağlap koyğan tiv-e-sige* [SK:109/15] *yüklet-i ...* ||
[SK:109/11-15] Nihayet o geçitlerde dökülen incilerden mücevherlerden
yuvarlak yapan, güzel kokudan amberden dayanan o kapıda bağlayıp koyan
devesine yükledi.

[SK:111/15] ... *ol inçü-ler-tin* [SK:111/16] *cev-ā-hir-ler-tin yıpar-tın 'anber-*
tin [SK:112/1] *çıkarpı mu-'āviy-e kağıng-a koyt-ı* || [SK:111/15-16&112/1] O
incilerden mücevherlerden güzel kokudan amberden çıkarıp Muaviye'nin
katına koydu.

yıpar 'anber 'güzel koku amber' TE 193

[TE:U168/7] *ol bitig-ni alıp, bir k sek yahşı b zge  ul ap, yıpar ‘anber bile  atıp, tam m ‘izzet v  hürmet bile bir  ak a-da [TE:U168/8] koydı ...  *
[TE:U168/7-8] O yazıyı alıp bir parça güzel beze sarıp güzel koku amber ile koyup saygı ve hürmet ile bir kubbede bıraktı.

[TE:U168/10] ... *yana s n bizin  [TE:U168/11] atımızı yıpar ‘anber bile  ul ap, yokarı koydun   rse, biz da ı d ny da  h ret-te seni a ırlap, s nin  atun -nı [TE:U168/12] arı -lı  bile yay ay biz ...   [TE:U168/10-12] Yine sen bizim adımızı güzel koku amber ile sarıp yukarı koydun ise biz dahi dünyada ahirette seni a ırlayıp senin adını saflıkla yayaca ız.*

(311) y gen içken

y gen içken ‘yedi i i ti i’ TE 28

[TE:U22/4] ... *el y gen [TE:U22/5] içken n merseni ol y mes i mes ...  *
[TE:U224/4] Halkın yedi i, i ti i Şeyleri o yemez içmez.

(312) yi- su i -

yimeti su i meti ‘yemedi su içmedi’ SK 25

[SK:53/14] ... *ol balı  [SK:53/15] [k]ırk ke -e kündüz ha  ta‘ l- -nin *
korkun n [SK:53/16] [t]in ta ı y nuz-nin  ‘işset-i u  n nem-e [SK:54/1]
yimet-i su i met-i ...   [SK:53/14-16&54:1] O balık kırk gece gündüz ulu Tanrı’nın korkusundan ve Yunus’un kıymeti için bir Şey yemedi içmedi.

(313) yir kök

yirni k kni ‘yeri g  u’ SK 62

[SK:114/1] *yan-a ayt-ı kim y-  melik sen ol [SK:114/2] ten ri ta‘ l- - a*
secde kıl ıl kim yir [SK:114/3] -ni kök-ni k n-ni ay-nı  ery- -lar [SK:114/4]
-nı ta -lar-nı yara ıp turur ...   [SK:114/1-4] Yine söyledi ki: ‘Ey hükümdar! Sen o ulu Tanrı’ya secde et ki yeri g  u g neŐi ayı deryaları da ları yaratmıştır.’

[SK:131/10] ... *ol şamān* [SK:131/11] *kökđin bir ün kelti y-ā yel yir-ni kök-ni*
[SK:131/12] *yarađğan hađ ta'āl-ā-niň fermān-ı andađ* [SK:131/13] *turur*
kim bu kül-ni tamām yığış-tur-đay [SK:131/14] *sen kim kudret-i birl-e circiz-*
ni tirgüşür [SK:131/15] *tip ...* || [SK:131/10-15] O zaman gökten bir ses geldi:
“Ey yel! Yeri göğü yaratan ulu Tanrı'nın fermanı öyledir ki bu külü eksiksiz
bir araya getireceksin ki kudret ile Circis dirilsin.” diye.

[SK:185/10] ... *'abdull-ā(h) aytı kim* [SK:185/11] *tenğri ta'āl-ā oldur kim yir-*
ni kök-ni kün-ni [SK:185/12] *ay-nı yulduz-larını keç-e künđüz-ni țery-ā*
[SK:185/13] *-lar-nı tađ-lar-nı on sekiz miň 'ālem-ni* [SK:185/14] *yarađıp*
turur tađ-ı țüny-ā bil-e āhıret [SK:185/15] *anıň hıukmin-te turur ...* ||
[SK:185/10-15] Abdullah söyledi ki: “Ulu Tanrı odur ki yeri, göğü, güneşi,
ayı, yıldızları, gece gündüzü, deryaları, dağları, on sekiz bin alemi yaratmıştır
ve dünya ile ahiret onun hükmündedir.”

[SK:246/3] ... *yan-a ferıř-te-ler* [SK:246/4] *tamuđ-niň ađz-ı-nı açıp koyz-a*
[SK:246/5] *-lar tamuđ-niň ot-ı-niň yalını* [SK:246/6] *çıķıp yir-ni kök-ni*
köyđür-megey titi [SK:246/7] *irz-e bulûkıy-ā ol ferış-te-tin hayır* [SK:246/8]
-bāť kolup bartı ... || [SK:246/3-8] Yine melekler cehennemın ağzını açıp
koysalar cehennemın ateşinin yalını çıķıp yeri göğü yaktırmayacak dedi ise
Bulûkıyâ o melekten iyilik dileyip gitti.

yirge kökke ‘yere göğe’ SK 174

[SK:150/12] ... *kırķ keç-e* [SK:150/13] *künđüz-tin sonğra* [SK:150/14] *hağ*
ta'āl-ā yir-ge kök-ke fermān kıltı [SK:150/15] *kim y-ā kök sen öz su-larınıň*
[SK:150/16] *-nı yir-tin köder-gil y-ā yir* [SK:151/1] *sen tađ-ı öz su-larınıň-nı*
yan-a [SK:151/2] *öşünğ sinğür-gil ...* || [SK:1150/12-16&151/1-2] Kırk gece
gündüzden sonra ulu Tanrı yere göğe ferman kıldı ki: “Ey gök! Sen kendi
sularını yerden kaldır! Ey yer! Sen de kendi sularını yine kendin sindir!”

(314) yir öp- hıdmet kııl-

yir öptüm hıdmet kııldım ‘yer öptüm sayđı gösterdim’ SM 77

[SM:14/5] ... *tağ-ı* [SM:14/6] *süleymân bu ton bil-e yüzük-ni sizge hediye*
[SM:14/7] *yiberip turur tiği-ler irşe men kopup yir* [SM:14/8] *öptüm hıdmet*
kaldım ... || [SM:14/5-8] Ve ‘Süleymân bu elbise ile yüzüğü size hediye
göndermiştir.’ dediklerinde ben kalkıp yer öptüm, saygı gösterdim.

(315) yiti kat kök yiti kat yir

yiti kat köktin yiti kat yirtin ‘yedi kat gökten yedi kat yerden’ SK 1

[SK:1/2] ... *tağ-ı ol feriş-te-ler-ning ayak-ı* [SK:1/3] *yiti kat kök-tin yiti kat*
yir-tin tağ-ı [SK:1/4] *yir-ni köğergen uy-tın balık-tın aşıp* [SK:1/5] *turur ...* ||
[SK:1/2-7] Ve o meleklerin ayağı yedi kat gökten yedi kat yerden ve yeri
kaldıran boğadan balıktan aşmıştır.

(316) yiti kün yiti kiçe

yiti kün yiti kiçe ‘yedi gün yedi gece’ SM 97

[SM:34/1] *tağ-ı yiti kün yiti kiçe* [SM:34/2] ‘*ūd u ‘an{m}ber köydürüp yahşı*
sazlar çaldurup [SM:34/3] *şād-lık kılmış-lar ...* || [SM:34/1-3] Ve yedi gün
yedi gece öd ve anber yakıp, güzel sazlar çaldırıp, mutlu olmuşlar.

(317) yoqsuzluk miñnet

yoqsuzluk miñnet ‘yoksulluk mihnet’ RK 20

[RK:22-147a/4] *yigirm-i iş bar kim eger kim irşe* [RK:22-147a/5] *ol iş-lerni*
kılşa yok-suzluk [RK:22-147a/6] *miñnet kayğu peydā bolğay ...* || [RK:22-
147a/4-6] Yirmi iş var ki eğer (bir) kimse o işleri yapsa yoksulluk, mihnet
kaygı peyda olur.

(318) yöri- oyna-

yöridi oynadı ‘yürüdü oynadı’ OKD 64

[OKD:2/2] ... *kırık kündün soñ* [OKD:2/3] *bedükledi, yöridi, oynadı ...* ||
[OKD:2/2-3] Kırk günden sonra (kendisini) büyük saydı, yürüdü (ve) oynadı.

(319) yumuşaq sözlüg yaqşı qılıqlıg

yumuşaq sözlüg yaqşı qılıqlıg ‘yumuŝak sözlü iyi kılıklı’ MN 36

[MN:36b/5] ... *taqı* [MN:36b/6] *sen sng sabur qılıp ta’at qılğıl yumuşaq söz-lg yaqşı qılıq-lıg bolğay* || [MN:36b/5-6] Ve sen kendin sabredip taat kıl yumuŝak sözlü iyi kılıklı olacaksın.

(320) yurt y

yurtıga yige ‘lkesine evine’ OKD 97

[OKD:35/3] ... *yurt-ı-ga y-(i)-ge tüşdi kitdi* || [OKD:35/3] ülkesine, ev(in)e gitti.

(321) yükle- keltür-

yklemekke keltrmekke ‘taşımak getirmek’ OKD 92-93

[OKD:30/9] ... *u[ru]şgu-dun soğ Oguz Kagan-* [OKD:31/1] *nuğ çerig-i-ge, nöker-ler-i-ge, il kn-* [OKD:31/2] *ige andag ulug ölüg bargu tüşdi kim* [OKD:31/3] *yüklemek-ke, keltürmek-ke at, kagatır, ud* [OKD:31/4] *azlık boldı ...* || [OKD:30/9 OKD:31/1-4] Savaştan sonra Oğuz Kağanın ordusuna, yardımcılarına, halkına o kadar çok ganimet düştü ki (onları) taşımak ve getirmek için at, katır (ve) sığır yetmedi.

(322) yŝ kŝ

yŝin kŝin ‘yüzünü gözünü’ SK 64

[SK:134/4] ... *ol ŝamn ol kfir cir-cz-ni* [SK:134/5] *ağır-lap öz-i circz-ni ağır* [SK:134/6] *-lağın in z yağlıq-ı bil-e cir-cz* [SK:134/7] *-niğ yŝin kŝin arıdıp aytı* || [SK:134/4-7] O zaman o kafir Circs’i ağırlayıp kendi Circs’i ağırlayan için kendi mendili ile Circs’in yüzünü gözünü temizleyip söyledi.

(323) yüz yırt- saç yol-

yüzünü yırtıp saçını yolup ‘yüz yırtıp saç yolup’ TE 345

[TE:U313/13] ... *kaç künden* [TE:U313/14] *songra bir karı hatun yüzi-ni yırtıp saçını yolup serî sakatî katığa keldi* ... || [TE:U313/13-14] Kaç günden sonra yaşlı kadın yüzünü yırtıp saçını yolup Serî Sakatî katına geldi.

(324) zâ‘if şikeşte

zâ‘if şikeşte ‘zayıf kırık’ RK 24

[RK:28-154a/1] *tört nem-e âdem-î-ni zâ‘if şikeşte* [RK:28-154a/2] *kıılır* ... || [RK:28-154a/1-2] Dört şey insanı zayıf eder.

[RK:29-154b/9] *yan-a ol dört nem-e kim âdem<î>-ni* [RK:29-154b/10] *zâ‘if şikeşt kıılır* ... || Yine dört şey insanı zayıflatır.

(325) zâr zâr

zâr zâr ‘hıçkırma hıçkırma, [sesle] ağlayan, inleyen’ RŞR 67, SM 92, TE 11

[RŞR:268] ... *ol z(a)mân rızvân ş-â(h)* [RŞR:267] *zâr zâr yığl(a)yu başlağ-ı* ... || [RŞR:268-267] O zaman, Rızvan şah hıçkırma hıçkırma ağlamaya başladı.

[RŞR:334] ... *y-â melike ol kün kim siz* [RŞR:335] *mundın bardınız aḥşam-ğa teg(g)inç-e rızvân ş-â(h)* [RŞR:336] *siziñ firâkıñızdın zâr zâr yığl(a)r ird-i* || [RŞR:334-336] Ey melike, sizin buradan gittiğiniz gün, akşama kadar Rızvan şah sizden ayrıldığı için hıçkırma hıçkırma ağladı.

[RŞR:451] ... *imdi ol miskîn* [RŞR:452] *bîç(â)r-a-niñ faryâğ-ı-ğa yitip barıp* [RŞR:453] *anı band-đın ḥalâş kılğıl tip maymün-a* [RŞR:454] *zâr zâr yığl-a-đı* ... || [RŞR:451-454] Şimdi o zavallı çaresizin feryadına yetiş! Gidip onu bağdan kurtar! diye hıçkırma hıçkırma ağladı.

[RŞR:514] ... *nāgā(h) körđ-i kim ol t(e)ñiz yüzin-de* [RŞR:515] *bir kem-e paydā bolup rāst kelip ol gümbed-* [RŞR:516] *-niñ tüpin-de turđ-ı tağ-ı kem-e-niñ* [RŞR:517] *için-de bir hatun olaturup zâr zâr yığl(a)r ird-i* || [RŞR:514-517] Birden o denizin üstünde bir geminin ortaya çıktığını, dosdoğru gelip o

kulenin dibinde durduğunu ve geminin içinde bir kadının oturup hıçkırığa hıçkırığa ağlamakta olduğunu gördü.

[SM:8/3] ... *tağ-ı ol ton-nı alıp bir* [SM:8/4] *hücr-e-ğa kirđ-i tağ-ı şem‘ yarukın-da ol* [SM:8/5] *sûret-ka bakıp zâr zâr yığlar irdi* ... || [SM:8/2-5] Ve o elbiseyi alıp bir odaya girdi ve mum ışığında o sûrete bakıp hıçkırığa hıçkırığa ağladı.

[SM:12/5] *tağ-ı zâr zâr yığlap aydı kim men aтам-dın* [SM:12/6] *uyalıp bu sözler-ni ayta almaz irdim* ... || [SM:12/5-6] Ve hıçkırığa hıçkırığa ağlayarak söyledi ki, ben babamdan utanıp bu sözleri söyleyemedim.

[SM:17/4] ... *yan-a melikzâde yakasın-ı* [SM:17/5] *yırtıp karanġġu iv-ge kirip yüzün tam* [SM:17/6] *sar-ı kılıp zâr zâr yığlayu başlad-ı* ... || [SM:17/4-6] Yine Melikzâde yakasını yırtıp karanlık eve girip yüzünü duvara doğru çevirip hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı.

[SM:70/7] ... *tağ-ı* [SM:70/8] *melikzâde başın kuyı salıp zâr zâr yığlar ird-i* || [SM:70/7-8] Ve Melikzâde başını aşağı eğip hıçkırığa hıçkırığa ağlıyordu.

[SM:77/11] ... *tağ-ı zâr zâr* [SM:77/12] *yığlap aydı* ... || [SM:77/11-12] Ve hıçkırığa hıçkırığa ağlayarak söyledi.

[TE:U8/12] ... *zâr zâr yığlar êrdi* ... || [TE:U8/12] Hıçkırığa hıçkırığa ağlar idi.

[TE:U27/10] ... *dağı zâr zâr yığladı* ... || [TE:U27/10] Ve hıçkırığa hıçkırığa ağlar idi.

[TE:U69/12] ... *nağl-dur kim: her kaçan kim iyyâke nâ‘büdü ve iyyâke nesta‘în deseler zâr zâr yığlar êrdi, dağı aytur êrdi kim: “iyyâke nâ‘büdü* [TE:U69/13] *-nîng ma‘nî-si ol durur kim yâ ilâhî! bi sanġa kulluk kılıp sanġa tapınur biz” dèp* ... || [TE:U69/12-13] Nakildir ki: Her ne zaman ki *iyyâke nâbüdü* ve *iyyâke nesa‘în* deseler hıçkırığa hıçkırığa ağlar idi, ve söylerdi: “*İyyâke nâbüdü*nün manasını odur ki ey İlahi! Sadece sana kulluk edip sana taparız.” diye.

[TE:U87/10] ... *yana her kaçan kim kur‘ân okusalar, habîb zâr zâr yığlar êrdi* ... || [TE:U87/10] Yine her ne zaman ki Kur‘ân okusalar Habîb hıçkırığa hıçkırığa ağlar idi.

(326) zıkr münâcât

zıkrımning münâcâtning ‘zıkrimin münâcâtın⁶⁹’ TE 84

[TE:U72/6] ... yana ayttı: “köp kitâb-larda [TE:U72/7] oqup kördüm kim, têngri ta‘âlâ aytur kim: her qaysı ‘âlim-ler kim dünyanı sevseler, alarning könglidin zıkrım-nıng [TE:U72/8] münâcât-nıng halâvetin lezzetin kétergey mên” ... || [TE:U72/6-8] Yine söyledi: “Çok kitaplarda okuyup gördüm ki, ulu Tanrı söyler ki: Herhangi alimler dünyayı sevseler, onların gönlünde zıkrimin, münacatın, halvetin lezzetini gidereceğim.”

1.1.2. Üç Kelimedden Oluşanlar

(327) ‘âcizlîg miskînlîk niyâz-şikestlik

‘âcizlîg miskînlîk niyâz-şikestlik ‘güçsüzlük zavallılık’ TE 244

[TE:U217/13] ... yana ün keldi kim “‘âcizlîg, miskîn-lik, niyâz-şikestlik keltürgil!” dep ... || [TE:U217/13] Yine ses geldi ki: “Güçsüzlük, zavallılık, yalvarma mağlubiyet getir!” diye.

(328) asîllîg ‘îdil ‘îlim

asîllîg ‘îdil ‘îlim ‘soylu âdil âlim’ SM 151

[SM:88/13] ... sen ne üçün anıng teg asîl-lîg ‘îdil [SM:88/14] ‘îlim pādş-â[h]-nı helāk kıldıng ... || [SM:88/13-14] Sen niçin onun gibi soylu, âdil, âlim padişâhı öldürdün?

(329) at kagatır ud

at kagatır ud ‘at katır sığır’ OKD 92-93

[OKD:30/9] ... u[ru]şgu-dun soñ Oguz Kagan- [OKD:31/1] nuñ çerig-i-ge, nöker-ler-i-ge, il kün- [OKD:31/2] ige andag ulug ölüg bargu tüşdi kim [OKD:31/3] yüklemek-ke, keltürmek-ke at, kagatır, ud [OKD:31/4] azlık

⁶⁹ münâcât: Allah’a dua etme, yalvarma.

boldı ... || [OKD:30/9 OKD:31/1-4] Savaştan sonra Oğuz Kağanın ordusuna, yardımcılara, halkına o kadar çok ganimet düştü ki (onları) taşımak ve getirmek için at, katır (ve) sığır yetmedi.

(330) bas- öltür- baş kes-

basdı öltürdi başın kesdi ‘zapt etti öldürdü başını kesti’ OKD 92

[OKD:30/6] ... *Oguz Kagan baş(a)dı*, [OKD:30/7] *Çürçet kagan-nı basdı, öltür-di, başın* [OKD:10/8] *kesdi ...* || [OKD:30/6-8] Oğuz Kağan galıp geldi, Çürçet Kağanı zapt etti, öldürdü (ve) başını kesti.

(331) beğ bay uluğ

beğler baylar uluğlar ‘beyler zenginler büyükler’ TE 45

[TE:U37/12] ... *munça beğ-ler, bay-lar, uluğ-lar oturup turur.* || [TE:U37/12] Bu kadar beyler, zenginler, büyükler oturmuştur.

(332) belā miḥnet yoqsuzluq

belālarınġ miḥnetlerniġ yoqsuzluqniġ ‘belaların mihnetlerin yoksulluğun’
RK 37

[RK:47-159b/6] *yan-a her kim sınıq tarğaq bil-e* [RK:47-159b/7] *başın tarasa haq ta’āl-a bel-ā-lar-niġ* [RK:47-159b/8] *miḥnet-ler-niġ yoqsuzluq-niġ* [RK:47-159b/9] *işigini anġa açğay ...* || [RK:47-159b/6-9] Yine her kim kemik tarak ile başını tararsa Hak Tealâ belâların, mihnetlerin, yoksulluğun kapısını ona açar.

(333) big il kün

biglerge il künlerge ‘beylere halka’ OKD 73-74

[OKD:11/4] ... *toy-dan soñ Oguz* [OKD:11/5] *Kagan big-ler-ge, il kün-ler-ge* [OKD:11/6] *carlıg birdi t(a)kı tedi kim men sin-ler* [OKD:11/7] *ge boldum kagan; alalıñ ya takı* [OKD:11/8] *kalkan; tamga biz-ge bolsun* [OKD:11/9]

buyan; kök böri bolsun-gıl uran; temür cıda- [OKD:12/1] -lar bol orman; av yirde yörüsün kulan; [OKD:12/2] takı taluy takı müren; kün tuh bol-gıl kök [OKD:12/3] korıkan, tep tedi ... || [OKD:11/6-9 OKD:12/1-3] Toydan sonra Oğuz Kağan beylere (ve) halka (şöyle) emir verdi: Ben sizlere kağan oldum; yay ve kalkan(lar)ı alalım; damga(mız) bize şans getirsin; bozkurt naramız olsun; demir mızraklar orman (gibi çok) olsun; yabanî atlar av yerinde yürüsün; (işte) deniz, işte ırmak; güneş, bayrak; gök çadır olsun dedi.

(334) Cebrāyil Mikāyil İsrāfil

cebrāyil mikāyil isrāfil ‘Cebrail Mikail İsrail’ SK 34

[SK:71/14] ... *tağ-ı alar-ning* [SK:71/15] *hekāyet-i andağ irti kim kaçan kim* [SK:71/16] *hağ ta'āl-ā kudret-i bil-e ādem-ni toprağ-tın* [SK:72/1] *yarağıp ādem-ning teni-ğa cān kirt-i irz-e* [SK:72/2] *ter-hāl cebrāyil mikāyil isrāfil yedmiş* [SK:72/3] *ming feriş-te-ler birl-e kelip ādem-ğa* [SK:72/4] *türlüg hull-e ton-lar keydürüp başıg-a* [SK:72/5] *muraz(z)-a tāt keydürüp parmağ-ları-ğa* [SK:71/6] *üşük-ler salt-ı-lar ... || [SK:71/14&72/1-6] Ve onların hikayesi o kadardı ki ne zaman ki ulu Tanrı kudreti ile Adem’i topraktan yaratıp Adem’in tenine can girdi derhal Cebrail, Mikail, İsrail yetmiş bin melekler ile gelip Adem’e türlü cennet elbise elbise giydirip başına kıymetli taşlarla bezenmiş taç takıp parmaklarına yüzükler taktılar.*

(335) embiya evliya mu'min qul

embiya evliyalar mu'min qullarning ‘peygamberler evliyalar mümin kullar’ MN 16

[MN:16a/4] ... *adam-ning ong yanında embiy-a evliy-a-lar mu'min qul-lar-ning* [MN:16a/5] *ervah-ı turur-lar alar-ğa baqz-a kongli hoş bolup kuler yan-a sol yanında* [MN:16a/6] *kafir-ker salim-ler müşrik-ler-ning ervah-ı turur alar-ğa baqz-a qayğuluğ* [MN:16a/7] *bolup yığlar ... || [MN:16a/4-7] Âdem’in sağ tarafında peygamberlerin, evliyanın, mümin kulların ruhları var, onlara bakınca gönlü hoş olup gülüyor; sol tarafında kâfirlerin, zalimlerin, müşriklerin ruhları var, onlara bakınca müteessir olup ağlıyor.*

(336) faqir miskin yoqsuz

faqir miskin yoqsuz ‘fakir miskin yoksul’ MN 29

[MN:29a/17] *bu kevser havut-t-tın evel ol kişi-ler suu içkey-ler sen mekke-tin medine-ke barur-ta* [MN:29b/1] *sening bil-e muvafaqat qılıp qadun oğlan uşaq-ların salıp sening bile medine* [MN:29b/2] *bardılar yan-a ol dünya havasından keçken faqir miskin yoqsuz sahabaler içkey kim alar-nı* [MN:29b/3] *(h)eç kimerz-e ildifat qılmaz erdi ...* || [MN:29a/17&29b/1-3] Bu kevser havuzundan evvelâ sen Mekke’den Medine’ye giderken, sana refakat edip, karılarını, çoluklarını çocuklarını bırakıp seninle Medine’ye giden kimseler su içecekler, sonra dünya heva ve hevesinden vazgeçen ve kendilerine kimsenin iltifat etmediği, fakir, miskin, yoksul sahabeler içecekler.

(337) feryâd kıl- yağa yırt- yığla-

feryâd kılıp yağasın yırtıp yığlap ‘feryât etdip yakasını yırtıp ağlayarak’ SM 144

[SM:81/2] ... *ol perî-* [SM:81/3] *-niñ ataşu kürzümelik feryâd kılıp* [SM:81/4] *yağasın yırtıp yığlap ta’ziyet tut-tı ...* || [SM:81/2-4] ... o perinin babası Kürzümelik feryât edip yakasını yırtıp ağlayarak yas tuttu.

(338) hañun ana singil

hañunığa ananğğa singlingge ‘karına annene kız kardeşine’ RK 28

[RK:33-151b/7] *kim her nem-e kim öz hañun-ığa* [RK:33-151b/8] *ananğğa singlingge pisend* [RK:33-151b/9] *qılmaz sen özgeler-niñ hañunı-ğa pisend* [RK:33-151b/10] *qılm-a-ğıl kim pârşâ bende-ler-din bolğay* || [RK:33-151b/7-10] Nasıl kendi karına annene, kız kardeşine beğenilmeyecek bir iş yapmazsan, başkalarının karısına (da) beğenilmeyecek bir şey yapma ki iffetli kullardan olasın.

(339) ħurmā encīr bādām

ħurmā encīr bādām ‘hurma incir badem’ SM 119

[SM:56/6] ... *maṅga taḳ-ı ħurmā encīr bādām birür* [SM:56/7] *irḍ-i-ler* ||
[SM:56/6-7] Bana da hurma, incir, badem veriyorlardı.

(340) il kün big

il künlerni biglerni ‘halkımı beylerini’ OKD 87

[OKD:25/3] ... *Oguz* [OKD:25/4] *atlap il kün-ler-ni big-ler-ni kiltür-*
[OKD:25/5] *-gil, men saña başlap yol-nı körgür-ür* [OKD:25/6] *men ...* ||
[OKD:25/3-6] Oğuz! hücum edip halkı (ve onların) beylerini getir, ben sana rehber olup yolu gösteririm.

(341) ‘ilm ħikmet ma‘rifet

‘ilm ħikmet ma‘rifetning ‘ilim hikmet marifetin’ TE 204

[TE:U178/13] ... *altun almayın biziṅ atımızı* [TE:U178/14] *aldıṅ erse, biz*
dağı seni ağırlap, <saṅga> ‘ilm, ħikmet, ma‘rifet-ning eşiki-ni aç a berdük ...
|| [TE:U178/13-14] Altın almayıp bizim adımızı aldın ise biz dahi seni ağırlayıp sana ilim, hikmet, marifet kapısı açıverdik.

(342) qadun oğlan uşaq

qadun oğlan uşaqların ‘kadın çoluk çocuklarını’ MN 29

[MN:29a/17] *bu kevser havut-ı-tın evel ol kişi-ler suu içkey-ler sen mekke-tin*
medine-ke barur-ta [MN:29b/1] *sening bil-e muvafaqat qılıp qadun oğlan*
uşaq-ların salıp sening bile medine [MN:29b/2] *bardılar yan-a ol dünya*
havasından keçken faqir miskin yoqsuz sahabaler içkey kim alar-nı
[MN:29b/3] *(h)eç kimerz-e ildifat qılmaz erdi ...* || [MN:29a/17&29b/1-3] Bu
kevser havuzundan evvelâ sen Mekke’den Medine’ye giderken, sana refakat
edip, karılarını, çoluklarını çocuklarını bırakıp seninle Medine’ye giden
kimseler su içecekler, sonra dünya heva ve hevesinden vazgeçen ve

kendilerine kimsenin iltifat etmediği, fakir, miskin, yoksul sahabeler içecekler.

(343) kafir salim müşrik

kafirler salimler müşriklerning ‘kâfirler zalimlerin müşriklerin’ MN 16

[MN:16a/4] ... *adam-nung ong yanında embiy-a evliy-a-lar mu'min qul-lar-ning* [MN:16a/5] *ervah-ı turur-lar alar-ğa baqz-a kongli hoş bolup kuler yan-a sol yanında* [MN:16a/6] *kafir-ler salim-ler müşrik-ler-ning ervah-ı turur alar-ğa baqz-a qayğuluğ* [MN:16a/7] *bolup yığlar ...* || [MN:16a/4-7] Âdem'in sağ tarafında peygamberlerin, evliyanın, mümin kulların ruhları var, onlara bakınca gönlü hoş olup gülüyor; sol tarafında kâfirlerin, zalimlerin, müşriklerin ruhları var, onlara bakınca müteessir olup ağlıyor.

(344) kalam dıvıt kâğaç

kalam dıvıt kâğaç ‘kalem divit kağıt’ RŞR 127

[RŞR:707] ... *imdi kal(a)m dıvıt kâğaç* [RŞR:708] *k(e)ltür-gil t(a)k-ı buu yüzüte biñilgen at-l(a)r-nı* [RŞR:709] *biñip algıl kim sen düny-e-de mundın köp* [RŞR:710] *murād-l(a)r t(a)pkaç sen ...* || [RŞR:707-710] Şimdi kalem, divit, kâğıt getir ve bu yüzükte yazılan adları yazıp al ki, sen dünyada bundan çok muratlar elde edeceksin.

(345) körklüg yüzlüg yahşu kılıklıg yahşu yıtlıg

körklüg yüzlüg yahşu kılıklıg yahşu yıtlıg ‘güzel yüzlü iyi kılıklı güzel kokulu’ SK 6

[SK:14/8] *yan-a haq ta'al-ā-nıng fermān-ı* [SK:14/9] *bil-e bir körklüg yüz-lüg yahşu kılık* [SK:14/10] *-lüg yahşu yıtlıg kim irz-e kelip* [SK:14/11] *ayıt-kay kim y-ā bende qorq-mağıl ki* [SK:14/12] *kıyāmet-ka teg(g)inç-e men sening birl-e* [SK:14/13] *tur-ur men tip ...* || [SK:14/8-13] Ve ulu Tanrı'nın fermanı ile bir güzel yüzlü, iyi kılıklı, güzel kokulu kimse gelip diyecek ki: “Ey köle, korkma ki kıyamete kadar ben seninle duracağım.” diye.

(346) köşk hücre 'imâret

köşkleri hücreleri 'imâretleri ‘köşkleri odaları imaretleri’ SK 50-51

[SK:107/15] *tağ-ı ol ışık-ni açıp içkerü kirip* [SK:107/16] *körti kim ol şeherninğ içindeki köşk-leri* [SK:108/1] *hücr-e-leri 'imâret-leri bir kerpîçi aldun* [SK:108/2] *-tın biri kümiş-tin tağ-ı aldun-tın kümiş-tin* [SK:108/3] *tirgük-ler yasap ol tirgük-ler öz-e* [SK:108/4] *köşk-ler 'imâret-ler kopar-mış irti-ler* || [SK:107/15-16&108/1-4] Ve o kapıyı açıp içeri girip gördü ki o şehrin içindeki köşkleri, odaları, imaretleri bir kerpici altından biri gümüşten ve altından gümüşten direkler yaparak o direkler üzerine köşkler imaretler inşa etmiş idiler.

(347) közsüz tilsiz kulaksız

közsüz tilsiz kulaksız ‘gözsüz dilsiz kulaksız’ SK 47-48

[SK:101/15] ... *'îz-â aytı barıngız* [SK:101/16] *terviş-lerni miskîn-lerni yedîm-ler-ni* [SK:102/1] *köz-süz til-siz kulağ-sız ağığ-larnı* [SK:102/2] *keldürüngüz bu ta'âm-tın yisün-ler tip ...* || [SK:101/15-16&102/1-2] İsa söyledi: “Gidiniz, dervişleri, zavallıları, yetimleri, gözsüz dilsiz kulaksız hastaları getiriniz, bu yemekten yesinler.” diye.

(348) nöker il kün

nöker il kün ‘yardımcı halk’ OKD 93-94

[OKD:31/9] ... *nöker-ler-* [OKD:32/1] *nüñ, il kün-nüñ kamağı munı kördi-ler, şaşdı-lar* || [OKD:31/9&32/1] (Onun) maiyetinin (ve) halkının tamamı bunu gördü ve şaşdı.

nökerlerin il künlerin ‘mahiyetindekileri halkları’ OKD 102

[OKD:40/6] ... *nöker-ler-in, il kün-ler-in* [OKD:40/7] *carlap çakırdı ...* || [OKD:] Mahiyetindekileri (ve) halkı emredip çağdı.

(349) riyāzet miḥnet belā

riyāzetni miḥnetni belāni ‘nefsi kırmayı sıkıntıyı belayı’ TE 74

[TE:U62/9] ... *dağı <bir> ḥalvet yerge barıp arıǵ köngül bile tēngri ta ‘ālā-
ğa kulluǵ t̄ā ‘at kıldı, [TE:U62/10] dağı riyāzet-ni miḥnet-ni belāni kabūl kıldı*
... || [TE:U62/9-10] Dahi bir halvet yere gidip temiz gönüş ile ulu Tanrı’ya
kulluk ibadet etti, dahi nefsi kırmayı, sıkıntıyı, belayı kabul etti.

(350) tēngiz taǵ cangal

tēngizlerde taǵlarda cangallarda ‘denizlerde daǵlarda ormanlarda’ SM 92

[SM:29/2] ... *men on üç yıl [SM:29/3] turur kim tēngizler-de taǵ-lar-da*
cangal-larda [SM:29/4] yörür men ... || [SM:29/2-4] Ben on üç yıldır,
denizlerde, daǵlarda, ormanlarda dolaşırım.

[SM:45/13] ... *velīkin on üç yıl turur kim tēngiz<ler>-de taǵ- [SM:45/14] -*
lar-da canga-lar-da yörür men ... || [SM:45/13-14] Lâkin on üç yıldır
denizlerde, daǵlarda, ormanlarda dolaşırım.

(351) ṭervīş miskīn ṭerṭlıǵ kişi

ṭervīşler miskīnler ṭerṭlıǵ kişiler ‘dervişler zavallılar dertli kişiler’ SK 48

[SK:102/7] *öz-ge-ler-ge kelgey titi irz-e [SK:102/8] ol ṭervīş-ler miskīn-ler*
ṭerṭ-lıǵ kişi-ler [SK:102/9] ol ta‘ām-tın toyǵınç-a yit-i-ler || [SK:102/7-9]
Başkalara gelecek dedi ise o dervişler, zavallılar, dertli kişiler o yemekten
doyuncaya kadar yediler.

(352) yaḥşı biliglig ḍānā

yaḥşı biliglig ḍānā ‘iyi bilgili akıllı’ SM 66-67

[SM:3/15] *kaçan kim tört yarım yaş-ka yiṭti-ler irşe [SM:4/1] oǵlan-larnı*
yaḥşı biliglig ḍān-ā ‘ilim moll-ā- [SM:4/2] -lar-ğa tapşur-dı-lar ... ||

[SM:3/15&4/1-2] Dört buçuk yaşına geldiklerinde oğlanları iyi, bilgili, akıllı âlim mollâlara teslim ettiler.

(353) yahşı kör- sivin- kül-

yahşı kördi sivindi küldi ‘beğendi sevindi güldü’ OKD 84-85

[OKD:22/8] ... *Oğuz Kağan y(i)güt-niñ* [OKD:22/9] *söz-ün y(a)hşı kördi, sivindi, küldi takı* [OKD:23/1] *aytdı* ... || [OKD:22/8-9 OKD:23/1] Oğuz Kağan (bu) yiğidin söylediklerini beğendi, sevindi, güldü ve (ona şöyle) dedi...

(354) yaman şālim kāfir

yaman şālim kāfir ‘kötü zalim kafir’ SK 80

[SK:169/7] ... *yan-a alar-niñ* [SK:169/8] *meliki yaman şālim kāfir irti* ... || [SK:169/7-8] Yine onların hükümdarı kötü, zalim, kafir idi.

(355) yilkı ud buzagu

yilkıları ud buzaguları ‘atları sığır buzağıları’ OKD 92

[OKD:30/1] ... *yilkı-lar-ı* [OKD:30/2] *köp, ud buzag(u)-lar-ı köp, altun kümüş-ler-i köp*, [OKD:30/3] *erdini-ler-i köp irdi-ler irdi* ... || [OKD:30/1-3] (Bu memlekette) çok sayıda at, sığır, buzağı; altın, gümüş (ve) mücevher vardı.

(356) yig et aş sö(y)ürme

yig et aş sö(y)ürme ‘çiğ et yemek kızarmış et’ OKD 64

[OKD:2/1] ... *yig et, aş, sö(y)ürme* [OKD:2/2] *tiledi* ... || [OKD:2/1-2] Çiğ et, yemek, kızarmış et istedi.

(357) yurt il kün

yurt il kün ‘memleket halk’ OKD 92

[OKD:30/1] *bedük bir yurt il kün irdi ...* || [OKD:30/1] Büyük bir memleketti.

1.1.3. Dört Kelimeden Oluşanlar

(358) ādemī perī ʔiv cānvār

ādemiler periler ʔivler cānvārılar ‘insanlar periler devler canlılar’ SK 14

[SK:31/7] ... *taḳ-ı yaz küni ot çık-kay teg* [SK:31/8] *bar-ça ādem-ī-ler perī-ler ʔiv-ler cānvār-lar tirilgey ...* || [SK:31/7-8] Ve yaz günü ateş çıkacak gibi bütün insanlar, periler, devler, canlılar dirilecek.

(359) ağız köz ʔulaḳ burnıḡa

ağız köz ʔulaḳıḡa burnıḡa ‘ağızına gözüne kulağına burnuna’ SK 22

[SK:48/4] *ol keḳ-e kökdin selḳ-e teg ʔurt-lar* [SK:48/5] *yaḡıp alar-nunḡ aḡz-ı-ḡa köz-i-ge* [SK:48/6] *ʔulaḳ-ı-ḡa burnı-ḡa kirip barḳaz-ı-nı* [SK:48/7] *helāk kıl-ḡay ...* || [SK:48/4-7] O gece gökten sel gibi kurtlar yağıp onların ağızına, gözüne, kulağına, burnuna girip hepsini helak edecek.

(360) ‘ālim şōfi ʔarı körklüg ʔız

‘ālimler şōfiler ʔarılar körklüg ʔızlar ‘alimler sofiler ihtiyarlar güzel kızlar’ TE 43

[TE:U36/13] ... *yana munḳa ‘ālim-ler, şōfiler, ʔarılar, körklüg ʔızlar, köp* [TE:U36/14] *māllar bile kēltürüp seni ala almadım ...* || [TE:U36/13-14] Yine bu kadar alimler, sofiler, ihtiyarlar, güzel kızlar çok mallar ile seni alt etmedim.

(361) aş söyürme çubuyan kımız

aşlar söyürmeler çubuyanlar kımızlar ‘yemekler kebablar tatlılar kımızlar’ OKD 73

[OKD:11/2] ... *türlüg aşlar, tür-* [OKD:11/3] *lüg söy(ü)rme-ler, çubu-yan-lar, kımız-lar* [OKD:11/4] *aş(a)dı-lar, içdi-ler ...* || [OKD:11/2-4] Türlü türlü yemekler, kebablar, tatlılar (ve) kımızlar yiyip içtiler.

(362) Cebrāyil Mikāyil İsrāfil 'Aşrāyil

cebrāyilni mikāyilni isrāfilni 'aşrāyilni ‘Cebrail’i Mikail’i İsrail’i Azrail’i’ SK 15

[SK:32/9] ... *yan-a* [SK:32/10] *cebrāyil-ni mikāyil-ni isrāfil-ni* [SK:32/11] *'aşrāyil-ni tirgüz-gey ...* || [SK:32/9-11] Yine Cebrail’i, Mikail’i, İsrail’i, Azrail’i diriltecek.

(363) çerig nöker il kün

çerigige nökerlerige il künige ‘ordusuna yardımcılara halkına’ OKD 92-93

[OKD:30/9] ... *u[ru]şgu-dun soñ Oguz Kagan-* [OKD:31/1] *nuñ çerig-i-ge, nöker-ler-i-ge, il kün-* [OKD:31/2] *ige andag ulug ölüg bargu tüşdi kim* [OKD:31/3] *yüklemek-ke, keltürmek-ke at, kagatur, ud* [OKD:31/4] *azlık boldı ...* || [OKD:30/9 OKD:31/1-4] Savaştan sonra Oğuz Kağanın ordusuna, yardımcılara, halkına o kadar çok ganimet düştü ki (onları) taşımak ve getirmek için at, katır (ve) sığır yetmedi.

(364) ini oğulluk dostluk karındaşlık

ini oğulluk dostluk karındaşlığını ‘küçük biraderlik oğulluk dostluk kardeşliğini’ EHB 121

[EHB:19] ... *T(e)ñri inayeti bile İranlar himmetidin bu oçurlarda burunğı kiçken* [EHB:20] *ata ağalarıñdin artuksı köñül tilegen dek şayeste hizmet* [EHB:21] *ler kıldıñ ini oğ(u)lluk dostluk (ka)rındaşlığını bildürdün* [EHB:22] *sen(i)ñ bu hizmetleriñdin aşırı razı bulduk ...* || [EHB:19-22] Tanrı

inayetiyle İranlıların himmetiyle bu sıralarda evvelki geçmiş ata-ağalarından daha fazla, gönül arzu ettiği gibi, şayeste hizmetler kıldın; küçük biraderlik, oğulluk, dostluk, kardeşliğini bildirdin; senin bu hizmetlerinden fazlasıyla razı (memnun) olduk.

(365) iv bârgâh çadır sâyevân

ivler bârgâh çadırlar sâyevânlar ‘evler bârgâh çadırlar gölgelikler’ SM 96

[SM:33/13] ... *taᅇgdaşı küni irte birle aᅇam* [SM:33/14] *ol bâᅇ için-de aᅇ iv-ler bârgâ[h] çadır-lar sâyevân-* [SM:33/15] *-lar tikürüp uluᅇ toy-lar kılıp ‘işret-ka* [SM:34/1] *meşᅇül bolmuş-lar ...* || [SM:33/13-15 SM:34/1] Ve beni doğurduğu gecenin ertesi günü sabah babam o bahçede ak evler, bârgâh, çadırlar, gölgelikler diktirip, büyük ziyafetler verip eğlenceye dalmışlar.

(366) oᅇul kız kişi ᅇataş

oᅇlumuzᅇa ᅇizimiz kişimizᅇe ᅇataşlarimizᅇa ‘oᅇlumuz a kızımıza karımıza akrabamıza’ TSS 163

[TSS:IV/14] ... *bizi(m)de kin kidin* [TSS:IV/15] *oᅇlum(uz)ᅇa yâ ᅇizimiz kişimizᅇe* [TSS:IV/16] *(ᅇa) taş-larimizᅇa kim erse-ke te’sîr (?)* [TSS:IV/17] *(ta)ştin yok kim ta(nuᅇ)ni ᅇilᅇan saᅇiᅇ (?)* [TSS:IV/18] *bâᅇil tanuᅇi yalᅇan ...* || [TSS:IV/14-18] Bizden sonra oᅇlumuz a kızımıza, karımıza, akrabamıza ve herhangi bir kimseye dışardan, (bu) şâhitleri (?) hayâl imiş gibi gösterecek bir tesir bulunursa bu hükümsüzdür, (kendi) şâhitleri de yalandır.

(367) ruza namaz hac ᅇaza

ruza namaz hac ᅇaza ‘oruᅇ namaz hac gaza’ MN 26-27

[MN:26d/1] *hadis-nin* [MN:26d/2] *ma’n-i-si andaᅇ turur kim uᅇmaq ᅇapsanıᅇ turur ᅇadıᅇ iş-ler bil-e ruz-a namaz hac ᅇaz-a* [MN:26d/3] *bil-e kop türlüᅇ riyasat tardıᅇ ta’at ᅇılmaq kerek ...* || [MN:26d/1-3] Hadisin manası şudur ki: cennet, oruᅇ, namaz, hac, gaza gibi müşkül işlerle kazanılır; birᅇok riyazet yapıᅇ ibadet etmek lâzımdır.

[MN:27a/11] *tengri te'al-a uçmaq-ning tort yan-ı-nı qadıǵ iş-ler bil-e qapsadı ruz-a namaz* [MN:27a/12] *hac ğaz-a qılmaq bil-e taqı qan-a-at bil-e uyǵaq turup ta'at qul-luq bil-e* || [MN:27a/11-12] Bunu üzerine yüce Tanrı cennetin dört bir yanını oruç, namaz, hac, gaza yapmak, kanaatkâr olmak (gece) uyanık durup ibadet etmek gibi müşkül işlerle kapladı.

(368) **tengiz tağ cangal biyābān**

tengizlerde tağlarda cangallarda biyābānlarda ‘gurbette denizlerde dağlarda ormanlarda çöllerde’ SM 127

[SM:43/11] ... *velikin on üç yıl turur kim ğariblik-* [SM:43/12] *-ta tengizlerde tağlar-da canga-lar-da biyābān-lar-da* [SM:43/13] *yörür men ...* || [SM:43/11-13] Lâkin on üç yıldır ki gurbette, denizlerde, dağlarda, ormanlarda, çöllerde dolaşırım.

1.1.4. Dörtten Fazla Kelimeden Oluşanlar

(369) **aldun kümüş yaqut sebercettin incü**

alduntın kümüştin yaqut sebercettin incüdin ‘altından gümüştin yakut sebercütten inciden’ MN 28

[MN:28b/1] *kök-teki yulduz-lar-tın arduq-raq aning tegresinde aldun-tın kümüş-tin yaqut* [MN:28b/2] *sebercettin incü-din suu içmek uçün maşrapalar ayaq-lar bar turur ...* || [MN:28b/1-2] Onun etrafında gökteki yıldızlardan çok, altından, gümüştin, yakut, sebercütten, inciden, su içmek için, maşrapalar, kadehler vardır.

(370) **altun kümüş la'l yāķūt firūze ènçü**

altun kümüş la'l yāķūt firūze ènçü ‘altın gümüş lal yakut firuze inci’ TE 42

[TE:U34/12] ... *yana tört beş yüz çağlık körklüg kızlar her biri-ning èliginde* [TE:U34/13] *bir tebşi altun, kümüş, la'l, yāķūt, firūze, ènçü türlüg nemeler bile kèlip ol çādırnu èvrülüp bardılar.* || [TE:U34/12-13] Yine dört beş yüz

zamanlık güzel kızlar herbiri elinde bir tebsi altın, gümüş, lal, yakut, firuze, inci türlü şeyler ile gelip o çadırı çevirip gittiler.

1.2. Bağlaçlı Kullanımlar

(371) ādem bile havvā

ādem bile havvā ‘Adem ile Havva’ TE 415

[TE:U368/12] ... ādem bile havvā tevbe kılp birbiri-ge kavuşkandın songra bir kün ādem [TE:368/13] bir iş-ke barmış érđi ... || [TE:U368/12-13] Adem ile Havva tövbe edip birbirine kavuştuktan sonra bir gün Adem bir işe gitmiş idi.

(372) ağrığ kişi yā sağ kişi

ağrığ kişi yā sağ kişi ‘hasta insan veya sağlam insan’ MK 253

[MK:267/15] mez-’el-e ağrığ kişi y-ā sağ kişi [MK:267/16] ayıdz-a kim y-ā tenġri ta’āl-ā eğer [MK:268/1] tilesenġ meni müsülmān öldür-gil eğer tilesenġ meni [MK:268/2] kâfir öldür-gil tiz-e kâfir bolur ... || [MK:267/15-16 MK:268/1-2] Mes’ele : hasta insan veya sağlam insan söylese ki «yâ Tanrı Taâlâ eğer istesen beni müsüman öldür, istesen kâfir öldür» dese kâfir olur.

(373) ah u nale

ahu nale ‘ah ve inilti’ SUM-I 167

[SUM-I:LG/2] Ne uykuuz-ı ağır ermiş meniġ bu bağdım-niġ / Ki munça kim kıl-a-tur koġlüm ahu nal-e yadur || [SUM-I:LG/2] Ne uykusu ağır imiş benim bu bahtımın / Ki gönlüm bu kadar ah ve inilti eder, o yatar.

(374) ‘akl u hayal

‘aklu hayāl ‘akıl ve hayal’ SUM-II 184

[SUM-II:MBS/I-5] *ḳudređiᅇᅇ bir-le yarat-tiᅇᅇ ‘arᅇu ᅇürz-ī vü ᅇalem / ᅇikmeđiᅇᅇ-ᅇiᅇᅇ ᅇükmin-e yidmey turur ‘aᅇlu ᅇayāl* || [SUM-II:MBS/I-5] Göᅇin arᅇ kısmı ile altındaki ᅇürsüyü kudretin ile yarattın. / Akıl ve hayal, hikmetinin ᅇükmüne yetmez.

(375) ārām u ᅇarār

ārām u ᅇarārı ‘kararı’ TE 263

[TE:U236/15] ... *andaᅇ kim ārām u ᅇarārı yoᅇ érđi ...* || [TE:U236/15] Öyle ki kararı yok idi.

(376) ‘arᅇ u ᅇürz

‘arᅇ u ᅇürz-ī ‘göᅇün arᅇ kısmı ile altındaki ᅇürsü’ SUM-II 184

[SUM-II:MBS/I-5] *ḳudređiᅇᅇ bir-le yarat-tiᅇᅇ ‘arᅇu ᅇürz-ī vü ᅇalem / ᅇikmeđiᅇᅇ-ᅇiᅇᅇ ᅇükmin-e yidmey turur ‘aᅇlu ᅇayāl* || [SUM-II:MBS/I-5] Göᅇin arᅇ kısmı ile altındaki ᅇürsüyü kudretin ile yarattın. / Akıl ve hayal, hikmetinin ᅇükmüne yetmez.

(377) ‘āᅇiᅇ bile ma‘ᅇüᅇ

‘āᅇiᅇ bile ma‘ᅇüᅇ ‘seven ve sevilen’ RᅇR 49-51

[RᅇR:135] *‘āᅇiᅇ bil-e ma‘ᅇüᅇ bir bir-ᅇiᅇᅇ boynun* [RᅇR:136] *ᅇuᅇup nabāt-ı mısr-ī sor-a baᅇlađ-ı-* [RᅇR:137] *-l(a)r ...* || [RᅇR:135-137] Seven ve sevilen birbirlerinin vücutlarını kucaklayıp öpüᅇmeye baᅇladılar.

(378) ‘āᅇiᅇ u ma‘ᅇüᅇ

‘āᅇiᅇ u ma‘ᅇüᅇ ‘seven ve sevilen’ TE 427

[TE:U377/9] *ol ᅇuᅇb-ı yegāne, ol merđ-i merđāne, ol ‘āᅇiᅇ u* [TE:U377/10] *ma‘ᅇüᅇ, <ol> aᅇmed-i mesrūk ...* || [TE:U377/9-10] O tek kutb, o yiᅇitler yiᅇidi, o seven ve sevilen, o Ahmed-i Mesrūk.

(379) atl u tat

atlu tat ‘adâlet ve doğruluk’ SUM-I 175

[SUM-I:SG/VII-5] *Her niçe hukmüñg-tür revan e-y ş-a ‘aşık-lar öz-e / Her iş-ni çun sorulğuz-ı elbed[d]e atlu tat kıl* || [SUM-I:SG/VII-5] Ey şah! Her su gibi akıp giden güzel söz, hükmündür aşıklar üzerinde, / Her işi, sorguyu adâlet ve doğrulukla yap.

(380) ay bile kün

ay bile kün ‘ay ile güneş’ SK 13

[SK:30/10] ... *tağ-ı yıldız-lar tökülüp ay bil-e kün karar-ğay* ... || [SK:30/10] Ve yıldızlar dökülüp ay ile güneş karacak.

(381) ‘ayş u ‘ışrat

‘ayş u ‘ışratnîñ ‘zevk ve eğlencenin’ RŞR 51

[RŞR:137] ... *kim nāgā(h) munuñ teg ‘ayş u* [RŞR:138] *‘ışrat-nîñ arasın-da rūh-afzā öz* [RŞR:139] *yüzi-ge urup yıgl(a)yu başl(a)dı* ... || [RŞR:137-139] Birden, bunun gibi zevk ve eğlence arasında Ruhafza birden kendi yüzüne vurup ağlamaya başladı.

‘ayş u ‘ışret ‘yeme içme’ SM 104, ‘ayş ü ‘ışret TE 341

[SM:20/11] *y-ā oğlum sen ‘ayş u ‘ışret bil-e meniñ tahtım* [SM:20/12] *üze oltur-ğıl* ... || [SM:20/11-12] Ey oğlum! Sen yeme ve içme ile benim tahtımda otur.

[SM:22/8] ... *tağ-ı* [SM:22/9] *melikzāde öz çerigi bil-e ‘ayş u ‘ışret kılıp* [SM:22/10] *yağşı güyen-de-ler rak[k]āşar nedim-ler muhaddis-* [SM:22/11] *-ler bil-e bir yıl ol tenğiz yüzün-de şehir-din* [SM:22/12] *şehir-ğa cezîr-e-ler-ğa yürüp tefer[r]üc kılıp* [SM:22/13] *sağ selâmet-lık bil-e hiç imgek körmeyin* [SM:22/14] *çîn şehir-i-ğa yitti-ler* ... || [SM:22/8-14] Ve Melikzāde kendi askeri ile yiyip içip iyi şarkıcılar, rakkâslar, nedimler, muhaddisler ile bir yıl

o deniz üstünde şehirden şehre, adalara giderek seyredip sağ sâlim bir şekilde hiç zahmet görmeden Çin şehrine ulaştılar.

[TE:U308/14] ... <ilāhī!> *andağ kim bu dünyāda bularğa ‘ayş ü ‘işret rüzī kıldıng.* || [TE:U308/14] İlahi! Öyle ki bu dünyada bunlara zevk ve eğlence nasip ettin.

(382) bir ve bar

bir ve bar ‘bir ve var’ MN 23

[MN:23a/9] ... *ol saman cami’-i ferişde-ler bu yang-lıg* [MN:23a/10] *qurbet keramet hurmet-ni körüp ayıdtı-lar kim* [MN:23a/11] *ya’ni tanuq-luq berür-biz kim* [MN:23a/12] *tengri te’al-a bir ve bar turur andın ösge tengri yoq turur yan-a tanuq-* [MN:23a/13] *luq berür biz kim muham(m)et anıng qul-ı v-e rasul-i turur tep* || [MN:23a/9-13] O zaman bütün melekler dediler yani şehadet ederiz ki yüce Tanrı bir ve vardır; ondan başka Tanrı yoktur; yine şehadet ederiz ki Muhammet onun kulu ve resulüdür.

(383) bir ü bar

bir ü bar ‘bir ve var’ SK 24, TE 218

[SK:52/9] *barça-ları şār-ī kılıp ayıt-lar kim biz* [SK:52/10] *inanıp imān keldür-tük ol yūnuş ayıt-* [SK:52/11] *-kan birü bar tenğri ta’āl-ā-ğa tip ...* || [SK:52/9-11] Hepsi aylağıp söylediler ki: “Yunus’un söylediği gibi bir ve var ulu Tanrı’ya inanıp iman ettik.” diye.

[SK:125/1] ... *beli circiz ayıt-kan yir-ni* [SK:125/2] *kök-ni yarat-kan birü bar* [SK:125/3] *tenğri ta’āl-ā-ğa inan-tım ...* || [SK:125/1-3] Evet Circis’in söylediği gibi yeri göğü yaratan bir ve var ulu Tanrı’ya inandım.

[SK:186/15] ... *meniñ* [SK:186/16] *köşüm-ni on sekiz ming’ālem-ni yaradğan birü bar* [SK:187/1] *tenğri ta’āl-ā mundağ rüşen kıltı ...* || [SK:186/15-16&187/1] Benim gözümü on sekiz bin alemleri yaratan bir ve var ulu Tanrı böylece aydınlattı.

[TE:U191/14] *ümīdi bir ü bar êrklig têngri ta'âlâ-nîng rahmeti-ğa bolğay ...*
|| [TE:U191/14] Ümidi bir ve var güçlü ulu Tanrı'nın rahmetine olacak.

bir ü barlıkıngğa 'bir ve varlığına' SK 36

[SK:76/9] ... *andın* [SK:76/10] *sonğr-a bu put-lar-tın bîşâr bolup sening*
[SK:76/11] *peygām-ber-lıkıng-ğa inanıp* [SK:76/12] *haq ta'âl-â-nîng bir ü*
bar-lıkıngğa imān [SK:76/13] *keldürel-i titi-ler ...* || [SK:76/9-13] Ondan sonra
bu putlardan rahatsız olup senin peygamberliğine inanıp ulu Tanrı'nın bir ve
varlığına iman getirelim dediler.

[SK:115/5] ... *taq-ı* [SK:115/6] *anıng birü-bar-lıkın-ğa imān keldürür*
[SK:115/7] *irti ...* || [SK:115/5-7] Ve onun birliğine ve varlığına iman getirirdi.

[SK:116/1] *taq-ı haq ta'âl-â-nîng birü-bar-lıkın-* [SK:116/2] *-ğa ikrār kılt-ı-*
lar ... || [SK:116/1-2] Ve ulu Tanrı'nın birliğine varlığını kabul ettiler.

[SK:175/12] ... *imti* [SK:175/13] *têngri ta'âl-â-nîng bir ü bar-lıkıng-ğa*
[SK:175/14] *ikrār kılp büdüngüz kim siz-lerni tamuğ* [SK:175/15] *ot-ı bil-e*
'aşāb kılmasun ... || [SK:175/12-15] Şimdi ulu Tanrı'nın birliğine ve varlığını
kabul edip inanınız ki sizleri cehennem ateşi ile azap etmesin.

[SK:176/16] ... *kopğıl ol* [SK:177/1] *têngri ta'âl-â-nîng fermān-ı birl-e kim*
[SK:177/2] *biz-ni yiberip turur taq-ı bişing peygāmbir* [SK:177/3] *-lıkımız-*
ğa taq-ı haq ta'âl-â-nîng [SK:177/4] *birü barlıkın-ğa tanuq-luq birgil* ||
[SK:176/16&177/1-4] Kalk, o ulu Tanrı'nın fermanı ile bizi göndermiştir ve
bizim peygamberliğimize ve ulu Tanrı'nın birliğine ve varlığına tanıklık yap.

[SK:178/5] ... *ne üçün* [SK:178/6] *bu peygām-ber-ler-niing söz-i-ge*
[SK:178/7] *inanıp haq ta'âl-â-nîng birü bar-lıkın-ğa* [SK:179/1] *ikrār kılmaz*
sen ... || [SK:178/5-7&179/1] Niçin bu peygamberlerin sözüne inanıp ulu
Tanrı'nın birliğini ve varlığını kabul etmezsin?

[SK:186/11] *taq-ı haq ta'âl-â-nîng birü bar-lıkın-ğa* [SK:186/12] *ikrār kılp*
put-lar-tın bîşâr bolt-ı || [SK:186/11-12] Ve ulu Tanrı'nın birliğini ve varlığını
kabul edip putlardan rahatsız oldu.

[SK:190/10] ... y-ā [SK:190/11] *melik müsülmān bolğıl taq-ı* [SK:190/12] *haq ta'āl-ā-niᅇg birü bar-lıkın-ğa ikrār* [SK:190/13] *kılğıl* ... || [SK:190/10-12] Ey hükümdar! Müslüman ol ve ulu Tanrı'nın birliğini ve varlığını kabul et.

bir durur bar durur 'birdir vardır' TE 340

[TE:U308/5] ... *ma 'rūf aytur érdi kim*; [TE:U308/6] "*tēngri bir durur, bar durur*" *dēp* ... || [TE:U308/5-6] Maruf söyler idi ki: "Tanrı birdir vardır." diye.

(384) bōrk bile deštār

bōrk bile deštār 'bōrk ile sarık' SM 116

[SM:53/10] ... *taq-ı altın* [SM:53/11] *tikken bōrk bil-e deštār başın-ğa koyd-ı* || [SM:53/10-11] Ve başına altın işlemeli bōrk ile sarık koydu.

(385) dēv ü perī

dēv ü perī 'dev ve peri' TE 99

[TE:U85/10] ... *andaq kim süleymān 'aleyhi's-selām barça dēv ü perī, kurt kuş* [TE:U85/11] *yēl aniᅇg fermānında érdi* ... || [TE:U85/10-11] Öyle ki Süleyman aleyhisselam bütün dev ve peri, kurt, kuş, rüzgar onun fermanında idi.

(386) cān u cihān

cān u cihānım 'can ve cihanım' SM 80

[SM:17/9] ... *taqtı* [SM:17/10] *aydı a-y cān u cihānım a-y közüm-niᅇg* [SM:17/11] *yaruq-ı a-y köᅇglüm-niᅇg rāᅇatt-ı men seniᅇg* [SM:17/12] *işinᅇde ᅇayrān ᅇalıp 'iciz bolup turur* || [SM:17/9-12] Ve dedi: Ey can ve cihanım! Ey gözümün nuru! Ey gönlümün huzuru! Ben senin işine şaşırıp âciz olmuşum.

[SM:70/10] ... *ol zamān aydı y-ā cān u* [SM:70/11] *cihānım a-y miᅇnet körᅇn ᅇabībim ᅇiç kim-irşe* [SM:70/12] *düny-ā-da yār üçün bu <yanᅇliᅇ> miᅇnet-*

ler körmemiş bol-ğay [SM:70/13] ki sen meniñ için körmüş sen tip melikzâde-niñ [SM:70/14] boynın kuçt-ı ... || [SM:70/10-14] O zaman, “Ey can ve cihanım! Ey sıkıntı gören sevgilim! Dünyada hiç kimse sevgili için bunun gibi sıkıntılar görmemiş, sen benim için görmüşsün.” diye söyledi. Melikzâde’nin boynuna sarıldı.

[SM:93/4] ... bedî’ü’l- [SM:93/5] -cemâl aydı kim a-y cān u cihānım taq-ı a-y [SM:93/6] zahmet-ler körgeñ yārim seniñ ħaliñ neçük [SM:93/7] irđ-i men<ing> sensiz hīç kararım yok irđ-i [SM:93/8] tiđi || [SM:93/4-8] Bedî’ü’l-Cemâl sordu: “Ey can ve cihanım! Ey zahmetler çeken sevgilim! Senin hâlin nasıl oldu? Benim sensiz hiç kararım yoktu.” dedi.

cān u cihān ‘can ve cihan’ SM 131

[SM:68/11] ... a-y cān u [SM:68/12] cihān tenğri-lik için yüzüñ-ni açkı [SM:68/13] taq-ı men ‘ışk ot-ı-ğa köygen ġarīb-niñ [SM:68/14] sözi-ni işitkil tiđi ... || [SM:68/11-14] “Ey can ve cihan! Allah rızâsı için yüzünü aç ve aşk ateşine yanmış (düşmüş) ben garibin sözünü dinle!” dedi.

[SM:94/1] a-y cān u cihān [SM:94/2] eger uçmaq-niñ ħūr-ları-nı mañga birşe- [SM:94/3] -ler men sendin özge-ge bir nazar bakmağay [SM:94/4] men tiđi ... || [SM:94/1-4] “Ey can ve cihan! Eğer cennetin hurilerini bana verseler ben senden başkasına bir kez bakmayacağım.” dedi.

(387) cefa vu ‘işve

cefa vu ‘işvelerni ‘eziyet ve nazı’ SUM-I 172

[SUM-I:LG/V-3] Cefa vu ‘ışv-e-ler-ni fen tutup sen / Munuñ tek ‘ışv-e vü fentin ne ħasıl || [SUM-I:LG/V-3] Eziyet ve nazı marifet tutarsın, / Ne çıkar bunun gibi naz ve marifetten?

(388) cıda birle ya ok birle

cıda birle ya ok birle ‘kargı ile yay ok ile’ OKD 65-66

[OKD:3/9] ... *cıda birle* [OKD:4/1] *ya ok birle takı kılıç birle kalkan*
[OKD:4/2] *birle atladı, bir bugu aldı ...* || [OKD:3/9 OKD:4/1-2] Kargı ile,
yay (ve) ok ile, kılıç ile, kalkan ile hücum etti; bir erkek geyik avladı.

(389) cinn ü ins

cinn ü ins ‘cin ve insan’ DN 744

[DN:12] *ayurlar cinn ü ins ü har u haşak / taḥayyür perdesinde ma ‘arefnak*
|| [DN:12] İnsan, cin ve hâr-u hâşâk hayret perdesinde: «Tanınman lâzım
geldiği kadar, seni tanıyamadık» — derler.

cin-nü insü ‘cin ve insanın’ SUM-II 184

[SUM-II:MBS/I-6] *cin-nü insü vahşü tayr-ü mûru mâhî rız-ķını / yedgürür*
sen cüm-le-ğa kudret bil-e bî-ķīlu ķāl || [SUM-II:MBS/I-6] Cin ve insanın
vahşi kuşun, karıncanın, balığın rızķını / Herkese kudretin ile yedirirsin
dedikodusuz.

(390) çağır bile süt

çağır bile süt ‘şarap ile süt’ SK 101

[SK:218/11] ... *taķ-ı çağır* [SK:218/12] *bil-e süt yüklep ikev ol ilan-lar*
[SK:218/13] *turgan ceşir-e-ğa bartı-lar ...* || [SK:218/11-13] Ve şarap ile süt
yükleyip iki o yılanlar duran adaya vardılar.

çağır bile sütüni ‘şarap ile sütü’ SK 101

[SK:218/13] ... *taķı* [SK:218/14] *ol sanduķ-niḡ işiki-ni açıp* [SK:218/15] *iki*
uluğ ayak-lar için-te çağır bil-e [SK:218/16] *süt-ni ol sanduķ için-te koyt-ı-*
lar || [SK:218/13-16] Ve o sandığın kapısını açıp iki büyük kase içinde şarap
ile sütü o sandığın içine koydular.

(391) çinü maçin

çinü māçinü ‘Çin ve Maçin’ SUM-II 187

[SUM-II:İK/VI-2] çinü māçinü hıdāy-ta bolmağay mānen-tiŋiz / siz-leyin bir kadti serkeş şülfi çem-ber bolmağay || [SUM-II:İK/VI-2] Çin ve Maçin mana denizi karşısında olmayacak. / Sizin gibi boyu dik başlı saç naz alan olmayacak.

(392) dōstlık yā düşmenlık

dōstlığı yā düşmenlığı ‘dostluğu ya da düşmanlığı’ TE 127

[TE:U108/10] ... yā resūlu’l-lāh! hēç kim<ërse> bolğay <mu> kim sizni sévmegey, velikin mēniŋ [TE:U108/11] köŋlümde tēŋri ta’ālā-niŋ maħabbeti andağ tolup turur kim özge kimërse-niŋ dōstlığı yā düşmen-lığı [TE:U108/12] mēniŋ köŋlümde qalmay durur ... || [TE:U108/10-12] Ey Resūlullah! Hiç kimse olmayacak mı ki sizi sevemeyecek, lakin benim gönlümde ulu Tanrı’nın muhabbeti öyle doludur ki başka kimsenin dostluğu ya da düşmanlığı benim gönlümde kalmıyor.

(393) du ‘ā taqı tā ‘at

du ‘ālarımni taqı tā ‘atlarımni ‘dualarımı ibadetlerimi’ RK 29

[RK:34-152a/9] ... tiler men kim hağ ta ‘āl-ā meniŋ [RK:34-152a/10] du ‘ālarım-nı taq-ı tā ‘at-larım-nı [RK:34-152a/11] kabūl kılğay ... || Dilerim ki Hak Tealâ benim dualarımı ve ibadetlerimi kabul kılsın.

(394) ehl ü ‘āyal

ehlü ‘āyal ‘evlat ve eş’ SUM-II 184

[SUM-II:MBS/I-10] mülkü māl evlāt u hağun-tın müneşz-e(h) kıl köŋül / çün hicāb irmiş saŋga hağ yolu-ta ehlü ‘āyal || [SUM-IIMBS/I-10] Mal mülkten, çocuk ve kadından uzak et gönlünü / Çünkü sana Hakk yolunda utanma imiş evlat ve eş.

(395) evlāt u haḍun

evlāt u haḍun ‘evlat ve kadın’ SUM-II 184

[SUM-II:MBS/I-10] *mülkü māl evlāt u haḍun-tın müneşz-e(h) kı̇l köngül / çün hicāb irmiş saṅga haḳ yolu-ta ehliü ‘āyal* || [SUM-IIMBS/I-10] Mal mülkten, çocuk ve kadından uzak et gönlünü / Çünkü sana Hakk yolunda utanma imiş evlat ve eş.

(396) ezel ü ebed

ezel ü ebedte ‘geçmiş ve gelecekte’ TE 234

[TE:U207/5] *yā bāyezīd! nē dēr sēn ol kişi-niṅ haḳkında kim, bir ayağ içip ezel ü ebedte ösrük boldı ...* || [TE:U207/5] Ya Bāyezīd! Ne dersin o kişinin hakkında, bir kadeh içip geçmiş ve gelecekte sarhoş oldu.

(397) faẓl u kerem

faẓl u keremi ‘lütufu’ TE 254

[TE:U226/5] ... *kaçan kim tēngri ta‘ālā öz faẓl u keremi birle* [TE:U226/6] *mēniṅ mertebem-ni uluḡ kıldı erse, maṅga uluḡ derece bērdi erse, öz nūri birle mēniṅ zahir u bāṭınım-ni nūrānī kıldı.* || [TE:U226/5-6] Ne zaman ki ulu Tanrı kendi lütufu ile benim mertebemi yüce kıldı ise, bana yüce derece verdi ise, kendi nuru ile beni dış ve içimi nurlu kıldı.

(398) genc ü haẓīna

genc ü haẓīna ‘hazine’ RŞR 161

[RŞR:963] ... *y-ā* [RŞR:964] *yakūb bu pād(i)ş-ā(h)-lık bu genc ü haẓīna* [RŞR:965] *barçaşı siziñ turur ...* || [RŞR:963-964] Ey Yakup, bu padişahlık, bu hazine hepsi sizindir.

(399) genc ü māl

genc ü māl ‘hazine ve mal’ SM 80

[SM:17/13] ... *eger seniñ bu murādıñ-nı genc ü māl bil-e* [SM:17/14] *y-ā çerig bil-e büter bolşa ird-i min* [SM:17/15] *cān-ım-nı seniñ için fid-ā kılğay irdim* || [SM:17/13-15] Eğer senin bu murâdın hazine ve mal ile veya asker ile bitse idi, ben canımı senin için fedâ ederdim.

(400) gerd ü ğubār

gerd ü ğubār ‘toz toprak’ SM 103

[SM:40/9] ... *tağ-ı gerd ü ğubār kopup* [SM:40/10] *ķarañġu-luķ boldı* || [SM:40/9-10] Ve toz-toprak kalkıp karanlık oldu.

(401) gūr bile kefen

gūr bile kefen ‘kabir ile kefen’ TE 38

[TE:U30/15] ... *yā kişi! otuz yıl durur kim bu gūr bile kefen seni tēñri ta‘ālâdın yıraq kılıp turur.* || [TE:U30/15] Ey kişi! Otuz yıldır ki bu kabir ile kefen seni ulu Tanrı’dan uzak tutmuştur.

(402) ğüfđ ü-gūy

ġüfđü-gūy ‘dedikodu’ SUM-II 191, *guft u gūy* TE 235

[SUM-II:K/XIV-2] *ķir çemen içr-e ħırāmān boy il-e / gül-şeni kılğıl mu ‘addār būy il-e / ‘andelīb-i ħūr-nı kılğıl ħacıl / bir-ni ħüsnü bir-ni ġüfđü-gūy il-e* || [SUM-II:K/XIV-2] Çayır içine salına salına boyun ile gir, / Gül bahçesini kokun ile hazırlanmış kıl. / Bülbül kuşunu utandır / Biri güzellik biri dedikodu ile.

[TE:U208/14] ... *bāyezīdni kōrdi kim taᅅg atkaᅅa* [TE:U208/15] *ayak üstide turup guft u gūy kılur ērdi* ... || [TE:U208/14-15] Bāyezīd'i gördü ki tan atıncaya kadar ayak üstünde durup dedikosu eder idi.

(403) **ᅅak bile bātıl**

ᅅak bile bātıl 'hak ile batıl' TE 283

[TE:U255/12] ... *yana ᅅak bile bātıl iş-ning arasında fark kılmaᅅ-nı tilegüsi durur*. || [TE:U255/12] Yine hak ile batıl işinin arasında fark etmeyi dileğidir.

(404) **hamd u sena**

hamdu sena 'hamd ve sena' MN 22-23, *ᅅamd u sanā* RŞR 117, *ᅅamdü senā* SK 55

[MN:22d/7] ... *yan-a ol sa'at-ka* [MN:22d/8] *tengri te'al-a-tın yarlıq boldı kim başıᅅg ködergil taᅅı mangga hamtu* [MN:23a/1] *sen-a ayıt-ᅅıl* ... || [MN:22d/7-8&23a/1] Yine o saatte yüce Tanrıdan yarlık geldi ki: "Başımı kaldır ve bana hamd ve sena kıl."

[MN:23a/1] ... *men taᅅ-ı başım kodergeᅅ ayıdım* [MN:23a/2] *ma'n-i-si ol bolur kim til birl-e (h)er nekim (h)amdu sen-a tesbih aydılz-a* [MN:23a/3] *yan-a mal birl-e sadaᅅ-a sekāt qurban (h)er türlüᅅ ta'at qılz-a-lar* [MN:23a/4] *tengri teal-a-ᅅa turur* ... || [MN:23a/1-4] Ben de başımı kaldırıp dedim: Manası şudur dil ile her ne hamd ve sena dense, mal ile sadaka, zekat kurban her türlü taat kılınsa yüce Tanrıyadır.

[MN:26c/1] ... *andın songr-a 'arş öz-e çıqıp* [MN:26c/2] *tengri te'al-a-qa secde qılıp hamdu sena ayıdım* ... || [MN:26c/1-2] Ondan sonra arş üzerine çıkıp, yüce Tanrıya secde edip hamd ve senada bulundum.

[RŞR:642] ... *taᅅ-ı* [RŞR:643] *t(e)ñri ta'al-ā-ᅅa köp ᅅamd u san-ā ayıᅅp* [RŞR:644] *şükür kıldım* ... || [RŞR:642-643] Ulu tanrıya çok hamdüsena edip şükür kıldım.

[SK:116/13] *circîz ol taş-nîng alđın-ta* [SK:116/14] *haķ ta'âl-â-ġa ĥamdü sen-â ayđur* [SK:116/15] *irti ...* || [SK:116:13-15] Circîs o taşın altında ulu Tanrı'ya Şükür ve övgü söyler idi.

[SK:159/15] ... *ol ĥarı haķ ta'âl-â-ġa* [SK:159/16] *ĥamdü sen-â aydıp ol bulak-nîng* [SK:160/1] *suyı bil-e rûz-e-sini açıp ol kök* [SK:160/2] *ot-lar-tın bir neġ-e yit-i ...* || [SK:159/15-16&160/1-2] O yaşlı ulu Tanrı'ta Şükür ve övgü söyleyip o pınarın suyu ile orucunu açıp o gök otlardan bir nice yedi.

[SK:161/1] *ol yigit taķı haķ ta'âl-â-ġa ĥamdü sen-â* [SK:161/2] *aydıp rûz-e-sini açt-ı ...* || [SK:161/1-2] O yiġit de ulu Tanrı'ta Şükür ve övgü söyleyip orucunu açtı.

ĥamd u sanâlar 'Şükür ve övgüler' RŞR 105, *ĥamdü senâlar* SK 46, *ĥamd u senâlar* SM 164

[RŞR:550] ... *taķ-ı* [RŞR:551] *sacda kılıp t(e)ñri ta'âl-â-ġa ĥamd u san-â* [RŞR:552] *-l(a)r ayđ-ı ...* || [RŞR:550-552] Secde edip ulu tanrıya hamdüsenalar etti.

[SK:97/3] *ol Şamân 'îz-â secde kılıp* [SK:97/4] *[k]öp Şâr-î-ler kılıp* [SK:97/5] *haķ ta'âl-â-ġa öküş ĥamdü sen-â* [SK:97/6] *[la]r aytı ...* || [SK:97/3-6] O zaman İsa secde edip çok ağlayıp ulu Tanrı'ya çok Şükür ve övgüler söyledi.

[SK:97/14] ... *taķ-ı* [SK:97/15] *haķ ta'âl-â-ġa ĥamdü sen-â-lar aytı* || [SK:97/14-15] Ve ulu Tanrı'ya Şükür ve övgüler söyledi.

[SK:118/3] ... *circîz ol ferîş-te-tin* [SK:118/4] *bu haber-ni işit-ti* [SK:118/5] *haķ ta'âl-â-ġa secde kılıp köp ĥamdü* [SK:118/6] *sen-â-lar aytı ...* || [SK:118/3-6] Circîs o melekten bu haberi duydu, ulu Tanrı'ya secde edip çok Şükür ve övgüler söyledi.

[SK:252/10] ... *taķ-ı* [SK:252/11] *ol kuş tenġri ta'âl-â-ġa öküş ĥamdü sen-â* [SK:252/12] *-lar ayđur irti ...* || [SK:252/10-12] Ve o kuş ulu Tanrı'ya çok Şükür ve övgüler söyler idi.

[SM:80/8] ... *taķ-ı* [SM:80/9] *haķ ta'âl-â-ġa köp ĥamd u sen-â-lar aytıp* [SM:80/10] *Şükür kıılır irđi ...* || [SM:80/8-10] Ve Yüce Tanrı'ya çok hamd ve senâlar edip Őükrederdi.

(405) ħar u ħaşak

ħar u ħaşak ‘diken ve çöp’ DN 744

[DN:12] *ayurlar cinn ü ins ü ħar u ħaşak / taĥayyür perde,sinde ma ‘aşefnak*
|| [DN:12] İnsan, cin ve hâr-u hâşâk hayret perdesinde: «Tanınman lâzım geldiği kadar, seni tanıyamadık» — derler.

(406) ħavf u recā

ħavf u recā ‘korku ve ümit’ TE 315

[TE:U285/6] ... *yana her kıysı kõngül-de <kim> karkunç* [TE:U285/7] *bolsa, dāyım ħavf u recā içinde bolsa, tēngri ta ‘ālâ-nıng muĥabbeti ol kõngül-de tolğay ...* || [TE:U285/6-7] Yine herhangi bir gönülde ki korkusu olsa, daima korku ve ümit içinde olsa, ulu Tanrı’nın muhabbeti o gönle dolacak.

(407) ħayy u kıayyūmu

ħayyu kıayyūmu ‘canlı ve bâkî (Allah)’ SUM-II 184

[SUM-II:MBS/I-3] *mülkeđiŋ-ge yok şevāl ā-y ħayyu kıayyūmu aĥat / ħalikul-arsuz-semāvāt a-y kerīm-i bā-kemāl* || [SUM-I:MSB/I-3] Ey canlı ve bâkî Allah mülküne zeval yok / Ey mükemmel kerem sahibi *halikul-arsuz-semavat*

(408) hem ħūr u hem perī

hem ħūr u hem perī ‘hem huri ve hem peri’ RŞR 41

[RŞR:62] *dāy-a ol kızğa köp du ‘-a-l(a)r kılıp* [RŞR:63] *aydı kim a-y ‘ālam için-deki ħūbl(a)e-niñ* [RŞR:64] *sarvar-ı a-y malāĥat için-de hem ħūr u* [RŞR:65] *hem perī avval siz ‘ināyat kılıp ayıñız* || [RŞR:62-65] Dadı, o kıza çok dua edip dedi: “Ey dünyadaki güzellerin başı, ey güzellik içinde hem huri ve hem peri, önce siz lütfedip kim olduğunuzu söyleyiniz.”

(409) hırs u hevā

hırsu hevātın ‘hırs ve zilletten’ SUM-II 184

[SUM-II:MBS/I-9] *kim-ge kim kıldıng naşar hırsu hev-ā-tın boldı sâf / tünny-e-tin keçti körün-mez köz-i-ge mālū menāl* || [SUM-II:MBS/I-9] Kime nazar etsen hırs zilletten temizlendi. / Dünyadan geçti, gözü görmez varı yoğu bütün varlığı.

hırş ü hevānı ‘hırs ve zilleti’ TE 98

[TE:U84/14] ... *emdi hırş ü hevānı, hasudluğnı köngül-din çıkarğıl!* ... || [TE:U84/14] Şimdi hırs ve zilleti, hasetliği gönlünden çıkar.

hırş ü hevā ‘hırs ve zillet’ TE 250

[TE:U222/15] ... *her kim köngül-deki hırş ü hevā tileki* [TE:A163/1] *terk kıldı erse, haq-ka yetti* ... || [TE:U222/15&A163/1] Her kim gönlündeli hırs ve zillet isteğini terk etse, Hakk’a ulaştı.

(410) hūr u melek

hūru melek ‘huri ve melek’ SUM-II 186

[SUM-II:L/IV-3] *yalğuz men imez men hevesing birl-e girifdār / hüsniing-ğa irür hūru melek cān bil-e māyil* || [SUM-II:L/IV-3] Yalnız ben değilim hevesinle tutulmuş, / Güzelliğine huri ve melekler hevesle can verir.

(411) hūsn ü cemāl

husn u camālın ‘güzelliğini’ RŞR 61

[RŞR:217] ... *manū-çıhr* [RŞR:218] *rızvān ş-ā(h)-niñ ol husn u c(a)mālın körüp hayrān* [RŞR:219] *kalđ-t* ... || [RŞR:217-219] Manu-çıhr, Rızvan şahın güzelliğini görüp hayran kaldı.

hüsñ ü cemâliğa ‘güzelliğine’ SM 65

[SM:2/5] ... *andağ kim her* [SM:2/6] *kim ol oğlan-nı körşe anıñg hüsñ ü cemâl-i-* [SM:2/7] *-ğa ‘âşık bolur irđi ...* || [SM:2/5-7] Öyle ki her kim o çocuğı görse onun güzelliğine âşık olurdu.

[SM:27/2] ... *melikzâde ol kızınıñ hüsñ ü cemâl-i-* [SM:27/3] *-ğa hayrân kaldı ...* || [SM:27/2-3] Melikzâde o kızın güzelliğine hayran kaldı.

hüsñ ü cemâl ‘güzellik’ SM 153

[SM:90/6] ... *ş-â[h]-bâl pādş-â[h] melizâde-ni ol* [SM:90/7] *hüsñ ü cemâl bil-e bend için-de körđi irşe* [SM:90/8] *könğlin-de mihr-i şefakat-ı art-tı ...* || [SM:90/6-8] Şâhbâl pâdişâh Melikzâde’yi o güzellik ile bağılı görünce gönlünde sevgisi, şefkati arttı.

(412) ir bile hañun

ir bile hañun ‘erkek ile kadın’ SM 67

[SM:4/10] ... *kaçan kim melik-* [SM:4/11] *-zâde on dört yaş-ı-ğa yit-ti irşe* [SM:4/12] *barç-a halâyık anıñg körki-ge hayrân bolup ir* [SM:4/13] *bile hañun anğa tefer[r]üc kılıp anı irişıp yörür* [SM:4/14] *irđi-ler ...* || [SM:4/10-14] Melikzâde on dört yaşına geldiğinde bütün halk onun güzelliğine ayran olup, erkek(ler) ve kadın(lar) onu seyredip oan erişip yürürlerdi.

(413) ir ü hañun

ir ü hañun ‘erkek ve kadın’ SM 73

[SM:10/12] *bir kün barça* [SM:10/13] *beg-ler nedim-ler pādş-â[h]-ka aydı-lar kim melikzâde* [SM:10/14] *üçün mundın yahşı fikir kılmağ kerek siz kim buu* [SM:10/15] *şehar-de yüz miñg ir ü hañun melikzâde üçün kayğ-* [SM:11/1] *-luğ turur-lar ...* || [SM:10/12-15 SM:11/1] Bir gün bütün beyler, nedimler pâdişâha dediler ki, “Melikzâde için bundan iyi düşünmelisiniz ki bu şehirde yüz bin erkek ve kadın Melikzâde için kaygılanmaktadırlar.”

(414) ‘izzet vü hürmet

‘izzet vü hürmet ‘saygı ve hürmet’ TE 193

[TE:U168/7] *ol bitig-ni alıp, bir kèseک yahşı bözge çulğap, yıpar ‘anber bile katıp, tamām ‘izzet vü hürmet bile bir tākça-da [TE:U168/8] koydı ...* || [TE:U168/7-8] O yazıyı alıp bir parça güzel beze sarıp güzel koku amber ile koyup saygı ve hürmet ile bir kubbede bıraktı.

(415) kıadr u kıymet

kıadr u kıymeti ‘değer ve kıymeti’ TE 366/367

[TE:U331/9] ... *biri<nçi> ol kim: altun kümüş-ni anıñg katında hēç kıadr u* [TE:U331/10] *kıymeti bolmağay ...* || [TE:U331/9] Birinci o ki: Altın gümüşi onun katında hiç değer ve kıymeti olmayacak.

(416) kāfir ādemī y-ā kāfir tıv perī

kāfir ādemīler y-ā kāfir tıvler perīler ‘kafir insanlar veya kafir devler periler’ SK 31

[SK:66/6] ... *tağ-ı her kaçan kim [SK:67/1] işit-key irdi kim falān yir-te kāfir ādem-ī-ler y-ā kāfir tıv-ler perī-ler bar turur tip ...* || [SK:66/6&67/1] Ve her ne zaman ki duyacak idi: “Falan yer kafir insanlar ve kafir devler, periler vardır.” diye.

(417) kıamış bile tahta bile tanāb bile

kamışlar bile tahtalar bile tanāblar bile ‘kamışlarla tahtalarla iplerle’ SM 103

[SM:40/13] ... *andın sonğr-a melikzāde [SM:40/14] kıamış<-lar> bil-e tahta-lar bil-e tanāb-lar bil-e [SM:40/15] yahşı sal yasağ-ı ...* || [SM:40/13-15] Ondan sonra Melikzāde kamışlarla, tahtalarla, iplerle güzel sal yaptı.

(418) kıavl u kıarār

kıavl u kıarār ‘anlaşma’ RŞR 139

[RŞR:807] ... *yen-e m(e)niñ aţam bu Őahar-* [RŞR:808] *-niñ ħalk-ı bil-e ħavl u ħarār kılıp* [RŞR:809] *turur-l(a)r kim navbat bil-e her ay-da bir* [RŞR:810] *oğlan-nı bu badbaĥt cādū-ġa birgey-l(e)r ...* || [RŞR:807-810] Yine, benim babam, sıra ile her ay bir oğlanı bu bedbaht cadıya vermek üzere, bu Őehrin halkıyla anlaŐmıştır.

(419) kılıĥ birle kalkan birle

kılıĥ birle kalkan birle ‘kılıĥ ile kalkan ile’ OKD 65-66

[OKD:3/9] ... *cıda birle* [OKD:4/1] *ya ok birle takı kılıĥ birle kalkan* [OKD:4/2] *birle atladı, bir bugu aldı ...* || [OKD:3/9 OKD:4/1-2] Kargı ile, yay (ve) ok ile, kılıĥ ile, kalkan ile hücüm etti; bir erkek geyik avladı.

(420) ħıŐ vü yaz

ħıŐ vü yaz ‘kış ve yaz’ TE 439

[TE:U386/8] ...*ħıŐ vü yaz bir könglek bile yürür érdi.* || [TE:U386/8] Kış ve yaz bir gömlekle yürür idi.

(421) kıl u kâl

kılu kâl ‘dedikodu’ SUM-II 184

[SUM-II:MBS/I-6] *cin-nü insü vahşü tayr-ü mûru mähî rız-ķını / yedgürür sen cüm-le-ġa ħudret bil-e bî-ķîlu ħâl* || [SUM-II:MBS/I-6] Cin ve insanın vahşi kuşun, karıncanın, balıĥın rızķını / Herkese kudretin ile yedirirsin dedikodusuz.

(422) kilgölüg ü barġuluġ

kilgölüg ü barġuluġ ‘gelinen gidilen’ MEZA 780

[MEZA:29]

Barġalıġa yoldur uluġdın uluġ / baŐtın ayak kilgölüg u barġuluġ || [MEZA:29] Gitmek için en ulu yol budur; bütün varlıĥın gelinen ve gidilen yolu budur.

(423) kök bile yer

kök bile yer ‘gök ile yer’ MN 36

[MN:36a/2] *rasul alayı selam aydur ay umet-lerim tamuğ qorqunçı-tın dayım yığ-lap ahiret iş-i-* [MN:36a/3] *ni qılınqoz kim qadığ turur tamuğ ’asabı yan-a tamuğ-ning tereng-likı kök bil-e* [MN:36a/4] *yer arasınça turur ...* || [MN:36a/2-4] Resul aleyhisselam söyler: “Ey ümmetim cehennem korkusundan daima ağlayıp ahiret işini kılınız ki cehennem azabı çoktur yine cehennem derinliği gök ile yer arası kadardır.”

(424) kök yâ ‘arş

kökte yâ ‘arşta ‘gökte veya arşta’ MK 248

[MK:263/7] ... *mez-’el-e* [MK:263/8] *biregü ayıdız-a kim tenğri ta’âl-â kök-te* [MK:263/9] *y-â ‘arş-ta y-â yoğar-ı y-â koyı* [MK:263/10] *bakıp turur tiz-e kâfir bolur ...* || [MK:263/7-10] Mes’ele : birisi söylese ki «Tanrı Taâlâ gökte ve arşta, yukarı ve aşağı bakıp durur» dese kâfir olur.

(425) la’l u firûze

la’l u firûze ‘lal ve firuze’ SM 104

[SM:41/1] ... *tağ-ı iki sandük-ğa köp la’l u firûze* [SM:41/2] *inçü mercân yüklep özleri tağ-ı* [SM:41/3] *tenğri ta’âl-â-ğa tevek[k]el kılıp ol sal-nı* [SM:41/4] *sürüp tenğizge kirđi-ler ...* || [SM:41/1-4] Ve iki sandığa pek çok lal ve firûze, inci, mercân yükleyip kendileri de yüce Tanrı’ya tevekkül ederek salı sürüp denize açıldılar.

(426) lale vu nesrin

lale vu nesrin ‘lale ve yaban gülü’ SUM-I 166

[SUM-I:LG/1] *Kosüñg ki lal-e vu nesrin oz-e meger usal-a yadur / Hoten
çeçek-ler-i-tür ki meger gasal-e yadur* | [SUM-I:LG/1] Gözün ki lale ve
yaban gülü üzerine uzanıp yatar / Hoten çiçekleridir ki meğer gazele yatar.

(427) luḡf u kerem

luḡfi keremi ‘lütufu keremi’ TE 236

[TE:U209/12] ... *dağı ayttı: “ol kimërse-niñg kim, tekye kıtur yeri tēngri
ta ‘ālâ-niñg luḡfi keremi* [TE:U209/13] *bolğay. maḡlūk-niñg adaskasidin ne
pervāyı bolğay?”* ... | [TE:U209/12-13] Ve söyledi: “O kimsenin güven yeri
ulu Tanrı’nın lütufu keremi olacak. Yaratılmışların ne korkusu olacak?”

luḡf u kerem ‘lütuf’ TE 159

[TE:U136/8] ... *ol dünyā mülkindin keçken, ol şevk şarābını içken, ol şıdk u
[TE:U136/8] şafālīg meşāyıḡ, ol köñgli tola ḡakāyıḡ, <ol> işi dāyım luḡf u
kerem, <ol> ibrahīm-i edhem* ... | [TE:U136/8-9] O dünya mülkünden geçen,
o şevk şarabını içen, o doğruluk ve saflık şeyhi, o gönlü dola hakikatler, o işi
daima lütuf, o İbrahim-i Edhem.

luḡf u kereminiñg ‘lütuf ve kereminin’ TE 255

[TE:U228/10] *dağı öz luḡf u keremi-niñg şerbetindin meni içürüp meni yana
tirgüzdi* ... | [TE:U228/10] Dahi kendi lütuf ve kereminin şerbetiden içirip
beni yine diriltti.

(428) māl ü menāl

māl ü menāl ‘bütün varlığı’ SUM-II 184

[SUM-II:MBS/I-9] *kim-ge kim kıldiñg naşar hırsu hev-ā-tın boldı sāf / tüny-
e-tin keçti körün-mez köz-i-ge mālü menāl* | [SUM-II:MBS/I-9] Kime nazar
etsen hırs zilletten temizlendi. / Dünyadan geçti, gözüne görünmez bütün
varlığı.

(429) ma‘lul u ‘illet

ma‘lul u ‘illettin ‘mâlûl ve illetten’ DN 745

[DN:14] *perişan fikridin köngli tutulmay / özi ma‘lul u ‘illettin kutulmay* ||
[DN:14] Dağınık fikirlerinden dolayı gönlü karar bulamadı; kendisi mâlûl ve illetten kurtulamadı.

(430) mâşun ve m(a)hrūs

mâşun ve m(a)hrūs ‘dokunulmaz ve korunmuş’ TKY 107

[TKY:44] ... *süşün ‘ulûfe til(e)m(e)s-ün-l(e)r kayu-ma* [TKY:45] *törlüg z(a)hme(e)t ve mu‘āv-e-net ve ‘avār-ı-zāt-* [TKY:46] *l(a)r-dın mâşun ve m(a)hrūs bolş-un-l(a)r ...*⁷⁰ || [TKY:44-46] Yiyecek-içecek(erzak), at azığı istemesinler, her türlü zahmetten, yardım edicilikten ve geçici vergilerden dokunulmaz ve korunmuş olsunlar.

(431) meş‘ale bile fânüş

meş‘ale bile fânüşlar ‘meşale ile fenerler’ SM 122-123

[SM:59/15] ... *kaçan kim namâz-ı şām öt-ti irşe* [SM:60/1] *hav-ā yüzün-de köp meş-‘al-e bil-e fânüşlar* [SM:60/2] *peydā boldı ...* || [SM:59/15 SM:60/1-2] Akşam namâzı geçtiğinde gökyüzünde pek çok meşale ile fenerler belirdi.

(432) nām u nēng

nām u nēnging-ni ‘ad ve ününü’ TE 70

[TE:U58/14] ... *dağı sēning* [TE:U58/15] *nām u nēnging-ni sakladım ...* ||
[TE:U58/14] Dahi senin ad ve ününü sakladım.

⁷⁰ Kurat: [TKY:2/16] ... *süşün ulûfe tilemesünler kayuma* [TKY:2/17] *türlük zahmet ve muavenet ve avarizat* [TKY:2/18] *lardin masun ve mahrus bulsunlar ...*

(433) mülk ü māl

mülkü māl ‘mülk ve mal’ SUM-II 184

[SUM-II:MBS/I-10] *mülkü māl evlāt u haḍun-tın müneşz-e(h) kıl köngül / çün hicāb irmiş saṅga haḳ yolu-ta ehli ‘āyal* || [SUM-IIMBS/I-10] Mal mülkten, çocuk ve kadından uzak et gönlünü / Çünkü sana Hakk yolunda utanma imiş evlat ve eş.

(434) müngker bile nekır

müngker bile nekır ‘Münker ile Nekir’ SK 4, *münkir bile nekır* TE 137-138

[SK:8/14] ... *suvāl haber* [SK:8/15] *kalğul biz-ge kim müngker bil-e nekır kim* [SK:8/16] *turur ...* || [SK:8/14-16] Soru: Bilgi ver bize ki Münker ile Nekir kimdir?

[SK:8/16] ... *cevāb müngker bil-e nekır* [SK:9/1] *iki feriş-te-ler turur-lar kim haḳ ta’āl-ā* [SK:9/2] *alar-nı yiberür kim gūr için-te ādem-ī-ler* [SK:9/3] *-tin suvāl sorar-lar ...* || [SK:8/16&9/1-3] Cevab: Münker ile Nekir iki melektirler ki ulu Tanrı onları gönderir ki kabir içindeki insanlardan hesap sorarlar.

[SK:13/4] ... *taḳ-ı müngker bil-e nekır kelip* [SK:13/5] *ol bende-ni gūr için-te öldürdup* [SK:13/6] *ayıt-ḳay-lar kim y-ā bende sening* [SK:13/7] *tengring kim turur ...* || [SK:13/4-7] Ve Münker ile Nekir gelip o kulu kabir içinde oturtup söyleyecekler ki: “Ey kul! Senin Tanrı’n kimdir?”

[SK:18/10] ... *ol şamān* [SK:18/10] *müngker bil-e nekır kelip andın sorgay* [SK:18/11] *-lar kim sening tengring kim turur ...* || [SK:18/10-11] O zaman Münker ile Nekir gelip ondan soracaklar ki: “Senin Tanrı’n kimdir?”

[TE:U119/15] ... *münkir bile nekır kēlip ayttı-lar ...* || [TE:U119/15] Münker ile Nekir gelip söylediler.

[TE:U234/7] ... *münker bile nekır ikevlen* [TE:U234/8] *kēldiler ...* || [TE:U234/7-8] Münker ile Nekir ikisi geldiler.

münker bile nekırni ‘Münker ile Nekir’i’ TE 183

[TE:U158/15] ... *bēşinçi*: “*āhîr yêrde münker bile nekîrni özüñg-din yırak kılğul!*” ... || [TE:U158/15] Beşinci: “Son yerde Münker ile Nekir’i kendinden uzak tut!”

(435) ok birle cıda birle kılıç birle

ok birle cıda birle kılıç birle ‘ok ile mızrak ile kılıç ile’ OKD 80

[OKD:18/7] ... *ok bir-le, cıda* [OKD:18/8] *bir-le, kılıç birle uruşdı-lar* ... ||
[OKD:18/7-8] Ok ile, mızrak ile, kılıç ile savaştılar.

(436) ok birle kılıç

oklar birle kılıçlar ‘oklar ile kılıçlar’ OKD 92

[OKD:30/5] ... *oklar birle kılıç* [OKD:30/6] *lar birle uruşdı-lar* ... ||
[OKD:30/5-6] Oklar (ve) kılıçlar ile savaştılar.

(437) ot bile tüñün

ot bile tüñün ‘ateş ile duman’ RŞR 141

[RŞR:821] ... *men* [RŞR:822] *ol taht keynin-de turup* [RŞR:823] *haķ ta ‘āl-ā-niñ uluğ at-ları-nı okudum* [RŞR:824] *irşe ol ot bil-e tüñün t(a)ķ-ı ol* [RŞR:825] *ķar(a)ñģu-luķ yok boldı* ... || [RŞR:821-825] Ben o tahtın arkasında durup hak taalanın yüce adlarını okuyunca, o ateş ile duman ve o karanlık yok oldu.

(438) renc ü zaħmet

renc ü zaħmet ‘sıkıntı ve zahmet’ SM 81

[SM:18/14] ... *hîç ata an-a oğul-dın bu miķdār* [SM:18/15] *renc ü zaħmet körmedi kim men-din kördünģüz* ... || [SM:18/14-15] Hiçbir ebeveyn oğuldan bu kadar sıkıntı ve zahmet görmedi ki (siz) benden gördünüz.

renc ü zahmetler ‘sıkıntı ve zahmetler’ SM 153

[SM:90/9] ... *ayd-ı y-ā melikzāde biziñg için köp renc ü* [SM:90/10] *zahmet-ler tart-tıñg imdi neçük sen* [90/11] *biziñg zahmet-ler-din ...* || [SM:90/9-11]

Bizim için çok sıkıntı ve zahmetler çektin, şimdi bizim sıkıntı(ımız)dan (dolayı) ne haldesin?

(439) sabr u ārām

sabr u ārām ‘sabır ve huzur’ SM 70

[SM:7/9] ... *tağ-ı köngli-de* [SM:7/10] *sabr u ārām kalmad-ı tağ-ı közin-din yaş* [SM:7/11] *ağ-a başlad-ı ...* || [SM:7/9-11] Ve gönlünde sabır ve huzur kalmadı, gözünden yaş akmaya başladı.

[SM:63/1] ... *andağ kim hiç sabr u* [SM:63/2] *ārām bedi‘ü’l-cemāl-niñg könglin-de kalmad-ı* || [SM:63/1-2] Öyle ki Bedi‘ü’l-Cemâl’in gönlünde hiç sabır ve huzur kalmadı.

(440) şa'ferān bile sünbül

şa'ferān bile sünbül ‘safran ile sümbül’ SK 105

[SK:225/13] *yan-a tenğiz-lerni keç-e keç-e yidinçi* [SK:225/14] *tenğiz-tin keçip bir ceşir-e-ge yit-ti* [SK:225/15] *kim ol ceşir-e-niñg yir-i aldun-tun* [SK:225/16] *irti ot-ı şa'ferān bil-e sünbül irt-i* || [SK:225/13-16] Yine denizleri gece gece yedinci denizden geçip adaya vardı ki o adanın yeri altından idi ateşi safran ile sünbül idi.

(441) selām kıldı tağı yir öp-

selām kıldı tağı yir öptü ‘selam verdi ve yer öptü’ SM 140

[SM:77/2] *melikzāde ol haşun-ğa selām kıldı tağ-ı yir öptü* || [SM:77/3] Melikzāde o kadına selam verdi ve yer öptü.

(442) şıdk u şafā

şıdk u şafā ‘doğru ve saf’ TE 19

[TE:A10/6] ... *ca’fer-i şādık ayttı: [TE:A10/7] “anıñ için kim zamāne yavuz boldı. el-niñ kılığı özge boldı. halāyık-niñ arasında [TE:U15/7] şıdk u şafā [TE:U15/8] kalmadı”* || [TE:A10/6-7&U15/7-8] Cafer-i Sadık söyledi: “Onun içi ki zaman kötü oldu. Halkın kılığı başka oldu. Halkın arasında doğru ve saf kalmadı.”

[TE:U357/11] ... *ol kerāmāt-lık meşāyih, ol köñgli tola hakāyık, ol kılığı şıdk u şafā [TE:U357/12] ebū ‘abdu’l-lāh-ı bin cellā ...* || [TE:U357/11-12] O kerametli şeyh, o gönlü hakikatlerle çevrili, o kılığı doğru ve saf Ebû Abdullah bin Cellâ.

şıdk u şafālıg ‘doğruluk ve saflık’ TE 159

[TE:U136/8] ... *ol dünyā mülkindin keçken, ol şevk şarābını içken, ol şıdk u şafālıg meşāyih, ol köñgli tola hakāyık, <ol> işi dāyım lutf u kerem, <ol> ibrahīm-i edhem ...* || [TE:U136/8-9] O dünya mülkünden geçen, o şevk şarabını içen, o doğruluk ve saflık şeyhi, o gönlü hakikatlerle çevrili, o işi daima lûtuf, o İbrahim-i Edhem.

şıdk u şafāniñ ‘doğruluk ve saflığın’ TE 221

[TE:U194/8] *ol ‘arif-lerniñ sultāni, ol muhakķık-lar burhāni, ol şıdk u şafāniñ kāni, <ol> bāyezīd-i bestāmī ...* || [TE:U194/8] O afiflerin sultanı, o gerçeği ortaya çıkaranların delili, o doğruluk ve saflığın sultanı, o Bāyezīd-i Bestāmî.

(443) sipas u şükr

sipas u şükr ‘hamd-ü şükür’ DN 744

[DN:1] *sipas u şükr anğa kim can yarattı / köñgülni ten ara sultān yarattı* || [DN:1] Hamd-ü şükür ona ki can yarattı ve gönlü ten arasında sultan yarattı.

(444) sofrā bile ta'ām

sofrā bile ta'ām ‘sofra ile yemek’ SK 45

[SK:95/1] *imti y-ā 'īz-ā ḥaḳ ta'āl-ā* [SK:95/2] *-tin tilegil kim biz-ge kökđin sofr-a bil-e* [SK:95/3] *ta'ām yiber-sin tip ...* || [SK:95/1-3] Şimdi ey İsa ulu Tanrı'dan dile ki: “Bize gökten sofrā ile yemek versin diye.”

(445) şām u sabāḥ

şām u sabāḥ ‘gece ve gündüz’ TKY 107

[TKY:46] ... *inç* [TKY:47] *turup tınçlıg bil-e şām u sabāḥ evkāt-ı* [TKY:48] *şerīf-l(e)r-i-de biz-ge taḳı biziḡ* [TKY:49] *uruḡ uruḡ-ı-mız-ğa du'-ā alkış* [TKY:50] *it-e turş-un tip tuḫa turur-ğa* [TKY:51] *altun niş(ā)n-lıg al t(a)mḡa-lıg* [TKY:52] *yar-lıg birildi ...*⁷¹ || [TKY:46-52] Huzur içinde yaşayıp dinçlik ile gece ve gündüz şerefli zamanlarında bize ve bizim soyumuza-sopumuza hayır dua ede dursunlar diye elinde bulundurmak üzere (Muhammed'e) altın nişanlı, al damgalı yarlık verildi.

(446) şükür ü sipaz

şükür ü sipaz ‘hamd ve sena’ MN 12

[MN:12a/3] *şükür-ü sipaz v-e sidayış ol qadir-i lem yesel on sekiz ming 'alem-ni* [MN:12a/4] *yaratqan törüdken münez-e birü bar erklig* [MN:12a/5] *tengri ta'al-a-ğa cell-a celalahu v-e teqaddes esm-a-u-huu vel-a* [MN:12a/6] *ilah-a ḡayru-huu yan-a yüz ming salavat v-e tahiya* || [MN:12a/3-6] On sekiz bin âlemi yaratan ve tanzim eden o sonsuz kadire, şeriksiz bir ve var olan yüce Tanrıya hamd ve sena celle celalehu ve tekaddese esmauhu ve lâ ilâhe gayruhu.

⁷¹ Kurat: [TKY:2/18] ... *inç* [TKY:2/19] *turup tınçlık bile şam ve sabah evkat-i* [TKY:2/20] *şerifleride bizge daḡı bizniḡ* [TKY:2/21] *uruḡ uruḡımızga dua alkış* [TKY:2/22] *ite tursun tip tuta tururga* [TKY:2/23] *altın nişanlılık al tamgalık* [TKY:2/24] *yarlık birildi*

(447) takı taluy takı müren

takı taluy takı müren ‘işte deniz işte ırmak’ OKD 73-74

[OKD:11/4] ... *toy-dan soñ Oguz* [OKD:11/5] *Kagan big-ler-ge, il kün-ler-ge*
[OKD:11/6] *carlıg birdi t(a)kı tedi kim men sin-ler* [OKD:11/7] *ge boldum*
kagan; alalıñ ya takı [OKD:11/8] *kalkan; tamga biz-ge bolsun* [OKD:11/9]
buyan; kök böri bolsun-gıl uran; temür cıda- [OKD:12/1] *-lar bol orman; av*
yirde yörüsün kulan; [OKD:12/2] *takı taluy takı müren; kün tuh bol-gıl kök*
[OKD:12/3] *korıkan, tep tedi ...* || [OKD:11/6-9 OKD:12/1-3] Toydan sonra
Oğuz Kağan beylere (ve) halka (şöyle) emir verdi: Ben sizlere kağan oldum;
yay ve kalkan(lar)ı alalım; damga(mız) bize şans getirsin; bozkurt naramız
olsun; demir mızraklar orman (gibi çok) olsun; yabanî atlar av yerinde
yürüsün; (işte) deniz, işte ırmak; güneş, bayrak; gök çadır olsun dedi.

(448) tayr ü mür u mähî

tayr ü mür u mähî ‘kuş karınca ve balık’ SUM-II 184

[SUM-II:MBS/I-6] *cin-nü insü vahşü tayr-ü mürü mähî rız-kını / yedgürür*
sen cüm-le-ğa kudret bil-e bî-kîlu kâl || [SUM-II:MBS/I-6] Cin ve insanın
vahşi kuşun, karıncanın, balığın rızkını / Herkese kudretin ile yedirirsin
dedikodusuz.

(449) tevfiķ u hıdayet

tevfiķ u hıdayet ‘tevfik ve hidâyet’ MEZA 779

[MEZA:5] *Genc işikin açtı inayet kolu / başladı tevfiķ u hıdayet yolu* ||
[MEZA:5] İnâyet eli hazine kapısını açtı; tevfiķ⁷² ve hidâyet⁷³ yolu açıldı.

(450) toñ takı muz

toñ takı muz ‘don ve buz’ OKD 88

⁷² Tevfik: 1. uydurma, uydurulma, uygunlaştırma.

⁷³ Hidâyet: 1. hak yoluna, doğru yola kılavuzlama. 2. erkek adı.

[OKD:26/5] ... *üze üstün-de toğ takı muz* [OKD:26/6] *bar turur ...* ||
[OKD:26/5-6] (O dağın) üzerinde (her zaman) don ve buz vardır.

(451) tün-yā bile āh-ret

tün-yā bile āh-ret ‘dünya ile ahiret’ SK 86

[SK:185/10] ... *'abdull-ā(h) aytı kim* [SK:185/11] *tenğri ta'āl-ā oldur kim yir-
ni kök-ni kün-ni* [SK:185/12] *ay-nı yulduz-larnı keç-e kündüz-ni tery-ā*
[SK:185/13] *-lar-nı tağ-lar-nı on sekiz ming 'ālem-ni* [SK:185/14] *yarağıp*
turur tağ-ı tün-y-ā bil-e āh-ret [SK:185/15] *anıñ hükmin-te turur ...* ||
[SK:185/10-15] Abdullah söyledi ki: “Ulu Tanrı odur ki yeri, göğü, güneşi,
ayı, yıldızları, gece gündüzü, deryaları, dağları, on sekiz bin alemi yaratmıştır
ve dünya ile ahiret onun hükmündedir.”

(452) tütün bile ot

tütün bile ot ‘duman ile ateş’ RŞR 135

[RŞR:774] ... *nāgā(h)* [RŞR:775] *kördüm kim dary-ā için-din bir qar-a tütün*
bil-e [RŞR:776] *ot paydā boldı ...* || [RŞR:774-776] Birden, deniz içinden bir
kara duman ile ateşin ortaya çıktığını gördüm.

[RŞR:831] ... *ol şış-e-din* [RŞR:832] *tütün bil-e ot çıkıp hav-ā yüzün-de*
[RŞR:833] *bulut teg bolup turar ird-i ...* || [RŞR:831-833] O şışeden duman
ve ateş çıkıp gökyüzünde bulut gibi duruyordu.

(453) ūd u 'anber

'ūd 'anbar ‘öd amber’ RŞR 39

[RŞR:48] ... *tağ-ı dāyım anda* [RŞR:49] *'ūd 'anbar köydürür ird-i-l(e)r ...* ||
[RŞR:48-49] Orada daima öd ve amber yakarlardı.

ūd u 'anber ‘öd ve amber’ SM 97

[SM:34/1] *taḡ-ı yiti kün yiti kiçe* [SM:34/2] *'ūd u 'an{m}ber köydürüp yaḥşı sazlar çaldurup* [SM:34/3] *şād-lıḡ kılmuş-lar ...* || [SM:34/1-3] Ve yedi gün yedi gece öd ve anber yakıp, güzel sazlar çaldırıp, mutlu olmuşlar.

[SM:34/14] *taḡ-ı sening̃ kaṭıng̃-da 'ūd u 'anber türlüḡ* [SM:34/15] *hoş büylar köydürür irḡi-ler ...* || [SM:34/14-15] Ve senin yanında öd ve anber, türlü hoş kokular yakıyorlardı.

(454) ya birle ok birle

ya birle ok birle 'yay ile ok ile' OKD 67

[OKD:5/6] ... *ya birle, ok birle* [OKD:5/7] *şuḡ-kar-nı öltürdi, başın kesdi ...* || [OKD:5/6-7] Yay ile, ok ile doğanı öldürdü (ve onun) başını kesti.

(455) ya takı kalkan

ya takı kalkan 'yay ve kalkan' OKD 73-74

[OKD:11/4] ... *toy-dan soḡ Oguz* [OKD:11/5] *Kagan big-ler-ge, il kün-ler-ge* [OKD:11/6] *carlıḡ birdi t(a)kı tedi kim men sin-ler* [OKD:11/7] *ge boldum kagan; alalıḡ ya takı* [OKD:11/8] *kalkan; tamga biz-ge bolsun* [OKD:11/9] *buyan; kök böri bolsun-gıl uran; temür cıda-* [OKD:12/1] *-lar bol orman; av yirde yürüsün kulan;* [OKD:12/2] *takı taluy takı müren; kün tuh bol-gıl kök* [OKD:12/3] *korıkan, tep tedi ...* || [OKD:11/6-9 OKD:12/1-3] Toydan sonra Oğuz Kağan beylere (ve) halka (şöyle) emir verdi: Ben sizlere kağan oldum; yay ve kalkan(lar)ı alalım; damga(mız) bize şans getirsin; bozkurt naramız olsun; demir mızraklar orman (gibi çok) olsun; yabanî atlar av yerinde yürüsün; (işte) deniz, işte ırmak; güneş, bayrak; gök çadır olsun dedi.

(456) yā yoḡarı yā ḡoyı

yā yoḡarı yā ḡoyı 'ya yukarı ya aşağı' MK 248

[MK:263/7] ... *mez- 'el-e :* [MK:263/8] *bireḡü ayıḡz-a kim teḡri ta 'āl-ā kök-te* [MK:263/9] *y-ā 'arş-ta y-ā yoḡar-ı y-ā ḡoyı* [MK:263/10] *baḡıp turur tiḡ-e*

kâfir bolur ... || [MK:263/7-10] Mes'ele : birisi söylese ki «Tanrı Taâlâ gökte veya arşta ya yukarı ya aşağı bakıp durur» dese kâfir olur.

(457) yarlık u ferman

yarlık u ferman ‘buyruk ve ferman’ MEZA 780

[MEZA:21] *Şeyh Nizami demidin can tabıp / ma'nisidin yarlık u ferman tabıp*

[MEZA:22] *Koptum ise opti ilimin bilig / genc fişanlık bile açtım ilig ||*

[MEZA:21-22] Şeyh Nizâmî'nin ruhâniyetinden can bulup, manâsından buyruk ve ferman alıp, ortaya çıkınca bilgi elimi öptü; hazîneler saçarak elimi açtım.

(458) zâhir u bâtın

zâhir u bâtınımı ‘dış ve içimi’ TE 254

[TE:U226/5] ... *kaçan kim têngri ta'âlâ öz fazl u keremi birle* [TE:U226/6] *mênîng mertebem-ni uluğ kıldı érse, maŋga uluğ derece bérdi érse, öz nûrı birle mênîng zahir u bâtınım-nı nûrânî kıldı.* || [TE:U226/5-6] Ne zaman ki ulu Tanrı kendi lûtufu ile benim mertebemi yüce kıldı ise, bana yüce derece verdi ise, kendi nuru ile beni dış ve içimi nurlu kıldı.

[TE:U228/12] ... *kaçan kim bu yanğlıg sözleştük érse, têngri ta'âlâ mênîng zâhir u bâtınım-nı* [TE:U228/13] *tevhid nûrı bile rüşen kıldı ...* || [TE:U228/12-13] Ne zaman bu yanlış söyleştik ise, ulu Tanrı benim dış ve içimi tevhid nuru ile aydın kıldı.

zâhir u bâtın ‘dış ve iç’ TE 311

[TE:U281/13] ... *dağı zâhir ü bâtın 'ilmni yahşu bilür érdi ...* || [TE:U281/13] Dahi dış ve iç ilmini iyi bilir idi.

ne zâhirde ne bâtında ‘ne dışta ne içte’ TE 312

[TE:U282/12] ... *yétinçi: hēç yavuz iş-ge kaçd kılmağay sēn, ne zāhirde ne bāṭın-da ...* || [TE:U282/12] Yedinci: Hiç kötü işe kast etmeyeceksin, ne dışta ne içte.

zāhir ü bāṭını ‘dış ve içi’ TE 440

[TE:U386/13] ... *ol hak yolında şehid bolgan, ol mertebesi mezid bolgan, ol zāhir ü bāṭını şafalık,* [TE:U386/14] *ol ‘ışık içinde vefalık, ol hak dīdārı-ğa muhtāc, ol mest manşūr-ı hallāc ...* || [TE:U386/13-14] O Hakk yolunda şehit olan, o mertebesi ziyade olan, o dış ve içi saflık, o aşk içinde vefalı, o Hakk yüzüne muhtaç, o mest Mansur-ı Hallac.

(459) zevk u ‘işret

zevk u ‘işret ‘eğlence’ TE 433

[TE:U382/10] ... *sordum: “sēn kim sēn?” ol ayttı: “mēn külgü, zevk u ‘işret, ferāğat turur mēn” dēp.* || [TE:U382/10] Sordum: “Sen kimsin?” o söyledi: “Ben Külgü, zevk ve eğlenceden vazgeçtim.” diye.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSLAMİ DÖNEM UYGUR HARFLİ METİNLERDEKİ İKİLEMELERİN SINIFLANDIRILMASI

Birinci bölümde İslami döneme ait Uygur harfleri ile yazılmış Türkçe metinlerde 459 tane ikileme tespit edilmiş ve geçtikleri cümleler de verilmiştir. Bu bölümde ise ikilemeler anlam, bakım, çekim, dizim ve köken bakımında sınıflandırılmıştır.

2.1. Anlam Bakımından İkilemeler

Kelimelerin bir araya gelerek ikileme oluşturmasında en büyük etken şüphesiz anlamdır. İkilemeler, anlatımda vurgu yapmak ve kavrama dikkat çekmek için yan yana geldiklerinde zenginleşen manaları ile sıkça başvurulan bir yapıdır.

İkilemeler anlam bakımından genellikle üç başlık altında incelenmektedir: *Her iki unsuru da anlamlı olan ikilemeler, Sadece bir unsuru anlamlı olan ikilemeler ve Unsurları tek başına bir anlam ifade etmeyen ikilemeler.* Ancak bu tezin derleminde yalnızca her iki unsuru da anlamlı olan ikilemeler tespit edilebildiği için diğer başlıklara ayrıca yer verilmemiştir.

2.1.1. Her iki unsuru da anlamlı olan ikilemeler

Bu başlık altında her iki unsuru da anlamlı olan ikilemeler; *Eş anlamlı kelimelerden oluşan ikilemeler, İlişkili ya da yakın anlamlı kelimelerden oluşan, Zıt anlamlı kelimelerden oluşan ve Aynı kelimenin tekrarıyla oluşan ikilemeler* olarak dört başlık altında sınıflandırılacaktır.

2.1.1.1. Eş anlamlı kelimelerden oluşan ikilemeler

Sözlükte ve kullanımda birbiri yerine kullanılan ve aynı anlamı karşılayan kelimelerin yan yana gelerek oluşturdukları ikilemelerden taranan metinlerde 66 veri tespit edilmiştir. Bunlar:

ārām u qarār

arığ münezzeh

ata ağa

aygır at
bāğ bāğça
bārgāh çadır
belā muşibet
çadır iv
dānā biliglig
du ' -ā alkış
fazl u kerem
genc ü hazīna
güfdu-güy
hak ta 'ālā
hōca h'āce
hūb körklüg
hüsün ü cemāl
igsiz toğasiz
'ilim mollā
imdi bat
inayet keramet
inilik karındaşlık
kadr u kıymet
kalınrak köprek

karğa- la'net kıl-
kerem lutf
kıl u kâl
konak tuşül
köp telim
körklüg hoş
küçlüg kuvvetlig
lutf u kerem
māl davar
māl mülk
māl ü menāl
ma 'lul u 'illet
māşun ve m(a)hrūs
mihri muhab(b)et
müm şem '
mülk ü māl
müren ügüz
oğul uşak
öldür- köydür-
örle- kükire-
raht töşek

sağ selāmetlik
sançış uruş
sansız sağışsız
şıdk u şafā
sipas u şükkr
şehir vilāyet
tavar kara
tengri ta 'ala
toñ takı muz
tüş- kit-
uluğ ğaltān
uluğrak biyikrek
uruş keniş
uruş tokuş
yahşı körüklüg
yaradqan törüdken
yaramaz yavuz
yarlık u ferman
yavuz yaman
yavuz yaramas
zevk u 'işret

2.1.1.2. İlişkili ya da yakın anlamlı kelimelerden oluşan ikilemeler

Anlamları birbirine yakın ve kavram olarak ilişkili kelimelerin bir araya gelerek oluşturdukları ikilemelerin sayısı 312 olarak tespit edilmiştir. Bu ikilemeler şunlardır:

'ācizliĝ miskānlik niyāz-
şikestlik
aç yalañg
açlık susuzluk
ādem havvā
ağır ayak
ağız köz kulak burun
ağa ini
ah u nale
ahmak nādān
ak sakallug moz saçlug
aka ini
'aql 'ilm
'aql u hayāl
'akreb çayān
alban yasak
aldun kümüş yaqut
sebercet incü
'ālim şōfi karı körklüg
kız
altun kümüş

altun kümüş la 'l yākūt
firūze ençü
altun mercān
altun yākūt
arık havut
arşan kaplan
'arş u kürz
'asab qıl- saħmet tur-
asab qıyın
asillig 'idil 'ilim
aş ödmek
aş söyürme çubuyan
kımız
aşa- iç-
aşlık baĝ
'āşık bile ma 'şük
at çapmak keyik atmak
at tive
ataş kızıl
ataşlug yaruklug
atl u tat

av kuş
ayak ilig
ayak kulak
āyet hadīs
ayıtkan eşitken
'ayş u 'işrat
baĝ aşlık
bāğ taĝ
bar- yan-
bas- astur-
bas- öltür- baş kes-
baş kut
başa- bas-
bay terviş
bāzergān ortaĝ
beĝ bay uluĝ
beg nedim
belā miħnet yoksuzluk
beyikrek öndürrek
big il kün
bir ü bar

biş altı
borç haraç
boyun ilig
börk bile deştār
bud quyruq
cādū yalğançı
cān ciger
can kan
cān u cihān
carlıg cumşa-
bildürgülük biti-
cebrāyil mikāyil isrāfil
cebrāyil mikāyil isrāfil
'asrāyil
cida birle ya ok birle
çağır iç- 'işret kıl-
çalañ bulañ
çap- al-
çerig nöker il kün
çıgay emgek
çimgen mergūsār
çinü māçin
çoğluğ heybethiğ
çomaq yıgaç
derviş fakīr
dostluk karındaşlık
du 'ā taqı tā 'at
ecūc mecūc
ēhlü 'āyal
embiya evliya mu 'min
qul
enbiyā evliyā
ēvlāt u hağun
eyerliğ yugenliğ
fakīr derviş
fakīr miskīn
faqir miskin yoqsuz
feryād kıl- yaqa yurt-
yığla-
gele kara
genc ü māl
gerd ü gubār
gūr bile kefen
gūyende rakqāş
gül çeçek
hamd u sena
har u haşak
hasudluq kin
hasūdluq yavuzluq
hañun ana siñgil

havvā ādem
hayr sadaka
hayyu kayyūmu
hem hūr u hem perī
heybatlığ açıq yuslūğ
hırsu hevā
hoş kel- safa keldür-
hūr u melek
hurmā encir
hurmā encir bādām
hüküm farmān
iki üç
il kün
il kün biğ
ilig ayaq
'ilim hat
'ilm 'amel
'ilm bilig
'ilm hikmet ma 'rifet
'ilm ma 'rifet
in- kel-
inçü bağçı
inçü cevāhir
inçü mercān
ini oğulluk
ini oğulluk dostluk
karındaşlık
ir beg
iris kagas
ét aş
iv bārgāh çadır sāyevān
iv hücre
'izzet ikrām
'izzet vü hürmet
qadığ heybatlığ
qadun oğlan uşaq
kāfir münāfıq
kafir şālim
kafir salim müşrik
kahatlıq ağırılık
qalam divit kāgađ
kamuş tahta tanāb
kar yağmur
kas yakut
kavl u qarār
kazan ayak
kenğlik uşunlık
kerim rahim
keyik kuş
kılıç birle kalkan birle

kılıç neyze
kışıl tüglüg kara közlüg
kız kırkın
kil- kör-
qorqunç 'asab
kök tülüklüg kök callug
kök yā 'arş
körgen işitken
kör- şaş-
körklüg yigit
körklüg yüzlüğ yahşu
kılıklığ yahşı yitliğ
köriş- kuçuş-
köşk hücre 'imāret
köşk 'imāret
köter- al-
köz ağız
köz burun
köz kaş
köz köngül
közsüz tilsiz kulaksız
kubbe kuş
kudret hikmet
kul nöker
kulluk tā 'at
kur 'ān hadis
kurt kuş
kül- oyna-
kün ay
la 'l u firuze
lale vu nesrin
maşraba ayaq
Mekke Medine
mescid hāneqāh
meş 'ale bile fānüş
miñnet yoqsuzluk
mihri şefakat
miskīn biçāra
mollā şofi
müneccim 'azāyim
okuğuçı
müñker bile nekir
münkir münāfıq
nām u nēng
namaz qıl- ruze tud-
namaz niyaz qıl- yana
qurban qıl-
namaz niyaz qıl- qurban
qıl-
neme yılki

nerd satranç
ni 'met şerbet
nöker il kün
oğlan hatun
ok birle cıda birle kılıç
birle
ok kılıç
oku- bil-
ot aşlık
ot bile tüün
ot tağ kaynar deryā
ot tağ kaynar tengiz
ot yel
perī tīv
rahmet bereket
renc ü zahmet
riyāzet miḥnet belā
ruza namaz hac ğaza
sabançı ortağcı
sabr karār
sabr u ārām
saç kaş
saç sakal
sadaqa sekat
şa'ferān bile sünbül
selām kıl- takı yir öp-
sevinç at- kül-
serv yığaçı sandal yığaçı
sirke tuz
sév- tanı-
sivin- kül-
sofra bile ta'am
sög- sözle-
susuz azuksız
su bulak
şeri 'at 'ilmi tarikāt 'ilmi
şifā güşād
şirk şek
şīşe ayak
şükür ü sipaz
tā 'at kulluk
tağ tengiz
taluy müren
tamur singir
tanı- bil-
tapma- körme-
tayr ü mūr u māhī
temürçi türüdger
teñiz tağ
tengiz tağ cangal

tengiz tağ cangal
biyābān
ter- yè-
teri id
teri tüg
teryā tağ
tervīş miskīn
tervīş miskīn tertlık kişi
tervīş şahit
tevfik u hıdayet
tüğ şış
til söz
tilsiz ayaksız
tilsiz közsüz
tişle- sanç-
tīv perī
tīv şeytān
toprak su
töl bogaz
tört beş
tu 'a 'arż
tutulunç uruşunç
tüğ saqal
tüün bile ot
ūd u 'anber
uluğ konüllüg yavuz
qılıqlığ
urma- sökme-
uruğ kayaş
uslug yaşkı
ustād mi 'mar
vazīr beg
vazīr nāyib
ya birle ok birle
ya takı kalkan
yahşı biliglig dānā
yahşı kör- sivin- kül-
yahşı şefakatlığ
yahşırak sévügreg
yaman şālim kāfir
yaş bükiğ
yat- uyu-
yazı tağ
yazı yaban
yer suw
yetīm nātuvān
yığaç ot
yığaç tahta
yılan çayan
yılki ud buzagu

yıpar 'anber
yègen içken
yi- su iç-
yir öp- hıdmet kıl-
yoksuzluk miḥnet
yöri- oyna-
yumuşaq sözlüg yaqşı
qılıqlığ
yurt il kün
yurt öy
yükle- keltür-
yüş köş
yüz yırt- saç yol-
zā 'if şikeşte
zıkr münācāt

2.1.1.3. Zıt anlamlı kelimelerden oluşan ikilemeler

Sahip oldukları manalar ve yaptıkları çağrışımlarda karşıtlık bulunan kelimelerin yan yana getirilerek kurulan ikilemelerden 56 veri tespit edilmiş ve aşağıda sıralanmıştır:

<i>açığ süçüg</i>	<i>havf u recā</i>	<i>oğul kız kişi katas</i>
<i>ādamī perī</i>	<i>ısıķ savuķ</i>	<i>perī ‘ifrīt</i>
<i>ādemī perī t̄iv cānvār</i>	<i>ir bile haṭun</i>	<i>savuķ ısıķ</i>
<i>ağrığ kişi yā sağ kişi</i>	<i>kāfir ādemī y-ā kāfir</i>	<i>şām u sabāh</i>
<i>aķ iv ala çadır</i>	<i>t̄iv perī</i>	<i>tiriğ ölüğ</i>
<i>al- sat-</i>	<i>ķart kiçig</i>	<i>tün kün</i>
<i>ata ana</i>	<i>ķaygu şādliğ</i>	<i>uçar yügürür</i>
<i>ay bile küin</i>	<i>kebīre şağīre</i>	<i>uçmaq tamuq</i>
<i>bar- kel-</i>	<i>keçe kündüz</i>	<i>uluğ kiçig</i>
<i>bar yoķ</i>	<i>kenğlik darlık</i>	<i>uruğ uruğ</i>
<i>burunlı soñgli</i>	<i>kırk küin kırk kiçe</i>	<i>yā yoķarı yā koyı</i>
<i>cefa vu ‘işve</i>	<i>ķış vü yaz</i>	<i>yahşı yaman</i>
<i>cinn ü ins</i>	<i>ķél- bar-</i>	<i>yaıtış kopuş</i>
<i>çağır bile süt</i>	<i>kilgüliğ ü barguluğ</i>	<i>yıkıla kopa</i>
<i>çiq- kir-</i>	<i>kir- çık-</i>	<i>yig et aş sö(y)ürme</i>
<i>döstlik yā düşmenlik</i>	<i>kök bile yer</i>	<i>yir kök</i>
<i>dünyā āhīret</i>	<i>köp az</i>	<i>yiti kat kök yiti kat yir</i>
<i>ezel ü ebed</i>	<i>kün soñ keçe soñ</i>	<i>yiti kün yiti kiçe</i>
<i>haķ bile bāṭıl</i>	<i>oğul kız</i>	<i>zāhir u bāṭın</i>

2.1.1.4. Aynı kelimenin tekrarıyla oluşan ikilemeler

Aynı kelimenin tekrarıyla oluşan ve anlatımı pekiştiren, vurgulan ikilemelerden taranan metinlerde 21 veri bulunmuştur. Bunlar:

<i>allāh allāh</i>	<i>ķadre ķadre</i>	<i>sāf sāf</i>
<i>asda asda</i>	<i>keçe keçe</i>	<i>sala sala</i>
<i>ay ay</i>	<i>keseķ keseķ</i>	<i>tişük tişük</i>
<i>ay ay ah ah</i>	<i>ķoş ķoş</i>	<i>tura tura</i>
<i>az az</i>	<i>köp köp</i>	<i>turlüğ turlüğ</i>
<i>bölek bölek</i>	<i>özge özge</i>	<i>ura ura</i>
<i>éttig éttig</i>	<i>pāra pāra</i>	<i>zār zār</i>

2.2. Biçim Bakımından İkilemeler

İkilemler kurulurken unsurları sadece kök halinde bulunmaz. İsim ve fiil köklerine gelen eklerle yeni anlamlar kazanan kelimelerin bir araya gelerek

oluşturdukları ikilemeler, Türk dilinin kelime türeterek yeni manalar ifade etmede oldukça üretken ve zengin bir dil olduğunun kanıtıdır.

Bu bölümde ikilemeler biçim bakımından üç başlıklar altında incelenecektir: *Her iki unsuru da kök halinde olan ikilemeler*, *Her iki unsuru da türemiş kelime olan ikilemeler* ve *Sadece bir unsuru türemiş kelime olan ikilemeler*.

2.2.1. Her iki unsuru da kök halinde olan ikilemeler

Bu başlık altında değerlendirilen ikilemelerin unsurları isim ve fiil köklerinden oluşmaktadır. Taranan 17 metinde 300 veri her iki unsuru da kök halinde olan ikileme tespit edilmiştir. Bunlar:

<i>aç yalaᅇ</i>	<i>ata ana</i>	<i>cebrāyil mikāyil</i>
<i>açıᅇ süçüᅇ</i>	<i>ataş kızıl</i>	<i>isrāfil 'aşrāyil</i>
<i>ādem havvā</i>	<i>atl u tat</i>	<i>cefa vu 'işve</i>
<i>aᅇır ayak</i>	<i>av kuş</i>	<i>cıda birle ya ok birle</i>
<i>aᅇız köz kulak burun</i>	<i>ay ay</i>	<i>cinn ü ins</i>
<i>aᅇriᅇ kişi yā saᅇ kişi</i>	<i>ay ay ah ah</i>	<i>çādır iv</i>
<i>aᅇa ini; ah u nale</i>	<i>ay bile kün</i>	<i>çaᅇır bile süt</i>
<i>aᅇmak nādān</i>	<i>ayak kulak</i>	<i>çaᅇır iç- 'işret kıl-</i>
<i>aᅇ iv ala çādır</i>	<i>āyet hadīs</i>	<i>çap- al-</i>
<i>aka ini</i>	<i>ayᅇır at</i>	<i>çeriᅇ nöker il kün</i>
<i>'aᅇl 'ilm</i>	<i>'ayş u 'işrat</i>	<i>çiq- kir-</i>
<i>'aᅇl u hayāl</i>	<i>az az</i>	<i>çīn ü māçīn</i>
<i>'aᅇreb çayān</i>	<i>bāᅇ bāᅇça</i>	<i>çomak yıᅇaç</i>
<i>al- sat-</i>	<i>bāᅇ taᅇ</i>	<i>dervīş fakīr</i>
<i>aldun kümüş yaqut</i>	<i>bar- kel-</i>	<i>ᅇu 'ā taᅇı tā'at</i>
<i>sebercet incü</i>	<i>bar- yan-</i>	<i>dünyā āᅇiret</i>
<i>allāh allāh</i>	<i>bar yok</i>	<i>ecūc mecūc</i>
<i>altun kümüş</i>	<i>bārgāh çadır</i>	<i>ēhlü 'āyal</i>
<i>altun kümüş la 'l yāᅇūt</i>	<i>baş kut</i>	<i>embiya evliya mu'min</i>
<i>fīrūze ēnçü</i>	<i>bay ᅇervīş</i>	<i>qul</i>
<i>alᅇun mercān</i>	<i>beᅇ bay uluᅇ</i>	<i>enbiyā evliyā</i>
<i>alᅇun yāᅇūt</i>	<i>beg nedīm</i>	<i>ēvlāt u ᅇadun</i>
<i>ārām u ᅇarār</i>	<i>belā muşībet</i>	<i>ezel ü ebed</i>
<i>arıᅇ münezzeh</i>	<i>biᅇ il kün</i>	<i>fakīr dervīş</i>
<i>arıᅇ ᅇavut</i>	<i>bir ü bar</i>	<i>fakīr miskīn</i>
<i>arslan ᅇaplan</i>	<i>biş altı</i>	<i>faqir miskin yoqsuz</i>
<i>'arş u kürz</i>	<i>borç ᅇaraç</i>	<i>fazl u kerem</i>
<i>'asab qıl- saᅇmet tur-</i>	<i>börk bile ᅇestār</i>	<i>feryād kıl- yaᅇa yırt-</i>
<i>asᅇa asᅇa</i>	<i>cān ciger</i>	<i>yıᅇla-</i>
<i>'āşık bile ma 'şūᅇ</i>	<i>can kan</i>	<i>gele ᅇara</i>
<i>at kagatır ud</i>	<i>cān u cihān</i>	<i>genc ü ᅇazīna</i>
<i>at tive</i>	<i>cebrāyil mikāyil</i>	<i>genc ü māl</i>
<i>ata aᅇa</i>	<i>isrāfil</i>	<i>gerd ü ᅇubār</i>

gür bile kefen
güyende rakkāş
güfdu-güy
hağ bile bātil
hağ ta 'ālā
hamd u sena
har u haşak
haşun ana singil
havvā ādem
havf u recā
hayr sadaqa
hayyu kayyūmu
hem hūr u hem perī
hursu hevā
hōca h'āce
hūr u melek
hurmā encīr
hurmā encīr bādām
hüküm farmān
hüsn ü cemāl
iki üç
il kün
il kün big
'ilim hat
'ilim mollā
'ilm 'amel
'ilm hikmet ma 'rifet
'ilm ma 'rifet
imdi bat
in- kel-
inayet keramet
inçü cevāhir
inçü mercān
ir beg
ir bile haşun
iris kagas
ét aş
éttig éttig
iv bārgāh çādır
sāyevān
iv hücre
'izzet ikrām
'izzet vü hürmet
kadr u kıymet
kadre kadre
kāfir ādemī y-ā kāfir
tīv perī
kāfir münāfik
kāfir şālim
kāfir salim müşrik

qalam divit kāğad
kamuş tahta tanāb
karga- la'net kıl-
kas yakut
kavl u qarār
kebire şağire
keçe keçe
kerem luţf
kerim rahim
keyik kuş
kırk kün kırk kiçe
kış vü yaz
kız kırkın
kël- bar-
kil- kör-
kıl u kâl
kir- çık-
koş koş
kök bile yer
kök yā 'arş
köp az
köp köp
köp telim
kör- şaş-
köşk hücre 'imāret
köşk 'imāret
köter- al-
köz ağız
köz burun
köz kaş
kubbe kuş
kudret hikmet
kul nöker
kur'ān hadīs
kurt kuş
kün ay
kün soñ keçe soñ
la 'l u firūze
lale vu nesrin
luţf u kerem
māl davar
māl mülk
māl ü menāl
ma 'lul u 'illet
māşun ve m(a)hrūs
maşraba ayaq
Mekke Medine
mescid hānekāh
meş 'ale bile fānūş
mihri muhab(b)et

mihri şefakat
miskin biçāra
mollā şofī
müm şem '
mülk ü māl
müñker bile nekır
münkir münāfik
müren ügüz
nām u neng
namaz qıl- ruze tud-
namaz niyaz qıl-
qurban qıl-
neme yılka
nerd saşranç
ni 'met şerbet
nöker il kün
oğul kız
oğul uşak
oku- bil-
ot yel
özge özge
pāra pāra
perī 'ifrīt
perī tīv
rahmet bereket
renc ü zahmet
riyāzet miñnet belā
ruza namaz hac ğaza
sabr qarār
sabr u ārām
saç kaş
saç sakal
sadaqa sekat
sāf sāf
şa'ferān bile sünbül
selām kıl- takı yir öp-
serv yığaçı sandal
yığaçı
sipas u şükr
sirke tuz
sev- tanı-
sofra bile ta'ām
şām u sabāh
şehir vilāyet
şeri 'at 'ilmi tarikāt
'ilmi
şifā güşād
şirk şek
şişe ayak
şükür ü sipaz

tağ tengiz
taluy müren
tamur singir
tanı- bil-
tavar kara
tayr ü mür u mähī
teñiz tağ
tengiz tağ cangal
tengiz tağ cangal
biyābān
ter- yè-
teri id
teri tüg
teryā tağ
tervīş miskīn
tervīş şahit
tevfik u hıdayet
tığ şış
til söz
fiv perī
tīv şeytān

toñ takı muz
tört bēs
tu'a 'arż
tüg saqal
tün kün
tüş- kit-
ūd u 'anber
uçmaq tamuq
uluğ ğaltān
uruğ kayaş
uruğ uruğ
ustād mi 'mar
vazir beg
vazir nāyib
ya birle ok birle
yaman şālim kāfir
yat- uyu-
yavuz yaman
yazı tağ
yazı yaban
yer suw

yetim nātuvān
yığaç ot
yığaç tahta
yılan çayan
yılkı ud buzagu
yıpar 'anber
yi- su iç-
yir kök
yir öp- hıdmet kıl-
yiti kat kök yiti kat yir
yiti kün yiti kiçe
yurt il kün
yurt öy
yüş köş
yüz yırt- saç yol-
zāhir u bātın
zā 'if şikeşte
zār zār
zevk u 'işret
zıkr münācāt

2.2.2. Her iki unsuru da türemiş kelime olan ikilemeler

Unsurları isim ve fiil köklerine aldıkları eklerle yeni anlamlar ifade eden kelimelerden oluşan ikilemeler bu kısımda *unsurları aynı ekle türemiş olan ikilemeler* ve *Unsurları farklı eklerle türemiş olan ikilemeler* olarak iki başlık altında tasnif edilmiştir.

2.2.2.1. Unsurları aynı ekle türemiş olan ikilemeler

Aynı ekle türemiş olan ve birlikte kullanıldıkları hem fonetik hem morfolojik ahenk oluşturan kelimelerin bir arada kullanılarak oluşturdukları ikilemelerden ise 61 veri tespit edilmiştir:

'ācizlik miskīnlik
niyāz-şikestlik
açlık susuzluk
ak sakallug moz
saçlug
at çapmak keyik
atmak
açasız anasız
ataşlug yaruklug
ayıtkan eşitken
beyikrek öndürrek

bölek bölek
burunlu songlı
çalan bulan
çoğlug heybetlik
dostluk karındaşlık
dōstlık yā düşmenlik
eyerlig yugenlig
hasūduluk yavuzluk
heybathıg açıq yuslūg
ıgsız toğasız
inçü bağçı

inilik karındaşlık
ini oğulluk dostluk
karındaşlık
kahatlık ağırlık
kalınrak köprek
kenglik darlık
kenglik uşunluk
kesek kesek
kışıl tüglüg kara
közlüg
kilgülgüg ü bargulug

<i>kök tülüklüg kök</i>	<i>susuz azuqsız</i>	<i>ura ura</i>
<i>callug</i>	<i>tapma- körme-</i>	<i>urma- sökme-</i>
<i>körgeñ işitken</i>	<i>tilsiz ayaksız</i>	<i>uruş keniş</i>
<i>körklüg yüzlüg yahşu</i>	<i>tilsiz közsüz</i>	<i>uruş tokuş</i>
<i>kılıklıg yahşı yutlıg</i>	<i>tirig ölüg</i>	<i>yahşırak sévügrek</i>
<i>körüş- kuçuş-</i>	<i>tişük tişük</i>	<i>yaradqan törüdken</i>
<i>közsüz tilsiz kulaksız</i>	<i>tura tura</i>	<i>yaşış kopuş</i>
<i>küçlüg kuvvetlig</i>	<i>turlüg turlüg</i>	<i>yıkıla qopa</i>
<i>öldür- köydür-</i>	<i>tutulunç uruşunç</i>	<i>yegen içken</i>
<i>sabançı ortaqçı</i>	<i>uçar yügürür</i>	<i>yumuşaq sözlüg yaqşı</i>
<i>sala sala</i>	<i>uluğ konüllüg yavuz</i>	<i>qılıqlıg</i>
<i>sançış uruş</i>	<i>qılıqlıg</i>	
<i>sansız sağısız</i>	<i>uluğraq biyikrek</i>	

2.2.2.2. Unsurları farklı eklerle türemiş olan ikilemeler

Unsurları aldıkları farklı eklerle yeni biçim ve anlamlara sahip olan kelimelerin birlikte kullanılarak oluşturulan ikilemelerin sayısı 17'dir. Bu ikilemeler:

<i>carlıg cumşa-</i>	<i>kılıç birle kalkan birle</i>	<i>uslug yaşkı</i>
<i>bildürgülük biti-</i>	<i>konak tuşül</i>	<i>yā yoqarı yā qoyı</i>
<i>çıgay emgek</i>	<i>örle- kükire-</i>	<i>yahşı biliglig dānā</i>
<i>ısq savuq</i>	<i>savuq ısqıq</i>	<i>yahşı körüklüg</i>
<i>ilig ayaksız</i>	<i>sög- sözle-</i>	<i>yahşı şefakatlıg</i>
<i>kaygu şādliğ</i>	<i>uluğ kiçig</i>	<i>yükle- keltür-</i>

2.2.3. Sadece bir unsuru türemiş kelime olan ikilemeler

Her iki unsuru da aynı veya farklı ekler alan kelimelerden oluşturulan ikilemeler dışında bir unsuru türemiş kelime olan diğer unsuru kök halinde olan kelimelerin bir araya gelmesi ile de ikilemeler kurulmuştur.

Bu başlık altın *İlk unsuru türemiş olan ikilemeler* ve *İkinci unsuru türemiş olan ikilemeler* olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılmıştır.

2.2.3.1. İlk unsuru türemiş olan ikilemeler

İlk unsurları yapım ekleri ile türetilerek yeni bir anlam kazanan kelimelerle ikinci unsurları kök halindeki kelimelerle kurulmuş olan ikilemelerin sayısı 30'dur:

<i>ādamī perī</i>	<i>aşlık bağ</i>	<i>çimgen merguşār</i>
<i>ādemī perī fīv cānvār</i>	<i>ayaq ilig</i>	<i>hasudluq kin</i>
<i>asīllıg 'īdil 'īlim</i>	<i>baş- bas-</i>	<i>kazan ayaq</i>
<i>aşa- iç-</i>	<i>boyun ilig</i>	<i>kılıç neyze</i>

qorqunç 'asab
körklüg hoş
körklüg yigit
kulluq tã 'at
oqlan hatun
ok birle cıda birle
kılıç birle

ok kılıç
sevinç at- kül-
sivin- kül-
temürçi türüdger
tengri ta 'ala
tişle- sanç-
topraq su

tütün bile ot
yahşı yaman
yarlıq u ferman
yaramaz yavuz
yoqsuzluq miñnet

2.2.3.2. İkinci unsuru türemiş olan ikilemeler

İlk unsurları kök halinde ikinci unsurları ise yapım ekleri türetilmiş kelimelerden oluşan ikilemelerin sayısı ise 50'dir:

alban yasak
'ālim şōftı karı körklüg
kız
asab qıyın
aş ödmek
aş söyürme çubuyan
kımız
bağ aşlık
bas- astur-
bas- öltür- baş kes-
bāzergān ortak
belā miñnet yoqsuzluq
bud quyuq
cādū yalğançı
cinn ü insü
dānā biliglig
du ' -ā alkış
gele qaralık

gül çeçek
hoş kel- safa keldür-
hüb körklüg
ilig ayaq
'ilm bilig
ini oğulluk
qadığ heybatlığ
qadun oqlan uşaq
kar yağmur
kart kiçig
keçe kündüz
köz köngül
kül- oyna-
miñnet yoqsuzluq
müneccim 'azāyim
okuğuçı
oql kız kişi katas
ot aşlık

ot bile tütün
ot tağ kaynar deryā
ot tağ kaynar tengiz
raht töşek
sağ selāmetlik
şıdık u şafālig
su bulaq
tã 'at kulluq
tervış miskīn tertlik
kişi
töl bogaz
ya takı kalkan
yahşı kör- sivin- kül-
yaş bükiğ
yavuz yaramas
yiğ et aş sö(y)ürme
yöri- oyna-

2.3. Çekim Bakımından İkilemeler

İkilemeler yapım ekleri aldığı gibi çekim ekleri olarak da cümlede etkili olmakta ve anlatıma katkı sağlamaktadır. Önceki bölümde aldıkları eklerle türetilen kelimeler ile oluşan ikilemeler tespit edilmiştir. Bu bölümde ise ikilemeler aldıkları çekim ekleri bakımından *Her iki unsuru da çekim eki alan ikilemeler*, *Sadece ilk unsuru çekim eki alan ikilemeler* ve *Sadece ikinci unsuru çekim eki alan ikilemeler* başlıkları altında sınıflandırılmıştır:

2.3.1. Her iki unsuru da çekim eki alan ikilemeler

Taranan İslami döneme ait Uygur harfleri ile yazılmış 17 Türkçe metinde her iki unsuru da çekim eki alan 231 ikileme tespit edilmiştir:

açlıkka susuzlukka
ādamīl(a)rda
perīl(e)rde
ādemīler perīler
ādemīni perīni
ādemning havvānıng
ādemīler perīler fīvler
cānvārlar
ağzığa közige
kulakığa burnığa
aķ ivler ala çādırlar
akalarını inilerni
'aķlınġ 'ilmīnġ
alurida satarida
alduntın kümüştin
yaqut sebercettin
incüdin
'ālimler şōfīler
karılar körklüg
kızlar
alduntın kümiştin
alıtındın mercāndın
alıtındın yākūtın
arıkları havutları
'arşu kürz-ī
'asab qılurlar
sahmette tururlar
asablar qıyınlar
aşlar söyüremeler
çubuyanlar kımızlar
aşadılar içdiler
aşlıklarığa baġlarığa
atlar tivelər
aņası anası
aņanġ ananġdın
aņam anamdın
aņasığa anasığa
aņam anam
aņasın anasın
aņam-nı anam-nı
aņası anasıdın
avġa kuşka
ayakım iligimni
ayakı kulakı

baġlarını aşlıklarını
bāġlarda taġlarda
barur kelüride
barıp yanıp
barım yokumnu
basıp asturup-
basdı öltürdi başın
kesdi
başumnu kutumnu
başadı basdı
baylar țervīşler
beġler baylar uluġlar
begler nedīmler
belālarnıng
miħnetlernıng
yoksuzluknıng
belāġa muşibetka
biglerge il künlerge
bir durur bar durur
boyunlarığa iliglerige
budları quyruqları
cānıġa cigerimge
carlıġ cumşadı
bildürgülük bitildi
çādırlar ivler
çaġır içip 'işret kılıp
çapdılar aldılar
çerigige nökerlerige il
künige
çıqıp kirip; çimgenler
merġuşārlar
çīnū māçīn
çomaklar yıġaçlar
dōstlıġı dūşmenlıġı
du 'ālarımni taķı
tā 'atlarımni
dünyādeki āħirettaķı
dünyāġa āħiretka
dünyānıng āħiretnıng
dünyāni āħiretni
dünyāta āħirette
enbiyālar evliyālar
faķīrlerge dervīşlerge

feryād kılıp yakasın
yırtıp yıġlap
güyendeler rakķāşlar
güller çeçekler
haņunıġa ananġġa
singlingge
hayrlar sadakalar
hoş kelding safalar
keldürdüng
ħükmiđe farmānıda
ısıķda savuķda
il künlerni biglerni
eligin ayakın
eliginġ ayaġınġ
eliginı ayaġını
eligleri ayaqları
'ilimler hatlar
'ilmıġa 'amelıġa
'ilmi ma 'rifeti
inip kelip
inçülertin
cevāhirlertin
inçütin mercāntın
ettin aşdın
ivler bārgāh çādırlar
sāyevānlar
ivler hücreler
kāfir ādemīler y-ā
kāfir fīvler perīler
kāfirlernıng
münāfıķlarnıng
kāfirler salimler
müşriklerning
ķamışlar tahtalar
tanāblar
ķarġatılar la'net
kıldılar
ķayġını şādlıġını
ķelġey bargay
ķenglikte darlıkta
ķenglikin uşunlıkını
ķeremiġa lutfġa
ķeyikler kuşlar
ķelġey bargay

kildi kördi
 kirür çıkarıda
 qorquncıtın 'asabıtın
 kökte yā 'arşta
 köpke azğa
 körgeñin işitkenin
 kördiler şaşdılar
 körüşüp kuçuşup
 köşkleri hücreleri
 'imāretleri
 köşkler 'imāretler
 kötermedi almadı
 közleritin ağızlarıtın
 közleritin burnıtın
 közüm köngülüm
 kubbeler kuşlar
 kudretlerimni
 hikmetlerimni
 kulları nökerleri
 kulluğdın tā'attın
 kur'ānıñ hadısning
 külüp oynap
 küler oynar
 kündün aydan
 künni aynı
 künlerden soñ
 keçelerden soñ
 luḡ u keremining
 luḡi keremi
 mālı davarı
 mālın mülki
 maşrabalar ayaqlar
 mesciḡler hānekāhlar
 mollālar şōfiler
 müneccimlerni
 'azāyim
 okuğuçılarnı
 münkirler münāfiklar
 mürenler ügüzler
 namaz qılır biz ruze
 tudar biz
 namaz niyaz qilḡıl
 yana qurban qilḡıl
 nemeler yulkılar
 ni'metler şerbetler
 nökerlerin il künlerin
 oğlanlarğa
 hatunlarğa
 oḡlı kızığa

oḡlumuzka kızimiz
 kişimizke
 kataslarimizka
 okup bilip
 ot taḡdın kaynar
 deryādın
 ot taḡlar taḡı kaynar
 deryālar
 ot taḡdın kaynar
 tengizdın
 ottın yeldin
 öldürüp köydürüp
 örlep kükirep
 perini 'ifrītni
 perilerning tıvlerning
 rahtlar töşekler
 riyāzetni miḡnetni
 belāni
 sabrı qararı
 saçları kaşları
 saçım sakalım
 savuḡda ıssıḡda
 selām kıldı yir öḡti
 sevinç atdı küldi
 sirkeni tuzni
 sēvse tanısa
 sivindi küldi
 söḡse sözlese
 sular bulaklar
 suları bulakları
 közi kaşı
 şehrlerning
 vilāyetlerning
 şeri 'at 'ilmini tarīkāt
 'ilmini
 şifālar güşādlar
 şirkni şekni
 tā'atka kulluḡka
 taḡlar tengizler
 tamurları siḡirleri
 tanıp bilip
 tapmadı körmedi
 temürçitini türüdgertin
 teñizlerde taḡlarda
 teñizlerde taḡlarda
 canğallarda
 teñizlerde taḡlarda
 canğallarda
 biyābānlarğa
 tayr ü mūr u māhī

terip yēp
 terizini idlerini
 terizi tügi
 teryālarını taḡlarını
 tervişler miskīnler
 tervişlerni miskīnlern
 tervişler miskīnler
 tertlık kişiler
 tervişler şahitler
 tıḡlar şışler
 tilini sözini
 tirigimde ölügüimde
 tişler sançar
 tıvler periler
 tıvning perining
 tıvler şeytānlar
 topraḡtın suḡdın
 tüşdi kitdi
 uçmaḡnı tamuḡnı
 uluḡı kiçigi
 urmasun sökmeşün
 ustādlarını
 mı 'marlarını
 vazīrlar begler
 vazīrlar nāyıblar
 yahşı kördi sivindi
 küldi
 yahşını yamannı
 yahşıraḡı sēvügreki
 yatmadı uyumadı
 yazılarda taḡlarda
 yetimge nātuvānga
 yığaḡka otlarğa
 yığaḡtın taḡtaḡdın
 yılanlar çayanlar
 yulkıları ud buzaguları
 yıpartın 'anbertin
 yimeti su içmeti
 yirge kökke
 yirni kökni
 yir öḡtüm hıdmet
 kıldım
 yiti kat köktin yiti kat
 yirtin
 yöridi oynadı
 yurtıga öyige
 yüklemekke
 keltürmekke
 yüşin köşin

yüzini yırtıp saçını
yolup

zāhirde bātında

zıkrımning
münācātning

2.3.2. Sadece ilk unsuru çekim eki alan ikilemeler

Sadece ilk unsuru çekim eki alan ikinci unsuru ise kök halinde olan yalnızca 1 ikileme tespit edilmiştir:

kızlar kırkın

2.3.3. Sadece ikinci unsuru çekim eki alan ikilemeler

İlk unsuru çekim eki alan ikilemelere oranla sadece ikinci unsuru çekim eki alan ikilemeler daha fazladır. Taranan metinlerde sadece ikinci unsuru çekim eki alan ikilemelerin sayısı 96 olarak saptanmıştır: Bu ikilemeler:

ağa inilerimiz
altun kümüşleri
aldun kümiştin
aldun kümişiğe
aldun kümişning
altun kümüşni
ārām u kararı
ata ağalarıñdin
ada anamızıñ
ağa ananıñ
ağa ananı
'ayş u 'ısratnıñ
bāğ bāğçalarığa
bāzergān ortaqlarınıñ
bir ü barlıkıñğa
can qanun
cān u cihānım
cefa vu 'işvelerni
çağır bile sütüni
çalañ bulañdan
derviş fakırlarğa
dostluk karındaşlıkni
dünyā āhıret-ning
ecüc mecücning
ilig ayakını
embiya evliyalar
mu 'min qullarınıñ
ezel ü ebedte
fakır miskiñge

fakır miskiñni
fazl u keremi
gele qarası
gele qarazını
haq ta 'ālādın
haq ta 'ālāğa
haq ta 'ālāni
haq ta 'ālāning
hamd u senalar
hırsu hevāni
hırsu hevātın
husn u camālın
hüsñ ü cemāliğa
il küñge
il küni
il küñige
il küñin
il küñ-nüñ
il küñlerge
yil küñlerni
il küñlerniñ
il küñleriniñ
ilig ayakını
'ilim mollālarğa
'ilm hikmet
ma 'rifetning
inayet kerametqa
inçü bağçılarğa

ini oğulluk dostluk
karındaşlığıñni
et aşni
qadr u kıymeti
qadun oğlan
uşaqların
qazan ayakn
kêçe küñdüzi
keçe küñdüzni
keçe küñdüzte
keçe küñdüztin
māl mülki
ma 'lul u 'illetin
meş 'ale bile fānūşlar
mihri şefakati
miskiñ biçāranıñ
müñgker bile nekırnı
nām u nēñging-ni
oğul kızğa
oğul uşağı
oğul uşağığa
oğul uşağımğa
oğul uşağık
pāra pārani
renc ü zahmetler
sabançı ortaqlarığa
sançış uruşın
şıdık u şafāning
tavar qaraların

*teṅgri ta'ālāğa
teṅgri te'alani
teṅgri ta'alaning
teṅgri ta'alatın
tün küning*

*uçmaq tamuqni
uluğ kiçigini
uruğ qayaşingdın
uruğ uruğımızğa
yazı yabannı*

*yer suwları
yir suwlarınga
zāhir ü bātını
zāhir u bātınımnı*

2.4. Diziliş Bakımından İkilemeler

İkilemeler, kurulurken yan yana gelen kelimelerin ses ve hece bakımından da bir ahenge sahip oldukları ve uyum içinde bir araya geldikleri gözden kaçmamaktadır. Bu başlık altında ikilemeler *Ses durumuna göre ikilemeler* ve *Hece sayısına göre ikilemeler* olmak üzere tasnif edilecektir.

2.4.1. Ses durumuna göre ikilemeler

Ahenk ve akıcılık oluşturmada sesler, en önemli yapı taşlarındandır. İkilemelerin oluşumunda da ahenk ve akıcılık, sesleri uyum içinde olan kelimelerle kurulması ile oluşmaktadır.

Ses durumuna göre ikilemeler *Her iki unsuru da ünlüyle başlayan ikilemeler*, *İlk unsuru ünlüyle ikinci unsuru ünsüzle başlayan ikilemeler*, *İlk unsuru ünsüzle başlayan ikilemeler* ve *Her iki unsuru da ünsüzle başlayan ikilemeler* başlıkları altında değerlendirilmiştir.

2.4.1.1. Her iki unsuru da ünlüyle başlayan ikilemeler

Ses bakımından incelenen ikilemelerin her iki unsuru da ünlüyle başlayanların sayısı 36'dır.

*ağır ayak
ağa ini
ak iv ala çādır
aka ini
'akl 'ilm
allāh allāh
asda asda
asillig 'idil 'ilim
aş ödmek
aşa- iç-
ata ağa
ata ana
ay ay*

*ay ay ah ah
ayak ilig
ayğır at
ayutқан eşitken
'ayş u 'ışrat
az az
ēhlü 'āyal
embiya evliya mu'min
qul
enbiyā evliyā
ezel ü ebed
iki üç
ilig ayaq*

*'ilm 'amel
ini oğulluk
ēt aş
ēttig ēttig
'izzet ikrām
oğul uşak
ot aşlık
özge özge
ūd u 'anber
ura ura
uruğ uruğ*

2.4.1.2. İlk unsuru ünlüyle ikinci unsuru ünsüzle başlayan ikilemeler

İlk unsuru ünlü ikinci unsuru ise ünsüzle başlayan kelimelerle kurulmuş ikilemelerin sayısı 96'dır. Bu ikilemeler ise şunlardır:

'ācizl̄ğ miskānl̄k	aşl̄k bağ	ini oğulluk dostluk
niyāz-şikestlik	'āşık bile ma 'şūk	karındaşlık
aç yalañğ	at çapmak keyik	ir beg
açığ süçüg	atmak	ir bile hatun
açlık susuzluk	at kagatır ud	iris kagas
ādem havvā	at tive	iv bārgāh çadır
ādamī perī	ataş kızıl	sāyevān
ādemī perī fīv cānvār	ataşlug yaruklug	iv hücre
ağız köz kulak burun	atl u tat	'izzet vü hürmet
ağrığ kişi yā sağ kişi	av kuş	kök yā 'arş
ah u nale	ay bile kün	oğlan hatun
aħmak nādān	ayak kulak	oğul kız
ak sakallug moz	āyet hadīs	oğul kız kişi kataş
saçlug	cinn ü ins	ok birle cıda birle
'akl u hayāl	çağır iç- 'işret kıl-	kılıç birle
'akreb çayān	ecūc mecūc	ok kılıç
al- sat-	ēvlāt u hadun	oku- bil-
alban yasak	eyerlig yugenlig	ot bile tütün
aldun kümüş yaqut	ħurmā encir	ot tağ kaynar deryā
sebercet incü	ħurmā encir bādām	ot tağ kaynar tengiz
'ālim şōftı karı körklüg	ıgsız toğasız	ot yel
kız	il kün	öldür- köydür-
altun kümüş	il kün big	örle- kükire-
altun kümüş la 'l yākūt	'ilim hat	uçar yügürür
fīrūze éncü	'ilim mollā	uçmaq tamuq
altun mercān	'ilm bilig	uluğ galğan
altun yākūt	'ilm hikmet ma 'rifet	uluğ kiçig
ārām u karār	'ilm ma 'rifet	uluğ konüllüg yavuz
arığ münezzeh	imdi bat	qılıqlığ
arık havut	in- kel-	uluğrak biyikrek
arслан kaplan	inayet keramet	urma- sökme-
'arş u kürz	inçü bağçı	uruğ kayaş
'asab qıl- sahmet tur-	inçü cevāhir	uruş keniş
asab qıyın	inçü mercān	uruş tokuş
aş söyürme çubuyan	inilik karındaşlık	uslug yaşkı
kımız		ustād mi 'mar

2.4.1.3. İlk unsuru ünsüzle ikinci unsuru ünlüyle başlayan ikilemeler

İlk unsuru ünsüz; ikinci unsuru ise ünlüyle başlayan ikilemelerin sayısı, ilk unsuru ünlü ikinci unsuru ünsüzle başlayan ikilemelere oranla daha azdır. 57 veri tespit edilen ikilemeler şunlardır:

bağ aşlık
bas- astur-
bas- öltür- baş kes-
bāzergān ortak
beyikrek öndürrek
biğ il kün
biş altı
boyun ilig
cefa vu 'işve
çadır iv
çap- al-
çığay emgek
du 'ā alkış
dünyā āhīret
haṭun ana sīngil
havvā ādem
heybatlığ açıq yuslūg
qadun oğlan uşaq
kahatlık ağırılık

qazan ayak
kenglik uşunlık
qorquñç 'asab
köp az
körgeñ işitken
köşk 'imāret
köter- al-
köz ağız
kül- oyna-
kün ay
ma 'lul u 'illet
maşraba ayaq
müneccim 'azāyim
oquğuçı
müren ügüz
nöker il kün
perī 'ifrīt
sabr u ārām
sançış uruş

savuk ıssık
susuz azuqsız
şīşe ayak
teri id
tilsiz ayaksız
tirig ölüg
tu 'a 'arż
tutulunç uruşunç
tütün bile ot
ya birle ok birle
yat- uyu-
yığaç ot
yılkı ud buzagu
yıpar 'anber
yegen içken
yöri- oyna-
yurt il kün
yurt öy
zevk u 'işret

2.4.1.4. Her iki unsuru da ünsüzle başlayan ikilemeler

Ses durumuna göre en çok ikileme tespit edilen grup ise her iki unsuru da ünsüzle başlayan ikilemelerdir. 266 veri tespit edilen ikilemeler:

bāğ bāğça
bāğ tağ
bar- kel-
bar- yan-
bar yok
bārgāh çadır
baş kut
başa- bas-
bay terviş
beğ bay uluğ
beg nedīm
belā miḥnet yoqsuzluk
belā muşībet
bir ü bar
borç haraç
bölek bölek
börk bile deştār
bud quyruq
burunlı songlı
cādū yalğançı
cān ciger
can kan
cān u cihān

carlıg cumşa-
bildürgülük biti-
cebrāyil mikāyil
isrāfīl
cebrāyil mikāyil
isrāfīl 'aşrāyil
cida birle ya ok birle
çağır bile sūt
çalañ bulañ
çerig nöker il kün
çiq- kir-
çimgen merguşār
çīnū māçīn
çoğluğ heybetliğ
çomak yığaç
dānā biliglig
derviş fakīr
dostluk karındaşlık
dōstlık yā düşmenlik
du 'ā taķı tā 'at
fakīr derviş
fakīr miskīn
faqir miskin yoqsuz
fazl u kerem

feryād kıl- yaka yırt-
yığla-
gele kara
genc ü ḥazīna
genc ü māl
gerd ü ğubār
gūr bile kefen
güyende rakķāş
güfdü-güy
gül çeçek
haķ bile bātıl
haķ ta 'ālā
hamd u sena
har u ḥaşak
hasudluq kin
hasūdluq yavuzluk
havf u recā
ḥayr sadaķa
ḥayyu kayyūmu
hem ḥūr u hem perī
hırsu hevā
ḥōca ḥ'āce
hoş kel- safa keldür-
ḥüb körklüg

hür u melek
hüküm farmân
hüsn ü cemâl
ıstık savuq
qadıg heybatlıg
kadr u kıymet
kağre kağre
kâfir âdemî y-â kâfir
tîv perî
kâfir münâfık
kafir şâlim
kafir salim müşrik
kalam dıvît kâgâd
kalınrak köprek
kamuş tahta tanâb
kar yağmur
karga- la'net kıl-
kart kiçig
kas yakut
kavl u karâr
kaygu şâdlıg
kebîre şağîre
keçe keçe
keçe kündüz
kenglik darlık
kerem lutf
kerîm rahîm
kesek kesek
keyik kuş
kılıç birle kalkan birle
kılıç neyze
kırk kün kırk kiçe
kısul tüglüg kara
közlüg
kış vü yaz
kız kırkın
kêl- bar-
kil- kör-
kîl u kâl
kilgülig ü barguluğ
kir- çık-
konak tuşül
koş koş
kök bile yer
kök tülüklüg kök
callug
köp köp
köp telim
kör- şaş-
körklüg hoş

körklüg yigit
körklüg yüzlüg yahşu
kılıklüg yahşu yıtlıg
körüş- kuçuş-
köşk hücre 'imâret
köz burun
köz kaş
köz köngül
közsüz tilsiz kulaqsız
kubbe kuş
kudret hikmet
kul nöker
kulluk tâ 'at
kur 'ân hadîs
kurt kuş
küçlüg kuvvetlig
kün soñ keçe soñ
la 'l u firûze
lale vu nesrin
lutf u kerem
mâl davar
mâl mülk
mâl ü menâl
mâşun ve m(a)hrûs
Mekke Medine
mescid hânekah
meş 'ale bile fânûş
miñnet yoksuzluk
mihri muhab(b)et
mihri şefakat
miskîn bîçâra
mollâ şofî
müm şem '
mülk ü mâl
müñker bile nekîr
münkir münâfık
nâm u neng
namaz qıl- ruze tud-
namaz niyaz qıl-
qurban qıl-
neme yılki
nerd satranç
ni 'met şerbet
pâra pâra
perî tîv
rahmet bereket
raht töşek
renc ü zañmet
riyâzet miñnet belâ
ruza namaz hac ğaza

sabançı ortakçı
sabr karâr
saç kaş
saç sakal
sadaqa sekat
sâf sâf
şa'ferân bile sünbü
sağ selâmetlik
sala sala
sansız sağışsız
selâm kıl- taķı yir öp-
sevinç at- kül-
serv yığacı sandal
yığacı
şidk u şafâ
sipas u şük
sirke tuz
sév- tanı-
sivin- kül-
sofra bile ta'âm
sög- sözle-
su bulaq
şâm u sabâh
şehir vilâyet
şeri 'at 'ilmi tarîkât
'ilmi
şifâ güşâd
şirk şek
şükür ü sipaz
tâ 'at kulluk
tağ tengiz
taluy müren
tamur singir
tanı- bil-
tapma- körme-
tavar kara
tayr ü mür u mâhî
temürçi türüdger
tengri ta 'ala
teñiz tağ
teñiz tağ cangal
tengiz tağ cangal
biyâbân
ter- ye-
teri tüg
teryâ tağ
terviş miskîn
terviş miskîn tertlik
kişi
terviş şahit

tevfik u hıdayet
tiğ şış
til söz
tilsiz közsüz
tişle- sanç-
tişük tişük
tīv perī
tīv şeytān
toŋ takı muz
toprak su
töl bogaz
tört beş
tura tura
turlüg turlüg
tüğ saqal
tün kün
tüş- kit-
vazır beg
vazır nāyib
ya takı kalkan

yā yokarı yā koyı
yahşı biliglig dānā
yahşı kör- sivin- kül-
yahşı körüklüg
yahşı şefakatlıg
yahşı yaman
yahşırak sevägrek
yaman şālim kāfir
yaradqan törüdüken
yaramaz yavuz
yarlık u ferman
yaş bükiğ
yaş kırış
yavuz yaman
yavuz yaramas
yazı tağ
yazı yaban
yer suw
yetim nātuvān
yığaç tahta

yıkıla kopa
yılan çayan
yi- su iç-
yig et aş sö(y)ürme
yir kök
yiröp- hıdmet kıl-
yiti kat kök yiti kat yir
yiti kün yiti kiçe
yöksuzluk miñnet
yumuşaq sözlüg yaqşı
qılıqlıg
yükle- keltür-
yüş köş
yüz yırt- saç yol-
zāhir u bātın
zā if şikeşte
zār zār
zıkr münācāt

2.4.2. Hece sayısına göre ikilemeler

İkilemelere ahenk kazandıran bir diğer husus ise hece sayılarıdır. Anlam, biçim, diziliş ve ses bakımından uyum içinde olan kelimelerin bir araya gelmesi ile kurulan bu yapıda hece sayısı da önem arz etmemektedir.

Hece sayıları göre ikilemeler, *Daha az heceli kelimenin önde olduğu ikilemeler*, *Daha çok heceli kelimenin önde olduğu ikilemeler* ve *Eş sayıda heceli kelimelerden oluşan ikilemeler* olmak üzere üç başlık altında sınıflandırılmıştır.

2.4.2.1. Daha az heceli kelimenin önde olduğu ikilemeler

160 veri tespit edilen daha az heceli kelimenin önde olduğu ikilemeler:

‘ācizliğ miskānlik
niyāz-şikestlik
aç yalaŋg
açlık susuzluk
ah u nale
ak iv ala çadır
ak sakallug moz
saçlug
‘aql u hayāl

‘ālim şōfi qarı körklüg
kız
arığ münezzeh
aş ödmek
aş söyürme çubuyan
kımız
at çapmak keyik
atmak
at kagatır ud

at tive
‘ayş u ‘ışrat
bağ aşlık
bāğ bāğça
bas- astur-
bas- öltür- baş kes-
bay tervış
beğ bay uluğ
beg nedim

belā miḥnet yoqsuzluk
belā muş̄ibet
biḡ il kün
biş̄ altı
borç haraç
börk bile deş̄tār
bud quyruc
cādū yalğançı
cān ciger
cān u cihān
carlıḡ cumşa-
bildürgülük biti-
çimgen merguş̄ār
çīnū māçīn
çoḡluḡ heybetliḡ
dānā biliglig
dostluk karındaşlık
dōstluk yā düşmenlik
dünyā āh̄iret
faẓl u kerem
genc ü ḡazīna
gerd ü ḡubār
gūr bile kefen
gül çeçek
ḡaḡ bile bātıl
ḡaḡ ta 'ālā
hamd u sena
ḡar u ḡaşak
ḡavf u recā
ḡayr sadaḡa
ḡayyu ḡayyūmu
hem ḡūr u hem perī
heybatlıḡ açıq yuslūḡ
ḡırsu hevā
hoş kel- safa keldür-
ḡūb körklüg
ḡūr u melek
ḡūkm farmān
ḡūs̄n ü cemāl
iḡsiz toḡasiz
il kün biḡ
'ilm bilig
'ilm ḡikmet ma 'rifet
'ilm ma 'rifet
inçü cevāhir
inilik karındaşlık
ini oḡulluk
ini oḡulluk dostluk
karındaşlık

ir bile ḡaḡun
iv bārgāḡ çādır
sāyevān
iv ḡücre
qadıḡ heybatlıḡ
ḡadr u ḡıymet
ḡadun oḡlan uş̄aq
ḡāfir münāfıḡ
ḡar yağmur
ḡarḡa- la'net ḡıl-
ḡart kiçig
kas yakut
ḡavl u ḡarār
keḡnglik uş̄unluk
ḡırk kün ḡırk kiçe
ḡız ḡırḡan
köp telim
körgeḡn iş̄itken
körklüg yüzlüḡ yaḡşu
ḡılıḡlıḡ yaḡşı yıtlıḡ
köş̄k ḡücre 'imāret
köş̄k 'imāret
köz aḡız
köz burun
köz köngül
ḡul nöker
küçlüḡ kuvvetlig
kül- oyna-
kün soḡ keçe soḡ
la 'l u fīrūze
lutf u kerem
māl davar
māl mülk
māl ü menāl
Mekke Medine
mescid ḡāneḡāḡ
miḡnet yoqsuzluk
miḡri muḡab(b)et
miḡri ş̄efaḡat
miskīn bīçāra
müneccim 'azāyim
oḡuḡuçı
münkir münāfıḡ
nerd satranç
ok birle cıda birle
kılıç birle
ok kılıç
ot aşlık
ot bile tüḡün

ot taḡ ḡaynar deryā
ot taḡ ḡaynar tengiz
örle- küḡire-
rahmet bereket
raht töş̄ek
renc ü zāḡmet
sabr ḡarār
sabr u ārām
saç sakal
saḡ selāmetlik
sansız saḡış̄sız
serv yıḡaçı sandal
yıḡaçı
ş̄ıdḡ u ş̄afā
sēv- tanı-
sōḡ- sōzle-
susız azuḡsız
su bulak
ş̄ām u sabāḡ
ş̄eher vilāyet
taḡ tengiz
tayr ü mūr u māḡī
tengri ta 'ala
tevfıḡ u ḡıdayet
ḡīv perī
ḡīv şeytān
töl bogaz
tüḡ saḡal
ūd u 'anber
uçar yügürür
ya takı kalkan
yaḡşı biliglig dānā
yaḡşı kör- sivin- kül-
yaḡşı körüklüg
yaş̄ bükig
yat- uyu-
yavuz yaramas
yetīm nātuvān
yilkı ud buzagu
yi- su iç-
yir öp- ḡıdmet ḡıl-
yiti kün yiti kiçe
yurt il kün
zā 'if ş̄ikeşte
zēvk u 'iş̄ret
zıkr münācāt

2.4.2.2. Daha çok heceli kelimenin önde olduğu ikilemeler

Hece sayısına göre yapılan tasnifte en az ikileme tespit edilen daha çok heceli kelimenin önde olduğu ikilemelerdir. 59 veri belirlenen ikilemeler şöyledir:

<i>ādamī perī</i>	<i>kök tülüklüg kök</i>	<i>tanı- bil-</i>
<i>ādemī perī fīv cānvār</i>	<i>callug</i>	<i>teñiz tağ</i>
<i>ağız köz kulağ burun</i>	<i>körklüg hoş</i>	<i>teñiz tağ cangal</i>
<i>ağrığ kişi yā sağ kişi</i>	<i>köter- al-</i>	<i>tengiz tağ cangal</i>
<i>asīllig ‘īdil ‘īlim</i>	<i>ķubbe ķuş</i>	<i>biyābān</i>
<i>aşa- iç-; aşlık bağ</i>	<i>maşraba ayaq</i>	<i>teri id</i>
<i>ayğır at</i>	<i>meş ‘ale bile fānūş</i>	<i>teri tüg</i>
<i>başa- bas-</i>	<i>namaz niyaz qıl-</i>	<i>teryā tağ</i>
<i>bāzergān ortak</i>	<i>qurban qıl-</i>	<i>tişle- sanç-</i>
<i>burunlu songlı</i>	<i>oğul kız</i>	<i>toprak su</i>
<i>çadır iv</i>	<i>oğul kız kişi katas</i>	<i>tu ‘a ‘arz</i>
<i>çağır bile süt</i>	<i>oku- bil-</i>	<i>tütün bile ot</i>
<i>güyende rakķāş</i>	<i>perī fīv</i>	<i>vazīr beg</i>
<i>hasudluq kin</i>	<i>riyāzet miñnet belā</i>	<i>yā yoķarı yā koyı</i>
<i>ħatun ana singil</i>	<i>sadaqa sekat</i>	<i>yahşı şefakatlıg</i>
<i>iki üç</i>	<i>şafērān bile sünbül</i>	<i>yaramaz yavuz</i>
<i>‘ilim ħat</i>	<i>selām kıl- takı yir öp-</i>	<i>yazı tağ</i>
<i>imdi bat</i>	<i>sevinç at- kül-</i>	<i>yıgaç ot</i>
<i>ķalınrak köprek</i>	<i>sipas u şükr</i>	<i>yıkıla ķopa</i>
<i>kerem lutf</i>	<i>sirke tuz</i>	<i>yokszuluk miñnet</i>
<i>keyik ķuş</i>	<i>sivin- kül-</i>	

2.4.2.3. Eş sayıda heceli kelimelerden oluşan ikilemeler

Eş sayıda hecelere sahip kelimelerin bir araya gelerek oluşturdukları ikilemelerin sayısı tarama yapılan metinlerde 234 olarak tespit edilmiştir. Hece sayısına göre yapılan tasnifte en çok veri tespit edilen ikilemeler bunlardır:

<i>açığ süçüg</i>	<i>allāh allāh</i>	<i>asda asda</i>
<i>ādem ħavvā</i>	<i>altun kümüş</i>	<i>‘āşık bile ma ‘şük</i>
<i>ağa ini</i>	<i>altun kümüş la ‘l yāķūt</i>	<i>ata ağa</i>
<i>ağır ayak</i>	<i>fīrūze ençü</i>	<i>ata ana</i>
<i>aħmak nādān</i>	<i>alķun mercān</i>	<i>ataş kızıl</i>
<i>aka ini</i>	<i>alķun yāķūt</i>	<i>ataşlug yaruklug</i>
<i>‘aķl ‘ilm</i>	<i>ārām u ķarār</i>	<i>atl u tat</i>
<i>‘aķreb çayān</i>	<i>arıķ ħavut</i>	<i>av ķuş</i>
<i>al- sat-</i>	<i>arslan ķaplan</i>	<i>ay ay</i>
<i>alban yasak</i>	<i>‘arş u kürz</i>	<i>ay ay ah ah</i>
<i>aldun kümüş yaqut</i>	<i>‘asab qıl- sahmet tur-</i>	<i>ay bile kūn</i>
<i>sebercet incü</i>	<i>asab qıyın</i>	<i>ayağ ilig</i>

ayak kulak
āyet hadīs
ayutkan eşitken
az az
bāğ tağ
bar- kel-
bar- yan-
bar yok
bārgāh çadır
baş kut
beyikrek öndürrek
bir ü bar
boyun ilig
bölek bölek
can kan
cebrāyil mikāyil
isrāfīl
cebrāyil mikāyil
isrāfīl 'aşrāyil
cefa vu 'işve
cıda birle ya ok birle
cinn ü ins
çağır iç- 'işret kıl-
çalañ bulañ
çap- al-
çerig nöker il kün
çığay emgek
çiq- kir-
çomak yıgaç
dervīş fakīr
du 'ā alkış
du 'ā taķı tā 'at
ecūc mecūc
ēhlü 'āyal
embiya evliya mu 'min
qul
enbiyā evliyā
ēvlāt u hadun
eyerlig yugenlig
ezel ü ebed
fakīr dervīş
fakīr miskīn
faqir miskin yoqsuz
feryād kıl- yaķa yırt-
yığla-
gele kara
genc ü māl
güfdü-güy
hasūdluķ yavuzluķ
hāvā ādem

hōca h'āce
hurmā encīr
hurmā encīr bādām
ısıķ savuķ
il kün
ilig ayaq
'ilim mollā
'ilm 'amel
in- kel-
inayet keramet
inçü bağcı
inçü mercān
ir beg
iris kagas
ét aş
éttig éttig
'izzet ikrām
'izzet vü hürmet
kağre kağre
kāfir ādemī y-ā kāfir
tīv perī
kafir şālim
kafir salim müşrik
kahatlık ağırlık
kalam dīvīt kāğad
kamuş tahta tanāb
kaygu şadlık
kazan ayak
kebīre şağīre
keçe keçe
keçe kündüz
kenglik darlık
kerīm rahīm
kesek kesek
kılıç birle kalkan birle
kılıç neyze
kışıl tüglüg kara
közlüg
kış vü yaz
kēl- bar-
kil- kör-
kıl u kāl
kilgüluğ ü barguluğ
kir- çık-
konak tuşul
qorqunç 'asab
koş koş
kök bile yer
kök yā 'arş
köp az

köp köp
kör- şaş-
körklüg yigit
körüş- kuçuş-
köz kaş
kudret hikmet
kulluķ tā 'at
kur 'ān hadīs
kurt kuş
kün ay
lale vu nesrin
ma 'lul u 'illet
māşun ve m(a)hrūs
mollā şōfi
mūm şem '
mülk ü māl
müingker bile nekīr
müren ügüz
nām u neng
namaz qıl- ruze tud-
neme yılka
ni 'met şerbet
nöker il kün
oğlan hatun
oğul uşak
ot yel
öldür- köydür-
közsüz tilsiz kulaksız
özge özge
pāra pāra
perī 'ifrīt
ruza namaz hac ğaza
sabançı ortakçı
saç kaş
sāf sāf
sala sala
sançış uruş
savuķ issık
sofra bile ta'ām
şeri 'at 'ilmi tarīkāt
'ilmi
şifā güşād
şirk şek
şīşe ayak
şükür ü sipaz
tā 'at kulluķ
taluy müren
tamur sīngir
tapma- körme-
tavar kara

temürçi türüdger
ter- yè-
tervîş miskîn
tervîş miskîn tertlık
kişi
tervîş şahit
tiğ şîş
til söz
tilsiz ayaksız
tilsiz közsüz
tirig ölüg
tişük tişük
toñ takı muz
tört beş
tura tura
turlüg turlüg
tutulunç uruşunç
tün kün; tüş- kit-
uçmaq tamuq
uluğ galğan

uluğ kiçig
uluğ konüllüg yavuz
qılıqlıg
uluğrak biyikrek
ura ura
urma- sökme-
uruğ kayaş
uruğ uruğ
uruş keniş
uruş tokuş
uslug yaşkı
ustād mi 'mar
vażir nāyib
ya birle ok birle
yahşı yaman
yahşırak sevuğrek
yaman şālim kāfir
yaradqan törüdken
yarlıq u fermand
yatış kopuş

yavuz yaman
yazı yaban
yer suw
yığaç tahta
yılan çayan
yıpar 'anber
yègen içken
yig et aş sö(y)ürme
yir kök
yiti kat kök yiti kat yir
yöri- oyna-
yumuşaq sözlüg yaqşı
qılıqlıg
yurt öy
yükle- keltür-
yüş köş
yüz yırt- saç yol-
zāhir u bātin
zār zār

2.5. Köken Bakımından İkilemeler

Türklerin tarih boyunca dağıldığı coğrafya ve benimsedikleri yaşam biçimi göz önüne alındığında birçok toplum, din ve dille etkileşim içinde oldukları aşikârdır. Bu etkileşim neticesinde Türk diline yeni kavram ve bu kavramı karşılayacak kelime girmesi kaçınılmaz olmuştur. Yabancı dillerden alınan kelimeler yalın kullanılmayanın yanı sıra ikileme bünyesinde de kullanılmıştır.

Köken bakımından ikilemeler üç başlık altında sınıflandırılacaktır: *Her iki unsuru da Türkçe kökenli olan ikilemeler*, *Bir unsuru Türkçe kökenli olan ikilemeler* ve *Her iki unsuru da yabancı olan ikilemeler*.

2.5.1. Her iki unsuru da Türkçe kökenli olan ikilemeler

Her iki unsuru da Türkçe kökenli olan ikilemeler, bir unsuru Türkçe kökenli olan ve her iki unsuru da yabancı kökenli olan ikilemelere oranla daha fazladır. 213 veri tespit edilen bu ikilemeler şunlardır:

aç yalañg
açıg süçüg
açlık susuzluk
ağır ayak
ağız köz kulağ burun

agrıg kişi yā sağ kişi
ağa ini
ak iv ala çadır
ak sakallug moz
saçlug

aka ini
al- sat-
altun kümüş
arslan kaplan
aş ödmek

aşa- iç-
at çapmaq keyik
atmak
at kagatır ud
at tive
ata ağa
ata ana
ataş kızıl
ataşlug yaruklug
av kuş
ay ay
ay ay ah ah
ay bile kün
ayaq ilig
ayaq kulak
aygır at
ayıtkan eşitken
az az
bar- kel-
bar- yan-
bar yok
bas- astur-
bas- öltür- baş kes-
baş kut
baş- bas-
beğ bay uluğ
beyirek öndürrek
biğ il kün
bir ü bar
biş altı
boyun ilig
bölek bölek
bud quyruq
burunlu songlı
carlıg cumşa-
bildürgülük biti-
çalañ bulañ
çap- al-
çığay emgek
çiq- kir-
çomak yıgaç
gele kara
hatun ana singil
ısıq savuq
igsiz toğasiz
iki üç
il kün
il kün biğ
ilig ayaq
imdi bat

in- kel-
inilik karındaşlık
ini oğulluk
ini oğulluk dostluk
karındaşlık
ir beg
ir bile hatun
ét aş
éttig éttig
qadun oğlan uşaq
kalınraq köprek
kar yağmur
kart kiçig
kazan ayak
keçe keçe
keçe kündüz
kenglik darlık
kenglik uşunlık
kesek kesek
keyik kuş
kılıç birle kalkan birle
kırk kün kırk kiçe
kışıl tüglüg kara
közlüg
kış vü yaz
kız kırkın
kël- bar-
kil- kör-
kilgüluğ ü barguluğ
kir- çik-
konak tuşul
koş koş
kök bile yer
kök tülüklüg kök
callug
köp az
köp köp
köp telim
körgeñ işitken
kör- şaş-
körklüg yigit
körklüg yüzlüg yahşu
kılıklüg yahşı yitlig
körüş- kuçuş-
köter- al-
köz ağız
köz burun
köz kaş
köz köngül
közsüz tilsiz kulaksız;

kırt kuş
kül- oyna-
kün ay
kün soñ keçe soñ
neme yılkı
oğlan hatun
oğul kız
oğul kız kişi katas
oğul uşak
ok kılıç
oku- bil-
ot aşlık
ot bile tütün
ot tağ kaynar deryā
ot tağ kaynar tengiz
ot yel
öldür- köydür-
örle- kükire-
özge özge
sabançı ortağçı
saç kaş
saç sakal
sala sala
sançış uruş
sansız sağışsız
savuq ıssık
sevinç at- kül-
sev- tanı-
sivin- kül-
sög- sözle-
susuz azuksuz
su bulaq
tağ tengiz
tamur singir
tanı- bil-
tapma- körme-
tavar kara
tayr ü mür u mähī
ter- ye-
teri id
teri tüg
til söz
tilsiz ayaksız
tilsiz közsüz
tirig ölüg
tişle- sanç-
tişük tişük
toñ takı muz
topraq su
töl bogaz

<i>tört bēş</i>	<i>uslug yaşkı</i>	<i>yığaç ot</i>
<i>tura tura</i>	<i>ya birle ok birle</i>	<i>yıkıla kopa</i>
<i>turlüg turlüg</i>	<i>ya takı kalkan</i>	<i>yılan çayan</i>
<i>tutulunç uruşunç</i>	<i>yat- uyu-</i>	<i>yılka ud buzagu</i>
<i>tüg saqal</i>	<i>yā yoqarı yā koyı</i>	<i>yégen içken</i>
<i>tün kün</i>	<i>yahşı biliglig dānā</i>	<i>yi- su iç-</i>
<i>tüş- kit-</i>	<i>yahşı kör- sivin- kül-</i>	<i>yig et aş sö(y)ürme</i>
<i>tütün bile ot</i>	<i>yahşı körüklüg</i>	<i>yir kök</i>
<i>uçar yügürür</i>	<i>yahşı yaman</i>	<i>yiti kat kök yiti kat yir</i>
<i>uluğ kiçig</i>	<i>yahşırak sevügrek</i>	<i>yiti kün yiti kiçe</i>
<i>uluğ konüllüg yavuz</i>	<i>yaradqan törüdken</i>	<i>yöri- oyna-</i>
<i>qılıqlıĝ</i>	<i>yaramaz yavuz</i>	<i>yumuşaq sözlüg yaqşı</i>
<i>uluğraq biyikrek</i>	<i>yaş bükig</i>	<i>qılıqlıĝ</i>
<i>ura ura</i>	<i>yaş kırık</i>	<i>yurt il kün</i>
<i>urma- sökme-</i>	<i>yavuz yaman</i>	<i>yurt öy</i>
<i>uruğ kayaş</i>	<i>yavuz yaramas</i>	<i>yükle- keltür-</i>
<i>uruğ uruğ</i>	<i>yazı taĝ</i>	<i>yüş köş</i>
<i>uruş keniş</i>	<i>yazı yaban</i>	<i>yüz yırt- saç yol-</i>
<i>uruş tokuş</i>	<i>yer suw</i>	

2.5.2. Bir unsuru Türkçe kökenli olan ikilemeler

Bu başlık altında ikilemeler ilk unsurları Türkçe kökenli olmak ve ikinci unsurları Türkçe kökenli olmak kaydıyla listelenmiştir. Toplamda 82 veri tespit edilen ikilemeler her iki unsuru Türkçe kökenli ve her iki unsuru yabancı kökenli ikilemelere oranla daha azdır. Yabancı unsurlar İslamiyet'in etkisiyle çoğunlukla Arapça ve Farsçadır. Elbette Soğdca ve Moğolca kelimelerle kurulmuş olan ikilemeler de mevcuttur.

2.5.2.1. İlk unsuru Türkçe kökenli olan ikilemeler

İlk unsuru Türkçe kökenli ikinci unsurları ise Arap, Fars, Moğol ve Soğd dillerinden Türk diline geçmiş kelimelerle kurulu 42 veri ikileme tespit edilmiştir.

Bunlar:

<i>aldun kumüş yaqut</i>	<i>aş söyürme çubuyan</i>	<i>eyerlig yugenlig</i>
<i>sebercet incü</i>	<i>kımız</i>	<i>iv bārgāh çadır</i>
<i>altun kumüş la 'l yāķūt</i>	<i>aşlık baĝ</i>	<i>sāyevān</i>
<i>fırūze ençü</i>	<i>bay şerviş</i>	<i>iv hücre</i>
<i>altun mercān</i>	<i>beg nedim</i>	<i>qadıĝ heybatlıĝ</i>
<i>altun yāķūt</i>	<i>borç haraç</i>	<i>ķayĝu şādliĝ</i>
<i>arıĝ münezzeh</i>	<i>börk bile deştār</i>	<i>kılıç neyze</i>
<i>arıĝ havut</i>	<i>çimgen merĝuşār;</i>	<i>qorqunç 'asab</i>
	<i>çoĝluĝ heybetliĝ</i>	<i>kök yā 'arş</i>

körklüg hoş
kul nöker
kulluk tā'at
küçlüg kuvvetlig
çerig nöker il kün
ok birle cıda birle
kılıç birle
sağ selāmetlik

temürçi türüdger
tengri ta'ala
teñiz tağ
teñgiz tağ cangal
tengiz tağ cangal
biyābān
teryā tağ
uluğ ğaltān

yahşı şefakatlıg
yaman şālim kāfir
yarlık u ferman
yığaç tahta
yir öp- hüdmet kıl-
yöksuzluk miñnet

2.5.2.2. İkinci unsuru Türkçe kökenli olan ikilemeler

İkinci unsuru Türkçe, ilk unsuru ise yabancı kökenli kelimelerle kurulan ikilemelerin sayısı ise 38'dir. Bu ikilemeler:

'akreb çayān
alban yasak
'ālim şōftı karı körklüg
kız
asab qıyın
bağ aşlık
bāğ tağ
bāzergān ortak
belā miñnet yöksuzluk
cādū yalğançı
can kan
cıda birle ya ok birle
çadır iv
çağır bile süt

dānā biliglig
dostluk karındaşlık
du '-ā alkış
faqir miskin yoqsuz
feryād kıl- yaka yırt-
yığla-
gül çeçek
heybatlıg açıq yuslüg
hüb körklüg
'ilm bilig
kahatlık ağırılık
karğa- la'net kıl-
kubbe kuş
māl davar

maşraba ayaq
miñnet yöksuzluk
müren ügüz
nöker il kün
raht töşek
selām kıl- takı yir öp-
sirke tuz
şışe ayak
tā'at kulluk
tıg şış
vazır beg
yıpar 'anber

2.5.3. Her iki unsuru da yabancı kökenli olan ikilemeler

Her iki unsuru da yabancı kökenli olan ikilemeler Arap, Fars, Moğol ve Soğd dillerinden alınan ve Türk dilinde anlam kazanmış kelimelerle kurulmuştur. İslami dönemde yazılmış olan metinlerin taranmasıyla tespit edilen verilerde Arapça ve Farsça kelimelerden oluşan ikilemeler çoğunluktadır. 162 tane tespit edilen ikilemeler şunlardır:

'ācizlig miskānlik
niyāz-şikestlik
ādem havvā
ādamī perī
ādemī perī fiv cānvār
ah u nale
ahmak nādān
'aql 'ilm
'aql u hayāl

allāh allāh
ārām u karār
'arş u kürz
'asab qıl- sahmet tur-
asda asda
asillig 'idil 'ilim
'aşıq bile ma 'şük
atl u tat
āyet hadīs

'ayş u 'işrat
bāğ bāğça
bārgāh çadır
belā muşibet
cān ciger
cān u cihān
cebrāyil mikāyil
isrāfil

cebrāyil mikāyil
 isrāfil 'aşrāyil
 cefa vu 'işve
 cinn ü ins
 çağır iç- 'işret kıl-
 çinü māçin
 derviş fakīr
 dōstlık yā düşmenlik
 du 'ā takı tā 'at
 dūnyā āhiret
 ecūc mecūc
 ēhlü 'āyal
 embiya evliya mu 'min
 qul
 enbiyā evliyā
 ēvlāt u hağun
 ezel ü ebed
 fakīr derviş
 fakīr miskīn
 fazl u kerem
 genc ü hażina
 genc ü māl
 gerd ü ğubār
 gūr bile kefen
 güyende rakķāş
 güfdü-güy
 haķ bile bātıl
 haķ ta 'ālā
 hamd u sena
 ħar u ħaşak
 hasudluq kin
 ħasūdluq yavuzluq
 ħavvā ādem
 ħavf u recā
 ħayr sadaqa
 ħayyu kayyūmu
 hem ħūr u hem perī
 ħirsu hevā
 ħōca ħ'āce
 hoş kel- safa keldür-
 ħūr u melek
 ħurmā encīr
 ħurmā encīr bādām
 ħükm farmān
 ħüsn ü cemāl
 'ilim ħat
 'ilim mollā
 'ilm 'amel
 'ilm ħikmet ma 'rifet

'ilm ma 'rifet
 inayet keramet
 inçü bağçı
 inçü cevāhir
 inçü mercān
 iris kagas
 'izzet ikrām
 'izzet vü hürmet
 ħadr u kıymet
 ħadre ħadre
 kāfir ādemī y-ā kāfir
 tīv perī
 kāfir münāfık
 kafir şālim
 kafir salim müşrik
 ħalam dıvīt kāğad
 ħamiş tahta tanāb
 kas yakut
 ħavl u ħarār
 kebīre şaġīre
 kerem luţf
 kerīm rahīm
 kıl u kāl
 köşķ ħücre 'imāret
 köşķ 'imāret
 ħudret ħikmet
 ħur 'ān ħadīş
 la 'l u firūze
 lale vu nesrin
 luţf u kerem
 māl mülk
 māl ü menāl
 ma 'lul u 'illet
 māşun ve m(a)ħrūs
 Mekke Medine
 mescid ħāneķāh
 meş 'ale bile fānūs
 mihri muħab(b)et
 mihri şefaķat
 miskīn bīçāra
 mollā şōfi
 mūm şem '
 mülk ü māl
 münecim 'azāyim
 oķuġuçı
 müngker bile nekīr
 münkir münāfık
 nām u nēng
 namaz qıl- ruze tud-

namaz niyaz qıl-
 qurban qıl-
 nerđ satranç
 ni 'met şerbet
 pāra pāra
 perī 'ifrīt
 perī tīv
 rahmet bereket
 renc ü zaħmet
 riyāzet miħnet belā
 ruza namaz hac ġaza
 sabr ħarār
 sabr u ārām
 sadaqa sekat
 sāf sāf
 şa'ferān bile sünbül
 serv yığaçı sandal
 yığaçı
 şıdķ u şafā
 sipas u şükr
 sofrā bile ta'ām
 şām u sabāh
 şeher vilāyet
 şeri 'at 'ilmi tarīķāt
 'ilmi
 şifā ġüşād
 şirk şek
 şükür ü sipaz
 taluy müren
 terviş miskīn
 terviş miskīn tertlık
 kişi
 terviş şāhit
 tevfiķ u ħidayet
 tīv perī
 tīv şeytān
 tu 'a 'arz
 ūđ u 'anber
 uçmaq tamuq
 ustād mi 'mar
 vazīr nāyīb
 yetīm nātuvān
 zāhir u bātın
 zā 'if şikeşte
 zār zār
 zevķ u 'işret
 zıkr münācāt

SONUÇ

İkileme; ilk yazılı kaynaklarımızdan günümüze kadar tespit edilen, anlatımı güçlendiren, kavramı pekiştiren ve vurgulayan, cümlede birçok görevde kullanılan Türk dilinin önemli yapılarından biridir. *İslami Dönem Uygur Harfli Türkçe Metinlerde İkilemeler* isimli bu tez çalışması ile İslami dönem Uygur harfli Türkçe metinlerden 17 metnin söz varlığı incelenmiş, Karahanlı, Altınordu-Harezmi ve Çağatay sahasına ait olan bu metinler üzerinden karşılaştırmalı ikileme varlığı ortaya konulmuştur.

Çalışmamızın ‘Giriş’ bölümünde *Problem, Amaç ve Önem, Sınırlılıklar, Yöntem* başlıkları altında tezin kuruluşundaki kıstaslar anlatılmıştır. *Terminoloji* başlığı altında ise *İslami Dönem Uygur Harfli Türkçe Metinler* ve *İkilemeler* isimli iki alt başlık oluşturularak gerekli açıklamalar yapılmıştır. *İslami Dönem Uygur Harfli Türkçe Metinler* alt başlığı altında İslamiyet’in kabulünden sonra Uygur harfleri ile yazılmış metinlerden ve bu gelenekten bahsedilmiş, ardından çalışmamızın çıkış noktalarından biri olan Osman Fikri Sertkaya’nın tasnifi verilmiştir. *İkilemeler* alt başlığında ise ikilemenin sözlük anlamından, öneminden bahsedilmiş ve çalışmada ikilemeleri sınıflandırmada kullanılan tasnif verilerek; bazı araştırmacıların ikilemeleri adlandırma ve anlamlandırma görüşlerine yer verilmiştir. Son olarak da Eski Türkçe ikilemeler üzerine yapılmış çalışmalardan kısaca bahsedilmiştir.

Giriş bölümünün son başlığı olan *Derlem (Korpus)* altında ise *Deh-nâme, Ebu Said Kürkân’ın Uzun Hasan’a Gönderdiği Bitig, Mahzenü’l-Esrâr Zeynü’l-Âbidin Nüshası, Manzum Parçalar, Manzum ve Mensur Parçalar, Mes’ele Kitâbı, Mirâç-nâme, Oğuz Kağan Destanı, Râhatü’l-Kulûb, Rızvan Şah ile Ruh-afza Hikâyesi, Seyfü’l-Mülûk ve Bedî’ü’l-Cemâl, Sirâcü’l-Kulûb, Tarla Satış Senetleri, Tezkire-i Evliyâ, Timür Kutluk Yarlığı, Tokluğ Temür’e Verilen Ödüg Bidig’i, Toktamış Yarlığı* adlı metinlere dair bilgilere yer verilmiştir.

Tez çalışmasının birinci bölümü ‘İslami Dönem Türkçe Metinlerden Tespit Edilen İkilemeler’dir. Bu kısımda tespit edilen 459 ikileme; kuruluş bakımından bağlaçlı ve bağlaçsız kullanımlar; iki, üç, dört ve dörtten fazla kelimedenden oluşanlar şeklinde genel bir tasnifle alfabetik ve madde başı olarak Türkiye Türkçesindeki

anlamlarıyla birlikte sıralanmıştır. Bu sıralamada tespit edilen eserlerden örnekler verilirken de eser adının alfabetik olarak yer almasına dikkat edilmiştir.

İkinci bölümde 'İslami Dönem Uygur Harfli Metinlerdeki İkilemelerin Sınıflandırılması' başlığı altında ikilemeler anlam, biçim, çekim, diziliş ve köken bakımından tasnif edilmiştir.

Anlam Bakımından İkilemeler; her iki unsuru da anlamlı olan ikilemeler, sadece bir unsuru anlamlı olan ikilemeler, unsurları tek başına bir anlam ifade etmeyen ikilemeler olmak üzere üç başlık altında sınıflandırılmıştır.

Her iki unsuru da anlamlı olan ikilemeler; eş anlamlı, ilişkili ya da yakın anlamlı, zıt anlamlı ve aynı kelimenin tekrarıyla oluşan ikilemeler olarak ayrılmıştır. Bu gruptan en fazla ikileme tespit edilen madde ilişkili ya da yakın anlamlı kelimelerden oluşan ikilemelerdir. 312 veri kaydedilen ikilemelerin kullanılma sıklığı cümle ve metinlerde, ikilemeler anlatımı pekiştirme, kolaylaştırma, güçlendirme ve vurgulama gibi konularda sık başvurulan yapılardan biri olduğunu göstermektedir. En sık kullanılan ikinci ikileme grubu *eş anlamlı kelimelerden oluşan* ikilemelerdir. 66 veri tespit edilen bu ikilemeler birbirleri yerine kullanıldıklarında (*bela musibet* vb.) anlamda hiçbir eksilme olmayan kelimelerin bir arada kullanılmasıyla kurulmaktadır. Türk dilinin hem kendi sahip olduğu kelimeler hem de yabancı dillerden aldığı kelimelerle bu yapıyı zenginleştirmeye oldukça elverişli olduğu görülmektedir. Üçüncü olarak en sık kullanılan ikileme grubu zıt anlamlı kelimelerin bir araya gelmesiyle oluşanlardır. 56 veri tespit edilen bu tür ikilemeler, eş anlamlı kelimelerle oluşan ikilemelere sayı bakımından yaklaşmaktadır. Bu durum, zıt ve eş anlamlı kelimelerin ikileme kullanımındaki konumunu ortaya koymaktadır. Bu grupta yer alan aynı kelimenin tekrarıyla oluşan ikilemelerin sayısı ise 21'dir. Bu değer diğerlerine oranla az oluşu aynı kelimenin tekrar edilmesiyle yeni bir anlamın kazanılmamasına bağlanabilir.

Biçim bakımından ikilemeler; her iki unsuru da kök hâlinde olan ikilemeler, her iki unsuru da türemiş kelime olan ikilemeler ve sadece bir unsuru türemiş olan ikilemeler olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir.

Her iki unsuru da kök hâlinde olan ikilemeler, biçim bakımından değerlendirilirken en fazla veri tespit edilen başlıktır. Kök halinde oluşan 300 ikileme tespit edilmiştir.

Her iki unsuru da türemiş kelime olan ikilemeler; unsurları aynı ekle türemiş olanlar ve unsurları farklı eklerle türemiş olan ikilemeler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Unsurları aynı ekle türemiş olan ikilemelerin sayısı 61 olarak tespit edilmiştir. Aynı ekle türemiş kelimelerden oluşan ikilemelerde en fazla kullanılan yapım eki ise {+liğ/+lig, +luğ/+lüg} ve {+lık/+lik, +luğ/+lük}'dür. Unsurları farklı eklerle türemiş olan ikilemelerin sayısı ise 17'dir.

Sadece bir unsuru türemiş olan ikilemeler; ilk unsuru türemiş olan ikilemeler ve ikinci unsuru türemiş olan ikilemeler olmak üzere iki adımda değerlendirilmiştir. İlk unsuru türemiş bir kelime olan ikilemelerden 30, ikinci unsuru türemiş bir kelime olan ikilemelerden ise 50 veri tespit edilmiştir.

Çekim bakımından ikilemeler; her iki unsuru da çekim eki alan ikilemeler, sadece ilk unsuru çekim eki alan ikilemeler ve sadece ikinci unsuru çekim eki alan ikilemeler olarak üç sınıfa ayrılarak incelenmiştir. Çekim bakımından ikilemeler sınıflandırılırken bir ikilemenin aldığı her farklı ek veri olarak sayılmıştır.

Taranan metinlerde her iki unsuru da çekim eki almış 232, sadece ilk unsuru çekim eki almış 1 ve sadece ikinci unsuru çekim eki almış 96 ikileme tespit edilmiştir.

Diziliş bakımından ikilemeler; ses durumuna göre ikilemeler ve hece sayısına göre ikilemeler olarak değerlendirilmiştir.

Ses durumuna göre ikilemeler; her iki unsuru da ünlüyle başlayan ikilemeler, ilk unsuru ünlüyle ikinci unsuru ünsüzle başlayan ikilemeler, ilk unsuru ünsüzle ikinci unsuru ünlüyle başlayan ikilemeler, her iki unsuru da ünsüzle başlayan ikilemeler olmak üzere dört kısma ayrılmıştır. Her iki unsuru da ünlüyle başlayan ikilemelerin sayısı 36, ilk unsuru ünlüyle ikinci unsuru ünsüzle başlayan ikilemelerin sayısı 96, ilk unsuru ünsüzle ikinci unsuru ünlüyle başlayan ikilemelerin sayısı 57, her iki unsuru da ünsüzle başlayan ikilemelerin sayısı ise 266 olarak belirlenmiştir. Hece sayısına göre ikilemeler de daha az heceli kelimenin önde olduğu ikilemeler, daha çok heceli kelimenin önde ikilemeler, eş sayıda heceli kelimelerden oluşan ikilemeler olmak üzere üç başlıkta değerlendirilmiştir. Daha

az heceli kelimenin önde olduğu ikilemeler 160, daha çok heceli kelimenin önde ikilemeler 59, eş sayıda heceli kelimelerden oluşan ikilemeler 234 olarak tespit edilmiştir. Bu değerlendirmede, eş sayıda heceye sahip ve her iki unsuru da ünsüzle başlayan ikilemelerin diğerlerine oranla fazla olması ikilemelerin rastgele kelimelerden değil, hece ve ses bakımından uyumlu olan anlatıma her manada ahenk katacak unsurların bir araya getirilmesiyle kurulan yapılar olduğu göstermektedir.

Köken bakımından ikilemeler; her iki unsuru da Türkçe olan ikilemeler, bir unsuru Türkçe kökenli olan ikilemeler ve her iki unsuru da yabancı kökenli olan ikilemeler olmak üzere üç kısımda sınıflandırılmıştır.

Her iki unsuru da Türkçe kökenli olan ikilemelerin sayısı 213'tür. Köken bakımından tespit edilen en fazla ikilemenin bu sınıfta olması çok doğaldır. Değişen din, yaşanan coğrafyanın genişliği ve diğer toplumlarla olan etkileşimler ana dilin baskın olarak kullanılmasına mâni olmamıştır. Metinlerde Türkçe kökenli kelimeler sayıca fazladır.

Bir unsuru Türkçe kökenli olan ikilemeler; ilk unsuru Türkçe kökenli olan ikilemeler ve ikinci unsuru Türkçe kökenli olan ikilemeler olmak üzere iki ayrı başlık altında sınıflandırılmıştır. İkilemelerin kurulmasında kullanılan yabancı kelimeler Arap, Fars, Moğol ve Soğd dillerinden alınan kelimeler kullanılmıştır. İlk unsuru Türkçe kökenli olan 42, ikinci unsuru Türkçe kökenli olan 38 olmak üzere toplamda 80 veri tespit edilen bu ikilemeler Türk toplumlarının etkileşimde olduğu diller hakkında bilgi vermektedir. Özellikle Arap ve Fars dillerinden alınan kelimelerle kurulan ikilemeler, değişen dinin dile etkisini vurgulamaktadır.

Her iki unsuru da yabancı kökenli olan ikilemelerin sayısı 162 olarak tespit edilmiştir. Burada da Arap ve Fars dillerinden alınan kelimelerle oluşturulan ikilemelerin sayısı fazladır. Nedeni ise Türklerin İslamiyet'i kabul etmesi ile birlikte bu yeni dini anlamak ve anlatmak yeni kavramlara ihtiyaç duyulması olarak açıklanabilir. Kutsal kitap Kur'an'ın dili olan Arapçadan alınan kelimeler çok çabuk Türk diline uyarlanmış, yapım ekleri ile yeni manalar kazandırılmış, kelimeler birlikte kullanılarak ikilemeler oluşturulmuştur.

İslami dönem Uygur harfli metinlerden tespit edilen ikilemelerle ilgili çeşitli değerlendirmelerde de bulunulabilir. Bunları maddeler halinde göstermekte fayda vardır:

1. Bazı ikilemelerde orijinal biçimin dışında ses değişiklikleri olduğu görülmektedir. Söz gelimi orijinal biçimi *derviş*, *dünya* olan alıntı kelimeler ile Türkçe kökenli *kadaş* kelimesinde *d > t* değişikliği (tonsuzlaşma) meydana gelerek *tervīş*, *tünyā*, *kataş* biçimleri oluşmuştur. Bkz. *bay țervīş~bay dervīş*; *oğul kız kiş kataş~oğul kız kiş kadaş*; *tünyā bile āhuret~dünyā bile āhuret*.
2. Türkçede ‘sürü hayvan’ anlamında kullanılan *gele kıra* ikilemesinin ilk kelimesi bir başka yerde *g > k* değişikliğiyle tonsuzlaşarak *kele* şeklinde tespit edilmiştir: *kele kıra ~ gele kıra*.
3. Arapça aslı *enbiya* olan kelime bir yerde *n > m* değişikliğine uğrayıp dudaksıllaşarak *embiya* olarak saptanmıştır: *embiya evliya mu'min qul~enbiya evliya mü'min qul*.
4. Bazı kelime ve eklerde /s/ ve /z/ sesi arasındaki karşılıklı değişimler de dikkat çekmektedir. Örnek olarak *zahmet* kelimesi *sahmet*, *zalim* kelimesi *salim*, *kızıl* kelimesi *kısıl* şekline gelirken, 3. teklik kişi iyelik eki {+sI} bir yerde /z/ sesiyle gösterilmiştir. Bkz. *'asab qıl- sahmet tur- ~ 'asab qıl- zahmet tur-*; *gele kırazını ~ gele kırasını*, *kafirler salimler müşriklerning*, *kışıl tüglüg kıra közlüg*.
5. Tespit edilen ikilemelerin bir kısmı isim türünde (*açığ süçüg*; *keçe kündüz*; *yer suw* vb.) bir kısmı fiil türünde (*al- sat-*; *kir- çık-*; *ter- yè-* vb.) kelimelerden oluşmaktadır.
6. Fiillerden oluşan ikilemelerde basit yapıda olanların dışında türemiş (*urma-sökme-*, *öldür- köydür-*, *körüş- kuçuş-*, *tapma- körme-* vb.) ve birleşik (*çağır iç- 'işret kııl-*, *carlıg cumşa- bildürgülük biti-*, *namaz qıl- ruze tud-* vb.) fiillerden meydana gelen ikilemelere de rastlanmaktadır.
7. İsimlerden oluşan ikilemelerde sıfat tamlaması yapısında kurulan örnekler de tespit edilmiştir: *ak sakallug moz saçlug*, *kırk kün kırk kiçe*, *kök tülüglüg kök callug* vb.
8. Bir kısım ikilemeler özel isimlerin bir arada kullanılmasıyla oluşmuştur: *Cebrāyil Mikāyil İsrāfil*; *Cebrāyil Mikāyil İsrāfil 'Aşrāyil*; *Mekke Medine* vb.

9. Tespit edilen ikilemelerde genel Türkçeye nazaran bazı işlev farklılıkları da görülmektedir. Bir örnek olarak {+ka} yönelme hali ekinin, bir yerde çıkma eki işlevinde kullanılmıştır: *açlıkka susuzlukka* ‘açlıktan susuzluktan’.
10. Bir ikilemede soru edatı *mu* kullanılmıştır: *kar mu yağmur*.
11. Bazı ikilemelerde yalnızca bir unsurun ek aldığı görülmektedir: *can kanın* ‘canını kanını’; *kızlar kırkın* ‘kızlar cariyeler’.
12. Bazı ikilemelerde *bile*, *takı*, *u/ü/vü*, *yā* bağlaçları kullanılmıştır: *börk bile destār*; *toŋ takı muz*; *şām u sabāh*; *şükür ü sipaz*; *dōstlık yā düşmenlık*, ‘izzet vü hürmet vb.
13. Bazı ikilemelerde aynı bağlacın her iki unsura da geldiği görülmektedir: *yā yoqarı yā koyı*; *takı taluy takı müren*; *hem hūr u hem peri* vb.
14. İkileme olarak değerlendirilen bazı örneklerin eşmerkezli birleşik olarak değerlendirilmesi mümkündür: *ata ana*, *haq ta ‘ālā*; *il kün*; *tengri ta ‘ala* vb.
15. Bazı ikilemelerin yer değiştirdiği ve yine aynı anlamı karşıladığı tespit edilmiştir: *aşlık baq ~ baq aşlık*, *yahşı biliglig dānā ~ dānā biliglig*, *ısıq savuk ~ savuk ısıq* vb.

Sonuç olarak İslami dönemde Uygur harfleri ile yazılmış Karahanlı, Altınordu-Harezmi ve Çağatay dönemine ait 17 Türkçe metnin üzerinden ikileme varlığı ortaya konmuştur. Elde edilen verilerden hareketle yapılmış analizlerle Türkçe ikilemeler literatürüne katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- ABDULLAHOĞLU, H., “Temir Kutluğ Yarlığı”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 3, 1935, s. 207-228.
- AĞAKAY, M. A., “Türkçede Kelime Koşmaları”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1954, s. 97-104.
- AĞCA, F., “Eski Türkçe kö:k tenri ve kö:k kalık İkilemeleri Üzerine”, *Türkbilig*, S. 30, 2015, s. 201-221.
- AĞCA, F., *Uygur Harfli Oğuz Kağan Destanı, Metin-Aktarma- Dizin-Tıpkıbasım*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2016.
- AĞCA, F., GÜL, B., “Uygur Harfli Oğuz Kağan Destanında Geçen Moğolca Sözcükler”, *Türkbilig*, S. 36, 2018, s. 47-62.
- ARAT, R. R., “Bir Yazı Nümûnesi Münâsebeti ile”, Sertkaya O. F. (Haz.), *Makaleler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1987, s. 733-747.
- ARAT, R. R., “Bir Yazı Nümûnesi Münâsebeti ile II”, Sertkaya O. F. (Haz.), *Makaleler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1987, s. 763-782.
- ARAT, R. R., *Eski Türk Şiiri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
- ARAT, R. R., “Uygurca Yazılar Arasında”, Sertkaya O. F. (Haz.), *Makaleler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1987, s. 574-585.
- AŞCI, U. D. “İngiltere’deki Türkçe Konuşan Toplumun Konuşma Dilinde Rastlanan İkilemler Üzerine”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 37, 2015, s. 221-246.
- AYDEMİR, H., *Untersuchung zum Wortschatz der Alltürkischen Xuanzang-Biographie*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Universität Göttingen, , Göttingen, 2007.
- AYDIN, E., KARAMAN, A., “Eski Türk Yazıtı ve El Yazmalarında İkilemeler”, *Journal of Old Turkic Studies*, 3/2, 2019, s. 259-286.
- AYDIN, E., “Orhun Yazıtılarında Hendiadyoinler”, *Türk Dili*, S. 544, Nisan, 1997, s. 417-421.
- AZILI, K., “Ferruh Ağca (2016), Uygur Harfli Oğuz Kağan Destanı - Metin Aktarma, Notlar, Dizin, Tıpkıbasım”, *Türkbilig*, 2016/32, s. 263-266.
- BOZOK, E., *Eski Uygur Türkçesinde İştikaklı İkilemeler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2012.
- CAFEROĞLU, A., *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1968.
- CAN, M., *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2010.

- COŞKUN, C., “Tümceye Kattığı Anlam Bağlamında İkilemeler”, *Homeros*, S. 3, 2020, s. 113-128.
- ÇAĞATAY, S., “Uygurcada Hendiadyoinler”, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yıllık Çalışmalar Dergisi*, S. 1, 1940, s. 97-144. (Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler, 1978, s. 29-66)
- ÇAĞATAY, S., “Uygur Yazı Dili”, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 5, 1943, s. 77-88.
- ÇORAKLI, Ş., “Türkçenin Yaratma Gücü: İkilemeler I”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 17, 2001, s. 53-60.
- ÇUBUKCU, M., *İslami Döneme Ait Uygur Harfli Türkçe Metinlerin Yazım Özellikleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2019.
- ÇÜRÜK, Y., “İkilemelerin Dilbilgisel Anlamları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 48, 2016, s. 397-411.
- DEVELLİOĞLU, F., *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (29. bs.), Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012.
- EREN, H., “İkiz Kelimelerin Tarihi Hakkında”, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 2, 1949, s. 283-286.
- ERASLAN, K., *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2012.
- GENCEVİ, T., “Bir Edebî Eserin Yaratılışı ve Tasvifi: Dehnâme "On Aşk Mektubu"”, (Çev.: Ayşe Gül Sertkaya), *İlmî Araştırmalar Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, S. 11, 2001, s. 167-174.
- GANDJEİ, T., “Kabul Müzesindeki Uygur Harfli «Leṭāfet-nāme»nin Ketebe Kaydındaki Not”, (Çev.: Ayşe Gül Sertkaya), *İlmî Araştırmalar Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, S. 8, 1999, s. 301-305.
- GÜLENSOY, T., *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.
- GÜNER-DİLEK, F., “Altay Türkçesinde İkilemeler”, *Bilig*, S. 28, 2004, s. 83-100.
- HAMMER, J., “Ujgurisches Diplom Kutlug Timur’s”, *Fundgruben des Orients*.
- HATİBOĞLU, V., *Türk Dilinde İkileme*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1981.
- HİRİK, E., “Türkçede Tekrarlı Yapı Sınıfları”, *Türkiyat Mecmuası*, S. 2, 2018, s. 37-65.
- İZ, F., *Miraçnâme*, (Mezuniyet Vazifesi), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü, İstanbul, 1938.
- KARAMAN, A., “Eski Türk Yazıt ve El Yazmalarında Geçen Zıt Anlamlı İkilemeler Üzerine Yapısal ve Anlamsal Bir İnceleme”, *Journal of Old Turkic Studies*, 4/1, 2020, s. 50-97.
- KARGI ÖLMEZ, Z., “Kutadgu Bilig’de İkilemeler (1)”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, C. 7, 1997, s. 19-40.

- KAYA, C., *Uygur Harfli Rızvan Şah İle Ruh-Afza Hikâyesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- KAYA, C. “İslâmî Devreye Ait Uygur Harfli Yeni Bir Eser: Rızvan Şah ile Ruh-afza Hikâyesi”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 6, s. 117-121.
- KURAT, A. N., *Topkapı Müzesi Arşivindeki Altın Ordu, Kırım ve Türkistan Hanlarına Ait Yarlık ve Bitikler*, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınlarından Tarih Serisi 1, Bürhaneddin Matbaası, İstanbul, 1940.
- ÖLMEZ, M., ARİS, G., “Eski Uygurca Ölüler Kitabı’ndaki İkillemeler Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, S. 67, 2019, s.39-64.
- ÖLMEZ, M., “Eski Uygurca İkillemeler Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, C. 65 S.2, 2017, s. 243-311.
- ÖLMEZ, M., “Eski Uygurca odug sak İkillemesi Üzerine”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, C. 8, 1998, s. 35-47.
- ÖLMEZ, M., SEVİM, S., “Kşanti Kılguluk Nom Bitig’e Özgü İkillemeler”, *Türkiyat Mecmuası*, C.29 S. 2, 2019, s. 499-524.
- ÖZYETGİN, A. M., *Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Uslûp İncelemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.
- POYRAZ, Y., “Uzaktaki Yazmalarımız: İngiltere Ulusal Kütüphanesi’ne Kayıtlı İlk Doğu Türkçesi (Çağatayca) Yazmaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 16, 2011, s. 402-412.
- SADIKOV, K., “Uygur Yazılı ‘Rahatu’l-Kulub’ Kitabı”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 17, 2001, s. 337-344.
- SARI, İ., “Eski Türkçede Eşmerkezli Birleşik Sözcük Yapıları”, *Köktürk Yazısının Okunuşunun 125. Yılında Orhun’dan Anadolu’ya Uluslararası Türkoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Cilt 2, İstanbul 2018, s.1252-1267.
- SAVRAN, H., “Orhun Yazıtlarında Eş Heceli İkillemeler ve Sıralama Kuralları Üzerine”, *BİR Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Prof. Dr. Kemal Eraslan Armağanı Sayısı, 1998, s. 565-570.
- SCHILLING U., *Untersuchung zu den Wortgruppen im Alttürkischen*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Freie Universität, Berlin, 2000.
- SERTKAYA, A., “Doğu Türkçesi ile Yazılmış Leffüneşirli Bir Kasidenin Kaynakları Üzerine Düşünceler”, *İlmî Araştırmalar*, S. 7, 1999, s. 177-190.
- SERTKAYA, A., *Tezkire-i Evliyâ’nın Çağatay Türkçesi Çevirisi Arap ve Uygur Harfli Yazmaların Transkripsiyonlu Metni*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2019.
- SERTKAYA, O. F., *İslâmî Devrenin Uygur Harfli Eserlerinden Sirâcü’l-Kulûb - Transkripsiyon ve İndeks-*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Filolojisi Kürsüsü, İstanbul, 1975.
- SERTKAYA, O. F., “İslâmî Devrenin Uygur Harfli Eserlerine Toplu Bir Bakış”, (İslâmî Devrenin Uygur Harfli Eserlerinden Sirâcü’l-Kulûb -Transkripsiyon ve İndeks- adlı doktora tezinin I-XXXIII. sayfelerinden ayrı basım.), Bochum, 1977.

- SERTKAYA, O. F., “Osmanlı Şairlerinin Çağatayca Şiirleri III Uygur Harfleri ile Yazılmış Bazı Manzum Parçalar I”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S. 20, s. 157-184.
- SERTKAYA, O. F., “Uygur Harfleriyle Yazılmış Bazı Manzum Parçalar II”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S. 21, s. 175-195.
- SERTKAYA, O. F., “Uygur Harfleri ile Yazılmış Bazı Mensur Parçalar I Mes’ele Kitabı (Mez’ele Kidâb-ı)”, *Türkiyat Mecmuası*, S. 18, s. 245-280.
- SÇERBAK, A. M., “British Museum Or. 8193’de Kayıtlı Uygur Harfli Elyazma Mecmua ve Bunun Özbek Filolojisi İçin Önemi”, (Çev.: Ahmet Temir), *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, C. 30-31, 1982-1983 s. 133-140.
- SÇERBAK, A. M., “Uygur Alfabeti Hakkında”, (Çev.: Ö. Tabaklar), *İlmi Araştırmalar Dergisi*, S. 10, 2000, s. 189-194.
- ŞEN, S., *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2002.
- ŞEN, S., “Standart Türkiye Türkçesinde İkilemelerle Yaşayan Tarihî Sözcükler”, Kut G., Büyükkarcı Yılmaz F. (Haz.) *Şinasi Tekin’in Anısına Uygurlardan Osmanlıya*, Simurg Yayınları, İstanbul, 2005, s. 85-703.
- TAŞ, İ., “Kutadgu Bilig’de İkilemeler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, C. 60, S. 2, 2012, s. 43-96.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük* (11. baskının tıpkıbasımı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2019.
- TEKİN, Ş., “Bilinen En Eski İslami Türkçe Metinler: Uygur Harfleriyle Yazılmış Karahanlılar Devrine Âit Tarla Satış Senetleri”, *Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Araştırma Enstitüsü Selçuklu Araştırmaları Dergisi IV*, 1975, s. 157-186.
- TOGAN, Z. V., Arşiv Kılavuzu 129, Vesika XX.
- TUNA, O. N., “Türkçede Tekrarlar”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 3, 1948, s. 429-447.
- TUNA, O. N., “Türkçede Tekrarlar 2”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 4, 1950, s. 35-82.
- UZUNTAŞ, H., *Uygur Harfleriyle Yazılmış Çağatayca Seyfü’l-Mülûk Hikâyesi’nin Transkripsiyonu, Çevirisi ve Sözlüğü*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.
- ÜŞENMEZ, E., “British Library’deki Türkçe Yazma Eserler”, *Turkish Studies*, S. 12/22, 2017, s. 783-816.
- YAMAN, Ü., *Râhatü’l Kulûb-Metin, Tercüme, Dizin*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.
- YILDIZ, H., “Divân-ı Hikmet’te İkilemeler Üzerine”, *IJSES*, S. 1, 2011, s. 41-46.
- YILDIZ, H., “Eski Uygur Türkçesinde İkilemelerde Yer Değiştirme Meselesi - İkileme Grupları, Köprü İkileme ve Kelimeler Arası Kavram Geçişleri-”, *IV. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi*, İstanbul, 2012, s. 141-155.

- YILDIZ, H., “Eski Uygurca Dışavustık'ta İkilemeler Üzerine Notlar”, Gül B. (Ed.), *Bengü Beläk Ahmet Bican Ercilasun Armağanı*, Türk Kültürü Araştırmaları Armağan Dizisi, Ankara, 2013, s. 465-482.
- ZIEME, P., “Uygur Yazısıyla Yazılmış Uygur Yazıtlarına Dair Bazı Düşünceler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, C. 30-31, 1982-1983, s. 229-237.
- ZÜLFİKAR, H., *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler İnceleme-Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.